

ΑΝΔΡΕΑ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΥ

ΤΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ
ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ

ΕΚΔ

Π Ρ Ο Ὶ Δ Ε Α Σ Η

Σκοπός του παρόντος βιβλίου είναι το σιάσιμο μιας σφαλερής ιδέας οπού έως τώρα εβασίλεψε και βασιλέβει ακόμη στην κοινωνία μας.

Η κοινωνία μας νομίζει πως δεν πρέπει να ξεσκεπάζονται τα ελαττώματά της, και θεωρεί ως εγκληματίαν εκείνον οπού το κάμη. – Νομίζει εξεναντίας ότι είναι χρέος κάθε καλού πατριώτη να κηρύττη αρετές εις τον τόπον των ελλαττωμάτων της.

Τούτο έκαμε ώστε καθένas, φοβούμενος την πρόληψή της, αρνήθηκε ναν της ανοίξη τα μάτια εις τες αληθινές πηγές των κακών της. Ενώ απ' άλλο μέρος οι κατεργαράιοι, που σε κάθε κοινωνία ποτέ δεν λείπουνε, εκερδοσκοπήσανε ναν την αποκοιμήσουν, απάνω στον κρημνό της ανοησίας της, για να κλέψουνε την υπόληψή της.

Εγώ δεν ημπορώ, εν συνειδήσει, να ναναρίσω την κοινωνία μας με το ναρκωτικό νανάρισμα των λαοπλάνων· ούτε μήτε να σιωπήσω τα ολέθρια αποτελέσματα μιας τέτοιας σατανικής κερδοσκοπίας. Εγώ εξεναντίας ξεσκεπάζω τα ελαττώματά της με θάρρος και με εξουσίαν· με όλην εκείνην την εξουσίαν οπού μου δίνει η Αλήθεια. Ανοίγω το σπήτι, και δείχνω την οικογέ-

Α Ν Δ Ρ Ε Α Λ Α Σ Κ Α Ρ Α Τ Ο Υ

νειαν, εις όλην της τη βαρβαρικήν ασχημάδα. Διαπλατόνω την εκκλησία, και δείχνω ότι, αποκάτω στον τίτλον Χριστιανική Θρησκεία, δεν υπάρχει παρά ένα άθροισμα από βακχικά και άλλα ειδωολολατρικά έθιμα! εξετάζω την πολιτική της και η πολιτική της, βγαλμένη μέσαθε από μίαν τέτοιαν οικογένεια, από μίαν τέτοια θρησκεία, δεν εμπόριε παρά να ήναι ανάλογη με την ψυχικήν κατάσταση της κοινωνίας.

Ο εγωισμός, τω όντι, είναι η βάση της, η χαμέρπεια το μέσον της, η παράλυση το αποτέλεσμά της!

Έως τώρα οι έξοχοί μας ενομίσανε πάντα πως το καλήτερο που εμπορούσανε να κάμουνε είναι να κρύψουνε τες πληγές της κοινωνίας μας. Εγώ κατηγορώ τούτην τη μεθοδο· ξεσκεπάζω εξεναντίας τες πληγές μας, και ζητώ ιατρείαν. Ιδού το Βιβλίο μου.

Τούτες η οικιακές λεφτομέρειες οπού έγγραφα θα καμουνε όλους τους ανόητους να γελάσουνε με καταφρόνηση. Στοχάσου! Έπειτα από τόσα λαουρεάτα που τους εδώσανε η εφημερίδες... τόσες ελληνικές σημαίες κυματίζουσες... τόσες ανεξαρτησίες αγερανίζουσες... τόσες δόξες εις τον αέρα... τόσα μεγαλεία στα σύγνεφα... τώρα όλο μα μίας ναν τους γυρίσω, πίσω, για ναν τους δείξω πώς να κάνουνε να ευτυχούνε κι εκείνοι μέσα στο σπήτι τους!... Μα τω όντι τούτο θαν τους φανή Αλφαβητάρι ομπρός σ' εκείνα που ξέρουνε!... Εγώ όμως δεν τυπώνω δια τους ανόητους. Εγώ ευχαριστούμαι να υποφέρω το ηλίθιο περιγέλιο τους, για να περάσω ανάμεσα τους και να φθάσω εις τους ολίγους νοήμονας, οι οποίοι γνωρίζουνε ότι εκείνα τα ξυλοπαίγνιδα που ξεδόνουνε τον όχλο,¹ αν έχουνε μίαν αξίαν, είναι πραγματικός εκείνη του ξεδόματος· και ότι η οικογένεια είναι το σοβαρώτερον από όλα τα αντικείμενα.

Εις τα μάτια του φρονίμου ανθρώπου, η οικιακές λεφτομέρειες δεν είναι διόλου αξιοκαταφρόνητες, επειδή είναι το άθροισμα των λεφτομερειών τούτων οπού σχηματίζιε το όλον του οικογενειακού συστήματος, από το οποίο κρέμεται η ευδαιμονία, ή το ανάπαλιν της οικογένειας.

Ο Ι Κ Ο Γ Ε Ν Ε Ι Α Κ Α

Νέοι, όσοι ετοιμάζεσθε να γίνετε γαμπροί, γονείς, οικογενειάρχαν ακούσατε με προσοχή τα λόγια ενός οικογενειάρχη, ο οποίος για δέκα εξακολουθινούς χρόνους οικογενειαρχικής ζωής δεν εξέλαβε ποτέ αιτία να πικραθή μέσα στο σπήτι του· ποτέ αιτία να μεταγνώση δια το σύστημά του.

1 .

Ο γάμος είναι δια τον εξευγενισμένον άνθρωπον, εις την αρχήν, η διπλασίαση του εαυτού του στο σύντροφό του· έπειτα, η πολλαπλασίαση του εις τα παιδιά του· οντά όλα τούτα καμομένα κατ' εικόνα και ομοίωσιν edικήν του, με τα οποία συγχέει την ύπαρξήν του, μοιράζει τες πίκρες του, μεγαλώνει τες ευχαρίστησές του.

Εις την οικογένειαν ο εξευγενισμένος άνθρωπος θρέφει την ψυχήν του από τα πλέον ειλικρινή και τρυφερά αισθήματα της αγάπης, καθορίζει πάντα περσσότερο την καρδιά, το νου, την διαγωγή του· και ετοιμάζει μίαν ακερδόσκοπη βοήθεια για

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
τα γεράματά του. Η όλη ζωή εις οικογένειαν έτσι εννοημένην,
είναι ένας επίγειος παράδεισος, ο οποίος ετοιμάζει για του Ου-
ρανού τον Παράδεισον.

Στα μέρη μας όμως ο γάμος δεν έχει τούτο το νόημα. Αφή-
νοντας κατά μέρος τα ιδιαίτερα δίκηα που ένας ή άλλος ημπο-
ρεί να έχη για να γυρέψη γυναίκα, η αιτίες οπού ήθελε θεωρη-
θούν' ως κοινές εις σε σχεδόν όλους, είναι ότι «Καθένας έχει
χρεία να 'βρίσκη το φαΐ του μαγερεμένο, το σπήτι του σαρο-
μένο, τα σκουτιά του πλυμένα και κάβε πράμμα σε τάξη μέσα
στο σπήτι του· εις ένα λόγο έχει χρεία για ένα υποκείμενο το
οποίο ναν του βαστάη ανοιχτό το σπήτι του, και να 'μπορή έως
εις έναν κάποιο βαθμό, ναν το εμπιστέβεται, αφήνοντας του
ανοιχτά τ' αρμάρια!... δια τέτοι' αράδα, το καλήτερο που να
μπορή να κάμη είναι να πάρη γυναίκα!...

Εγώ κι' αν επαντρέφτηκα

Είχα μεγάλη χρεία

Να μου μπαλώνη το βρακί

Και να μου μαγερέβη

Μία άλλη αιτία υπανδρείας, εξίσου κοινή και τούτη, είναι
η ακόλουθη. Εκείνος οπού παντρέβει τη θυγατέρα του της δίνει

και το προικιό της· προικιό που σε τούτους τους ύστερους χρόνους έφθασε να ήναι σημαντικώτατο. Τούτο έκαμε ώστε, όταν ένας έχει χρεία για χρήματα, και δεν έχει μέσος άλλο κανένα για να λάβη, αποφασίζει να παντρευθή. Η παντρεία τότες είναι μία θυσία για δαύτονε... μα η γυναίκα είναι ένας όρος, χωρίς τον οποίονε δε λαβαίνει τα χρήματα, και, για να λάβη τα χρήματα, φχαριστηέται να λάβη και τη γυναίκα!...

Γυρίζοντας από το σπήτι του πεθερού, τα χρήματα που φέρνει μαζί του είναι το ψόνι του, η γυναίκα είναι η τσόντα!... τούτες, η δύω αιτίες είναι η γενικώτερες εις τα μέρη μας. Η άλλες, για τη σπανιότητά τους, δεν αξίζουνε να μελετηθούνε, ούτε που είναι από εκείνες οπού έχουνε σχέση με τον γάμον καλά εννοημένον.

Όταν τέτοιος ο γάμος ανάμεσό μας, ο τρόπος με τον οποίονε γίνεται είναι ανάλογος. Όταν ένας αποφασίση να πάρη γυναίκα, γυρεύει πρώτα μέσα στη σφαίρα του, εκείνους οπού δίνουνε τα περισσότερα· διαλέει και μηνάει εκείνου πόχει την κόρη, ως ήθελε μηνήσει κ' εκείνου πόχει την πραγματεία.

Αν εκείνος δεχθή το γαμπρό² αρχίζουνε τότες η σύβασες, απάνου στο ποσόν του προικιού, και η σύβασες τραβούνε καιρόν πολλήνε, χωρίς η κόρη να ξέρη ποτέ τίποτα³.

Πολύ συχνά συνεβαίνει που ο γαμπρός σε τέτοιες περιστασεις μηνάει ενταυτώ σε πολλά σπήτια, για να μπορή ν' ανοίξη

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
πλειστηριασμό. Τότες μιλώντας με τα διάφορα μέρη, λέει του
καθενός. Ο δείνας μου δίνει τόσο, και με παρακαλεί... Ποσό
μου δίνεις του λόγου σου;... Ο πατέρας τότες, ή τραβηέται, ή
βάνει – απάνου. Ο γαμπρός μεταφέρει και τούτην την νέαν αύ-
ξηση στους άλλους, πατέριδες, οι οποίοι κ' εκείνοι παίρνουν τα
μέτρα τους...

Όλο στέκει σε τούτο το νεγότσιο να πεισμόσουν οι πλειο-
δότες ανάμεσό τους και να αξένουνε...

Στο ύστερο, αφού ο πλειστηριασμός βαστάξει πολλήν και-
ρό, και δε βάνει απάνου πουλιό κανέννας, ο γάμος γένεται μ'
εκείνον οπού έδωσε το περσσότερο!... Πριν όμως γένη η τελε-
τή του γάμου, οι γονέοι φανερόνουν της κόρης τους πως την
επαντρέψανε, της λένε το γαμπρό που της δίνουνε, και πολλοί
μάλιστα σπρώχνουνε τη φιλοστοργία σε τόσο, ώστε ναν τήνε
ρωτήσουνε κηόλες αν τόνε θέλη· αγκαλά και η ερώτηση τούτη
γένεται πάντα επί φιλώ ονόματι, για τόσα και τόσα δίκηα.

Έτσι, η γυναίκα τούτη η οποία έμεινε έως τώρα αγνώριστη
και αμελημένη στο σπήτι του πατέρα της, και της οποίας ο
νους ετράχηνε χωρίς να πλατήνη, χωρίς να θραφή από γενικές
ιδέες, εμπαινόντας εις το σπήτι του ανδρός της, λαβαίνει ευθύς
μία θέση στην κοινωνία· θέση νοικοκυράς, θέση η οποία της
δίνει ένα όνομα με το οποίο γνωρίζεται, θέση η οποία έπρε-

πε ναν τήνε βγάλη τουλάχιστον τώρα από το μηδέν, και ναν τήνε κάμη μέλος ισότιμο στην κοινωνία. Και όμως η θέση που λαβαίνει είναι πολύ μακράν από του ναν τήνε κάνη τέτοια. Η ανατροφή που έλαβε στο σπήτι της, και ο σκοπός για τον οποίον την επήρε ο άνδρας της, τήνε κράζουνε σε μία θέση πολύ κατώτερη. Έτσι, η αληθινή της θέση στο σπήτι του ανδρός της είναι, κατώτερη από τον άνδρα της, και μόνον ανώτερη από τες δούλες!...

Ο άνδρας της τήνε δέχεται στο κρεβάτι του, τήνε βάνει στην ταύλα του, γιατί και στο ένα μέρος του χρειάζεται και στο άλλο, μα η συντροφιά της δεν του δίνει ευχαρίστηση, και, έως από τες πρώτες ημέρες του γάμου, υποχρεώνεται να προστρέξει στο κοινό καταφύγιον εκείνων οπού δεν ηξέρουνε τι να κάμουνε τη ζωή τους, εις το Καζίνο. Σε τούτο το καταφύγιο της Αηδίας ο νηόγαμπρος, και μετέπειτα ο γονής, περνάει όλη του την ημέρα και μέγα μέρος της νύχτας μαζί με όλους τους άλλους της θέσης του, οι οποίοι θεληματικώς καταδικάζουν τον εαυτό τους, προκρίνοντας την Αηδία του Καζίνου παρά την αηδία του στητιού τους⁴ Όχι πως ο Κεφαλονίτης να ήναι πολύ καλήτερος από τη γυναίκα του, όχι. Από παρόμοιους γονείς και οι δύο αναθραφήκανε. Ο άνδρας μάλιστα σαν έφθασε δέκα ή δώδεκα χρονώνε άρχισε να περπατή τους δρόμους μονάχος του, δηλα-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

δή χωρίς τον πατέρα του, εσυναναστράφηκε παιδιά τα οποία εφθείρανε την αθωότητά του, τα ήθη του, και τον εμορφόσανε κατρεγάρη· ενώ εκείνη που μίαν ημέρα έπρεπε να ηναι γυναίκα του, αν όχι άλλο, εδιετηρήθηκε αθώα. Μα ο άντρας, όταν έφθασε 18 – 20 χρονώνε και τα καντούνια του τόπου δεν τον εχωρούσανε πουλιό άλλο, ο πατέρας του τον έστειλε να γένη δοπτόρος!... Εδώθεν αρχίζει η αιτία της υπεροχής του αντρός. Εις την Ιταλία, στη Γαλλία, στη Γερμανία, είδε άλλους ανθρώπους, άλλους κόσμους, άλλα έθιμα. Για τρεις τέσσερους χρόνους εσυνήθησε κηόλες την καλοζωΐα που παραχωράει η εξευγένιση και ο μεγάλος κόσμος. Εστάθηκε σε συναναστροφές, εχάρηκε χορούς και θέατρα, είδε ολούθε γυναίκες ώμορφες, παστρικές και καλά ενδυμένες· γυναίκες οπού εζούσανε τίμια, και μόλον τούτο δεν ανατρίχιαζαν τη ράχη τους όταν τες εκόντεβε ένας άντρας· γυναίκες ευπροσήγορες, και των οποίων η ομιλία ευχαριστούσε και έμπινεε σέβας. Όλα τούτα, να πη κανείς την αλήθεια, εβγάλανε από την ψυχή του τη στενοχώρια των καντουνιώνε τον Τόπρυ του, και, αν δεν τον εξευγενίσανε, τουλάχιστον του εδώσανε μία ιδέα της εξευγένισης. Ιδέα με την οποία τόσοσ χρόνους στην Ευρώπη εσυνήθησε. Πώς ημπορεί πουλιό να ευχαριστηθή μέσα στο σπήτι του; Η βαβυτάτη αμάθεια της γυναικός του, τού την καταστένει συχαντερή,

αν μάλιστα κοντά στην αμάθεια της έχη και την πρετέζα πως είνε δοπτόρα!... Η κακή ανατροφή που λαβαίνουνε τα παιδιά του, χωρίς αυτός να ήναι αρκετός ναν τους δώση μίαν καλήτερη, η αταξίες τους, η γλύδα που τα σκεπάζει... τα χοντροειδή συγύρια του σπητιού του, η ακαταστασία που βασιλεύει σ' εδαύτα, η απαστριά η βρόμα... Η έλλειψη δούλων οι οποίοι να γνωρίζουν τα χρέη τους. Όλα τούτα τότε σπρώχνουνε όξου από το σπήτι του, και του το καταστένουν ωθιστικό!

Έτσι, ο δύστυχος ο δοπτότος εγνώρισε το καλήτερο, και δε μπορεί να υποφέρη το χειρότερο!

Είναι αληθινό πως δεν είναι όλοι δοπτόροι, και οι επίλοιποι που δεν εβγήκαν από τον τόπο τους, και δεν είδανε τα μεγάλα πράγματα του μεγάλου κόσμου, ημπορούσανε να ζούνε ίσια – προς – ίσια με τη γυναίκα τους· μα μία κακότροπη επίρροια εμποδίζει το καλό τούτο. Οι δοπτόροι επιστρέφοντες εις τον τόπον τους σχηματίζουνε μίαν μικράν κοινωνίαν άριστων, η οποία επηρεάζει τα πνεύματα, χρωματίζει τες κοινωνικές σχέσεις, και τροπολογεί ανεπαισθήτως το γενικό χαρακτήρα της κοινωνίας.

Οι Δοπτόροι μας δεν ημπορούνε να μας διδάξουν εκείνα που είδανε, επειδή δεν φθάνει να ιδή κανείς τα καλά, δια να ημπορή και ναν τα διδάξη. Οι Δοπτόροι μας είδανε τα καλή-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
τερα, και μόνον τους εγεννήθηκε καταφρόνηση δια τα χειρό-
τερα. Έτσι, αυτοί μας εμπνένε το αίσθημά τους, το αίσθημα
της καταφρόνησης, και η επίρροιά τους απάνου στην κοινωνία
ενεργεί κατά τούτον τον τρόπο.

Ο ιδιώτης λοιπόν καταφρονάει κ' εκείός τη γυναίκα του,
επειδή θέλει να μιμηθή τον καλήτερόνετου· επειδή φερνόμε-
νος καθώς φέρνεται ο δοπτόροας, του φαίνεται να σιμόνη κ'
εκείνος εις τη δοπτοροσύνη· επειδή νομίζει πως όσο περσό-
τερο καταφρονάει τη συντροφήσά του τόσο περσότερην υπε-
ροχή δείχνει εκείνος· και τέλος, επειδή είναι ευκολώτερο να
καταφρονάη κανείς τα κακά, παρά ναν τα γιατρέβη. Έτσι, η
καταφρόνηση των γυναικών εστάθηκε στην αρχή, στους Δοτ-
τόρους, ένα φυσικό αποτέλεσμα, μετέπειτα εις τους μη Δοπτό-
ρους εγίνηκε μόδα, και ακολούθως συνήθειο και έθιμο.

Ο Κεφαλονίτης ακόμη λατρέβει μιαν πρόληψη, μία χτηνώ-
δη πρόληψη η οποία τον εκατάπεισε ότι ο νους των γυναικών
δεν πρέπει να καλλιεργήται και να αναπτύσσεται. Μια φορά
που ο Κεφαλονίτης, λατρέβοντας την ανοησία του ελάπτωσε τη
γυναίκα, ευρέθη υποχρεωμένος να ενώση την ύπαρξή του με
όντα ελαπτωμένα, και έτσι εύρηκε την ποινή του στο έγκλημά
του το ίδιο. Έτσι, η οικογένεια στον τόπο μας, όχι μόνον δεν εί-
ναι μια γλυκιά ξανάσαση εις τες πίκρες οπού απαντούμε όξου

από το σπήτι, αλλά μάλιστα είναι μία πίκρα περισσότερη, και ίσως η μεγαλύτερη, προσθεμένη εις τες άλλες μας πίκρες. Και γιατί το φαρμάκομα τούτο εις τη ζωή του Κεφαλονίτη; Επειδή ο Κεφαλονίτης εκιβδήλοσε το Γάμο, δίδοντάς του κάθε άλλο νόημα από εκείνο που έχει από τη φύση!...

Επαράβλεψε τα ευγενικά και υψηλά τέλη του Γάμου, και μόνον εχρησιμεύτηκε από τες χοντροειδείς υλικότητές του!...

2 .

Η πρώτη φανέροση του γάμου, εκείνο μάλιστα που στον εαυτό του πραγματικώς κάνει το γάμο είναι η συμπάθεια μεταξύ των δύο ψυχών, και η έκχυσή τους από ένα στήθι στο άλλο. Η συμπάθεια όταν προηγείται την τελετήν την κάνει απαραίτητη, όταν την ακολουθή, την επικυρόνι. Το αίσθημα τούτο είναι τόσο ευγενικό, τόσο άπειρο, τόσο θείο, που ο άνθρωπος δεν ημπορεί να εννοήση άλλο που να σιμόνη περισσότερο στη θεότητα. Τούτο ακολουθείται από την αμοιβαία βοήθεια· ειλικρινής, ακερδόσκοπη, ολάκαιρη βοήθεια, επειδή ο σύντροφός βοηθώντας το σύντροφο βοηθάει τον εαυτό του, μα τι λέω, το καλήτερο, το αγαπητότερο μέρος του εαυτού του. Έρχετ' έπειτα η πλάση. Τα παιδάκια μας είναι τα γεννήματα της αγάπης

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
μας, η αγάπη μας οπού εγίνηκε σώμα, και που στη μεταμόρφωσή της ετελειοποιήθηκε ακόμη περισσότερο.

Εκείνοι όμως των οποίων η ψυχές πνένε αντίθετα αισθήματα, δεν ημπορούνε ποτέ να συναισθανθούνε Για τούτη μοναχή την εναντιότητα ο γάμος τότε δεν είναι παρά μια προσποίηση, η οποία σκεπάζει μίαν ένωση άπρεπη και άσεμνη. Δύω τέτοια υποκείμενα δεν ημπορούνε ποτέ να αγαπηθούνε, και ακολούθως να ενωθούνε με την αλήθεια· δεν θέλει συμφωνήσουν, ποτέ δια την ανατροφήν των παιδιώνε τους, και καλά παραδείγματα δεν θέλει μπορέσουνε ποτέ να τους δώσουνε. Ανάγκη πάσα λοιπόν να τεριάζουνε η ψυχές, οπού θα ενωθούνε εις γάμον· ανάγκη πάσα να συναναστρέφονται άνδρες και γυναίκες, να γνωρίζονται από πολλήν καιρό πρώτα, και να διαλέγονται, κάθε ζευγάρι κατά τες συμπάθειές του, κατά τες κλίσεις του. Τούτο είναι βέβαια κατά τον ορθόν λόγον· αλλά τα έθιμα τα δικά μας, πόσο δεν απέχουνε από τον ορθόν Λάγον!...

Εμείς, τα θηλυκά μας παιδιά, μόλις φθάσουνε δέκα ή δώδεκα χρονώνε, τα κλείουμε στο σπήτι χωρίς συγκοινωνίαν!, πουλιό δεν τους είναι συγχωρεμένο να ιδούνε κανήνε, να μιλήσουνε με κανήνε, και πρέπει να μείνουν εκεί κλεισμένες, έως ότου ο γαμπρός, έπειτα από δέκα χρόνους ακόμη ναν τες γυρέψη!...

‘Ηθελ’ είναι αδύνατο να θυμόνται οι άνθρωποι πως έχουμε θυγατέρες, αν ελείπανε η προξενολοήτρες, η οποίες συστένουν εξακολουθηνά στους ανύπανδρους τες ανύπανδρες, ορκίζοντας πως δεν είναι ούτε στραβή, ούτε κουτσή, ούτε γόμπα!... και είναι περίεργο πως απάνω σε τέτοιες πληροφορίες, αν συβαστούμε στο προικιό, γίνεται ο γάμος!, γάμος άσεμνος, οπού μοιάζει περισσότερο με την πρόσθεση με την πορνεία παρά με τον τίμιο γάμο!

Με τούτον τον τρόπο τον εδικόνε μας, εκείνη η συμπάθεια που διαιώνίζει την αγάπην ανάμεσα στα αντρόγυνα, δεν είναι εις εμάς παρά ένα συμβάν όλως δι’ όλου τυχερό και σπάνιο. Εξ εναντίας η αγάπη στ’ αντρόγενά μας, είναι σαν το σπόρο που πέφτει στην πέτρα· που η δροσιές τον κάνουνε και φυτρώνει, ζει λίγες ημέρες, μα για έλειψι θροφής το φυτάκι ξερένεται.

Στην αρχή το αντρόγυνο αγαπητέται, επειδή το πρώτο σίμομα των δύο γενών φέρει πάντα μια κάποια αγάπη, μα η αγάπη τούτη δεν βαστάει παρά μέρες... μήνες δεν βαστάει!...

Το δίκηο έρχεται μοναχό του· κατά που ξεσκεπάζονται η διαφορές εις τους χαρακτήρες, η αγάπη φεύγει και παίρνει τον τόπο της η ώθηση. Τα αντρόγυνα εξακολουθούνε να ζουν ενωμένα, με χωρίς αγάπην· ένα αντρόγυνο που να εδιετήρησε την αγάπη του έως εις το ύστερο στην Κεφαλονία, είναι ένα πράμ-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
μα σπάνιο. Ένα από εκείνα τα πράγματα που, καθώς λένε οι
εντόπιοι «Δεν τα σηκώνει ο τόπος μας».

- Η ασυμβιβασία εξ εναντίας είναι η συνηθισμένη κατά-
σταση της εδικής μας οικογένειας, ακολούθως η αδιοργανισία,
και κάποτε κηόλας και η διάλυση, όταν ο άντρας δεν είναι αρ-
κετός να υπόταξη τη γυναίκα στην τυραννία του.

Πόσοι γάμοι κακηώρα μελετημένοι! Πόσα αντρόγυνα δυ-
στυχεσμένα! Πόσες οικογένειες χαλασμένες!

Πόσα ελεεινά παραδείγματα στα μάτια των παιδιώνε μας!
Και πόσα από τούτα τα δυστυχήματα ήθελε λείψουνε, αν εμπο-
ρούσανε τ' αντρόγυνα να διαλέγονται!⁵

Η Π Ο Λ Υ Τ Ε Λ Ε Ι Α

Η πολυτέλεια εις τους εξευγενισμένους μεγάλους τοπούς της Ευρώπης είναι φυτό ντόπιο, ακολούθως φυσικό, και όχι διόλου ανάρμοστο. Εις τους μικρούς ανεξευγένιστους τοπούς τους εδικούς μας η πολυτέλεια είναι η μίμηση ξένου, ατέριαστος εις εμάς εθίμου.

Είναι φυσικόν εις τον εξευγενισμένον πλούσιον αφού προμηθευθή όλα όσα πληρούνε τες χρείες μετ τες οποίες εγεννήθηκε, να ζητήση ακόμη και άλλα όσα δύνονται να ευχαριστήσουνε τες χρείες οπού η αυξάνουσα εξευγένιση του έκαμε. Η πρόοδος της εξευγένισης πλάθει πάντα καινούριες χρείες, και το περίσσευμα του πλούτου δίνει τα μέσα δια τη θεραπεία τους.

Έτσι, η αύξηση της πολυτέλειας δεν είναι αρκετά δικαιολογημένη από τη μονάχη αύξηση του πλούτου, αλλά δια να ήναι φυσικιά και γνήσια, πρέπει να υποστηρίζεται και χειρόκτια και βελέτες και μπλόντες...

Ο Αβραάμ ήτανε πλουσιώτατος και ώμος τα φορέματά του δεν θέλει ήτανε παρά τρίχινα. Η γυναίκα του, γυναίκα του πλουσιώτερου του καιρού της, επροβάτηε βέβαια ξυπόλητη.

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

Αν ο Αβραάμ με όλα του τα πλούτη αναστενότουμε σήμερα, εμπόριε πολύ καλά ν' αγοράση της γυναικός του και χειρόκτια και βελέτες και μπλόντες...

Τα μέσα του ήθελε βέβαια του το συγχωρούνε. Μα μια φορά ντυμένη έτσι η Σάρα, τα στολίδια τούτα ήθελε αντιξυλιάζουνε απάνου της... ήθελε τη στεναχωρούνε... ήθελε τη σκοτίζουνε... και δεν ήθελ' είναι διόλου παράξενο ναν την ιδούμε με όλο το καπελίνι να χωρή απουκάτου στην γωνιά για να ιδή αν εγεννήσανε η κότες... ο βαθμός λοιπόν της πολυτελείας δεν πρέπει να αναλογεί με μόνον τες χρηματικές περιστάσες του υποκειμένου, αλλά και με την ψυχικήν του κατάσταση. Αν από τούτην την αλήθεια οδηγούμενοι εξετάσωμε την πολυτέλειαν εις την κοινωνίαν μας, θέλει εύρουμε κατά δυστυχίαν, ότι λίγοι ενόνονε εις τον εαυτό τους τα δύω τούτα προσόντα, από τά οποία η πολυτέλεια γεννηέται φυσικιά και αρμόζουσα, εις δε τους επίλοιπους θα λείπη το ένα ή το άλλο από τα προσόντα.

Η γυναίκες μας αναθρεμμένες, γενικώς ομιλόντας, εις το σπήτι του πάτερα τους, με ολιγώτατην ανάπτυξην πνεύματος, και μόνον γυμνασμένες εις όλες τες δουλικές εργασίες, εις το σπήτι του ανδρός τους δεν είναι αρκετές να πάρουνε μέρος εις τη γενική διεύθυνση της οικογένειας δεν είναι αρκετές να παρουσιασθούνε, και να βαστάζουνε με τιμή το χαρακτήρα της

νέας θέσης εις την οποία εμβήκανε, αλλά εξεναντίας περνούν τον καιρό τους μαγερέβοντας, ράφτοντας, σαρόνοντας, ειςείνα λόγο, δουλέβοντας μαζί με τη δούλα εις όλες τες υπηρεσίες της δούλας. Τέτοια είναι η ψυχική κατάσταση των γυναικώνε μας όταν τες απαντένωμε όξου ντυμένες εις τα μεταξωτά, με μεταξωτές βελέτες και με άνθια μεταξωτά στα μεταξωτά τους καπέλα, με πολύτιμες ομπρελέτες, με λεφτότατα χειρόχτια, φορτωμένες μαργαριτάρια, διαμάντια, χρυσάφια, ασήμια, όλα τούτα για να επισκεφθούνε τη γειτόνισα!⁶

Η πολυτέλεια τούτη αντιλέγει πάρα πολύ με την εσωτερική τους ζωή. Ομπρός σε μίαν τόσην αντιλογία, το λογικό δυσαρρυστείται και ταραάζεται! Την αυγή που βλέπω την αρχόντισα τούτη να δουλέβη σα μία μαμούρα, ενθυμούμενος την ψεσινή της πολυτέλεια, μόρχεται φυσικά στο συλλογισμό μου και λέω «Που εστίν ο χρυσός και ο άργυρος! Που εστί των στολιδιών η φαντασία!». Και τώρα που βλέπω πάλε της αυγής τη μαμούρα πνιμένη στην πολυτέλεια, δεν ημπορώ παρά να πω μέσα μου «Κρίμα στα χειρόχτια! τους έμελε να φορεθούνε σε ξυλοφάους!» Εμείς βαστούμε πολύ ακόμη στην παλαιά μας εξευγένιση. Οι παλαιοί μας, με όλη τους την οικιακήν απλότητα, και ημπορούμε να πούμε την οικιακή φτώχια, είχανε την αδυναμία να θέλουμε να φαντάζουμε όξου στο δρόμο. Η γυναίκες τους,

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
οπού έπρεπε να σηκοθούνε σύνυχτα να δουλέψουνε στη Σβίγα,
όταν εβγαίνανε όξου, έπρεπε νάχουνε το στήθος τους στρωμένο
μαργαριτάρι... τα δάχτυλά τους γιομάτα δαχτυλίδια... τα αυτιά
τους στολισμένα με κάθε λογής χρυσαφικά και πετράδια, και
το βήμα τους μετρημένο σε τρόπο, πού οι διαβάτες να έχουν
καιρό να βλέπουν το θρόνο, και να θαυμάζουνε τη λιτανεία!...

Το παράδειγμα που η εξευγενισμένη Ευρώπη βάνει σήμερα
αποκάτου στα μάτια μας είναι πολύ διαφορετικό. Η εξευγενι-
σμένη Ευρώπη αισθάνεται σήμερα το άτοπον της στερήσεως εις
το εσωτερικόν της οικογένειας, και ενταυτό το ανωφελές των
οκνηρών κεφαλαίων, ως είναι τα ανωφελώς πολύτιμα διαμα-
ντικά, και άλλα πετράδια, και χρυσαφοστόλιδα. Επαραιτήθηκε
λοιπόν από τα οκνηρά της κεφάλαια, ως ακόμη και από την εξω-
τερική φάνταξη, δια να προμηθέψη εις το εσωτερικόν της οικο-
γένειας εκείνες τες ανάπαυσεσ οπού κάνουνε τη ζωή υποφερτό-
τερη. Τούτο είναι το παράδειγμα από το οποίο κ' εμείς σήμερα
να ωφεληθούμε. Πραγματικώς, η αντιλογία της εξωτερικής με
την εσωτερική ζωή των γυναικώνε μας είναι εκπληκτική, είναι
παράλογη, είναι γελοία· και ήθελ' είν' επιθυμητή μία συμβίβαση
ανάμεσα σε τούτα τα δύο άκρα. Η γυναίκες μας έπρεπε να κό-
ψουνε κάτι από την εξωτερική τους πολυτέλεια, και να προσθέ-
σουνε κάτι εις τες εσωτερικές οικιακές τους ανάπαυσεσ.

ΕΞΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ

Όντας η γυναίκες μας υποχρεωμένες, για νάβγουν όξου, να κάνουνε το κορμί του θρόνο, και ναν το στολίζουνε ώρες προτήτερα, φυσικόν είναι να μην αποφασίζουνε μίαν επιχείρηση τέτοια, παρά σε κάποιες επίσημες περιστάσες μελετημένες και αποφασισμένες μέρες πρωτήτερα.

Η επίσημες τούτες περιστάσες είναι ως επί το πλείστο η επίσκεψες εις τη γειτόνισα η συναναστροφή τους κάθε Κυριακή στο γυναιτίκι της ενορίας, και κανένα πανηγύρι που ήθελε τύχει όξου από τη χώρα.

Σε τούτες τες περιστάσες η γυναίκες μας τιμούνε τους δρόμους· μένοντας όλον τον επίλοιπο χρόνο κλεισμένες εις το σπήτι, οπού η κλεισούρα τους νεκρόνει το σώμα, και τους αδυνατίζει το πνεύμα.

Ωστόσο οι δρόμοι στερημένοι από γυναίκες παρουσιάζουν ένα θέαμα μονότονο, βαρετό και βάρβαρο. Τω όντι, πως ημπορεί να ήναι εξευγένιση εκεί που δεν είναι γυναίκες! Η παρουσία των γυναικών ειν εκείνη που επιβάλει σέβας εις τον όχλο· η παρουσία των γυναικών καταστένει επαισθητό κάθε άπρεπο, και το εμποδίζει ως ασυγχώρητο· η παρουσία των γυναικών εις

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
τους δρόμους επιτυχένει περσσότερο απ' όσον ήθελε πιτύχει η
καλήτερη Νομοθεσία, βοηθημένη από την αξιώτερην αστυνο-
μίαν.

Ε Ξ Α Κ Ο Λ Ο Υ Θ Η Σ Η

Καθώς τα γλυδερά φορέματα, τα ξεσκλήδια, και απάνου σ' όλα η ακαταστασία και η αταξία εις το όλον του υποκείμενου δείχνουνε ψυχήν ανευξευγένιστη και χοντροειδή, έτσι και τα στολίδια δείχνουν ελαφρότητα πνεύματος. Ανάμεσα σε τούτα τα δύο άκρα είναι η ευπρέπεια, η οποία μόνη αρμόζει εις το εξευγενισμένο υποκείμενο, και τούτη απαιτεί απλότητα. Αν η γυναίκες μας απαρατούσανε τα πολυέξοδα παιδιαρίστικα στολίδια, δεν εχάνανε τίποτις για τούτο. Είναι σφαλερή η ιδέα ότι εμπνένε σέβας η αγάπη με την πολυτέλειαν και με τη στολή. Το σέβας δεν χρεωστείται παρά εις τα προσωπικά προτερήματα· και η απλότητα των φορεμάτων εστάθηκε πάντα αγαπητότερη.

Ένα ένδυμα απλό δεν ενασχολεί την προσοχή μας· έτσι, η προσοχή μας πέφτει όλη εις το υποκείμενο. Ένα υποκείμενο στολισμένο, μοιράζεται την προσοχή μας με τα στολίδια του, και δεν λαβαίνει δια τον ευατό του παρά μόνον ένα μερίδι-

ον προσοχής. Ας προσθέσωμε μάλιστα ότι, όσο περισσότερα και λαμπρότερα είναι τα στολίδια, τόσο περισσότερο μέρος της προσοχής μας τραβούνε, το όποιο και αφαιρούνε από το υποκείμενο που τα φέρνει. Αν η ζηλοτυπία εσυγχωρούσε τη σκέψη, ο ζηλότυπος δεν άφηνε ποτέ τη γυναίκα του να βγαίνει από το σπήτι χωρίς να ήναι φόρτομένη στολίδια. Τα στολίδια εις τη γυναίκα, είναι τόσοι μαγνήτες οπού τραβούνε στον έαυτο τους και αφαιρούνε από το υποκείμενό της την προσοχή των ανδρών. Η κυρίες ίσως δεν θέλει το πιστέψουνε· ας ξέρουνε όμως ότι πολλές φορές μας συνεβαίνει εμάς των ανδρών να δίνωμε τόσην προσοχή στα στολίδια τους, ώστε να μην ανανογηόμαστε σχεδόν για τον εαυτό τους. Και επειδή σκοπός πρώτιστος των στολισμάτων κάθε γυναικός είναι εκείνος του να μας αρέση, κάθε γυναίκα ας έχη τούτην τήν υπέρτατην αλήθεια στην ενθύμηση της ότι ωραιότητα μιας γυναικός είναι εις όλην της την ελκυστικότητα όταν είναι αστόλιστη⁷. Τα στολίδια δεν προσθέτουνε εις το υποκείμενο, αλλά μάλιστα του αφαιρούνε· δεν ωφελούνε, αλλά ζημιώνουνε.

Εξ εναντίας ελευθερομένη κάθε κυρία από τη σκλαβιά των στολιδιών και της πολυτελείας, και ξοδέβοντες ένα λίγο περισσότερο για να ζη και να ντυέται καλήτερα μέσα στο σπήτι, ημπορεί τότε, κάθε που θέλει, χωρίς προμελετημένες ετοιμα-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
σίες, να βάνη το καπέλλο της και να βγαίνει. Η ελευθερία τού-
τη, μία τόσο πολύτιμη ελευθερία, ήθελε αποζημιώσει αρκετά
τες γυναίκες μας δια το χαμό των στολιδιώνε τους.

4 .

Μία γυναίκα με την οποία να μπορούμε να
εννοούμεθα και να συναισθανόμεθα, είναι ένα
αγγελικό πλάσμα.

C. Mordaunt Ttd Governess.

Εστάθηκε μία εποχή στην Κεφαλονιά, κ' εκείνην την εποχήν
ως κ' εμείς τη θυμόμαστε, εις την οποία τα γράμματα στες γυ-
ναίκες εθεωρούντο σαν ένα πράγμα πολύ επικίνδυνο. Οι γονείς
ενομίζανε πως μία φορά που η κόρες τους ηθέλανε μάθουνε
γράμματα ήθελε τα μεταχειρισθούνε για να γράφουνε γραμ-
ματάκια ερωτικά και να διαβάζουνε τες απόκρισες!... Οι πα-
λαιοί μας ενομίζανε, ως φαίνεται, πως ο έρωτας δεν γένεται
παρά δια του Ταχυδρομείου! και πως τα γράμματα φέρνουμε
ίσια – ίσια στον ταχυδρομικόν έρωτα!... Με τούτην την ιδέα οι
παλαιοί μας εμποδίζανε με αυστηροτητα εις τες κόρες τους τη
σπουδή. Αν εσίμονε η κόρη τους εκεί που edιάβαζε το παιδί

τους το σερνικό, την εδιώχνανε, και αν την ευρίσκανε με ένα βιβλίο στο χέρι ένας έξαφνος θυμός τους εκυρίεβε, αρπάζανε το βιβλίο, το επετούσανε και τηε εκάνανε τεσ μεγαλήτερες φοβέρες, με βρισιές κάποτε τεσ πλέον χοντροειδείς.

Σήμερα, κατ' ευτυχίαν, δεν είναι πουλιό έτσι. Οι γονείς αρχίσανε να καταπείθονται ότι, και ο Έρωτας ημπορεί να γένη χωρίς τα γράμματα και τα γράμματα ημπορούν να σταθούνε χωρίς τον έρωτα.

Ακολουθως η απόλυτη απαγόρευση των γραμμάτων έλειψε, και η αδιαφορία επήρε τον τόπο της εις τα πνεύματα των γονέων.

Δια τη μεγαλήτερη τιμή του τόπου μας πρέπει να πούμε ακόμη πως είναι μάλιστα μέσα στες δύω χώρες διάφοροι γονείς οπού θεωρούνε τη σπουδή στες γυναίκες ως μία στολή και στέλνουνε μάλιστα τεσ κόρες τους εις τα σχολεία της Κυβέρνησης, οπού μαθαίνουνε γράμματα.

Από τον βαθμόν τούτον της προόδου εβγήκε το ακόλουθον αποτέλεσμα. – Εκείνες των οποίων οι γονείς αδιαφορήσανε, εμάθανε λίγα γρεκικά, τα οποία τους χρησιμέβουνε στο σπήτι του ανδρος τους, καθ' εορτή, να καπακίζουν κανένα εκκλησιαστικό βιβλίο. Η άλλες οπού εσταθήκανε στα Δημόσια σχολεία, εμάθανε να διαβάζουνε μ' ευκολία, όχι μόνον τα γρεκικά, αλλά

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

και τα Ιταλικά γράμματα, και τούτες δίδονται στα Μυθιστορήματα. – Ιδού η μάθηση όλη των γυναικών του Τόπου μας αφού αρχίσαμε να προοδέβωμε, και ως και τούτη, δεν είναι παρά μόνον σε κάποιες ολίγες· ας τήνε θεωρήσωμεν όμως ως γενικήν εις όλες, και ας εξετάσωμε αν ήναι αρκετή τόση, αν δεν χρειάζεται άλλο περσσότερο στες γυναίκες μας.

Μαθένοντας εμείς τες γυναίκες μας να διαβάζουνε και να γράφουνε, τους βάνουμε στο χέρι μίαν ημπόρεσην, έναν μέσον. Αλλά δεν μορφόνουμε συγχρόνως και τον νουν τους εις τρόπον, ώστε να έχωμε τουλάχιστον πιθανότητα ότι το μέσον τούτο που τους εδώσαμε θα ξέρουνε ναν το μεταχειρισθούνε επί καλού. Θα πη, εδώσαμε το ξουράφι στα χέρια της Μαϊμούς, και της είπαμε να ξουρίζεται!... Πραγματικώς, τα μυθιστορήματα δεν φωτίζουνε όλα τον νουν, και τα εκκλησιαστικά βιβλία δεν είναι όλα σύμφωνα με την ηθικήν του Ευαγγελίου. Εκείνα τα Μυθιστορήματα τα οποία, μακράν από του να εμπνένε κανόνες οικιακής διαγωγής αφαιρούνε τον νουν από τον θετικόν κόσμον, και σκορπούνε τη φαντασία στα σύγνεφα της ιδανικότητος, εκείνα είναι πολύ επικίνδυνα σε γυναίκες η οποίες δεν είναι αρκετές να κρίνουν ένα βιβλίο· κ' εκείνα τα βιβλία που είναι κούφια από κοινωνικές αρετές, και μόνον γεμάτα δεισιδαιμονικά διηγήματα, τους ηλιθιόνουν το νου,

Α Ν Δ Ρ Ε Α Λ Α Σ Κ Α Ρ Α Τ Ο Υ

και τες καταστένουν αξιογέλαστες εις τους άλλους, και συχαυτερές και επιζήμιες εις τους άνδρες τους. Η επιτυχία λοιπόν μιας γυναικός ή η αποτυχία της κρέμεται από την τύχην, από το είδος των βιβλίων οπού της βαλθούν εις τα χέρια, και τα οποία σπανίως είναι από τα εκλεχτότερα εις τα μέρη μας. Η παιδεία λοιπόν οπού δίνουμε των γυναικώνε μας, με το να μην ήναι αρκετή, είναι επικίνδυνη.

Δεν είναι αμφιβολία πως εκάμαμε ένα βήμα μεγάλο όταν εσυγχωρέσαμε στες γυναίκες μας τα γράμματα. Το βήμα τούτο δηλοί ότι μια επανάσταση έγινε εις τα πνεύματα· επανάσταση η οποία έβγαλε το νού μας από το δρόμο της οπισθοδρόμησης και τον έβαλε εις τον δρόμον της Προόδου. Το πέραςμα τούτο, μόλον οπού έως τώρα μένει απαρατήρητο, είναι όμως ένα από εκείνα τα συμβάντα που αφήνουνε εποχήν εις την ιστορίαν του ανθρωπίνου πνεύματος. Αλλ' η πρόοδος πάβει πο του να ήναι πρόοδος μόλις πάψη να προοδέβη. Αν εμείς επατήσαμε στον δρόμον της προόδου θα πη ότι εκινήσαμε δια να πάμε εις το σκοπό μας. Αν σταματήσωμε μόλις εβαλθήκαμε απάνου στο δρόμο, καταστένουμε ανωφέλεφτο το κίνημά μας. Και ποιος είναι ο σκοπός της προόδου εις την παιδείαν; Σκοπός της παιδείας δεν είναι βέβαια μήτε η στολή, μήτε το ξέδομα, μήτε άλλο παρόμοιο.

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

Η παιδεία θα μας μάθη τα χρέη μας. Αν κάμποσες από τες γυναίκες μας εμάθανε να διαβάζουνε γρεκικά, και κάμποσες άλλες γρεκικά και Ιταλικά, θα πη ότι αποχτήσανε το μέσον δια του οποίου ημπορούνε να σπουδάσουνε και να λάβουνε γνώσες· γνώσες η οποίες ημπορούνε ναν τους χρησιμέψουνε δια να ήναι καλές συμβίες και καλές μητέρες, σκοπός τούτος της προόδου των γυναικών εις την παιδείαν. Αλλ' αν εξεναντί-
ας αφού ελάβανε στο χέρι τους το μέσον της ανάγνωσης φα-
ντασθούνε ότι τόσο μόνον τες φθάνει, και δεν τους χρειάζεται
περσσότερο, αν δε μεταχειρισθούνε την ανάγνωση για ν' απο-
χτήσουνε γνώσες, το μέσον τούτο θέλει μείνει στα χέρια τους
ανωφέλεφτο, ως ήθελε τους μείνει ανωφέλεφτο εις τα χέρια
τους το βελόνι, αν δεν εράφτανε, η βελόνες, αν δεν επλέκανε, η
ρόκα, αν δεν εγνέθανε.

Έτσι, η κόρες μας μόλις μάθουνε να διαβάζουνε πρέπει να
διαβάσουνε για να μάθουνε πως τριγύρω τους είναι και άλλος
κόσμος, άλλα έθιμα. Η σπουδή τούτη τους πλατένει το νου,
και τες μαθαίνει πολλά πράγματα ηδονικά και ωφέλιμα. Εις
τον ίδιον καιρόν είναι χρεία να σπουδάσουνε την απερασμέ-
νην ύπαρξην των εθνών εκείνων τα οποία ελάβανε μία φορά, ή
έχουνε και σήμερα μία εξευγένιση· τούτο θέλει προετοιμάσει
σε κάποιον τρόπο την πείρα τους, θέλει γυμνάσει την κρίση

τους, θέλει δυναμόσει τη φρονιμάδα τους και σχηματίσει το χαρακτήρα τους. Τούτες είναι η προκαταρτικές γνώσεις οπού πρέπει να έχουνε· η δε κυρία σπουδή τους πρέπει να είναι εκείνη η οποία τες διδάσκει κατ' ευθείαν να γένουνε καλές συμβίες και καλές μητέρες. Η εξευγενισμένη Ευρώπη έχει συγγράμματα ανδρών και γυναικών τα οποία διδάσκουνε στες γυναίκες τα οικιακά χρέη. Εκείνα τα συγγράμματα πρέπει τότε πλέον να προμηθέβονται, εκείνα να σπουδάζουμε άντιτα των μυθιστορημάτων και του περί Αμαρτωλών Σωτηρίας, σ' εκείνα να μαθένουν την επιστήμη τους. Επειδή η μόνη επιστήμη, η μόνη σπουδή που τους είναι αφεύκτως χρειαζόμενη είναι το πώς να ήναι καλές συμβίες και καλές μητέρες. Τα γράμματα δεν είναι παρά υλικά μέσα για να αποχτήσωμε τον εαυτό μας. Η μόνη καλητέρεψη του εαυτού μας είναι ο τελειωτικός σκοπός όλων των μέσων.

5 .

Μία οικογένεια που θέλει να ζήση ζωήν όχι μονοτάρων υλικήν, και να δώση καλήν ανατροφήν εις τα παιδιά της, έχει χρεία για δούλους· ο δούλος κάνει τον αφέντη να ήναι αφέντης, την κυρία να ήναι κυρία. Ο δούλος εξοδεύοντας τον και-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

ρό του εις τες υλικές εργασίες του σπητιού, αφήνει διαθέσιμον τον καιρό της νοικοκυράς, αν θέλη να τον εξοδέψη εις τα ανώτερα συμφέροντα της οικογένειας, εις την μεγαλύτερην ανάπτυξιν, ή και ψυχαγωγίαν του πνεύματός της, καθώς ακόμη στην ανατροφήν των παιδιώνε της. αλλά δεν εννοώ τους δούλους και δούλες οπού έχουμε στην Κεφαλονιά σήμερα. Τούτα είναι όντα κατεβασμένα όχ τα βουνά, οπού, δεν ελάβανε ποτέ άλλη συντροφιά, άλλη γνώριση, παρά εκείνη του γουρουνιού, του γαϊδάρου, της γίδας. Όντα των οποίων ο νους εξουζουλώθηκε από την πρώτη τους ηλικία· που δεν ηξέρουνε να κάμουνε τίποτις που δεν είναι επιδεχτικά να μάθουνε πλέον τίποτις· που δεν χρησιμέβουνε μέσα στο σπήτι παρά για να σκοντάβη κανείς απάνω τους· όντα τέλος πάντων μονοτάρως ανίκανα να μας προμηθεύουνε με τη σύμπραξή τους εκείνες τες ανάπαυσεσ οπού απαιτεί η θέση μας και η χρειά της προόδου μας. Με τέτοιους δούλους ή δούλες, η νοικοκυρά είναι υποχρεωμένη να τους τρέχη πάντα ξοπίσω, να τους ακολουθά σε κάθε τους μικρή εργασία, και σήμερα, και αύριο, και την άλλη, και ναν τους παραστέκη να κάνουνε τη δουλιά απουκάτου στα μάτια της. Κατ' αυτόν τον τρόπον εμείς δεν ωφελούμεθα από τους δούλους μας παρά υλικώς μόνον, καθόσον αυτοί κάνουνε με τα χέρια τους εκείνα που εμείς ήθελε κάμουμε με τα εδικά μας,

αλλά τον καιρό μας δεν μας τον οικονομούνε διόλου, επειδή πρέπει να τον εξοδέβωμε όλο το ίδιο παραστέκοντές τους.

Εμείς έχουμε χρεία για δούλους οι οποίοι να γνωρίζουν τα χρέη τους, και να ξέρουνε να συμμορφώνονται με τες περιστάσεις και με το χαρακτήρα της οικογένειας εκείνης εις την οποία μπαίνουνε να δουλέψουνε· επειδή τούτοι μόνον να μας δίνουνε, παραπάνου από την υλική δούλεψή τους, και τον καιρό που μας χρειάζεται δια τες άλλες μας υπόθεσες.

Ο καιρός μας είναι πολύτιμος, αν τότε μεταχειριζόμασθε δια να καλητερέβωμε τον εαυτό μας και τα χτήματά μας, μα για να μπορούμε να κάνωμε τούτο, μας χρειάζονται δούλοι εις τους οποίους να ημπορούμε να αναπέβωμάσθε· και δούλοι τέτοιοι δεν είναι στον Τόπο μας! Γιατί τα νόθα του Ορφανοτροφείου να μην αναθρέφονται για την υπηρεσία;

6 .

Η παράπολη νοικοκυροσύνη, και η καμμία νοικοκυροσύνη είναι τα δύο αντίθετα άκρα.

Ξέρω καλά πως η παράπολη νοικοκυροσύνη δεν εθεωρήθηκε ποτέ ως ένα άτοπον εις τον τόπο μας. Έτσι κηόλες, μία νοικοκυρά που σαρόνει, μαγερέβει, πλένει τα πιάτα, καθαρίζει

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

το στάρι, κρिसαρίζει, ζυμόνει, ψένει, σηκώνεται μισαρρωστημένη και χύνει τήν πουγάδα, γνέθει, στριφτεί, μπαλόνει, και κάνει και κουλούρια για πούλημα, εκείνη θεωρείται ως το άνθος των νοικοκυράδων και αναφέρεται από τες άλλες ως τύπος μιμήσεως.

Στα μάτια τα δικά μου μία τέτοια νοικοκυρά μπορεί νάναι ωφελιμότερη από ένα μουλάρι, μα δυο μουλάρια είναι βέβαια ωφελιμότερα από δαύτηνε. Μία τέτοια νοικοκυρά θελ' είναι τω όντι μία ωφελιμότερη δούλεφτρα, μα η δούλεφτρα τούτη αφήνει το σπητι, χωρίς νοικοκυρά. Σ' εκείνο το σπήτι που βρίσκεται μία τέτοια νοικοκυρά, η δούλεψη περσσέβει, μα η διεύθυνση λείπει· επειδή, όταν ο νους είναι εξακολουθινά πάντα ενασχολημένος σ' εκείνο που κάνουν τα χέρια, δύσκολα μπορεί να κυβερνάη ενταυτώ και τα μεγάλα συμφέροντά της οικογένειας. Τα μεγάλα συμφέροντα της οικογένειας είναι η υγεία, η ανατροφή, η οικονομία⁸, η αφθονία, η πολλαπλασίαση του πλούτου, εις ένα λόγο η μεγαλύτερη καλητέρευση της οικογένειας εις όλες τες χρείες, και τα μεγάλα τούτα συμφέροντα δεν ημπορούνε ποτέ να ήναι το αποβησόμενο μικρών μέσων, ως είναι το εργόχειρο μιας δούλεφτρας⁹.

Αλλ' αν η παράπολη νοικοκυροσύνη στερεί το σπήτι από νοικοκυρά, η καμμία νοικοκυροσύνη έχει ακόμα χειρότερα

αποτελέσματα. Όταν η νοικοκυρά η οποία σαν τέτοια ευρίσκειται θεμένη επί κεφαλής των εσωτερικών του σπητιού, κλείεται στην κάμαρά της και αρνήται να ενδυθή τα χρέη της θέσης της, το σπήτι τότε μένει στα χέρια των δούλων, οι οποίοι το κατακλέπτουνε, το εντροπιάζουνε, το αφανίζουνε. Η υγεία της οικογένειας ευθύς αρχίζει να υποφέρει, επειδή στο μαγεριό δεν θέλει είναι καμμία πάστρα. Η οικονομία του σπητιού γλήγορα θέλει βρεθεί σε κατάσταση κακή, επειδή ο ριπισμός, ο τσακισμός και η κλεψιά θέλει το ξεθεμελέψουνε η στενοχώρια τέλος – πάντων δεν θ' αργήση να γένη επαισθητή εις την οικογένεια επειδή ο νοικοκύρης θα καταντήση να μην έχη πλέον από δικά του και να μην ευρίσκη να δανείζεται. Καθόσον αποβλέπει την ανατροφή των παιδιώνε απουκάτου σ' ένα τέτοιο σύστημα, αν η Κυρία επέρασε τον καιρό της σε τέλειαν απερισκεψίαν, τα παιδιά θέλει έχουνε όλην την απερισκεψία της μάνας τους, μίαν αρκετήν ποσότητα από ελαττώματα κάθε είδους και μίαν αμάθειαν αντικρίζουσαν. Αν η Κυρία εφρόντιζε δια την ανατροφήν των παιδιώνε της, ενώ αμελούσε τα υλικά συμφέροντα του σπητιού, η πρόδος της καλής ανατροφής θέλει πάψει, στον ίδιον καιρόν οπού πάβει και η υλική ευδαιμονία. Οι δούλοι, αφού αδειάσανε το σπήτι, φεύγουνε, και τα παιδιά, τα θηλυκά μάλιστα, είναι κρασμένα τότες εις το μαγεριό να κάμουνε δου-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

λικές εργασίες, και ν' αντικαταστήσουνε τα μισοτελειωμένα νοερά πετάματα της ψυχής τους με αγενή παθήματα, απάνου στα οποία θα ρίχνουνε δάκρυα!...

Ανάμεσα όμως σε τούτα τα δύο άκρα είναι και ένας μέσος ορός: εκείνος τον οποίον συνήθως βαστάγει ο άντρας. Ο άντρας πηγαίνει και διευθύνει τες εργασίες του κάμπου, εξηγώντας την ιδέα του στους εργάτας, αλλά δεν παίρνει το ξυνάρι να δουλέψη μαζί τους. Διευθύνει τις δικαστικές υποθέσεις διαλέγοντας τους δικηγόρους τους οποίους περισσότερο υπολήπτεται, αλλά δεν χάνει τον καιρό τους κάνοντας το γραφιά στες υποθέσεις τους. Διευθύνει εργασίες εμπορικές με το νου του, και με το κοντίλι του, μα δεν κουβαλάει τα σακκιά στον ώμο του. Εις ένα λόγο, ο άντρας ως διευθυντής των εξωτερικών της οικογένειας, δουλεύει με το χέρι του τόσο, όσον απαιτεί η διεύθυνση των υποθέσεων. Η γυναίκα λοιπόν να πάρη παράδειγμα από τον άντρα της.

Η γυναίκα είναι η διευθύντρια των εσωτερικών, και το χρέος της το καλά εννοημένο είναι να δουλέβη με το χέρι της τόσο όσο είναι χρειαζόμενο για την διεύθυνση των εσωτερικών εργασιών του σπητιού της. Αν η δούλα δεν εχτελεί καθώς πρέπει τα χρέη της η νοικοκυρά ας βάλη το χέρι της ναν της δείξη. Η νοικοκυρά να σκεφθή και να διορίση ποιές υπηρεσί-

ες θα γενούνε σήμερα και ποιες αυριο· να ξέρη ποια είναι τα συγύρια τα βαλμένα όξου δια την καθημερούσιαν υπηρεσίαν της οικογένειας, και να επιστατή εις τη διατήρησή τους· να βεβαιώνεται με τα ίδια της τα μάτια αν τα αγγεία του μαγεριού παστρέβονται καθώς πρέπει· αν βάνονται στον τόπο τους· μη βάνονται σε τρόπο, που ένα πιθανό συμβεβηκός ναν τα ρίχνη, ναν τα τσακίνη· και εν γένει να έχη την έγνοια της σε κάθε πράγμα που να αποβλέπη την πάστρα και την οικονομία στο μαγεριά. Η δούλες και οι δούλοι, που στα σπήτια τους ξέρουνε να είναι τόσο οικονόμοι, στα ξένα σπήτια φέρνουνται πολύ διαφορετικά, και δεν τους φαίνεται ποτέ παράπολύς ο ριπισμός οπού κάνουνε όντις ημπορούνε να ριπίζουνε. Αν η ενασχόλησες του νοικοκύρη δεν του συγχωρούνε να προμηθέβη το φαΐ για το σπήτι, η νοικοκυρά, η οποία τότε θε να έχη και τούτη την έγνοια, πρέπει να ξετάζη και να μαθένη το καθημερινό παζάρι κάθε είδους οπού στέλνη να πάρει ξαλληώς ο δούλος γένεται μ' εδαύτηνε μεταπράτης, και της ξαναπουλεί σε ψηλότερες τιμές εκείνα τα είδη που αγοράζει με τα οβολά της στο φόρο. Αν το σπήτι έχη πολλούς υπηρέτας, η νοικοκυρά θα μοιράση τες εργασίες, να δώση εις τον καθέναν εκείνες οπού του είναι πουλιό αρμόδιες, και να απαιτή από αυτόν, την εκτέλεσή τους με όλην εκείνην την ακρίβειαν οπού του εδιόρισε. – Εις ένα λόγον, η

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

νοικοκυρά πρέπει νάχη το νού της και το μάτι της, είς όλα όσα εχτελούνε οι δούλοι, και να βάνη το χέρι της είς όσα της χρειάζεται να εξετάση, ή να δείξη.

Τούτα όμως θέλ' είναι τα ταπεινότερα από τα χρέη της. Η γυναίκα η οποία γνωρίζει όλες τες χρείες της οικογένειας δεν πρέπει να ζητά μόνον την εχπλήρωσή τους από τον άνδρα της, άλλα πρέπει και να σκέφτεται ναν του ευκολένη, αν δυνατόν, τον τρόπο δια ναν τες εχπληρόνη. Η γυναίκα ημπορεί να κάμη τούτο τόσο καλήτερα από τον άνδρα της, επειδή μένοντας εις το σπήτι περσσότερο από ουτόνε, ο νους της έχει λιγότερες αιτίες να ξεδίνη. Καμμία φορά με μίαν ορθή σκέψη, σε μίαν ωφέλιμη συμβουλή, δίνει περσσότερο διάφορο στο σπήτι απ' όσο ήθελε δώσει αν εζύμονε ογδοήντα χρόνους.

Όλα τούτα δεν της περνούνε, ούτε πρέπει να της πάρουνε όλον της τον καιρό, επειδή η νοικοκυρά έχει και άλλα χρέη εξίσου μεγάλα. Η πρώτη ανατροφή των παιδιών της είναι χρέος ειδικό της.

Η νοικοκυρά βγαίνοντας από το μαγεριό θα τρέξη βέβαια στα παιδιά της. Εδώ μπαίνει σε άλλη σκηνή, μα πριν εμπή πρέπει ν' αφήση την κακή όρεξη πού μπορεί να έλαβε με τους δούλους. Όσο πουλιό αγαπητοί δειχνούμαστε με τα παιδιά μας, τόσο πουλιό τρυφερή κάνουμε την καρδιά τους, τόσο περ-

σσότερη αγάπη τους εμπνέμε για τον εαυτό μας. Η πρώτη ανατροφή των παιδιώνε πρέπει να είναι αρνητική· να συνίσταται δηλαδή εις το να μην μάθουνε κακά πράγματα. Για τούτο, η μάνα πρέπει να προσέχη ώστε τα παιδιά της να μην συναναστρέφονται τους δούλους έξω από την παρουσία της, ούτε άλλα υποκείμενα εις τα οποία να μη φέρνη μίαν τέλεια κατάπειση και η δική της διαγωγή με αυτά να είναι τέτοια, που ποτέ να μην τους δώση αιτία να μάθουνε τι είναι ψέμμα, τι είναι απάτη, τι είναι δυσπιστία, αχρειότητα, σκληρότητα, ζήλια, φθόνος, και άλλα τέτοια, κατά δυστυχία τόσο κοινά στα παιδιά μας. Πρέπει ακόμη να προσεχή, να μην τους υπόσχεται πράγματα που δεν έχει στο νου της ναν τους δώση, δια να μην τα μάθη να λείπουνε κ' εκείνα από το λόγο τους. Η ανατροφή τούτη αρχίζει σχεδόν από τα σπάργανα· και όταν τα παιδιά είνε λίγο μεγαλύτερα, η μάνα τότε θέλει επιστατεί εις τη σπουδή τους, και τα παιδιά της και τα Δάσκαλο, για να κάνουνε και οι δυο τα χρέη τους.

1 .

Η θέση των οικογενειών εις την Κεφαλονιά για όσον αποβλέπει δούλους είναι αξιοθρήνητη. Μα η αιτία που στερεί τες οι-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
κογένειες από δούλους είναι φοβερή, και ετοιμάζει της Κεφα-
λονιάς ένα μέλλον φρικώδες. Η Κεφαλονιά, η πρώην φιλόπονη
Κεφαλονιά, θεωρεί σήμερα σαν ατιμαστική την υπηρεσία· κ'
εκείνος που κερδίζει την ύπαρξή του με τον κόπο του είναι κα-
ταφρονημένος από τους άλλους! Το φιλόπονον έλειψε με μίας
από την κοινωνία μας, και τα τίμιά του ξεδούλια τα προμηθέ-
βουνε τώρα δύο χτηνώδη ενστίγματα, Κλεψιά και Ζητία¹⁰.

Μέσα στες δύο χώρες, Λιξούρι και Αργοστόλι ζει ένας με-
γάλος αριθμός φτωχών γυναικώνε, πολλές από τες οποίες χή-
ρες, φορτομένες παιδιά σερνικά και θηλυκό, μικρά και μεγά-
λα, που ζούνε χωρίς τέχνη, χωρίς εργόχειρο, χωρίς πόρον ζωής
κανένα, χωρίς δουλειά και χωρίς θέληση να δουλέψουνε. Τα
παιδιά τα μεγάλα περπατούνε στους δρόμους και καπνίζουνε,
τα θηλυκά τα μεγάλα στέκονται στο σπήτι και ξύονται. Τα μι-
κρότερα των δύο γενών γυρίζουνε τ' αρχοντόσπιτα σταλμένα
από τη μάνα τους να διακονέβουνε. Το βράδυ η μάνα η ίδια,
το πρόσωπο σκεπασμένο με μία μπόλια, βγαίνει κ' εκείνη και
γυρίζει δρόμους και σπήτια ζητόντας ολούθε την ελεημοσύνη,
και υποκρινόμενη φωνούλα ψιλή και πονεμένη. Τούτες η γυ-
ναίκες, αν κανείς τους γυρέψη μία τους θυγατέρα για δούλα,
λησμονούν ευθύς οπώς διακονέβουνε, καμώνουνται προσβαλ-
μένες, σηκώνουν τη μύτη τους με υπερηφάνεια, και φεύγουν

λέγοντας «εμείς δεν είμαστε ακόμη σ' εκείνην την περίσταση!». Στο τέλος της βραδιάς φέρνουνε όλοι στο σπήτι ένα εξαγόμε-νο αρκετό να τους θρέψη την ακόλουθην ημέρα, και έτσι δεν έχουνε χρεία να δουλέψουνε. Σε τούτες τες οικογένειες όμως τα μέσα όντας τυχαία, και η οικονομία αγνώριστη, η σπατάλη πάντα διαδέχεται την πείνα, και η πείνα διαδέχεται τη σπατάλη· η ακαμασιά και η γύμνια εκεί ζούνε αδελφικάτα· η ψείρα και η υπερηφάνεια κοιμόνται στο ίδιο προσκέφαλο, Σε τούτα τά σπήτια η αμηχανία και η ευκαιρία σχεδιάζουνε την κλεψιά και προετοιμάζουνε την ατιμία και το σκάνταλο.

Αν θέλωμε τώρα να ρίξωμε μία ματιά και στην εξοχή, θέλει εύρουμε σε κάθε χωριό ένα μαγαζί όπου συνάζονται και περνούν τον καιρό τους όλοι οι αδούληδες του χωριού. Τούτοι είναι νέοι 15 – 20 – 25 χρονώννε που βαρύνονται να δουλέψουνε, και ξημερώνονται και βραδιόνονται πάντα στο μαγαζί με τη σκούφια ζαβά, με το σίγαρο και με την τράπουλα ομπρός τους¹¹ φυσικό αποτέλεσμα μιας τέτοιας ζωής είναι η εσχάτη πτωχία· ακολούθως, η πείνα καμμία φορά τους κατεβάζει στη χώρα να ζητήσουν υπηρεσία. Ήθελε πει κανείς «όντα τόσοσ ουτιδανά και διεφθαρμένα πως αποφασίζουμε και τα μπάζουμε στον κόλπο της οικογένειας μας; και μια φορά που τα μπάζουμε τα διεφθαρμένα τούτα όντα τι ξέρουνε να μας κάμουνε;»

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
τω όντι τίποτα! Και όμως, η χρεία είναι τόση, που όχι μόνον τα δέχουμάστε, αλλά και πηένουμε ζητώντες τα!¹² Κάθε που μπορέσουμε να απολαύσωμε ένα από τούτα τα χτηνώδη οντά, μας φαίνεται να έχωμε θησαυρό στο σπήτι μας, και τα πληρόνουμε τόσο, όσο πληρόνουνται στον εξευγενισμένον κόσμο οι δούλοι οι εξευγενισμένοι, και τα καλοκρατούμε και τα προσέχουμε, μα δεν αργούμε κάθε φορά να ιδούμε πως ο θησαυρός μας μας είναι ανωφέλεφτος. Εμείς τους πέρνουμε γιατί έχουμε χρεία για δούλεψη, και τούτοι είναι ακαμάτες! Γεμάτοι ελαττώματα κάθε είδους, βρομεροί, γλυδίδες, ανόητοι και κατεργαράιοι: πως ήθελε μπορέσουνε να θεραπεύουν τες χρείες μας!...

Βρίσκουμάστε λοιπόν υποχρεομένοι ναν τους εβγάλωμε από τη δούλεψη μας, κ' εκείνοι πηένουνε σε άλλο σπήτι, κ' έπειτα σε άλλο, έως ότου βαρένουνται ν' αλλάζουνε σπήτια και μένουνε δίχως. Τότε, μαθημένοι στη ζωή της χώρας, δεν υποφέρουν πουλιό να γυρίσουνε στα χωριά τους, και μένοντες εις τη χώρα, μένουνε χωρίς πόρον ζωής! Τι δρόμο θα πιάσουνε; Τι προγνωστικό ναν τους κάμωμε!...

Κοντά σε τούτους είναι και παιδιά 10 έως 12 χρονώνε που κατεβαίνουνε από τα χωριά και καμόνουνται να ζητούνε δούλεψη. Τούτα είανι διδαγμένα και ετοιμασμένα από τους γονέους τους. Τούτα είναι σχεδόν γυμνά. Η μοναχή γλύδα σκεπάζει

το κρίας τους, και λίγα ξεσκλήδια τους κρέμονται στο κορμί τους. Η κατεπείγουσα χρεία μας κάνει να δεχθούμε και τούτα στη δούλεψή μας, με την ελπίδα ναν τα αναθρέψωμε, και ναν τα έχωμε μια μέρα δούλους μας, ενώ ωστόσο ήθελε μας χρησιμέψουνε για το θέλημα· πρέπει όμως ευθύς ναν τους κάμωμε φορέματα και μόλις τα ντύσωμε η δούλεψη τους τελειώνει!... τελειώνει γιατί μία φορά που βρεθούνε ντυμένα, θυμόνται την παραγωγή των γονέωνέ τους, και περνούν και φεύγουνε!... Μία τέτοια διαγωγή ανοιγμένη από τους γονέους τους ίδιους σε παιδιά εκείνης της ηλικίας, τι μπορεί να υποσχεθή εις την κοινωνίαν;...

Η αιτία λοιπόν οπού στερεί σήμερα την κοινωνία μας από υπηρέτες είναι η ακαμασιά, βοηθημένη από τη διακονία, η οποία της προμηθέβει τα προς το ζην χωρίς κόπο. Τούτες η δύω κατάρες Διακονία και Ακαμασιά, πολλαπλασιάζουνε καθημερινώς τους προσηλύτους των στα χωριά και στες χώρες, και τους βαστούνε πάντα έτοιμους, εις σε κάθε ριζοσπαστική προσκάλεση, υπέρ Πίστεως και υπέρ Πατρίδος, ενώ τους γυμνάζουν ωστόσο εις την κλεψιά ευρύχωρο και ανεξάντλητο στάδιο των άγριων τούτων.

Εις τον άνδρα η εξωτερικές έγνοιες, εις τη γυναίκα η εσωτερικές.

Έτσι, οι δύο νοικοκυραίοι έχουνε, και πρέπει νάχουνε μοιρασμένες τες έγνοιες της οικογένειας, μα δεν θα πη για τούτο πως καθέναν από τους δύο δεν πρέπει ναν τότε γνοιάζη δια τες έγνοιες του συντρόφου του. Εξεναντίας, η ολότητα των εξωτερικών και εσωτερικών συμφερόντων της οικογένειας αποβλέπει και τους δύο εξίσου, και καθένας από το αντρόγυνο έχει χρέος και δικαίωμα να ενδιαφέρεται στη διαχείριση του συντρόφου του. Η έγνοιες εμοιρασθήκανε μόνον και μόνον δια να εχτελούνται ευκολώτερα, και εις την μοιρασιά τους έπρεπε βέβαια να λάβη καθένας εκείνον τον κλάδον εις τον οποίον τα γένος του τον έκανε αρμοδιώτερον· μα η μοιρασιά τούτη δεν είναι διόλου ένα δίκηο για ν' αδιαφορή καθένας από τους συντρόφους εις τες έγνοιες του συντρόφου του.

Ένα αντρόγυνο καθώς πρέπει, δεν ήθελε μπορέσει ποτέ να εννοήση πως ημπορεί να υπάρξουν, αντόγυνα εις τα οποία ο άνδρας να αποβάλη τον ζήλον της γυναικός του από την διαχείριση του Διαμερίσματος του, ως ήθελε αποβάλη κάθε ξέ-

νονε, και να νομίζη ανάξιες δια την σοβαρότητά του εκείνες τις έγνοιες, κ' εκείνα τα συμφέροντα τα οποία διαχειρίζεται η γυναίκα του· και πάλε η γυναίκα θεωρή με τέλειαν αδιαφορία τα συμφέροντα που διαχειρίζεται άνδρας της, και να νομίζη κερδεμένο για δαύτηνε και για την οικογένεια κάθε τι που μπορεί ναν του κλέψη... Και όμως τούτη είναι η συνηθισμένη κατάσταση της οικογένειας εις τον τόπο μας, το γενικό έθιμο, εις το οποίο κάθε άλλη διαφορετικά συστημένη οικογένεια σχηματίζει εξαίρεσην!

Εκείνος οπού στην διεύθυνση των εργασιών του μπάζει σύντροφο τη γυναίκα του, πρώτα βάνοντας από κάτω στα μάτια της όλα τα συμφέροντα του σπητιού, και γυμνάζοντας το πνεύμα της απουκάτου στην οδηγία του, έπειτα εκτιμώντας τη γνώμη της και συζητώντας μαζί της κάθε συμφέρον, εκείνος βγάνει από τη ψυχή της γυναικός του τη γυναίκα του, και βάνει τον εαυτό του. Μακρά από του να μπόρεση να δυσπιστήση πουλιό σ' εδαύτη αυτή τον ακολουθάει σαν ένας Άγγελος Προστάτης ολούθε όπου νοήσει πως ένα συμφέρον ενασχολεί τον άνδρα της, επαγρυπνεί από κοντά σε όλα εκείνα που ημπορούνε ναν τον γελάσουνε, και με μία λέξη, με μία συλλαβή καπότε, βοηθάει την ενθύμηση του, φωτίζει την κρίση του, και του ανοίγει τα μάτια εις την αληθινή κατάσταση της περιστασης.

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

Μακράν από του να χάση τίποτις από το έμβασμα της γυναικός του στη διαχείριση του, σε μία του αρρώστια, σε μία του απουσία, δεν λείπει από τες δουλιές του παρά μόνον ο ένας του εαυτός, ο άλλος του εαυτός, η γυναίκα του, αναδέχεται ευθύς τη διεύθυνση των υποθέσεων, και τα συμφέροντα της οικογένειας δεν ζημιώνονται. Τέλος – πάντων, σε περίπτωση θανάτου, η οικογένεια του δεν μένει ξήσκεπη, δεν μένει στο δρόμο και στη διάθεση ανθρώπων οι οποίοι μπορούνε να ωφεληθούμε από την ανηξερία της χήρας, και να ρουφήξουνε την κατάσταση της οικογένειας.

Κάθε άλλη γυναίκα θεωρημένη από τον άνδρα της σαν κατώτερή του, η κοταφρονητική εκείνη ιδέα στάζει φαρμάκι μέσ' στην καρδιά της κ' εκείνο το φαρμάκι αντανακλάται, τουλάχιστον εις είδος αδιαφορίας, προς τον άνδρα της. Τούτη εξ εναντίας μέσ' στην καρδιά της έχει αισθήματα ευγνωμοσύνης, σεβασμού, αγάπης. Εις την ευτυχία, ανάμεσα σ' όλους τους άλλους θησαυρούς, εκείνη είναι ο μεγαλύτερος, ο γλυκύτερος, ο αναγκαιότερος. Εις τη δυστυχία, συμμαρτίζεται και σμικρύνει την πίκρα του ανδρός της, μεταχειριζόμενη όλα τα μέσα που της έδωσε η φύση για να δροσίση τη μαραμμένη καρδιά του. Έτσι, ο άνδρας μιας τέτοιας γυναικός δέν έχει μόνον έναν πιστό συνοικοκύρη στα συμφέροντα τού σπητιού του, αλλά και

Α Ν Δ Ρ Ε Α Λ Α Σ Κ Α Ρ Α Τ Ο Υ

έναν αγαπημένο σύντροφο της καρδιάς του και τούτες η δύω σχέσες συσφίγγουνε σε τρόπο τη γυναίκα στον άνδρα της, που δεν έχει πλέον άλλα συμφέροντα παρά εκείνα του ανδρός της, άλλες κλίσεις, άλλες ιδέες, άλλα φρονήματα παρά εκείνα του ανδρός της. Η εμπιστοσύνη γεννάει την εμπιστοσύνη, η δυσπιστία τη δυσπιστία, η αγάπη ανταμείβεται με αγάπη, η αδιαφορία με αδιαφορία· το σέβας εμπνέει σέβας, η καταφρόνηση καταφρόνηση. Απ' ό,τι σπείρει καθένας εις το χωράφι του, από κείνο θερίζει· και απ' ό,τι σύστημα βάλει στο σπήτι του από κείνο προσμένει.

9

Η Π Α Σ Τ Ρ Α

Κάνεις ας μην ειπή «Δε μου συγχωρούνε η περιστάσές μου να βαστάω παστρικό το σπήτι μου». Η πάστρα στην οικογένεια δεν είναι αιτία σπατάλης, αλλά χρέος καλής νοικοκυρωσύνης. Δεν εξετάζω αν τα περισσότερα πλητικά μιας παστρικής οικογένειας υπερβαίνουνε τη ζημία της μεγαλύτερης φθοράς εις το πλήσιμο σε μίαν άπαστρην οικογένεια, ή το ανάπαλί επειδή νομίζω ότι αν υπάρχη διαφορά στα δύω τούτα ποσά, η διαφορά θε να είναι μηδενική, ούτε που θα ήναι σταθερή πάντα,

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
αλλά, κατά τες περιστάσεις θε ν' αλλάζη, τώρα υπέρ και άλλο-
τε κατά του ίδιου συστήματος. Δια να βασιηόνται παστρικά
τα πατώματα, τ' αρμάρια του φαγητού, το Μαγεριό, τ' αγγεία
του Μαγεριού, και οι Κροπολόοι χρειάζεται από καιρό σε και-
ρό κάποιο έξοδο, και μήτ' εδώ πάλε δεν εξετάζω αν το έξοδο
εκείνο ήθελ' είναι μεγαλύτερο ή μικρότερο από το έξοδο μιας
πιθανής αρρώστιας, εξαιτίας της γενικής απαστριάς του σπη-
τιού. Όλες τούτες η χρηματικές ή εξισούνται ανάμεσό τους, ή
λίγο γελούνε η μία την άλλη.

Η εξέταση της πάστρας απάνου στη βαθμολογία του χρη-
ματικού συμφέροντος, δεν αξίζει τον κόπο της εξετασης. Η πά-
στρα έχει μίαν άλλη βαρύτητα πολύ πουλιό σπουδαιότερη· η
πάστρα είχει επιρροήν εις την συνολική ευδαιμονίαν της οικο-
γένειας. Ζητώ λοιπόν έπειτα από όλα. ποιας οικογένειας το τέ-
λος θα είναι πιθανώτερα ευδαιμονέστερο, της άπαστρης, όντις
κηόλες εόδεψε λιγότερα εξαιτίας της απαστριάς της ή της πα-
στρικιάς, όντις κηόλες εξόδεψε περσσότερα για την πάστρα
της;

Ας έξβτασωμε,

Ως και εις τες πουλιό άπαστρες οικογένειες όντις ο άνδρας
θα πανδρευθή, δίνει μία ριζική παστρεψιά μέσα κι όξου εις όλο
του το σπήτι· έτσι, ως και τούτο βοηθάει για να χαρούνε γαμ-

βρός και νύφη την ένωση τους εις τους πρώτους μήνες του γάμου τους. Ωστόσο το σπήτι αρχίζει να ματαβρομέζη και πηένει βρομέζοντας¹³. Μόλις γεννηθή το πρώτο παιδί, η κάμαρα πλέον συμπονέβει με μίας, και η συμπονεμάρα εκείνη σηκώνεται σαν ένα μισοχώρι ανάμεσό τους. Η συμπονεμάρα εκείνη βγάνει μέσ' από την καρδιά τους την αμοιβαίαν αγάπη, και στον τόπο της βάνει την αηδία. Η συμπονεμάρα εκείνη βάνει μέσ' στο κρεββάτι τους το αίσθημα της αμοιβαίας αποστροφής· και ο ναυτιασμός λυεί μέσα στην καρδιά τους το μυστήριο του γάμου, τη συμπάθεια!... Εξακολουθούνε να ζούνε αντάμα επειδή η κοινωνία τους θέλει ενωμένους· επειδή το παιδί τους σφίγγει ακόμη περισσότερο τα δεσμά τους επειδή τέλος πάντων ο άνδρας έχει χρεία για μια γυναίκα στο σπήτι και η γυναίκα για έναν άνδρα. Μα, μία τέτοια ένωση εις την οποίαν η καρδιά δεν έχει μέρος, από την όποια δεν έμεινε παρά η υποχρέωση του Νόμου και η ωφέλεια του συγύριου, η φύση τήνε συνέχεται και την αποβάλλει!

Το σέβας οπού χρεωστεείται εις τες γυναίκες, τες ελευθερόνει από μίαν έρευνα η οποία ήθελε προξενήσει σκάνδαλο. Το παιδάκι όμως είναι όλο στη διαθεση μας, και ήμπορούμ' ελεύθερα ν' ανοίξωμε ανάκρισην εναντίον εις εκείνους οπού το καταστένουνε συχαντερό τόσο, που ως και ο αέρας της αγγελικής του αθωότητος, ως κ' εκείνος σμικρύνεται.

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

Το παιδί το οποίο γεννιέται ελεύθερο μόλις πέσει στα χέρια μας, του δένουμ' ευθύς χέρια και ποδάρια, του φασκιάνουμε δηλαδή όλο του το κορμάκι κατά τον τρόπον των παλαιών αιγυπτιακών Μουμίων, και το αφήνουμ' εκεί άπαστρο καθώς έπισε από τα εντόσθια της μάνας του, να κατουρηέται, να χρίζεται, και να μοσκέβη στα φινόκαλα, έως ότου να έλθη η ώρα ναν το αλλάξωμε!... Η ώρα τούτη δεν έρχεται παρά έπειτα από πολλές ώρες!... Τότες, λύνοντας τα αιγυπτιακά εκείνα σάβανα, το καϊμένο το βρέφος εβγαίνει μέσα από ένα σωστό αναγκαίο!... Τα κριάτα του αρχίζουνε να δείχνουνε σημεία φθοράς, σημεία τα οποία η γυναίκες μας δεν καταλαβαίνουνε πως είναι προξενημένα από τα κάτουρα και τες άλλες ύλες, τα νομίζουνε φυσικά σ' εκείνη την ηλικία, και τα ονομάζουνε αφιάδες και ξεθυμάσματα!... Εξακολουθώντας να μένη χωσμένο κάμποσες ήμερες μέσα σε τούτο το τεχνητό αναγκαίο, το βρέφος γιομίζει πληγές βρομερές κοινός λεγόμενες σάγουρο. Ήθελε βέβαια φανεί αρκετή τόση βρόμα μα η Μαμίδισές μας το βρίσκουε ακόμη στη φρονημάδα τους πως τα βρέφη δεν πρέπει ναν τα χτενίζουνε!... Το αποτέλεσμα τούτης της ύστερης απαστρεφιάς είναι που, το δέρμα σωρέβεται βαθμηδόν εις το κεφάλι εις είδος παχύτατης γλύδας, η οποία έπειτα σκάει, και παρουσιάζει τόσα λέπια, νλύδινα χοντρά, και μισοξεκολλησμένα από το

κεφάλι. Η γλύδινη τούτη κεράμωση δίνει συχνά καταφύγιο σε μεγάλες ψείρες, αποικία φερμένη από το κεφάλι της δούλας, ή κηόλας από το κεφάλι της μάνας, επειδή δεν ημπορώ να σιωπήσω το συχαντερό συνήθειο του να έχουνε η κυρίες χτένια κοινά με τες δούλες.

Σε τέτοια κατάντια το βρέφος παρουσιάζεται στον πατέρα, για νάχη ο πατέρας ναν το αγαπήση !... Έπρεπει τα φινόκαλα και τα κατουρά να μη βρομούνε, η πληγές και τα σάγουρα να μην είναι συχαντερά, η ψείρες να μην κάνουν ανατριχίλα, για να μπορή ν' αγαπήση άνθρωπος τον άνθρωπον μέσα σε τέτοια προσόντα!

Αλλ' αν η απαστριά του παιδιού δικάει να εμπνεύση αδιαφορίαν εις τους γονέους, η βρόμα στο κρεβάτι είναι εκείνος ο βράχος απάνου στον οποίον κάθε συμπάθεια και κάθε αίσθημα τρυφερό αναμφιβόλως συντρίβεται!... Το κρεβάτι είναι η φωλιά του ανθρώπου. Εκείνη η φωλιά όπου τα δουλιασμένα του μέλη γυρέβουν ανάπαψη όπου η καρδιά του γυρέβει να ξανανεώσει την τρυφερότητα της. Το ανδρόγυνο, που μέσα στην ήμερα λαβαίνει αιτία παραπόνου μεταξύ τους, το βράδι αφήνουνε στα πόδια του κρεβατιού τα παράπονά τους, και ξανάρχουνται στην αγάπη τους. Το κρεβάτι είναι η Λήθη εις την οποίαν η καρδιά πλένετε και λησμπινά όλες της τες πικρίες.

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

ΤΟ κρεβάτι είναι ο βωμός εις τον οποίον το ανδρόγυνο ξανά-νάβει κάθε φορά την αγάπη του, εκείνη την αγάπη που την πρώτη μέρα τους ένωσε. Το κρεβάτι του ανδρόγυνου είναι το ιερώτερο ιερό της ανθρωπότητας! Εκεί όχι ο άνθρωπος, αλλά ο Θεός ο ίδιος ευλογεί το μυστήριο της πλάσης!... Μέσ από το κρεβάτι του ανδρόγυνου του ίδιου αρχίζει, ακολούθως η ευδαιμονία της οικογένειας, ακολούθως η ευδαιμονία της κοινω-νίας, και η ευδαιμονία του Κόσμου! – Και το κρεβάτι σε μίαν άπαστρην οικογένεια σαπισμένο από κάτουρα, συμπονεμένο από προβιές συμπονεμένες, προξενεί συχασιά, εμπνέει απο-στροφήν, παροξύνει το ανδρόγυνο, ναι φέρνει αποτελέσματα ενάντια της φύσης του!...

Εν γένει, η απαστριά, η βρόμα, κάνει συχασιά εις όλα τα μέλη της οικογένειας, κ' εμπνέει ανάμεσα τους αμοιβαίαν από-στροφήν, η όποια γλήγορα περιχειλίζει από την καρδιά τους κ' εκφράζεται με λόγια και με σημεία που τήνε ζωγραφίζου-νε στο πρόσωπον ολωνώνε. Οι χαρακτήρες όλων των μελών της οικογένειας παροξύνονται, πικρίνονται, και ωθούνται. Η αμοιβαία δυσαρέσκεια γένεται συνήθεια καθημερούσιο και η γκρίνα, και η ξελεξιά, αρχίζουνε την αυγή και δεν πάβουνε πάρι τη νύχτα. Εις ένα λόγο, ποια πουλιό ελεεινή κατάσταση από εκείνην του να συχένονται ανάμεσό τους και να ωθούνται

τα μέλη μιας και της αυτής οικογένειας; Μα έτσι είναι. Η βρόμα γεννάει τη συχασιά· η συχασιά γεννάει την ώθηση.

1 0 .

Μία από τες απόδειξες ότι η θρησκεία του Χριστού δεν υπάρχει στην κοινωνία μας, είναι και η απανθρωπιά των γονέων. Πως ήθελε πωθεί χριστιανός ο γονής εκείνος οπού μισάει τα παιδιά του κ' επιθυμάει το θάνατο τους όντις δεν τότε συμφέρηναν τάχη, όντες τότε ζημιώνει, ή του φαίνεται πώς τότε ζημιώνει η ύπαρξή τους!...

Ο Κεφαλονίτης προσμένει το παιδί που θα γεννήση η γυναίκα του, καθώς προσμένει και την έκβαση κάθε άλλης του εμπορείας. Έκαμ' σερνικό; η δουλιά επίτυχε, εκέρδισε εκείνην τη χρονιά νομίζεται πλουσιώτερος· έκαμε θηλυκό; η δουλιά επήγε κακά, έχασε, εκείνην την χρονιά. Πέφτει σόττο!... Εκείνην τη χρονιά του γεννηέται όχι ένα παιδί, μα ένα χρεΐ στο σπήτι του! Χρεΐ μισητό επειδή δεν επερίλαβέ την ποσότητα την οποίαν υποχρεόνεται να πληρόση!... Χρεΐ που για είκοσι εξακολουθινούς χρόνους θαν του ζυγιάζη πάντα σπους υπολογισμούς του, έως ότου να λάβη από το γαμπρό του την περιλαβή του πρικιού, και να ησυχάση πως έβγαλε το χρεΐ απάνουθέ

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
του!... Έτσι δεν είδε πουλιό στο παιδί του το θηλυκό παρά ένα
ομόλογο! ένα του ομόλογο του οποίου επιθυμούσε το ξεσχι-
σμα!... Αξένει το θηλυκό μέσα στο σπήτι, και αξένει στα μάτια
του γονέων σαν ένας εχθρός οπού μian ημέρα θ' αρπάξει το
πράμμα τους και να φύγη!... «Μωρή κακό να σόρτη. Μωρή
αναθεματισμένη. Μωρή αδούρητη», είναι η πουλιό συνηθισμέ-
νες κλητικές με τες οποίες πατέρας και μάνα κράζουν τες θυ-
γατέρες τους, τρυπωμένες εδώ κ' εκεί μέσα στο σπήτι, για να
αποφύγουνε τη φοβερή παρουσία της μάνας και του πατέρα!...
«Να μη χροιάσουνε, να σου σκάσουνε» και άλλα παρόμοια εί-
ναι τα αρεσκεύματα που η μανάδες κάνουν ανάμεσό τους!...¹⁴
Οι δαρμοί, τα φάσκελα, η μαμουροσύνες, το ψωμί το δεύτερο,
ενώ τα σερνικά τρώνε το πρώτο, είναι τα πράγματα που θα μεί-
νουν εντυπωμένα στο νου τους όντις μεγάλες, και που ωστόσο
χοντροειδένουνε, αγριονουνε και πρικένουνε την καρδιά και
το πνεύμα τους! Στο ύστερο, μία χτηνώδης ψυχή απουκάτου σε
μορφή ανθρώπινη είναι το αποτέλεσμα της ζωής όπου επερά-
σανε στο πατρικό σπήτι.

Έπειτα από μian τέτοιαν ανατροφή, μπορεί να ήναι ώμορ-
φες, να είναι καλοντυμένες, να ξέρουνε να κόβουνε και να ρά-
φτουνε, να καπακίζουνε και να γρατσουνούνε, και όμως να εί-
ναι χτήνη με τα οποία να μη μπορή κανείς να συζήση χωρίς

να αισθάνεται την ελάττωσή τους, και την πρεπούμενη καταφρόνηση για δαύτες. Έτσι κηόλες είναι γνωμικό αναγνωρισμένο στον τόπο, πως, Η γυναίκες δεν πρέπει να μπαίνουνε στες δουλιές τες αντρίκιες. Που θα πη ότι η η γυναίκες είναι θεωρημένες ως όντα κατώτερα, ανίκανα, και ανάξια να υψώσουν το πνεύμα τους και την ημπόρεσή τους έως εις το ύψος του πνεύματος του ανδρός!

Ιδού πως το απάνθρωπο μίσος των γονέων προετοιμάζει κ' εκθέτει τη μισή κοινωνία εις την καταφρόνηση της άλλης μισής· και ιδού πως για μία φυσικήν αντανάκλασην ελαττώσεως τα θηλυκά τούτα τα ελλατωμένα αναθρέφουν τα σερνικά, τα οποία μίαν ημέρα θα ήναι άνδρες, και τα οποία βέβαια θα γενούν κ' εκείνα χτήνη από το είδος της μάνας, έως ότου η Ιταλία ναν τους σιάση το έξωθέν, και ναν τα κάμη εξευγενισμένα χτήνη!...

1 1 .

Μία μικρή σκληρότητα σαν εκείνη του να δίνωμε ζωντανά πουλάκια εις τα παιδιά μας να ξεδόνουνε με τα βάσανα που τους κάνουνε, τι είναι; Τίποτα. Και όμως εκείνο το τίποτα κεντρομένο στην καρδιά του παιδιού μας, αξένει αντάμα με το παιδί μας, και του περιτυλίγει την ψυχήν όλην σαν ένας ηθικός Σκίρρος.

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

Τα ξεδόματα των παιδιώνε μας είναι τω όντι τέτοια. Πουλάκια δεμένα από το ποδάρι τα οποία τα σέρνουνε εις το πάτομα έως ότου να ψοφήσουνε ξεγγοφιασμένα, στραγγουλισμένα ή πατημένα. Τσιντσιίκι, που τα παιδάκια μας χαίρουνται ναν τους βλέπουνε να λαγγέβουνε αφού τους βγάλουνε τα φτερά και τα μάτια. Μυίγες εις τα οπίσθια των οποίων καρφόνουνε ένα αγκάθι και τες αφήνουν' έπειτα και πετάνε με όλο το αγκάθι μέσα στο σώμα τους. Τέλος πάντων ένας σουγιάς με τον οποίονε περπατούν και χαλούνε όλα τα συγύρια του σπιτιού τους!

Έτσι αναθρέφονται στην Κεφαλονιά τα παιδιά μας τα σερνικά!... Ακολουθως, όταν ετούτα τ' αγαπητά παιδάκια αξίνουνε, τί γένουνται; Εκείνο για το οποίο οι γο-έοι τους τα ετοιμασάνε. Η σκληρότητα εστάθηκε η βαφή μέσα εις την οποίαν εξ απαλών ονύχων εβάφτηκε η ψυχή τους, η χαιρεκακία τώρα είναι ο χαρακτήρας τους. Ο καταστρεφτικός σουγιάς ήτανε το ξεδοτήρι τους, το πνεύμα της καταστροφής τώρα είναι το πνεύμα τους.

Το ότι τούτα είναι τα αποτελέσματα μιας τέτοιας ανατροφής, ημπορούμε να βεβαιωθούμε αν παρατηρήσουμε τι γένεται τώρα μέσα στην κοινωνία μας. Επειδή οι άνθρωποι οι ηλικιομένοι της ημέρας μας, δεν είναι παρά τα παιδάκια μιας πρωτερινής έποχης. Τούτα τα τότε παιδάκια, τι κάνουνε σήμερα; Ας αρχίσωμε από τους χυδαίους.

Οι χυδαίοι, που την ημέρα είναι άγιοι άνθρωποι, τη νύχτα γυρίζουνε τα καντούνια και ξεκολλούν τα κατόφλια από τες πόρτες των σπιτιώνε... ρίχνουν τ' αχείλια των πηγαδιώνε... γκρεμίζουνε τα πλευρά των διοφιρώνε... τσιακίνουνε τα φανάρια... τες γάστρες με τα άνθια... κτλ. Όλα τουτα χωρίς κανένα τους όφελος, μα για τη μοναχή ευχαρίστηση, για τη μοναχή επιθυμία να χαλάσουνε!... Μία βρύση η μονάχη που είναι στον τόπο¹⁵, και που, αν την αφήνανε ήθελε δροσίζει κάνα τη λύσσα τους, κάθε που η Κυβέρνηση την επάστρεψε και την έχτισε, εκείνοι την εγκρεμίσανε και την εγιομίσανε βρόμες, από τες οποίες έρχοντ' έπειτα και πίνουνε!... Ας κλείση κανείς το υποστατικό του με λιθιά ώμορφη και παλαμισμενη· εκείνη η ωμορφιά, κ' εκείνο το παλάμισμα δίνει πάρα πολύ στο μάτι, και οι διαβάτες είναι σε χρέος να γκρεμίσουνε και παλάμισμα και λιθιά!... Εκείνες τες άλλες κακουργίες από τες οποίες οι κακούργοι βγάζουνε όφελος, εκείνες δεν τες μελετάω διόλου.

Οι λεγάμενοι άρκοντες, ως κ' εκείνοι, με διαφορετικά συμπτώματα, υποφέρουν από την ίδια αρρώστια. Η χαιρεκακία καταστένει τες κοινωνικές τους σχέσεις φρικώδεις. Έχουνε π.χ. απουκάτου στο σπήτι σου κομμάτι σπητότοπο ο οποίος ήθελε σου φτιάσει το σπήτι αν τον είχες, ενώ εκείνώνε δεν τους χρησιμέβει τίποτις; δε σου τότε δίνουνε σε κανένα παζάρι· επειδή,

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

η ιδέα του ότι σου βαστούνε το σπήτι σου στροπιάδο, τους δίνει περισσότερη ευχαρίστηση απ' όσην ήθελε τους δώσουνε όλα σου τα τάλαρα!... Είναι το σπήτι σου σύγκολα με το ιδικό τους, και σου χρειάζεται να κάμης ανάμεσα στα δύο σπήτια μια μεταρρύθμιση που ήθελε ωφελήσει και τα δύο εξίσου; δε σου δίνουνε την άδεια ναν την κάμης· επειδή προτιμούνε να ιδούνε χαλασμένο το ιδικό τους, παρά να ιδούνε φτιασμένο το ιδικό σου!... Είναι σε χρέος ναν τους αφήνης διάβα να πηένουνε σε μία τους άκρη μέσα στα υποστατικά σου; δε σου τη δίνουνε εκείνην την άκρη, μήτε αν τους την εσκέπαζες με χρυσάφι· επειδή, η ευχαρίστηση που αισθάνουνται εις την ενόχληση που σου δίνουνε, είναι πάρα μεγάλη δια να μπορέσουνε ναν τη στερηθούνε!... Χρεωκοπάει καπότες ένας έμπορος. Τι λαμπρή αγαλλίαση δια τον Τόπο! Εκείνος ο έμπορος δεν είναι μήγαρις μοναχός του που δυστυχέβεται! Α! είναι και τόσοι άλλοι που στη δυστυχία του χάνουνε τα κεφάλαια τους! Ανεξάντλητη αγαλλίαση! κάνεις δεν ημπορεί ναν τήνε βαστάξη κρυφή μέσα του, και το καλά να πάθουνε οι κεφαλαιούχοι, είναι σε όλα τα στόματα αρχόντωνε και μη αρχόντωνε!... Δύω φορές τη βδομάδα έρχεται το ατμόπλοιο, και δύο φορές τη βδομάδα τους έρχεται η χαρμόσυνη είδηση πως εκαταστραφήκαν οι Αγγλογάλλοι! Ήθελε φανή παράδοξο πως, εκείνοι που εκαταστραφήκανε μια φορά,

Α Ν Δ Ρ Ε Α Λ Α Σ Κ Α Ρ Α Τ Ο Υ

μπορούνε να ματακαταστραφούνε άλλη μία· και παραδοξώτερο ακόμη να εξακολουθούνε να καταστρέφονται δύο φορές τη βδομάδα αιωνίως! μα έχει νου η χαιρεκακία;... Ένας γείτονας έλαβε ένα επάγγελμα¹⁶ τι λύσσα δια τους συγγενείς του τι φαρμάκι για τους γειτόνους του!.,.

Μα τις η χρεία να σωρέβω παραδείγματα εις απόδειξην. Όντις κηόλας ήθελε μελετήσω ένα προς ένα όλα τα πράγματα, όλα εμπορούσανε ναν τα αρνηθούνε οι ένοχοι· και όντις κηόλας δεν ήθελε αναφέρω κανένα, την αλήθεια που δημοσιέβω, όλο το ίδιο ήθελε την αισθανθούνε στη συνείδησή τους.

Η Χαιρεκακία και το πνεύμα της καταστροφής, τα δύο τούτα χαρακτηριστικά του Διαόλου, υπάρχουνε εις την κοινωνία μας, και είναι αποτελέσματα μιας κάκιστης ανατροφής, οπού εμείς χρεωστούμε να εμποδίσωμε στα παιδιά μας.

1 2 .

Θ Ρ Η Σ Κ Ε Ι Α

Να αναθρέφωμε τα παιδιά μας εις τη θρησκεία η όχι;

ΑΑνατροφή ή εξευγένιση, θα πη καλητέρευση. Εξευγένιση του ανθρώπου, θα πη καλητέρευση του ανθρώπου. Ο άνθρωπος έχει δύο ειδών ψυχικές δύναμες. Δύναμες νοητικές τες οποί-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
ες έχει κοινές με τα χτήνη, και δύνάμες οπού ιδιαιτέρως του
απαρθενίζουνε και τότε ξεχωρίζουν από τα χτήνη. Τούτες η
ύστερες είναι εκείνες οπού πηγάζουν από τη συνείδηση, και εν
ταυτώ τη συστένουνε.

Ήθελε πει κανείς ότι, ο νους ειν' εκείνο το μέρος της ψυχής
μας οπού κάνει τον εαυτό μας· και ότι, η συνείδηση, ανεξάρτητη
και συχνά ενάντια του εαυτού μας, είναι άλλο χωριστό ον, βαλ-
μένο μέσα στη ψυχή μας δια να μας επιστατή από σιμά, να μας
κρίνη, και να βαστάη λογιαριασμό στες πράξεις μας!... Ο ξένος
τούτος, ο οποίος υπάρχει μέσα μας τότε – θέλουμε – δεν – τότε
– θέλουμε, μας είναι βέβαια βαλμένος από ΚΑΠΟΙΟΝΕ που
έχει εξουσίαν απάνου μας και του οποίου είναι επίτροπος.

Η ψυχή μας λοιπόν είναι συνβεμένη από δύνάμες ανθρω-
πίνης φύσεως, και δύνάμες μιας άλλης ανώτερης φύσης. Η
πρώτες μας συγγενέβουνε με τον κόσμο· η δεύτερες με τη Θε-
ότητα.

Αν δεν έσφαλα στο συλλογισμό μου, αν τα πράγματα εί-
ναι έτσι, το αν πρέπει να αναθρέψωμε τα παιδιά μας εις τη
Θρησκεία, θα πη με άλλα λόγια, αν πρέπει να καλλιεργούμε σ'
εδαύτα εκείνο το μέρος της ψυχής τους οπού τα ξεχωρίζει από
τα χτήνη, οπού τα υψώνει έως εις τον τίτλον άνθρωπος, οπού
τα ομοιόνει με τη Θεότητα.

Α Ν Δ Ρ Ε Α Λ Α Σ Κ Α Ρ Α Τ Ο Υ

Καμμία αμφιβολία λοιπόν ότι πρέπει να αναθρέψουμε τα παιδιά μας εις τη Θρησκεία.

Αλλά ποια θρησκεία;

Εκείνη βέβαια που αρέσει καλύτερα τον Θεού.

Αν ο Θεός έζησε υλικώς μεταξύ μας, δεν είχαμε να κάμωμε άλλο παρά ναν τότε ρωτησωμε. Αν έβαλε μέσα στη ψυχή μας μία δύναμη η οποία τον αντιπροσωπεύει κοντά σ' εμάς, δεν έχουμε να κάμωμε άλλο παρά να ρωτήσωμε την αντιπρόσωπόν του.

Αν ειλικρινείς και απροκατάληπτοι εσυμβουλευόμεθα τη συνείδησή μας, η συνείδησή μας μάς έλεγεν ότι η θρησκεία την οποίαν ήθελε δεχθεί ο Θεός ήθελ' Η ΕΧΤΕΛΕΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ.

Τον Νόμον του Θεού θέλει τότε γνωρίσουμε από τα χαρακτηριστικά του, επειδή, δια να ήναι τέτοιος, πρέπει να έχη χαρακτηριστικά της Θεότητας.

Υπάρχει τω όντι μία ηθική τάξη πραγμάτων, ένας Οικουμενικός Αιώνιος Κώδικας ο οποίος εμπεριέχει όλες εκείνες τες ηθικές αρετές οπού ολόκληρο το ανθρώπινο γένος ομολόγησε πάντα και θέλει ομολογήσει. Ηθικές, θείες αρχές τες οποίες δεν αθετήσανε ποτέ ούτε εκείνοι που αθετήσανε την ύπαρξη του Θεού του ίδιου! Εκείνες λοιπόν είναι ΤΟ ΘΕΛΗΜΑ ΤΟΥ

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
ΘΕΟΥ· εκείνες πρέπει να παραδεχθούμε δια θρησκεία μας,
και σ' εκείνην τη θρησκεία χρεωστούμε ν' αναθρέψωμε τα παι-
διά μας.

Μα πως ναν την κάμωμε τότες με τους παπάδες μας, και
με την επίλοιπην κοινωνία! Το να πιάσωμε την θρησκεία του
Θεού και ν' αφήσωμε τη θρησκεία της κοινωνίας, ήθελ' είναι
το ίδιο σαν ν' αποστατήσωμε από την κοινωνία· σα να βάλωμε
ένα μισοχώρι ανάμεσά εμάς και της κοινωνίας... κ' εμείς έχου-
με συμφέροντα με την κοινωνία, και χωρίς την κοινωνία δεν
ημπορούμε να ζήσωμε!...

Σε τούτο, καθένας ας κάμη το λογαριασμό του, και ας πάρη
μίαν απόφαση· επειδή, κανείς βέβαια δεν ημπορεί στον ίδιον
καιρό να δουλέβη δύω τόσο διαφορετικούς Κυρίους.

Ε Ξ Α Κ Ο Λ Ο Υ Θ Η Σ Η

Ο Νόμος του Θεού δεν θέλει μπορέσει ποτέ να ήναι η θρη-
σκεία των παπάδωνέ μας. Εμείς θέλουμε έναν κλήρον, και έναν
πολυάριθμον κλήρον, μα χάρισμα! Για να πιτύχωμε το χάρισμα
εδεχθήκαμε δια παπάδες μας τους ύστερους χαμάληδες¹⁷, και
τους edώσαμε απολυσιά να ζούνε με το έργον τους!...¹⁸ Τέτοιοι
άνθρωποι, σε τέτοια θέση βαλμένοι, φυσικόν ήτανε να κυττά-

ξουνε να βγάλουνε την περισσότερη δυνατήν ωφέλειαν από τη θρησκεία... Τους εχρειαζότουνε μάλιστα μία θρησκεία όσο το δυνατό καρπερή· όσο το δυνατόν εμπορεύσιμη, εξαργυρώσιμη... Τώρα, η θρησκεία του Θεού δεν έχει τίποτις να πουλήση... και μία θρησκεία που δεν έχει τίποτις να πουλήση ήθελ' είναι για δαύτους ένα ξεροπήγαδο, ένα κούφιο καρύδι, ένα τι χωρίς νόημα!

Πραγματικώς, η θρησκεία των παπάδωνέ μας σύγκειται από θρησκευτικές δοξασίες και θρησκευτικά έθιμα, τα οποία δεν υπήρξανε πάντα στον κόσμο, ούτε που τώρα υπάρχουνε σ' όλον τον κόσμο. Η πείρα εξεναντίας μας διδάσκει ότι ο κόσμος άλλαξε εξακολουθινά πάντα θρησκευτικές δοξασίες και έθιμα· και ότι εις ένα και τον αυτόν αιώνα ένας Τόπος επεριγέλασε πάντα τα θρησκευτικά έθιμα και τες θρησκευτικές δοξασίες ενός άλλου Τόπου. Η θρησκεία λοιπόν των παπάδωνέ μας όντας τόσον μακράν από του να έχη τα χαρακτηριστικά της Θεότητας, την οικουμενικότητα και αιωνιότητα, δεν ημπορούμε εν συνειδήσει να την παραδεχθούμε ως νόμον Θεού.

Τα θρησκευτικά έθιμα και η θρησκευτικές δοξασίες των παπάδωνέ μας δεν είναι παρά ένα από τα τόσα θρησκευτικά συστήματα που ανάμεσό τους εκατατρεχθήκανε, επεριγελασθήκανε, αναθεματισθήκανε πάντα, που έχουνε ακολούθως

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
μέσα στον κόλπον τους όλα τα ανθρώπινα πάθη, όλες τες αν-
θρώπινες αδυναμίες... ανθρώπινα χαρακτηριστικά όλα τούτα
όλων των ανθρωπίνων θρησκευτικών συστημάτων, τα οποία
από καταβολής κόσμου σηκώνονται αλληλοδιαδόχως και
πέφτουνε. Και είναι ένα τέτοιο ανθρώπινο εφήμερο, φθαρ-
τό οικοδόμημα που ήθελε παραδεχθούμε για ΘΕΛΗΜΑ για
ΝΟΜΟ ΘΕΟΥ!

Η θρησκεία που μας πρέπει δεν είναι η θρησκεία που
συμφέρει τους παπάδες μας, άλλ' η θρησκεία που πρέπει της
Θεότητας. Εις το να αναδεχθούμε τη θρησκεία του Θεού δεν
πρέπει να συσταλθούμε μήτε την κοινωνία. Εμείς είμαστε η
κοινωνία, και εις εμάς πρέπει η διεύθυνση της θρησκείας. Ας
ξαναλάβωμε τη διεύθυνση της θρησκείας εις τα χέρια μας ανα-
θρέφοντες τα παιδιά μας εις την αληθινή θρησκεία του Θεού,
όπου τα παιδιά μας μίαν ημέρα θέλει οδηγήσουν τους όχλους.
Η θρησκεία τούτη είναι η Αρετή, ο Χριστός την εδίδαξε, μα
του κάκου.

Ε Ξ Α Κ Ο Λ Ο Υ Θ Η Σ Η

Τα μέσα της διδάξεως της θρησκείας μας λείπουνε, Τούτο
αληθέβει. Βιβλία τω όντι δεν έχουμε. Το Ευγγέλιον, αν όχι απη-

γορευμένο, ως εις την Ιταλίαν, είναι τουλάχιστον σπανιώτατο και δυσκολοεύρετο· δεν υπάρχει παρά στες εκκλησίες μόνον και κάθε εκκλησιά δεν έχει παρά ένα μονό αντίτυπο· λίγες εκκλησίες έχουνε δύο. Δεν εγδίδεται παρά εις τέταρτον και μεγάλο τέταρτον, ακολούθως δυσκολόφερτο. Δεν τυπώνεται παρά σε χαρακτήρες παλαιούς, ακολούθως δυσκολοδιάβαστο· και εις το ελληνικό μόνον, ακολούθως δυσκολονόητο. Έξω από το Ευαγγέλιον, όλα ίσως τα άλλα εκκλησιαστικά βιβλία απαρθενίζουνε στη θρησκεία των παπάδωνε, στη θρησκεία τον όχλον. Θροπάρια και κοντάκια εις τα οποία δεν ημπορεί να εχτιμηθή, και πραγματικώς κηόλας δεν εχτιμάται παρά ο χαβάς με τον οποίον τα ψάλλουνε... Χαλιμαϊκές ανόητες προφητίες απάνου στες οποίες είναι χυμένα τα Συναξάρια μας, Συναξάρια, και Περί – Σωτηρίας – Αμαρτωλά τα οποία κατά δυστυχίαν είναι γραμμένα στη γλώσσα μας και τα καταλαβαίνουμε όλοι. Γιατί τα ντροπιασμένα τούτα βιβλία να μη γραφθούνε τουλάχιστον σε γλώσσα λογιωτατίστικη!.. . Λείποντας τα βιβλία, λείπουνε βέβαια και οι δάσκαλοι. Οι παπάδες μας οι ίδιοι δεν ηξέρουνε σε τι συνίσταται η θρησκεία εκείνη την οποία λογάται διεθύνουνε.

Και όμως όλες τούτες η δυσκολίες η οποίες φαίνονται ανυπέρβατες δεν πρέπει διόλου να εμποδίσουνε την έμπνευση

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

της θρησκείας εις τα παιδιά μας. Η θρησκεία δεν είναι μία επιστήμη δια να έχει άφευκτη χρεία από σχολιά και μαθήματα· η θρησκεία είναι ένα αίσθημα· το αίσθημα των αιωνίων αληθειών· μία πηγή αληθειών, των οποίων η πρώτη· αρχή είναι στη Συνείδηση. Ο Χριστός ο ίδιος δεν edίδαξε τη θρησκεία του απάνου σε βιβλία, αλλά την έμπνευσε με τον λόγον, και με το παράδειγμα της διαγωγής του. Ημπορούμε κ' εμείς να κάμωμε άλλο τόσο. Εις τη Συνείδηση μας βρίσκουμε και το Βιβλίο και το Διδάσκαλο. Δεν λείπει, ας είμαστε βέβαιοι, δεν λείπει παρά η θέληση. Δεν λείπει παρά η έγνοια για την ανατροφή των παιδιών μας. Για την οποίαν έλλειψη τα παιδιά μας αξένουε άθρησκα· και όντις πατήσουνε τους εικοσιέννας, κ' εμπούνε στο Σύγκλητο, πουλιό δεν τους μένει άλλο παρά να παραδεχθούνε τη θρησκεία του όχλου «ως στέκει» και να διαλέξουνε τι καλύτερα τα συμφέρει να γενούνε, ριζοσπάστες ή καταχθόνιοι. Με μία τέτοια θρησκεία εις το έξωθεν, με μία τέτοια έλλειψη θρησκείας εις το έσωθεν, ημπορούμε πουλιό να θαυμάσωμε αν δεν είναι αγάπη στες οικογένειες; ομόνοια εις τους συγγενείς; αληθινή φιλία στους φίλους; πνεύμα κοινής ωφελείας εις τους πολίτας; τιμιότητα στους ανθρώπους; Ημπορούμε πουλιό να θαυμάσωμε αν η κοινωνία μας ηθικώς διαλύεται και ξεπέφτει;

Αν το παιδί του αρχόντου δε λαβαίνει μίαν καλήν ανατροφή, το παιδί του ποχείριου λαβαίνει μίαν ακόμη χειρότερη. Ο ποχείριος¹⁹, εκείνος του κάμπου, μόλις του παιδί του πάη τεσσάρω – πέντε χρονώνε, το παίρνει μαζύ του στον κάμπο, οπού τότε βοηθάει μαζόνοντας χορτάρι για το ζο τους, και ξυλαράκια για κάψιμο. Το παιδάκι τούτου που αρχίζει με μίαν εργασία τόσο αθώα, δεν αργεί να ιδή τον πατέρα του και τη μητέρα του να κλέφτουνε.

Στην αρχή βέβαια δεν εννοεί εκείνο που βλέπει, μα οι γονέοι του το κάνουνε αγάλι – αγάλι να εννοήση όταν του ειπούνε «πήνε μωρέ, πάρε και συ κ' έχε την έγνοια σου μη σε ιδή ο αφέντης». Το παιδί τότες αρχίζει να σκέφτεται απάνου στον όρο οπού του βάνουνε, και σκεφτόμενο, ο νους του ανοίγει, και ανοίγει εις την κλεψιά!... Όταν το παιδάκι αξίνη λίγο ακόμη και πάη οχτώ – εννιά χρονώνε, λαβαίνει τότες από τους γονέους του το «ελεύθερο» και μπορεί ακολούθως να τρέχη τους κάμπους συντροφεμένο με άλλα παιδιά της ηλικίας του ή και μεγαλύτερα. Τούτα την Κυριακή μάλιστα και τες άλλες γιορτάδες, τρέχουνε τους κάμπους και καταστρέφουνε ό,τι εύρουνε·

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

Ξεφυτεύουν τα δεντράκια τα νεοφυτεμένα. Χαλούνε τα κεντριά εις της κεντρομάδες, τσακίνουνε τα γυιαλιά σ' εκείνα τα σπήτια που οι πατέριδες τους ανοίγουν τη νύχτα και τα αφήνουνε ανοιχτά· μαζόνουνε τους καρπούς από τα δέντρας, και ξεφλουδίζουν έπειτα το δένδρο με το φαρτσέτι τους· ρίχνουνε πετριές εις τα κεραμίδια, και πέτρες μεγάλες και βρόμες μέσα στα πηγάδια· τέλος πάντων, όντις τσακόνονται και βρίζονται ανάμεσό τους, τότες ακούει κανείς και τες επίλοιπες εντροπές οπού κάνουνε τη γιορτή στον κάμπο... Αν παραπονεθής εις τους γονέους τους για τες αταξίες τους, εκείνοι, αφού πρώτα λογάται τα κατηγορήσουνε, τελειόνουνε με το να οσου πούνε – Μα παιδιά είναι καλότυχε, δεν το ξέρεις; Έτσι είναι το παιδιαρίστικο. – Τω όντι, τέτοια πράγματα στον τόπο μας περνούνε για παιδιαρίστικα, και είναι αφημένα στα παιδιά. Οι άνθρωποι οι ηλικιωμένοι, οι Άνδρες, καθώς του ελέγανε η εφημερίδες, εκείνοι, τσακίνουνε σπήτια... καίνε σπήτια... αρπάζουν αλώνια... κόβουνε κούρβουλα... γδυόνται χωρίς ποκάμισο και τρέχουνε τους κάμπους γυρέβοντες να παρουσιασθούνε έτσι ομπρός σε γυναίκες... Τούτα και άλλα τέτοια είναι για τους άνδρας... εκείνα τ' άλλα είναι παιδιαρίστικα...

Έτσι αναθρέφεται στην Κεφαλονιά το παιδί του καμπίσιου 'ποχείριου, και τέτοιο γένεται όντις μεγαλόση. Ο νούς του, μο-

νοτάρως ακαλλιέργητος, βρίσκεται στη φυσική κατάσταση του νοός των αγρίων. Η γνώρισές του στα πράγματα του κάμπου είναι τόσες,όσε είναι κ' εκείνου που δεν είδε ποτέ του κάμπο. Τα υποστατικά μας είναι όλα χαλασμένα στο κλαδευτήρι. Το κλαδευτήρι, λίγοι ξέρουνε ναν το μεταχειρίζονται, και όσοι ξέρουν είναι μετρημένοι ένας προς ένας και λέγονται μαστόροι! Κανείς σχεδόν δεν ηξέρει να φτιάση μία λιθιά στο ποσταντικό του, και όντις χρειάζεται μία, πρέπει να πάη χτίστης να ποσιάση τες πέτρες... Κανείς δεν ηξέρει να κεντρώση φυτά ή δέντρα, και όντις χρειάζεται ένα τέτοιο πράμμα, τότες πηένουνε γυρέβοντες, κ' έπειτα από πολλές έρευνες και προσπάθειες, φθάνουμε τέλος πάντων να μάθωμε πως εις το δείνα μέρος της Κεφαλονιάς είναι ένας οπού κεντρώνει!...¹⁹ Το μοναχό πράμμα που ξέρουνε να κάνουν οι γεωργοί μας είναι να σηκόνουν το ξινάρι ψηλά, και ναν το κατεβάζουνε με δύναμη να κόβουν το χώμα. Από τούτο αρχίζει και σε τούτο τελειώνει η προκοπή τους!...

14

Ο Ι Κ Ο Ν Ο Μ Ι Α

Οικονομία. Από του οίκος και νέμω. Νέμω τα του οίκου. Βάνω εις τάξην, κυβερνώ τα συνφέροντα του σπήτιού. Η λέξη

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
έπειτα έλαβε νόημα πλατύτερο· ακολούθως οικονομία, εις τα νόημα της τα πλέον εχτεταμένο, θα πη η καλή μεταχείριση των μέσων δια έναν σκοπόν.

Η οικογένειες τω όντι δεν έπρεπε να ζούνε χωρίς να ξέρουνε γιατί ζούνε. Δεν έπρεπε ν' αφήνουνε νάρχονται μονάχα τους τα συμβάντα χωρίς ναν τα προβλέπουνε, χωρίς να διοικούνε το φθάσιμό τους, να αποφεύγουνε ή να σμικρύνουνε τα κακά, να ευκολένουνε ή να γληγορέβουνε τα καλά· να ετοιμάζουνε και να πλάθουνε άλλα τα όποια ξαλληώς δεν έρχονται.

Η ύπαρξη χωρίς σκοπό, είναι η ύπαρξη του χτήνους.

Ο εν γένει σκοπός των οικογενειάρχων πρέπει να είναι το πώς γενόμενοι ωφέλιμοι εις την κοινωνίαν, να ωφελήσουν την οικογένειά τους· και πως να βάνουνε τα παιδιά τους, σερνικά και θηλυκά, σε μία τέτοια θέση. Κάθε φρόνιμος νοικοκύρης διαλέει και θέτει ένα σκοπόν εις τον εαυτό του, και οδηγάει προς τον ιδιόνε, ή προς άλλον σκοπον τα παιδιά του. Η καθημερούσια διανομή των μέσων της οικογένειας, και η εξακολουθινή τάση προς τον κύριον σκοκόν, είναι η οικονομία και η διεύθυνση της οικογένειας, και είναι η εντολή των δύο νοικοκυραίων.

Αποφασισμένος ένας σκοπός εις την οικογένειαν, η προσπάθειες του νοικοκύρη και της νοικοκυράς είναι δύο λογιών,

1ον εκείνες οπού τείνουνε εις την άμεση καλητέρευση του προσωπικού της οικογένειας· όντας χρεία τα μέλη της οικογένειας να καταστηθούν ικανά δια τον σκοπόν δια τον οποίον ετοιμάζονται· 2ον εκείνες οπού τείνουνε εις την καλητέρευση και πολλαπλασιαση των υλικών μέσων της οικογένειας, επειδή όσο περισσότερα και δυνατώτερα τα μέσα, τόσο περισσότερη πιθανότητα δια την επιτυχίαν του σκοπού μας.

Τα στάδια, βέβαια, εις τους μικρούς Τόπους τους ειδικούς μας είναι μικρά και λίγα· μα ποιος μας εμποδίζει να εχτείνωμε τες ελπίδες μας όξου από τον στενόχωρον ορίζοντά μας, να αναβλέψωμε εις τες ακατάπαυστες πολυάριθμες μεγάλες χρείες του μεγάλου κόσμου, και να μορφόσωμε τον εαυτό μας και τα παιδιά μας δια εκείνον τον κόσμο; Τούτο κάμνοντες, 1ον ζητούμε το καλήτερό μας απάνου σε μία βαθμολογία απείρως μεγαλήτερη, 2ον αφήνουμε περισσότερην άδεια σ' εκείνους οπού μένουνε στον τόπο, 3ον πολλαπλασιάζουμε τα στάδια τα ίδια του τοπού μας, βάνοντες έτσι τον Τόπο μας εις συγκοινωνίαν με τον επίλοιπον κόσμο.

Οι μόνοι μεγαλοχτήμονες ημπορούνε να μην ενώσουνε την ιδέα του κέρδους εις τον σκοπόν της ζωής τους. Εκείνοι μόνοι ημπορούνε ν' απαρατηθούνε από το κέρδος, αλλά ένας σκοπός πρέπει νάναι πάντα στην ύπαρξή τους. Εκείνοι μάλιστα έχουνε

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
την ελεύθερη διαλογή στο σκοπό τους, ενώ η διαλογή των αλλωνώνε επηρεάζεται σχεδόν πάντα από τες περιστάσεις. Ο μεγαλοχτήμονας προτίθεται την εξακολουθινή καλητέρευση του εαυτού του και της οικογένειας του, υλική και ηθική καλητέρευση· καθώς ακόμη τες βοήθειες οπού εξαιτίας των μεγάλων του χρεωστεί εις τον Τόπον του, εις την ανθρωπότητα. Όλα τούτα ημπορεί ναν τα κατορθώση δια μέσου της οικονομίας. Η οικονομία θαν τον διδάξη να μη σπαταλίξη τα περιττά του αλλά ναν τα μεταχειρίζεται σε φιλόανθρωπες εργασίες, η οποίες θα κάμουνε τιμή του Τόπου του και του εαυτού του, χωρίς καμμία του ζημία²⁰.

Και όμως η οικονομία είν' ένα από εκείνα τα πράγματα που περσσότερο υπόκεινται σε παρεξήγησες. Ο άσωτος φαντάζεται πως η οικονομία είναι φιλαργυρία, και τη γελάει· ο φιλάργυρος δίνει τω όντι τόνομά της εις τη φιλαργυρία του, και την ατιμάζει· το πλήθος μένει αμφίβολο για εκείνο που πρέπει να εννοήση για οικονομία, και η οικονομία καταφρονηείται και παραβλέπεται.

Είναι λοιπόν χρειαζόμενο να συμφωνήσαμε εις το να δώσωμε τον ορισμό σε κάποιες διάθεσες της ψυχής, η οποίες, αγκαλά και μοιάζουνε κατά το φαινόμενο, ουσιωδώς όμως διαφέρουνε πολύ μεταξύ τους.

Οικονομία είναι το εξαγόμενον σκέψεως, δια της οποίας ο οικονόμος διαχειρίζεται καλώς τα μέσα της οικογένειας του, δια τον σκοπόν οπού προτίθεται. Το αίσθημα τούτο αρμόζει εις τον εξευγενισμένον και νουνεχή άνθρωπον και του είναι άφευκτο, εις οποιονδήποτε βαθμόν πτωχίας ή πλούτου.

Φιλαργυρία είναι η τυφλή αγάπη των αργυρίων. Δεν πηγάζει από σκέψην και δεν προτίθεται σκοπόν.

Γενναιότητα είναι εκείνη η αρετή δια της οποίας ευχαριστούμεθα να υστερούμεθα, δια να μπορούμε να δίνωμε ευχαρίστησιν εις τους άλλους. Η αρετή τούτη δεν ημπορεί να υπάρξη χωρίς την οικονομία· τα χαρίσματα του ασώτου μην όντας παρά ριπίσματα, τα οποία τυχαίνει κάποτε να πέφτουν και σε καλά χέρια.

Ημπορούσα ίσως να ειπώ ότι, είμαστε άσωτοι όταν έχωμεν ολίγην έγνοια δια τα συμφέροντα μας, και μόνον γυρέβομε να εκπληρούμε τες κακοήθειες και πολυέξοδες κλίσεις μας, χωρίς να σκεπτόμεθα τα αποτελέσματα της διαγωγής μας.

Είναι και μία άλλη διάθεση της ψυχής την οποία με μια χυδαία λέξη συνηθούμε να ονομάζωμε Σταντάρισμα· αν δεν σφάλω από το ιταλικό Στεντάρε. Η διάθεση τούτη συνίσταται εις την ευχαρίστηση που λαβαίνουμε εις το να στερούμεθα τα καλά που έχουμε χωρίς σκοπό. Το σταντάρισμα έχει όλο το

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

εξωτερικό και όλα τα χαρακτηριστικά της φιλαργυρίας αλλά διαφέρει ουσιωδώς από τη φιλαργυρία. Το σταντάρισμα πολύ συχνά μάλιστα συνυπάρχει με ένα είδος γενναιότητας. Τω όντι, πολύ συχνά εκείνος οπού έχει τούτο το πάθος δίνει με καλή του καρδιά ό,τι και αν έχη στους άλλους.

Απ' όλες τούτες τες διάθεσες της ψυχής, η μοναχή οικονομία οδηγά εις την καλητέρευση του ανθρώπου. Η οικονομία φέρνει μαζύ της την ευταξία, τη χαρά, την υγεία, την αφθονία και την ευπρέπεια. Η οικονομία ευχαριστά όλα τα μέλη της οικογένειας, και τα βαστά ενωμένα με την αγάπην όπου γεννηέται από την ευχαρίστηση. – Όλοι οι απουκάτου 'ς το σύστημα της οικονομίας ευχαριστιούνται, και προθυμοποιούνται δια το κοινόν όφελος. Η φυλαργυρία, το σταντάρισμα, και η ασωτία φέρνουνε αποτελέσματα διαφορετικά από εκείνα που φέρνει η οικονομία. Η κατάχρησες τούτες έχουνε για πρώτο και αναπόφευκτο αποτέλεσμα τη δυσαρέσκεια όλων των μελών της οικογενείας. Από δε τη γενική τούτη δυσαρέσκεια γεννηόνται άλλες κατάχρησες, η οποίες φθείρουνε το προσωπικόν της οικογένειας, και αφανίζουνε τα συμφέροντα του σπήτιού. Κυττάξτε εις τες οικογένειες όπου υπήρξε φιλάργυρος ή άσωτος οικογενειάρχης, και θέλ' ιδήτε στο ύστερο, από τούτα τα δύο αντίθετα άκρα ένα και το αυτό τέλος:

διαφθορά του προσωπικού της οικογένειας και αφανισμός των υλικών συμφερόντων.

15 .

Ε Υ Π Ρ Ε Π Ε Ι Α ²¹

Απρέπεια δεν υπάρχει στη φύση. Την απρέπεια την έκαμε ο άνθρωπος με την πονηριά του. Μια φορά όμως οπού εγίνηκε, υπάρχει· και αν δεν υπάρχει στη φύση, υπάρχει στην κοινωνία, δια τες κοινωνικές συνθήκες. Χρεία λοιπόν να διδάσκωμε τα παιδιά μας ν' αποφεύγουνε την απρέπεια.

Εδώ παρουσιάζουνται δια εμάς δύο ειδών δυσκολειές· δυσκολειές οπού πηγάζουνε από τη φύση του υποκειμένου, και δυσκολειές οπού πηγάζουνε από την ανικανότητά μας· ώστε, εις το να διδάξωμε τα παιδιά μας ν' αποφεύγουνε την απρέπεια, είναι φόβος να τους διδάξωμε την απρέπεια.

Εκείνο το παιδάκι που έως σε μία κάποια ηλικία του συγχωρούμε να τρέχη γυμνό μέσα στο σπήτι, πρέπει τέλος πάντων να το κάμωμε να νόηση πως δεν πρέπει πλέον να παρουσιάζεται γυμνό στους ανθρώπους. Το δίκηο για το οποίο του εμποδίζουμε τη γύμνια, είναι βέβαια η πονηριά που καθ' ένας ήθελε βάνει στη γύμνια του. Τώρα, αν δεν του εξηγήσουμε το δίκηο

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
τούτο, το παιδί κινδυνέβει να μην ιδή στην απαγόρευση μας παρά μίαν τυραννία· εμπρός μας θέλει σκεπάζεται, και οπισθέμας θέλει μένει ξέσκεπο· αν του το εξηγήσωμε, το παιδί εχάθηκε, η αγγελική του αθωότητα δεν υπάρχει πλέον!... Εκείνο που χρειάζεται είναι, ναν του εμπνεύσωμε το αίσθημα του πρέποντος χωρίς ναν το αφήσωμεν ούτε καν να λάβη υποψίαν δια το δίκηο που κινάει τα λόγια μας.

Εις τους περισσότερους γονείς όμως συνέβαινει εκείνο που συνεβαίνει και στους πνευματικούς μας. Οι πνευματικοί μας, εβγαλμένοι από την τάξη την πλέα χοντροειδή του όχλου, στερημένοι καλής ανατροφής, άμοιροι κάθε παραμικρής εξευγένισης, δεν ηξέρουνε ούτε τι πρέπει να λένε, ούτε τι πρέπει να σιωπούνε· και τα παιδάκια του ενός και του άλλου γένους βρίσκουνε σ' εδαύτους τους πρώτους διδάχτορας της θεωρητικής διαφθοράς, τους πρώτους αμαυρωτάς της αθωότητας των.

Μερικώτερα ακόμη, τα θηλυκά μας παιδιά, νομίζοντες ναν τα διδάξωμε την ευπρέπεια, τους εμποδίζουμε να παρουσιάζονται, όταν είναι ξένοι στο σπήτι. Για το ίδιο δίκηο, τους εμποδίζουμε να κατεβαίνουνε την ημέρα στο φόρο, ή να περπατούνε σε δρόμους πλατυούς και πολυάνθρωπους! Τους εμποδίζουμε να πηένουνε στα μαγαζιά, στα θέατρα, στους χορούς, να προβαίνουνε τέλος πάντων στο παρεθύρι. Μέτρα αυστηρά και περι-

βλεφτικά όλα τούτα με το οποία νομίζουμε να εξασφαλίσουμε πλέον την ευπρέπειαν εις τες θυγατέρες μας, και που εξεναντίας με όλα τούτα τα μέτρα εμποδίζουμε στες θυγατέρες μας τες περιστάσες εις τες όποιες ημπορούνε να ιδούνε, να μάθουνε την ευπρέπεια, και τες διευθύνουμε εις άλλα απαντήματα εις τα οποία δεν θα ιδούνε, δεν θα μάθουνε παρά την απρέπεια!

Τω όντι, δεν παρουσιάζονται εις τους ξένους, εμπρός εις τους οποίους δεν ήθελε μπορέσουνε να σταθούνε παρά με ευπρέπειαν· κυττάζουνε όμως από την φυρίδα... πράγμα το οποίον αυτό καθ' εαυτό είναι απρεπές· αλλά η μοναξιά εις την οποίαν ο ξένος υποθέτει τον εαυτότου έως ότου να έλθη ο νοικοκύρης, μπορεί ναν του συγχωρέση εκείνες τες ελευθερίες οπού βέβαια δεν ήθελε πάρει ευρισκόμενος εμπρός εις σε άλλους· και όταν ευρίσκεται με το νοικοκύρη ακόμη δυο άνδρες ανάμεσό τους δεν είναι κρατούμενοι σε όλην εκείνην την αυστηρή συστολή εις την οποία καθυποβαίνονται όταν ευρίσκονται με Κυρίες. Ακόμη αν ο ξένος έχη ένα σκοπό στο σπήτι μας, ημπορεί καλύτερα ναν τον εκφράση εμμέσως με τέχνη, όντας σχεδόν βέβαιος ότι το αντικείμενο του σκοπού του βλέπει, ακούει, και εννοεί κάθε πράγμα.

Δεν έρχονται στο φόρο· και αν έβγουνε όξον, βγαίνουνε το βράδι, και πηένουνε από στραβοκάντουνα, δια να μην

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
ιδούνε και να μην ιδοθούνε... Ως και τούτο, σαν και το πρώ-
το, τουρκικό έθιμο, βασταγμένο όμως με τόση θρησκευτική
αυστηρότητα από εκείνους οπού δείχνουνε να καταφρονού-
νε τόσον την τούρκικη βαρβαρότητα! Εγώ δεν ίδα ποτέ την
ημέρα στο φόρο ή στους πλατυούς και πολυάνθρωπους δρό-
μους, τίποτις άπρεπο· μα ξέρω καλά ότι, συχνά τη νύχτα
στα στραβοκάντουνα συνεβαίνουνε ατοπήματα, που, ούτε
να ποθούνε μπορούνε, ούτε μήτε να σημειοθούνε προς κα-
τάληψιν.

Δεν έρχονται στο θέατρο, όπου ξεδόνοντας ήθελε μάθου-
νε κανόνες διαγωγής· μα πάνε στο γυναικίτι, οπού ακούνε όλες
τες ξελεξιές των νυφάδωνε με τες πεθερές τους, όλες τες κακές
διαγωγές των ανδρώνε με τες γυναίκες τους, όλα τα ελαπτώμα-
τα του μαμούρωνε...

Δεν έρχονται στα μαγαζιά να ψωνίσουνε από τους εμπό-
ρους, οι οποίοι είναι άνθρωποι ευπρεπείς, μα μπάζουνε μέσα
στην κάμαρά τους όλους τους δούλους όλων των εμπόρων.

Τέτοιος είναι ο χαρακτήρας της διαγωγής εκείνης η οποία
θεωρείται ως ευπρεπής εις τον τόπο μας, ενώ τα ευρωπαϊκά
εξευγενισμένα έθιμα θεωρούνται ως άπρεπα, και αποφεύγου-
νται με ανατριχίλα!... Τούτο είναι ένα δυστύχημα, ένα αληθινό
δυστύχημα, επειδή υψώνει ένα μισοχώρι από αμοιβαία κατα-

φρόνηση, όχι μόνο μεταξύ Κεφαλονιάς και εξευγενισμένης Ευρώπης, αλλά και μεταξύ των εξευγενισμένων Κεφαλονιτών και της επίλοιπης κοινωνίας μας.

16.

Τίποτις πουλιό ενάρετο από θυσίες ενός γονή για να πανδρέψη τη θυγατέρα του· μα κάθε αρετή έχει και τα όριά της, περασμένα τα οποία η αρετή εκείνη χάνει το χαρακτήρα της, και βαθμηδόν προχωρόντας γένεται έγκλημα. Ο Κεφαλονίτης εις τες θυσίες οπού κάνει για να πανδρέψη τη θυγατέρα του, προσθέτει και τη θυσία της θυγατέρας του· επειδή θυσιάζει τη θυγατέρα επειδή θυσιάζει τη θυγατέρα του την ίδια εις την απόφαση του να την υπανδρέψη!

Το πρικιό είναι η αιτία της θυσίας. Ένα πρικιό είναι απαραίτητο, ένα πρικιό πρέπει να ύπαρξη, επειδή τούτο είν' εκείνο που στην Κεφαλονιά κάνει τον κύριο σκοπό του γάμου· οι γονείς ως επί το πλείστον δεν ημπορούνε να το δώσουνε χωρίς μεγάλες θυσίες. Βαλμένοι ανάμεσα στο Πρέπει, και την αδυναμίαν της εκτελέσεως, νομίζουνε, ναν τους είναι συγχωρημένο ν' απανοτιάσουνε το πρικιό, λείποντες από τα χρέη τους τα πλέον ιερά με τις θυγατέρες τους.

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

Έτσι, ο γονής αρνείται κάθε έξοδο δια την ανατροφή της κόρης του· κάθε έξοδο δια ψυχαγωγίαν της· κάθε έξοδο δια την ευπρέπειαν των φορεμάτων της. Η θροφή της είναι από τες φθηνότερες· και ο γιατρός δεν έρχεται ποτέ στην αρχή της αρρώστιας της!... Μα δε φθάνει· ετούτη έχει χρέος να δουλέψη το σπήτι!... και ο γονής οικονομάει κ' εδώθε το έξοδο της δούλας, κάνοντας δούλα τη θυγατέρα του, δια να προσθέση στο πρικιό της και τούτηνε την οικονομία!

Η ελεεινές τούτες οικονομίες η οποίες δια να γένουνε τάλαρα, εζουπήξανε τες ψυχικές δύναμες του παιδιού μας, μαζόνουνται όμως εις το ύστερο , και κάνουν ένα ποσόν, αρκετό να κινήση την κερδοσκοπία ενός γαμπρού. Ο γαμπρός μας έρχεται τότε και παίρνει τα αργύρια εκείνα, τιμή της ψυχοκτονίας οπού ο γονής έκαμε στη θυγατέρα του, και τα οποία παραστένουνε στο γαμπρό την αξία της ανθρωπιάς οπού ήθελ' έχει η γυναίκα του, αν ήθελε ξοδευτούνε σ' εδαύτη!

Έτσι, το θηλυκό τούτο το αδικημένο ξαναρχίζει ως και στο σπήτι του ανδρός της την παληά της τέχνη και βάνεται κ' εκεί να κάμη τη δούλα!...

Προς τί λοιπόν η παντριά της; Προς τι η τόσες θυσίες; Προς τι η απανθρωπία των γονέων;

«Ναι, ήθελε μου πούνε οι γονείς, αλλ' αν δεν κάμωμε έτσι, η θυγατέρες μας μένουν ανύπανδρες· επειδή ο μόνος ορός οπού μας βάνουνε οι γαμπροί είναι τα χρήματα, και όποια δεν έχει χρήματα, δεν πανδρέβεται».

Όταν ήθελε αναστένωμε γουρούνια για πούλημα, ήθελ' είναι λογικό το φοβέρισμα, και ο φόβος. Ο πουλητής, τω όντι, πρέπει να κυττάη την ευχαρίστηση του αγορασή. Και τότες, αν ο αγοραστής ήθελ' έχει χρεία για γουρούνια παχιά, παχιά έπρεπε νάναι τα γουρούνια μας· αν ήθελε τα χρειάζεται μεγάλα, μεγάλα, και αν, για μία περίσταση εξαιρετική, ήθελε τα χρειάζεται στραβά και κουτσά, τα γουρούνια μας έπρεπε νάναι στραβά και κουτσά. Πραγματικώς, η αρρώστια του σκοτιού δίνει περσσότερη τιμή εις τες χήνες· και οποίος έχει χήνες για πούλημα κάνει καλά ναν τους προμηθέβη την αρρώστια εκείνη· το ευνούχισμα περσσότερη τιμή στους κοκόρους· και όσοι αναστένουνε κοκόρους για δόσιμο κάνουν καλά ναν τους καπονίζουμε, κτλ. Τέτοια είναι η φύση και οι όροι του εμπορίου.

Αλλ' όταν πρόκειται για τα παιδιά μας, το πράμμ' αλλάζει. Τα παιδιά μας δεν πρέπει ναν τα μεταχειριζόμασθε ως πράγματα εμπορεύσιμα. Εμείς δεν πρέπει ν' αναστένωμε τα παιδιά για το κόμοδο ενός τρίτου. Εμείς πρέπει ν' αναστένωμε τα παι-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

διά μας για τον εαυτό τους. Ο γάμος είναι βέβαια ένα από τα συμβάντα τα πλέον αξιοσημείωτα, ίσως κηόλες το πλέον αξιοσημείωτον της ζωής τους, ακολούθως πρέπει πάντα νάχωμε κατά νουν ως και τούτο στην ανατροφή που τους δίνουμε. Λέω ακόμη περσσότερο, λέω ότι πρέπει ναν τα αναθρέψωμε δια τον γάμον· αλλά καθόσον ο γάμος ημπορεί ναν τα ωφελήση· καθόσον ο γάμος ημπορεί να καλητερέψη ακόμη περσσότερο την καλή θέση εις την οποία χρεωστούμε ναν τα βάλωμε, δια μέσου μιας ανατροφής όσο μπορούμε καλήτερης.

Και όμως δεν κάνουμ' έτσι. Εμείς εξεναντίας θυσιάζουμε την ανατροφή, δηλαδή την αθρωπιά, των παιδιώνε μας, εις την ιδέα της υπανδρείας τους!... Εμείς χτηνοποιούμε το παιδί μας, για να σωρέψωμε τάλαρα, ναν τα δώσωμε, μαζύ με το παιδί μας χτηνοποιημένο, εις όποιονε θέλει ναν τα πάρη και τα δύω!...

Θυσιάζοντες την ανθρωπιά στην ιδέα του γάμου, θυσιάζουμε εκείνο που δε δίνει καιρό, σ' εκείνο που δίνει καιρό· εκείνο που αν δεν το κάμωμ' εμείς, δε γίνεται, εις άλλο που μπορεί να γείνη και χωρίς εμάς. Θυσιάζουμε το βέβαιο εις το αβέβαιο· το κύριον εις το εξαρτούμενο. Θυσιάζουμε τέλος πάντων το παιδί μας και τη συνείδησή μας εις τη χτηνώδη φιλαργυρία ενός κερδοσκόπου αγνώστου!... Και όλο τούτο γιατί; Γιατί έτσι εσυνηθίστηκε!...

Έτσι εσυνηθίστηκε!... Μα κάποτε η συνήθειες έχουνε μιαν αιτία και στην περίστασή μας αιτία είναι η καμμία συμπάθεια μεταξύ θηλυκών και γοναίων! Ένα θηλυκό παιδί ήθελε προτιμήσει να πεθάνη καλήτερα παρά να μείνη να περάση τη ζωή του με τους γοναίους τους!... Ένας πατέρας, μία μάνα, ήθελε προτιμήσουνε κάθε άλλο δυστύχημα παρά ναν τους μείνη ένα θηλυκό στο σπήτι!...

Και γιατί πάλε τούτο;

Επειδή ένας κύκλος φαύλος προλήψεων κάνει το σύστημα των οικογενειών μας. Ο γονής, για να πανδρέψη τη θυγατέρα του, νομίζη ναν του είναι συγχωρεμένο να βγάλη το πρικιό της έως μέσα από τα σπλάγχνα της. ενώ το θηλυκό εκείνο το τυραννεμένο, το κακοβλεμένο, το υβρισμένο, δεν βλέπει άλλο μέσος ελευθερώσεως από τη σκλαβιά του παρά το γάμο!... Έτσι, η τυραννία γένεται αιτία της απαιτήσεως της υπανδρείας, ενώ η απαίτηση τούτη γένεται πάλιν αιτία της τυραννίας!...

Εγώ πιστέβω ότι, αν εμεταχειριζόμεθα τες θυγατέρες μας με περισσότερη αγάπη, το σπήτι μας ήθελε πάψει να είναι ωθηστικό για δαύτες. Τότες με το πνεύμα τους ανεπτυγμένο καλήτερα, ήθελ' έχουνε γνώριση και πείρα του κόσμου, κ' ερχόμενη η ώρα της υπανδρείας τους, ήθελ' έχουν υπομονή και γνώση δια να διαλέξουν το σύντροφό τους. Ήθελε δεχθούν

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

εκείνον οπού ήθελε κρίνουνε κατάλληλον να κάμη την ευδαιμονία τους, και ήθελε απορρίψουνε τον κερδοσκόπο που δεν ήθελε βλέπει σ' εδαύτες παρά το πρικιό τους, ως και όταν ήθελε πρόκειται να μείνουν ανύπανδρες.

Θ Ρ Η Σ Κ Ε Υ Τ Ι Κ Α

Δεν είναι άθεος εκείνος οπού δεν παραδέχεται τους Θεούς, τους οποίους ο όχλος λατρεύει, αλλ' εκείνος οπού τους αποδίδει τες μικροπρέπειες οπού τους αποδίδει και ο όχλος.

Επίκουρος

Μην κατακρίνεται χωρίς να διαβάσετε· και αφού διαβάσετε σκεφθήτε· αλλά μη σκεφθήτε με το πνεύμα σας προκαταλημένο. Η προκατάληψη σας θα βλάβη περισσότερο εσάς παρά εμέ.

Είναι τόσα πράγματα που, πριν τα εξετάσωμε, τα νομίζουμε διαφορετικά απ' ό,τι είναι, και, αφού τα εξετάσωμε, τα βρίσκουμε διαφορετικά απ' ό,τι τα ενομίζαμε. Τούτη είναι μία πείρα καθημερούσια, που έπρεπε να κάνη περιβλεφτικώτε- ρους τους ανθρώπους όταν πρόκειται να εκφράσουνε μία γνώ- μη, ν' αποφασίσουνε κάτι. Και όμως δεν τολμώ να ελπίσω ότι πριν οι άνθρωποι κατακρίνουνε τες θρησκευτικές σκέψεις μου θέλει κάμουν τον κόπο ναν τες διαβάσουνε πρώτα!... εξεναντί- ας, γνωρίζω καλά ότι, τα ενιά δέκατα των ανθρώπων θέλει με

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
καταδικάσουνε χωρίς να με ακούσουνε· μόλον οπού ήθελε τους
βαρυφανεί πολύ εκειώννε, αν οι κριτάδες τους τούς εκρένανε
με τον ίδιον τρόπο²².

Διαβάσετε λοιπόν απροκάληπτα, αν ημπορείτε, τες σκέψες
μου, και σκεφθήτε τες σιωπηλά μέσα στη συνείδησή σας. Κα-
νείς δεν σας βιάζει να δώσετε γλήγορα τη γνώμη σας. Την κρί-
ση που θέλει κάμετε σήμερα, αναθεωρήσετέτηνε πάλε αύριο.
Η αναθεώρηση της κρίσης σας ζημιώνει εκείνον οπού θέλει να
σας απατήση, και ωφελεί εσάς.

Φυλαχθείτε από εκείνους τους ψευδόχριστους οπού βρο-
μοσκυλούνε όλη μέρα μέσα στες εκκλησιές, σαν τες κουκουβά-
γιες μέσ' στα χαλέπεδα, κάνοντες σταυρούς και μετάνοιες, και
γυρέβοντας μπαίγνια να γελάσουνε. Τούτο, κουκουλομένοι το
χειμώννα με το παληοξοφόρι τους, το καλοκαίρι με την ανθρω-
παρέσκεια μονή, θέλει έλθουνε να σας ειπούνε πως ο Λασκα-
ράτος είναι άθεος... Τούτοι, κλεφτούνε το χώμα του συμπλη-
αστή τους, επιβουλέβουνται το γείτονα τους, κερδοσκοπούνε
απάνου στο συγγενή τους, το φίλο τους, το παιδί τους... Όντις
παντρέβονται βάνουνε το κορμί τους εις το Ινκάντο... Όντις
κράζονται να συμβουλέψουνε δίνουν τη συμβουλή τους κατά
που στοχάζονται πως αρέσει καλήτερα... και όντις μιλούνε μ'
εσάς, κάνουνε στον ίδιον καιρό δύω κουβέντες, μία μέσα τους,

Α Ν Δ Ρ Ε Α Λ Α Σ Κ Α Ρ Α Τ Ο Υ

και μια όξον τους, η όξου τους είναι όλη γλυκειά και σύμφωνη με τες επιθυμίες σας, η μέσα τους είναι η ακόλουθη.

*«Την υπόληψή σου νάχω,
Κι ας σε πάρη ο Διάολος.»*

Είναι ίσια ίσια τη θρησκεία τους οοπύ ξεμασκαρώνω, και γι' αυτό είμαι άθεος!...

Αν ο Όχλος εγνώριζε πόσο μου στοιχίζει η από χρόνους αποδοκιμασία μου διά τους ψευδόθρησκους, ήθελ' έχω βέβαια τη συμπάθειά του· αλλ' ο Όχλος δεν εννοεί, και εγώ δεν προ-σμένω, ως και τώρα, παρά την εξανρίοσή του εναντίον μου! Ως κ' έτσι όμως, τες ολίγες τούτες αλήθειες οπού μπορώ ναν του δώσω, του τες δίνω χωρίς να διστάζω, επειδή εις τον όχλο χρε-ωστείται γεναιότητα.

Εγώ υποφέρνω την αγανάχτηση του όχλου που ζεί σήμερα, δια να ωφελήσω τον όχλο που θα ζήση αύριο²³.

Φυτέβω δένδρο που δεν θα καρπίση στο πρόσωπό μου, το φυτέβω όμως.

Θα με πούνε ασεβή, θα με φωνάξουνε άθεον· επειδή εξεφαύλισα τον τρόπο με τον οποίον αλλοιώνουν, ελαττώνουν και βάνουν εις κίνδυνον την θρησκείαν, κάμνοντές την δούλα του συμφέροντός τους και της φιλοδοξίας τους.

Ζενίν, κατά των Ιησουϊτών.

1 .

Είναι ως από πολύ καιρόν, τώρα Πανιερώτατε²⁴, που η ψυχή μου θλίβεται και λυπάται δια την πρόοδον της πλάνης στην κοινωνία μας. Και επειδή οι πλάνοι μεταχειρίζονται ως όργανον της αισχροκερδείας τους την θρησκείαν, εσατύρισα περισσότερον από μίαν φοράν τες αισχροεργίες τους, στιγματίζοντας κατάχρησες διαφόρων ειδών. Αλλά οι πλάνοι τούτοι, εγγισμένοι εις τα συμφέροντά τους, και μην ημπορόντες να ζητήσουνε μετά παρησίας ως και διά το σύστημα της πλάνης την ελευθερίαν του εμπορίου, εσυκοφαντήσανε τες σάτυρες μου ως αντίθρησκες, και μ' εκατηγορήσανε ως άθεον. Η συκοφαντία τούτη, Πανιερώτατε, εξαγρίωσε έναντίον μου όλην την ανοησίαν του όχλου την οποίαν αυτοί καλλιεργούν και τρυγούν ησύχως εν καιρώ τω δέοντι.

Εγώ ημπορούσα, Πανιερώτατε, και μπορώ κάθε που θέλω, να κάμω αγάπη με τους πλάνους του Τοπού· επειδή φθάνει μόνον ναν τους υποσχεθώ να μη σατυρίσω πλέον εις το εξής το εμπόριό τους. Συνθήκη που, είμαι βέβαιος, ήθελε τήνε δεχθούνε ως και όντις ήθελε τους γυρέψω να μου βγάνουν το δέκατο ανέξοδο και ακοπίαστο. Τότε χάριν λόγου, η μαρμαρένιες εικόνες να μπορούνε να ιόρόνουν ελεύθερα· ο λαός να τρέχη να βλέπη και να πληρόνη το θαύμα· κ' εγώ να μη μιλώ. Η Παναγία να βγαίνη όξου σε λιτανεία με μία βέστα μεταξωτή μισόφορη κρεμασμένη πίσω στο θρόνο της για να παρακινήονται η φτωχές νοικοκυράδες να δίνουνε κ' εκείνες τη δική τους· κ' εγώ να μη μιλώ²⁵. Οι γαστάλδοι, οι ευλαβετικώτατοι και φιλακόλουθοι, γαστάλδοι, να θρέφονται από τα έσοδα της εκκλησίας, αφήνοντες τη βυθισμένη στα χρέγια κ' εγώ να μη μιλώ. Οι πνευματικοί να ξετιμόνουνε τες αμαρτίες του όχλου, να πουσναρόνουνε την τιμήν της αφέσεως· κ' εγώ να μη μιλώ. Οι ιερείς να πληρόνουνται τη μετάληψη χέρι – με – χέρι· κ' εγώ να μη μιλώ. Να μη μιλώ βλέποντάς τες εκκλησιές καταντημένες θρησκομάγαζα, τους ιερείς μαγαζιάτορες, και τους συναδελφούς αβεντόρους! Αβεντόροι που διεγείρουνε όλην τη θηριώδη ζηλοτυπία του μαγαζιάτορα ιερέα σε κάθε παραμικρό κίνημα για ν' αλλάξουνε μαγαζί. Κ' έπειτ' απ' όλα τούτα και χιλιάδες

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

άλλα παρόμοια, να βλέπω στο φόρο, και να σωπένω, τούτους τους θεοπαίχτιδες να καμόνονται πως ανατριχιάζουνε κάθε που βλέπουνε εκείνους τους οποίους αυτοί ονομάζουν άθεους· και να ξέρω πως οι άθεοι τούτοι, δεν είναι άλλο παρά τίμιοι άνθρωποι, οι οποίοι καταφρονούνε και απέχθονται τη διαγωγή των θεοπαίχτιδώνε.

Εγώ όμως, ούτε τα βρομερά τους ξεδούλια ορέγομαι, ούτε την οργήν του ανόητου όχλου ψηφάω. Προκρίνω εξέναντίας να ομολογώ την αλήθεια με. όλην εκείνην την τόλμη που η αλήθεια η ίδια μου εμπνέει, και να γένω τοιουτοτρόπως ο ευεργέτης εκείνων των ιδίων ανοήτων, οι οποίοι δια τούτο ξαγριό-νουνται έναντίον μου.

Εγώ δεν καταδέχομαι να προσποιηθώ και να κολακέψω τες πρόληψες του όχλου δια να έμπω στην εύνοιάν του. Εξέναντίς χτυπάω με θάρρος τες πρόληψες, και αδιαφορώ εις την αγανάχτηση του, καθώς αδιαφορώ και στα κλάϊματα των παιδιώνε μου όταν τους πλένω το πρόσωπο.

2 .

Στέκω, Πανιερώτατε, και παρατηρώ που οι χριστιανοί σήμερα έχουνε στην πουσνάρα τους τριώ λογώνε θρησκείες.

Μία που τήγε λένε και δεν τήγε κάνουνε.

Μία που τήγε κάνουνε και δεν τήγε λένε.

Και μία που και τήγε λένε και τήγε κάνουνε.

Η πρώτη είναι η θρησκεία του Χριστού, η δεύτερη του Δια-
όλου, η τρίτη τση Κοιλιάς.

Οι Χριστιανοί, Πανιερώτατε, παραδέχονται του Χριστού τη θρησκεία μόνον επί ψιλώ ονόματι. Ομολογούνε δηλαδή την ηθικήν του Ευαγγελίου ως άγια και καλή· μα στον ίδιον καιρό στοχάζονται ότι η εχτέλεσή της είναι πράμμα ξεχωριστό, το οποίο δεν έχει να κάμη διόλου με τη θρησκεία. Ώστε αν ο Χριστός ερχότουε μίαν άλλη φορά και έλεγε εις τους χριστιανούς «Χριστιανοί, εσείς κάθε μέρα μου λέτε. Πιστεύω, Κύριε, και ομολογώ ότι συ ει ο Θεός, ο υιός του Θεού, ο ελθών εις τον κόσμον αμαρτωλούς σώσαι, ων πρώτος ειμί εγώ. Ιδού λοιπόν σας πάνω στο λόγο σας. Εγώ είμαι ο Θεός σας, ο υιός του Θεού σας, και ξανάρχουμαι στον κόσμο για να σας σώσω. Μα θέλω να διώξετε από την καρδιά σας την αδικία και να ενδυθήτε τη δικαιοσύνη· να βγάλετε από τ' άντερα σας το μίσος και να αισθανθήτε αγαπη· ν' αφήσετε τη θρησκεία του θεαθήναι και να ήστενε ουσιωδώς τίμιοι και δίκαιοι»²⁶. Πώς. στοχάζεσαι,

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
ήθελε φανούνε τα λόγια του Χριστού εις τους χριστιανούς; Για
με, είμαι βέβαιος, οι χριστιανοί ήθελε αρχίσουνε το μурμού-
ρισμα. 'Ηθελ' εύρουνε πως ο Χριστός δεν κάνει φρόνιμα να
θέλη τώρα ν' αλλάξη τα πράγματα. Πως ο πατέρας μας, ο πα-
πούς μας, ο προπάπους μας εκάμανε πάντα έτσι· πως ο κόσμος
εστάθηκε πάντα έτσι· πως ετούτα είναι νεωτερίσματα που δεν
τα σηκώνει ο τόπος μας· και στο ύστερο, αν ο Χριστός ήθελ'
επιμένει ναν τους ελέγχει, ήθελε χάσουν υπομονή, και εξετάζο-
ντες τη φρονιμάδα τους και το συμφέρον τους, ήθελ' εύρουνε
πως ο Χριστός είναι άθεος.

Κυρίως, σε δύο περιστασες οι Χριστιανοί κάνουν επιδει-
ξη Χριστιανικής θρησκείας, 1ον όταν κανείς του αδικήση και
θέλουνε να δείξουνε το τρομερόν της αδικίας που τους εγίνη-
κε, 2ον όταν ετοιμάζονται ν' αδικήσουν κανένανε, και έχουνε
χρεία να υποκριθούνε χρηστότητα για ν' απατήσουνε το υπο-
κείμενο που σχεδιάζουνε ν' αδικήσουνε. Τότες το στόμα τους
είναι γιομάτο αρετή, γιομάτο ταπεινοσύνη και αυταπάρνηση!...
Ο ουρανός τότες είναι η πατρίδα τους, κ' εδώ στην πρόσκαι-
ρη κατοικία τους, οι πονηροί άνθρωποι τους δοκιμάζουν, αλλά
ματαίως.

Του Διαόλου τη θρησκεία την εργάζονται σπήτι τους κλει-
σμένοι στην κάμαρα τους, αν ήναι άρχοντες, ή στη μοναξιά

και στο σκοτάδι, αν είναι 'ποχείριοι. Εκεί συμπιόνται όλα τα μίση· σχεδιάζονται όλες η εγδίκησες· απόφασίζονται όλα τα εγκλήματα· ξετελειόνονται όλες η αδικίες! Έτσι προετοιμασμένος ο χριστιανός κατεβαίνει στο φόρο. Αν είναι Κυριακή των Βαΐων, έχει κ' ένα βάγιο στο στήθι του, κ' εκείνο θα πη πως ελειτρουήθηκε, και πως δεν χρωστάει πουλιό τίποτα του Χριστού. Τώρα πηένει στην άλλη του θρησκεία, σ' εκείνη που τήνε κάνει και δεν τήνε λείει. Πηένει να δανειστή χρήματα, με προμελετημένο σχέδιο να μην τα επιστρέψη... Πηένει εκεί που χροστάει, όχι για να πλήρωση το δανειστή του, μα για να πασχίση ναν τον απατήση ναν του τα φάη...

Πηένει να επισκεφθή το γείτονα του, όχι πως να αισθάνεται ευχαρίστηση στη συναναστροφή του, μα γιατί τον επιβουλεύεται,.. Αν ήναι μαγαζιάτορας, τα ζύγια του και τα μέτρα του είναι σκάρσα... Αν ήναι άνθρωπος με επιρροήν ή αν πηένη ζητόντας τη, τα λόγια του είναι ψεύτικα, τα φρονήματά του δειλά, η καρδιά του κούφια... Απαντένει εκείνον από τον οποίον επιθυμάει έναν ψεύτικον όρκο, και του ενθυμίζει το χρέος οπού έχει με το σπήτι του, και όσο ημπορεί ακόμη να ελπίση ή να φοβηθή από δαύτονε... Βρίσκει τον ευεργέτη του σε περιόσταση που και αυτός χρειάζεται βοήθεια, μα κάνει πως δεν ανανογείται, και μιαν ημέραν θέλει πει πως δεν ήξερε τίπο-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
τα...Ξαναμπαίνει στο σπήτι του. Η γυναίκα του δεν είναι για
δαύτονε μία γλυκεία συντρόφισσα δοσμένη από τον Θεόν για
να μοιράζη με δαύτηνε τες πίκρες και τες ευχαρίστησες της
ζωής, αλλ' είναι ένα υποκείμενο που του εβάλθηκε εμπρός του
ως ορός αν ήθελε να λάβη το πρικιό της, και που του χρωστάει
τη δούλεψή της επειδή τήνε θρέφει... Τα παιδιά του δεν είναι
για δαύτονε ο καρπός της αγάπης, άλλα, τα θηλυκά του, εκείνα
που θαν του πάρουνε... τα σερβθξλα τιτ εξελθβα που θαν του
φέρουνε... Και όλα τούτα με το βάγιο στο στήθι· γιατί η θρη-
σκεία του Χριστού είναι απ' όξουθε, και η θρησκεία του Διαό-
λου από μέσαθε²⁷.

Η κοιλιά για το χριστιανόνε είναι μια θεότητα της οποίας
χρεωστήται μία λατρεία ξεχωριστή. Και, πρέπει ναν το πούμε
εις έπαιμόν του, ο χριστιανός εδώ δεν υποκρίνεται άλλα τήνε
λατρέβει με αληθοσύνη, και με το ημερολόγιον εις το χέρι. Το
ημερολόγιον της κοιλιάς του χριστιανού σύγκειται από σαρα-
κοστάδες μικρές και μεγάλες, τετραδοπαράσκεβα, νηστείες,
πάσχατα και αρτσιβούρτσια!... Ο χριστιανός πρέπει ναν τα
γνωρίζη όλα τούτα για να ξέρη σε κάθε περίσταση ποιες ύλες
θα βάλη μέσα στην κοιλιά του. Είναι π.χ. σήμερα πάσχα ή άρ-
τσι-βούρτσι; η κοιλιά γεμίζει με χοίριο, με πουτρίδα, με γάλα,
με πήτα, με καπόνι· εκείνος, οπού την έχει μεθάει, χορέβει,

χαίρεται, και πανηγυρίζει τη χάρη της η οποία με τόσην θρησκευτικήν όρεξην εδέχθηκε τα βρασμένα, τα ψημένα, τα σοφιγάδα!... Είναι σαρακοστή, τετραδοπαράσκεβο ή άλλη νηστεία όποια δήποτε; Ο χριστιανός βάνει στην κοιλιά του κρεμίδα, σουπιές, φασούλια, χταπόδι, χαυγιάρι, αυγοτάραχα, και άλλα φαγητά σημειωμένα εν ονόματι κοιλιάς στο Ημερολόγιον· στο ύστερο κάνει το σταυρό του, ρέβεται, και ιδού έκαμε το κατά δύναμην για τη θεότητα!...

Το Ημερολόγιον της Κοιλιάς υφομένο εις Θρησκείαν μ· όλον οπού φαίνεται τα γελιοδέστερο από όσα θρησκευτικά συστήματα ημπόρεσε νους ανθρώπου να πλάση είναι όμως καθώς βλέπεις, Πανιερώτατε, το πουλιό αθώο μέρος της θρησκείας του σημερινού χριστιανού· και ήθελ' είναι 'πιθυμητό και θεάρεστο να μην εργάζεται ο χριστιανός άλλη θρησκεία από τούτη. Ο Χριστός ήθελεν υποφέρει με λιγότερη δυσαρέσκεια να δίδεται τόνομά του σε μία θρησκεία ανόητη παρά σε μία διαολική.

Μόνον επιθυμούσα να κανονισθή καλήτερα της Κοιλιάς η θρησκεία.

Σκεπτόμενος, Πανιερότατε, τα περί της Κοιλιάς εύρηκα πάντα πως της Κοιλιάς η θρησκεία έχει στον εαυτό της ένα ριζικό ελάττωμα. Ημαγειρευτικότατη τούτη θρησκεία αφορά

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

μόνον το έμβασμα των φαγητών στην Κοιλιά, και φαίνεται να παραβλέπη διόλου το έβγαλμα τους! Τούτο μου εφάνηκε πάντα παράλογο. Ειλικρινώς σου εξομολογούμαι, Πανιερώτατε, δεν ηβλέπω να έχη λιγότερη σχέση με τη θρησκεία το έβγαλμα από το έμπασμα του φαγητού στην Κοιλιά. Ούτε που ήθελε νομισθώ αιρετικός δια τούτο, επειδή ο Χριστός ο ίδιος εσημείωσε κ' εκείνος την ίδια σχέση στο πράμμα όταν είπε «Παν το εισπορεβόμενον εις το στόμα, την κοιλίαν χωρεί, και εις αφεδρώνα εκβάλλεται»²⁸.

Η θρησκεία λοιπόν της Κοιλιάς φέρνει στον εαυτόν της ένα μεγάλο ελάττωμα, το οποίον απαιτούσε άμεσην διόρθωση, αν όχι δια την αξιοπρέπειαν της θρησκείας του Χριστού τουλάχιστον δια την κανονικότητα της θρησκείας του Χριστιανώνε.

} .

Κάθε που, για τες ιδέες μας, βλέπω τον εαυτό μου διωγμένον από την υπόληψην του πλήθους, μακράν από του να δειλιάσω για τούτο, τους διώχνω κ' εγώ λίγο ακόμη παρσσότερο, απόφεύγοντας τους· έτσι, ελευθερομένος από την ενοχλητική τους παρουσία, μπαίνω μέσα στον εαυτό μου και λέω – «Γιατί δεν εμαραρκότουνε ο Χριστός άλλη μια φορά τώρα στον κόσμο!

Νάρτη, ναι, μα ήταν καλά καομένο, αν τότες ήρθε σαν πρόβατο, τώρα νάρτη σα Μπιστικός. Νάρτη μ' ένα καλό κομμάτι ξύλο στο χέρι, και ν' αλωνίση τους κατρεγαρέους εκείνου οπού δίνουνε στη θρησκεία τους τ' όνομά του!» Και πάλε λέω. Την έκαμα κ' εγώ σαν τους Χριστιανούς, που στολίζουνε τον Θεόν με τα πάθη τους, που τότε πλάθουνε καθ' εικόνα και ομοίωσην εδική τους!

Ο Θεός φωτίζει διαμέσου του Ορθού Λογικού και της Συνείδησης όλους εκείνους οπού δεν καταφρονούνε το συμφέρον τους ή την ανοησία τους. Μ' αλλοίμονο! οι περισσότεροι δεν έχουνε γνωριμία με το λογικό τους, και δεν μιληόνται με τη συνείδησή τους!...

Ο Κόσμος σήμερα δεν βαστάει απάνου του πάρι απατεώνες και απατημένους. Οι απατημένοι νομίζουνε να λατρέβουνε τη Θεότητα ενώ δεν λατρέβουνε παρά την απάτη που τους εστήθηκε οι απατεώνες λατρέβουνε το συμφέρον τους, μ' όλον οπού το συμφέρον εκείνο απόχτημένο μ' εκείνον τον τρόπο, δεν γιομίζει την καρδιά τους, και τους καταστένει δυστυχείς ανάμεσα στες επιτυχίες τους τες ίδιες!

Καμμιά φορά λέω με το νου μου. «Ποιας λογής θρησκεία ήθελε αρέση καλήτερα του Θεού;» Και για να λύσω καλήτερα το ζήτημα, εξετάζω την ψυχή μου τι ιδέα έχει περί Θεού. Υψόνο-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
μαι τότες με τη φαντασία μου έως απάνου στους Ουρανούς, εκεί που υποθέτω να είναι ο Θεός, ή τουλάχιστον εκεί που ο όχλος τότε θέτει. Βλέπω άπειρους Κόσμους και Ουράνια σώματα κάθε λογής απόύ κάτουθέ μου!... όλα πλάσματα των χειρών του! όλα έτοιμα εις το νεύμα του... Το άθροισμα των νόμων εκείνων οπού ημείς ονομάζουμε Φύση, δεν είναι παρά η διόρισές του. Εις ένα του νεύμα η φύση όλη μπορεί να ξεγένη, και να γένη αλληώς!...

Τότε, χωρίς να εξετάσω περισσότερο λέω. «Ένα τέτοιο Ον δεν έχει χρεία από τίποτες ανθρώπινο. Η θρησκείες η ίδιες γι' αυτόνε είν' αδιάφορες. Αν όμως ίδιον της απειρότητος του Θεού είναι να μην παραβλέπη τα μικρά πράγματα, η μονάχη θρησκεία που ένα τέτοιο Ον ήθελε δεχθή από τον άνθρωπον ήθελ' είναι η αγάπη. Αλλά ποιας λογής αγάπη ήθελε αρμόζει για τον Θεόν; Μην ήθελε του δείξωμε την αγάπη μας, μην ήθελε του κάμωμε πράγμα ευχάριστο προσφέροντές του μέρος; από την ιδιοκτησία μας; τα διαμαντικά μας, τα χρυσαφικά μας και άλλα τέτοια; Ανοησία! ενώ εμείς οι ίδιοι είμαστε χτήματά του, και τα χτήματά μας είναι δικά του, και το μέρος εις το οποίο τα φυλάμε στο σπήτι μας είναι όλο το ίδιο δικό του, σαν κ' εκείνο το μέρος εις το οποίον ήθελε τα πάμε ως προσφοράν.

Ματατοπίζοντές τα από το ένα μέρος εις το άλλο ο Θεός δεν απόχτά τίποτα περισσότερο από εκείνα που είχε πρώτα.

Μην ήθελε κάνε τον ευχαριστήσωμε πασχίζοντας να ταπεινώσωμε, καθώς λένε, τον εαυτό μας διαμέσου της νηστείας, της απόχωρήσεως από τα ανθρώπινα, της αρνήσεως της οικογενείας; Μα μία τέτοια χειροτέρευση του ανθρώπου, δεν ήθελ' είναι βέβαια ευχάριστη εις τον Θεόν. Η οικογένεια και η κοινωνία είναι φύση στον άνθρωπον· και η φύση του κάθε όντος είναι διορισμένη από τον Θεόν, και είναι θέλημα του Θεού. Εμείς κάνουμε το θέλημα του Δημιουργού μας όταν ζητούμε μάλιστα να τελειοποιούμε τον εαυτό μας εις τες κοινωνικές αρετές.

Η αγάπη προς τον Θεόν δεν συνίσταται εις την χειροτέρευση του ανθρώπου, ούτε εις τες υλικές προσφορές. Η αγάπη προς τον Θεόν δεν πρέπει να είναι παρά ένα απλούν αίσθημα, γεννημένο από ευγνωμοσύνη. Το αίσθημα τουτού πρέπει να ήναι βαθιά χαραγμένο μέσα στην καρδιά του ανθρώπου, αδικόπως ομολογημένο από τη συνείδηση, και παντοτινά όρθιο εμπρός εις τα μάτια του. Ιδού η αγάπη προς τον Θεόν.

Αλλ' αν δια την αγάπη προς τον Θεόν φθάνη μόνον τα αίσθημα, η αγάπη προς τον πλησίον χωρίς πραγματοποίησιν δεν αξίζει. Η πραγματοποίησιν της αγάπης οπού χρεωστούμε εις τον άνθρωπον μας επόθηκε²⁹. Αν εφερνόμαστε με τους άλλους όπως επιθυμούμε να φέρονται και οι άλλοι μ' εμάς, ήθελ' είμαστε βέβαιοι ότι εχτελούμε την παραγγολήν εκείνην οπού η

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

Θεότητα η ίδια φαίνεται να εχάραξε μέσα εις τες καρδιές μας. Κάνεις βέβαια δεν επιθυμά να αδικηθή σε κανένα από εκείνα τα καλά που συντείνουν εις την ανθρώπινην ευδαιμονίαν, και μάλιστα καθέννας επιθυμάει να συντρέχουν οι άλλοι εις την αύξησιν της ευδαιμονίας του. Η αγάπη λοιπόν οπού ο άνθρωπος χρεώστη εις τον άνθρωπον συνίσταται όχι μόνον εις το να μην τον αδικάη σε κανένα μέρος των συμφερόντων του, αλλά και να προσφέρεται κατά δύναμιν βοηθός του. Ένας οπού στες κοινωνικές του σχέσεις ήθελε οδηγείται με τον κανόνα τούτον, εκείνος ήθελε ζει χριστιανικά, και ήθελ' είναι χριστιανός. Μία κοινωνία που ήθελε ζει κατά τούτον τον τρόπον ήθελε είναι χριστιανική κοινωνία. Και ήθελεν είναι ουσιωδώς χριστιανική, όντες κηόλες ήθελε παραβλέπη διόλου τα τυπικά, ή ήθελε λατρέβη τον Θεόν απουκάτου στο όνομα Βράμας, Τριμούρτης, κτλ. Τα τυπικά και τα ονόματα είναι διόλου αδιάφορα· τα πράγματα μόνον ενδιαφέρουν.

Εις ένα λόγον, η θρησκεία που ήθελε αρέσει καλήτερα του Θεού, ηθελ' είναι μου φαίνεται, του Χριστού η θρησκεία· άλλα κατά το νόημα που ο Χριστός της έδωσε, και όχι κατά τα νόημα που της δίνουνε οι σημερινοί Φαρισαίοι. Πραγματικώς, η θρησκεία του Χριστού, αν επιμελώς την εξετάσωμε, βρίσκουμε, ότι, σύγκειται από δύο στοιχεία Ιον Ευγνωμοσύνη και αγά-

πην προς τον Θεόν, 2ον Αρετής εις τες κοινωνικές σχέσεις. Εις την πρώτην περίστασιν η θρησκεία τούτη είναι «απλούν αίσθημα», εις την δεύτερην είναι «Κανόνες διαγωγής υψομένοι εις Ευαγγέλιον».

4 .

Η θρησκεία του Χριστού, Πανιερώτατε, είναι με άλλα λόγια η θρησκεία της αρετής· ακολούθως κάθε τίμιος πολίτης έχει συμφέρον να την επιθυμά εις τους συμπολίτας του. Είναι για τούτο, που αφού εβεβαιώθηκα πως δεν υπάρχει στην κοινωνία μας άρχισα να γυρέβω από πότες έλειψε, υποθέτοντας οπώς μία φορά υπήρξε, με σκοπό να ζητήσω τες αιτίες οπού την εκάμανε να λείψη. Οπισοδρόμησα λοιπόν με τη σκέψη μου εξετάζοντας του απερασμένους αιώνας, σαν εκείνονε που στο δρόμο του έχασε κάτι, και γυρίζει και κυττάζει στη στράτα. «Αν τώρα, έλεγα με το ου μου, δεν είμαστε Χριστιανοί, ήτανε τούλάχιστον οι προπάτορές μας εδώ και τρακόσιους χρόνους; Εδώ και τρακόσιους χρόνους, οι παρακάτοχοι της θρησκείας, εν ονόματι θρησκείας, εκαίγανε ζωντανούς τους ανθρώπους, χωρίς διάκριση φύλου, ηλικίας, αρπάζοντές τους την περιουσίαν, και συχνά τες γυναίκες!... Η ψευδοευλάβεια, η ασέλγεια,

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

η φιλαργυρία, ήτανε ο χαρακτήρας των ιερεων εις την Ευρώ-
πην, η δεισιδαιμονία και η δειλία το χρώμα των λαϊκών. Ο
κόσμος λαβαίνοντας από τους ιερείς του το παράδειγμα της
απανθρωπιάς, έζηε προδίδοντας και ληστεύοντας. Ο ιερέας εδι-
όριζε τη διαφθορά και την ευλόγα όταν την έβλεπε μεγάλη στην
κοινωνία!... ανέβηκα παραπάνου άλλους τρακόσιους χρόνους,
εξέτασα την καρδιά κ' εκείνης της κοινωνίας και μου φαίνεται
να εύρηκα πως, εκείνοι που εδιψούσανε για πλούτη, και, με τη
σημαία της θρησκείας εις το χέρι, εδιατρέχανε τον κόσμο λεη-
λατούντες και ληστεύοντας τα έθνη!... Οι ανατολικοί και δυτικοί
παρακάτοχοι της θρησκείας, εμψυχόνανε κ' ευλογούσανε τον
φανατισμόν των σταυροφόρων, οι οποίοι εφέρονε τον όλεθρο
και τη φθορά εις την ανθρωπότητα. Και τι να πούμε δια τες
αιτίες η οποίες επροετοιμάσανε και ηφέραν έπειτα το σχίσμα
μεταξύ στες δύο Εκκλησίες; μπορεί κανείς να τες θυμηθή χω-
ρίς συχασιά και καταφρόνηση! Και όμως όλα κείνα τα διαολι-
κά συμφέροντα, θυμιατισμένα με τη βαθύτερη ψευδοευλάβεια
από Πατριάρχες και Πάπηδες, προσκυνημένα από τον Όχλο,
και βαλμένα στην Κιβωτό, στο Θυσιαστήριο είχανε απ' όξου-
θε γραμμένο ΘΡΗΣΚΕΙΑ! Παραπάνου αναβαίνοντας εύρηκα
πάλε τη θρησκεία εκείνο πούναι και σήμερα· δια μεν τον όχλον
έναν σωρός θρησκευτικά έθιμα τα οποία ο όχλος θεοποιεί και

λατρεύει αντί της Θεότητας και τα εργάζεται αντί της Αρετής, δια δε τους προύχοντας της εκκλησίας ένα μέσον, δια το συμφέροντά τους και δια τα πάθη τους. Εξέτασα το Χριστό τέλος πάντων τον ίδιονε αν εις τον ερχομό του εύρηκε χριστιανικήν κοινωνίαν, ή αν εις το μισεμό του άφησε Χριστιανούς τους ανθρώπους· και ο Χριστός δια μέσου του Ορθού λόγου μου είπε ότι, δεν ήθελ' έλθει στον κόσμο αν οι άνθρωποι ήθελ' είναι Χριστιανοί, και δεν ήθελε τότε σταυρόσουνε αν ήθελε τους αφήσει τέτοιους. Ποτέ λοιπόν δεν υπήρξε χριστιανική κοινωνία!... Τη θρησκεία του Χριστού την εγνωρίσανε, και την επαραδεχθήκανε από καιρόν εις καιρόν άτομα μεμονομένα, αλλ' όχι κοινωνίες ολάκαιρες.

Ο Χριστός edίδαξε τους ανθρώπους την αρετήν, και εμεταχειρίσθηκε τα θαύματα δια να δώση αφθεντίαν εις τα λογια του. Η Αρετή ήταν η θρησκεία του, και τα θαύματα το μέσον δια να κάμη τους ανθρώπους ναν την δεχθούνε. Οι άνθρωποι εκλίνανε γόνυ καρδιάς εμπρός εις τα θαύματα, και αφήσανε την Αρετήν απαρατήρητην. Οι προύχοντες εβοηθήσανε την κλίση τούτη του κόσμου, επειδή μέσα σ' ένα λαόν ενάρεπον δεν ήθελε μπορούνε να ζούνε παρά τιμίως μόνον και μετρίως, ενώ ασυνειδίστως ζούνε μέσα σ' ένα λαό μωρόν και διεφθαρμένονε, μπορούν απατώντες τον, να καβαλικέψουν τη ράχη

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
του, και να διαβαίνουν τη ζωή τους με ξένα ποδάρια, πλούσιοι και δοξασμένοι. Έτσι κηόλας, σήμερα βλέπουμε τον κόσμο να τρέχη στες εκκλησιές, εις τα πανηγύρια, στα θαύματα, να ενθουσιάζεται και να φανατίζεται για λιτανείες, για θρόνους, για εικόνες, για λείψανα... εις ένα λόγο, για όλα εκείνα που οι προπάτορές μας εσεβασθήκανε κ' εφτιάσανε· ενώ η αρετή δεν είναι ο κανόνας του στην κοινωνική ζωή, ενώ δεν την εκτιμά εις τα άτομα που την έχουνε, ενώ τον κατεργάρη τον ονομάζει έξυπνόνε, και τον τίμιον ανόητο!

Τέτοιος εστάθηκε πάντα ο κόσμος. Μία κοινωνία από χριστιανούς ποτέ δεν υπήρξε! Τούτο, Πανιερώτατε, είναι ένα θλιβερόν εξαγόμενον εις το οποίο φθάνει κανείς, όταν με παστρικόν νουν και καθαρήν καρδίαν βαλθή να εξετάση την πρόοδον των δύο θηρίων ΠΛΑΝΗΣ και ΑΝΟΗΣΙΑΣ εις την κοινωνία. Αλλ' επειδή θλιβερό, είναι ίσως για τούτο που πρέπει ναν το αθετήσωμε και να πασχίσωμε ναν το κρύψωμε; - Αλλ' αν εκρύψωμε το χτικιό μας, Πανιερώτατε, μέσα στο στήθι μας, ήθελε με τούτο ακουστούμε καλήτερα; Ήθελε γιατρεφτούμε γληγορότερα; Αι Πανιερώτατε, ο Διάολος σκιρτά εν χαρά και αγαλιάσει, βλέποντάς μας να σκεπάζωμε τες κατρεγαριές μας. Ο Διάολος του οποίου αντιπρόσωπος εις τον κόσμο είναι το ΙΝΤΕΡΕΣΟ. Το ΙΝΤΕΡΕΣΟ το οποιο φαρμακέβει τες καρδιές μας, σκοτί-

ζει το νου μας, και μας παραορομίζει από τηνηθικήν του Ευαγγελίου. Το παράτροπο Ιντερέσο μας αμπόνει στον κατήφορο της αδικίας και μια φορά που η κοινωνία επήρε την χύση σ' εκείόν τον κατήφορο, μήτε χέρι Θεού δεν ημπορεί πουλιό ναν τήνε βαστάξη.

Μήτε χέρι Θεού! Ναι, Πανιερώτατε και θέλω να πω πως το βρίσκω δύσκολο, πάρα πολύ δύσκολο. Ένας μοναχός Ιούδας εσκόρπησε δώδεκα αγαθούς συντρόφους· τι μπορούμε να ελπίσωμ' εμείς σήμερα που τα δώδεκα δέκατα τρίτα της κοινωνίας μας είναι ριζοσπάστες!...³⁰.

§ .

Εσταυρόθηκα, Πανιερώτατε, πως σου φαίνεται! Σέρνω στα Δικαστήρια έναν Ταρτούφο που μόκλεψε το δομό μου κ' εκείνος εις απάντηση παρουσιάζει τες ποιήσές μου για ν' αποδείξη πως είμαι άθεος· και οι πνευματικοί του Τόπου του φτιάνουνε ψευδομάρτυρες!...

...Βγαίνω να συντρέξω στες εκλογές, και σ' όλα τα χωριά χύνεται η φωνή να μην ψηφήσουν τον αθεόνε· Προστρέχω στην Εκκλησια για όλες εκείνες τες ιερόπραξες που μου διορίζει ο Αστυκός Νόμος, και το συνηθισμένο μπόδιο, η κατηγορία της

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
αθεΐας πέφτει δίπλα σαν τον Αλκιβιάδη μέσα στο δρόμο για να μην περάσω! τώρα δεν μένει άλλο πάρι και τα μαγαζιά να μου αρνηθούν το καθημερούσιο!... Μα σε τέτοια θέση βαλμένος, ήθελ' είμαι άξιος κατηγορίας αν, βαρεμένος τέλος πάντων, απαραίτουσα του Χριστού τη θρησκεία, κ' εβανόμουνα κ' εγώ τώρα στα γεράματα να πιάσω τη θρησκεία του Τόπου;

Είναι όμως κάποια πράγματα που δεν ημπορούνε να γίνονται αργά. Εγώ δεν ήθελε μπορέσω πουλιό να δεχθω για θεότητα μου ούτε την αξιογέλαστην ΑΝΟΗΣΙΑ που διελιάζει τους πλανεμένους, ούτε το συχαντερό ΣΥΜΦΕΡΟΝ οπού καταστένει μισητούς τους πλανούς. Σε κάθε τέχνη χρειάζεται κανείς να μπαίνει από μικρός· και μάλιστα, Πανιερώτατε, η τέχνη της Πλάνης, για να μπορή να κάνη δουλειές, χρειάζεται κλασικότητα. Είναι τόσοι που, αφ' ου επεράσανε τη ζωή τους πλανώντες ετελειόσανε στο ύστερο με το να χάσουνε διόλου αχ την καρδιά τους την αίσθηση της αλήθειας, και να πεισθούνε κ' εκείνοι σ' εκείνα που στην άρχη κερδοσκοπικώς μόνον εδιδάσκανε!... Εκείνοι τότες είναι Πατέρες! Εκείνοι εξασφάλισαν στον εαυτό τους τη συμπάθεια και τα κέρδη όλα της δημόσιας άπατης, και είναι πλέον βέβαιοι να μπορέσουνε να θραφούνε και να παχύνουνε μέσα στο βούρκο του Όχλου· ενώ ένας νεοσύλληχτος μισογέροντας ήθελε ψοφήσει τη πείνας.

Η θέση μου είναι βέβαια δεινή. Ο μισός κόσμος με θεωρεί σαν καταραμένονε, κι ό άλλος μισός καμόνεται να με θεωρή σαν τέτοιονε. Μα τι να κάμω! Ξέρω, ναί, ξέρω πως υπάρχει και ένας λεγάμενος μέσος ορός· εκείνος τον οποίον παραδέχονται πολλοί, οι οποίοι για τούτο ονομάζουν τους εαυτούς τους φρόνιμους. Μα με τι μούτρα να παρουσιασθώ στη συνείδηση μου και ναν της ειπώ πώς πρέπει να υποχωρήσωμε κάτι στες περιστάσες, και να συμμορφωθούμε ολίγο με τα ηθη του Τόπου για να ζήσωμε! Μπορεί κανείς με τη Συνείδηση να κάμη σύβασες! Η Συνείδηση τραβάει με όλην την ακρίβεια γραμμές ανυπέρβατες μεταξύ θεμιτού και αθέμιτου. Η συνείδηση είναι ο παραστάτης μας. Παραστάτης βαλμένος από κάποιονε που είχε εξουσία να βάλη παραστάτη στες πράξες μας!... Παραστάτης αδυσώπητος, γιατί δεν του μπαίνουνε μέσα, δεν ακούει παρακάλεσες, δε φοβάται φοβέρες, και δε συγκλίνει σε καμμίαν συγκατάβαση!...

Και πάλε, Πανιερώτατε, αν είτανε νάμαι τώρα για νάμπω στον κόσμο, ποιος ηξέρει... ίσως να έκανα τα πράμματά μου αλλιώς... Ο κόσμος τότες ήθελ' είναι ευχαριστημένος σ' εμέ· κ' εγώ ήθελ' είμ' ευχαριστημένος στον κόσμο, καθώς τώρα είμ' ευχαριστημένος στη γίδα μου και στο γαϊδαρό μου.

Δεν έλειψα κάποτε να ρωτήσω παπάδες φίλους μου³¹ τι στοχάζονται περί Μελλούσης Κρίσεως. Αν δηλαδή ο Θεός έχη να μας ζητήσει λογαριασμόν εις τες πράξεις μας τες κοινωνικές, ή εις τη λατρεία που του προσφέρουμε. Οι φίλοι μου τούτοι, για να μη σφάλουνε, μου είπανε πάντα πως θα μας ζητήσει λογαριασμό και στα δύο. Κακό μεγάλο! Είπα τότες με τον εαυτό μου. Οι δύστυχοι οι Χριστιανοί, δεν τους φθάνει η τυραννία του να μη μπορούνε να κλέψουνε, ν' αρπάξουνε, να συκοφαντήσουνε, να ληστέψουνε, να επιβουλευθούνε, να απατήσουνε, να ατιμάσουνε... να μην μπορούνε να αδικήσουνε σε κανέναν τρόπο, μα πρέπει τώρα να βαλθούνε, να μάθουνε και θεολογία! Κι αν η θεολογία τους αρέσει του Θεού πάει καλά, μ' αν η θεολογία τους δεν τ' αρέση χαμένα τα δευτεριάτικα, και χαμένα όλα!...

Εγώ, τι να σ' ορίσω Πανιερώτατε, εγώ δεν πιστέβω πως όποιος δεν ηξέρει Θεολογία, πως όποιος δεν ηξέρει να λατρέβη καθώς διορίζει η σοφία του Θεολόγωνε, εκείνος θα πάη στην Κόλαση. Εγώ πιστέβω πως είναι αδιάφορο δια τον Θεόν αν ένας καλός άνθρωπος νομίζη πως η θεότητα διαιρείται π.χ.

σε δώδεκα πρόσωπα, ως ήθελε του είναι αδιάφορο αν ο καλός εκείνος άνθρωπος ενόμιζε πως το ποτάμι του Λιξουρίου έχει δώδεκα διοφίρια· πως η Καλκούτα είναι η πρωτέβουσα της Γαλλίας κτλ. Σ' όλες ετούτες τες περιπτώσεις ο Θεός δεν ήθελε ιδεί παρά σφαλμένες ιδέες. Και πιστέβω πως όποιος ζει ευαγγελικά, εκείνος, θέλουνε – δε – θέλουνε οι παπάδες, θα πάη στον Παράδεισο.

Πιστέβω όμως ακόμη πως, εκείνος οπού αμελάει να ξετάζη τη θρησκεία του, και ακολουθάει τυφλά εκείνα που ευρήκε, ή που του λένε πως ευρήκε, παραδεχόμενος όλα χωρίς ναν τα εξετάση, ναν τα εννοήση και να πληροφορηθή σ' εκείνα που παραδέχεται, εκείνος παραδέχεται έθιμα και όχι θρησκείαν. Πραγματικώς, το να μπαίνη κανείς εις έναν τόπο λατρείας και να λατρέβη, ό,τι λατρέβουν κ' οι άλλοι, μόνον γιατί έτσι τόβρηκε, έτσι έκανε και ο πατέρας του, δεν ημπορεί να θεωρηθή από τον Θεόν και από τους ανθρώπους, παρά ως ένα πατροπαράδοτο έθιμο, το οποίο δεν έχει καμμία σχέση με τη Θεότητα. Και, αν εκείνου του ανθρώπου όλη εκείνη είναι η θρησκεία του, εκείνος ο άνθρωπος δεν έχει διόλου θρησκεία.

Ούτε που μπορεί να προφασισθή την τυφλή πίστη που του ζητηέται στα πράγματα της θρησκείας. Πρώτον μεν, η τυφλή πίστη, ως φαίνεται, δεν εμποδίζει την εξέταση· ξαλληώς, οι θε-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

ολόγοι που εξετάζουνε τα περί της θρησκείας, ήθελ' είναι οι πρώτοι ασεβείς μεταξύ μας!... Ξον η τυφλή πίστη μπορεί να δοθή για κάθε άλλο παρά για πράγμα εις το οποίο χρεωστεείται η ενδότατη κατάπειση.

Και πάλε, μπορώ εύκολα να νοήσω τον απλούν εκείνον άνθρωπον του οποίου η ευπιστία φθάνει σε τόσο ώστε να εμπιστέβεται σε όλα του τα συμφέροντα τον πρώτο διαβάτη· τούτος, αν ως και για τη θρησκεία παραδέχεται κλειστά τα μάτια την κατάπειση των άλλων και την κάνει δική του, πράττει σύμφωνα με τη λοιπή του διαγωγή. Αλλ' όταν βλέπω, Πανιερώτατε, τον άνθρωπον οπού δεν εμπιστέβεται κανήνε στα οβολά του, που βάνει χίλιες υποψίες εις το σύντροφό του, που εξετάζει με τόσην προσοχή όλες τες λεφτομέρειες του συμφέροντός του, όταν βλέπω τον ύποπτον τούτον εξεταστήν να λατρέβη ανεξέταστα ό,τι του πη όποιος βρεθή να εφημερέβη όποιαν εκκλησιά είναι πουλιό κοντά στο 'πήτι του... ό,τι βρίσκεται γραμμένο, σε όποια βιβλία, ότινος εγδότη... η υποψία μου γεννηέται κ' εμένανε μήπως ετούτος ο φιλακόλουθος ενδιαφέρεται για κάθε άλλο παρά για τη λατρεία που επαγγέλεται, μήπως ετούτος ο κατά το φαινόμενο θρήσκος είναι ουσιωδώς άθρησκος...

Η τυφλή πίστη, τω όντι δεν ημπορεί να δωθή παρά εις τον Θεόν κατ' ευθείαν. Ο Θεός μόνος ημπορεί να την απαιτήση, και

εις τον Θεόν μόνον αρμόζει. Και όμως η τυφλή πίστη εις του παπάδες και στα βιβλία κηρύττεται ως και σήμερα! Κηρύττεται η τυφλή πίστη επειδή η ΠΛΑΝΗ με το ένα χέρι βαστάει τες εκκλησιές ανοιχτές, και με το άλλο τον νουν του όχλου κλεισμένονε.

Όταν ο Θεός ήθελε ζη μεταξύ μας καθώς μια φορά έζηε μ' εμάς ο Χριστός, και ήθελε ακούμε από το ίδιο του στόμα, με τα ίδια μας αυτιά τα θελήματά του, τότε μόνον η τυφλή πίστη ήθελ' είναι αξιέπαινη, τότε η εξέταση ήθελ' είναι έγκλημα. Σήμερα όμως η θέση μας είναι άλλη· τα θελήματα του Θεού δεν τα ακούμε πλέον κατ' ευθείαν από το στόμα του, αλλά τα διαβάζουμε σε βιβλία τα οποία ημπορεί ο καθένας να εκιβδηλώσει, ή να κιβδηλώσει³², ή τα ακούμε από παπάδες οπού τα ειδαβάσανε, ή που λένε πως τα εδιαβάσανε. Ότνας έτσι τα πράγματα, η τυφλή πίστη δεν είναι πλέον προς τον Θεόν, αλλά προς τους παπάδες, και προς τους εγδότας των βιβλίων· επειδή δεν πρόκειται να πιστέψουνε παρά του παπά που μας παρουσιάζει τα βιβλία, και του εγδότη που τα ετύποσε!...

Πολλές φορές έκαμα θέμα των σκέψεων μου τον άνθρωπον εκείνον οπού λατρεύει χωρίς να ξέρη τι λατρεύει. Επάσχισα να έμπω στην ιδέα του· να βάλω την ψυχή μου στη θέση της ειδικής του ψυχής· να εννοήσω εκείνα που εννοεί, και να αισθανθώ εκείνο που αισθάνεται. Η προσπάθειές μου εσταθήκανε τόσες,

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
και η αποτυχία μου πάντα τόσο τέλεια, που πρέπει να υποθέσω
πως εκείνος ο άνθρωπος δεν θε να έχη ιδέα διόλου! δεν εννοεί
τίποτα! δεν αισθάνεται τίποτα! και η ψυχή του την στιγμήν της
λατρείας, πρέπει να ήναι σβυμένη!... Πραγματικώς, ο άνθρω-
πος οπού ανεξετάστως πιστέβη όλα, δεν ημπορεί να πιστέβη
τίποτα, και πρέπει να είναι ουσιωδώς άπιστος.

1 .

Έχουμε, Πανιερώτατε, στον κόλπο της κοινωνίας μας
κάτι ανθρώπους ντυμένους μακρυά και πλατειά φορέματα
μαύρα, με μία μεγάλη γενεάδα τράγου³³, με μαλιά στο κεφάλι
άκοπα σαν τες γυναίκες, και σκεπασμένα μ' έν' αγγειό κουτσο-
χέρουλο. Τούτοι, Πανιερώτατε, αρνήθηκαν, τον κόσμο, δηλα-
δή αρνηθήκανε τα κοινωνικά βάρη, και εξακολουθούνε όμως
να ζούνε μέσα στην κοινωνία άδοντες, οκνόντες, και μασόντες
και πίνοντες. Δεν φθάνει· η υπερηφάνεια γλυστράει εύκολα στη
μοναξιά και στην οκνηρία³⁴. οι αλλοντυμένοι τούτοι διΐσχυρί-
ζουντα να ήναι οι παρακάτοχοι της θρησκείας, και σαν τέτοιοι,
θέλουν εν ονόματι θρησκείας επιρροήν απάνου μας!...

Τώρα, αν οι Διαμαρτυρημένοι συγχωρούνε τους ιερείς τους
κάποιαν επιρροήν, τούτο δεν μου φαίνεται διόλου παράξενο.

Οι ιερείς των Διαμαρτυρημένων είναι άνθρωποι με ανατροφή, με παιδείαν, με ηθικήν, ώστε η συναναστροφή τους είναι ωφέλιμη, και η μικρή τους επιρροή ευεργετική. Αλλά τους εδικούς μας παπάδες, πως ημπορούμε, νουν έχοντες, ναν τους εμπάσωμε στο σπήτι μας, και ναν τους δώσωμ' επιρροή καμμιά στην οικογένειά μας! Η αμάθειά τους είναι παραδειγματική³⁵, τα ήθη τους, πριν και μετά τη ιεροσύνης τους, τα γνωρίζουμε... και η ανατροφή τους είναι εκείνη που ελάβανε όταν πριν της ιεροσύνης τους εκάνανε το βαστάζο, τον καϊκέρη, το μαγαζιάτορα, το χαμάλη κάθε λογής, ή το δούλο. Μη μου πης τώρα, Πανιερώτατε, πως το Άγιον Πνεύμα δυνάμε: της καθιερώσεως εξάλειψε από δαύτους τον πρώτον άνθρωπον και τους έκαμε άλλους· τούτα τα πράγματα εγώ και η Πναιερότησου ημπορούμε ναν τα πιστέψωμε, μα είναι και τόσοι άλλοι που δεν τα πιστέβουνε. Τω όντι, οι παπάδες μας εξακολουθούνε αν είναι απουκάτου στο καμιλαύκι εκείνο που ήτανε και απουκάτου στη σκούφια· άνθρωποι δηλαδή που κυττούνε να ζήσουνε με ό,τι τρόπο ηπορέσουνε, και όπως τους συμφέρει καλύτερα.

Ποιος δεν το ξέρει; Διόχνω σήμερα το δούλο μου συχαινομενος τη διαγωγή του; αύριο τον απαντένω παπά!... την άλλη έρχεται να με διδάξη τα θεμιτά και τα αθέμιτα!... και με τι σέβας να στέκω ομπρός του όντις θυμόμαι πώς τόσες φορές

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

μόκλεψε το κρασί από τ' αρμάρι, πως μόλις ξέρει να σημαδέβη το Άλφα – βήτα, και πως απουκάτου στη νέα μορφή του είναι πάντα εκείνος ο χοντρός χωριάτης;... Και όντις πάλες βλέπω στην ενορία μου καμομένονε ιερέα εκείνονε που προχθές μου εβλαστήμα την πίστη μου και το βάφτισμά μου γιατί δεν εμπήκα στο καΐκι του, με ποια πεποίθηση σαν τον ακούσω όταν ενονόματι θρησκείας μου εμποδίζη τούτα, ή μου διορίζει εκείνα; Εκείνον το γεωργό τον αδούλη που τόσες φορές τον έπιασα να με κλέφτη στον κάμπο, την Κυριακή θέλει τον εύρω στην εκκλησιά να ιερουργή! Μπορώ να πιστέψω πως το Άγιον Πνεύμα θα κατέβη εις τες δέησές του! και όντες γυρέβη επιρροήν απάνου μου προφασιζόμενος εκείνα οπυ εμποδίζει η Εκκλησιά, μπορεί να μη μου κάμη συχασιά και θυμό; Το δείνα ματαπράτη τόνε θυμόμ' εγώ που ποτέ σωστά δεν εζύγιασε· ποτέ σωστά δε μου έδωσε το υπόλοιπο κάθε που μ' εψόνισε, ποτέ δε μούπε την αλήθεια σε τίποτα· ποτέ δεν έμαθε να γράφη το μπιστιύ οπού έκανε· σήμερα, Πανιερώτατε, που μου τον έκαμες ιερέα με θεωρεί σαν άθεον, και με συμβουλέβει την γυναίκα μου να με χωριστή, γιατί δεν πιστέβω πως η Κεχριονίτισα ήφερε τσου σκλάβους, πως η Παλαιόχτιστη κλαίει, πως η Καλαβρέζα ιδρόνει, και πως η Περλιγγού είναι πουλιό θαυματουργή από τη Δραπανιότισα!... Μια τέτοια επιρροή, ένα τέτοιο σκάνδαλο,

πως ήθελε υποφέρω τον αλλοντυμένον εκείνον αγράμματο ματαπράτη να στρεβλόση το νου των παιδιώνε μου και να φαρμακέψη την καρδιά της γυναικός μου εναντίον μου!... πως, με την πρόφαση της εξομολογήσεως, ναν τότε κλείσω σε μια κάμαρα με την κόρη μου! πώς ναν τον αναγωνρίσω οδηγόν και κριτή μου στα πράγματα της θρησκείας!... με ποια πεποίθηση ναν τον υπακούσω όντις μου εμποδίζη τούτα ή μου διορίζει εκείνα!...

Ω, Πανιερώτατε, ή μην κάνης ιερείς τέτοιους, ή εκεί που τους κάνεις, λέγε τους κ' ένα λόγο στ' αυτί· λέγε τους να γυρέβουν καρβέλια και όχι επιρροή.

8 .

Αν ο Χριστός οργίσθηκε τόσο επειδή οι Εβραίοι εμπήκανε στο Ναό να πουλήσουν πιτσούνια³⁶, πόσο δεν ήθελε οργισθή τώρα να βλέπη τους Χριστιανούς να χρίουνε Ναούς για να πουλούνε θρησκεία!

Τα σημερινά θρησκομάγαζά μας εργάζονται κηόλας τα διάφορα θρησκευτικά είδη οπού πουλούνε, και έτσι εν ταυτώ είναι και μαγαζιά και εργοστάσια. Ως Εργοστάσια, προμηθεύονται σε τιμές ποταπότατες τες πρώτες ύλες, και, δια της βι-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
ομηχανίας, τους αλλάζουνε φύτες ύλες, και, δια της βιομηχανίας, τους αλλάζουνε φύση, αποκαταστένοντας τες θείες, από ανθρώπινες οπού ήτανε πρώτα. Ως μαγαζιά, πουλούνε μετέπειτα λιανικώς τες ύλες εκείνες σε τιμές ανώτατες. Είναι καμομένος ο λογαριασμός ότι, μία λίτρα σίδηρο, η οποία δεν στιχίζει του Μανιφατουριέρη παρά έξι οβολά μόνον, όταν απερνώντας από μανιφατούρα του, γένη σούστες ρωλογιώνε, ξαναπουληέται για χιλιάδες τάλαρα. Απάνου σε τούτην την αναλογία ο παπάς πουλεί όλες του τις θρησκευτικές μανιφατούρες. Το λάδι, μόλις έμψη στα καντίλια της Εκκλησιάς γένετ' ευθύς γιατρικό και πουληέται απάνου στο βαμβάκι το βουτημένο. Ετούτο το λάδι κάνει καλό σ' όλα τα πάθη, μ' απάνου σ' όλα γιατρεύει την στραβομάρα!... Η βιολέτες και τ' άλλα λουλουδια που εστολίσανε τον Αμνό, βαλμένα έπειτα σε πουγγί, κ' εκείνο το πουγγί λειτουργημένο δεν ξέρω πόσες φορές γιατρέβουνε τες οργικές αρρώστιες, τες ανεραγδικές, το θερμόριο και το αβάσκαμα!... Ο παπάς, γυρέβοντας πάντα εμπορικήν ύλη, σκυλάβει μέσα στους τάφους, ξεχώνει ανθρώπινα κούκκαλα, τα κλεισ' ένα κουτί ασημένιο, και τα στέλνει με την ευκή του να σηκώνουν τον οβολόν από το σπήτι τση φτώχιας, και ναν του τότε φέρνουνε ανέξοδα και ακοπίαστα στο δικό του! Ο παπάς ακόμη μανιφατουράρει ονειράτα. Όντις ξέρη πως σ' ένα πλούσιο

σπήτι βρίσκεται ένα παιδί μονάκριβο, τότες ο Άγιος οπού έχει το όνομα εκείνου του παιδιού, του παρουσιάζεται στον ύπνο του, και του λέει να πάη στη μάνα του (ποτέ στον πατέρα του!) ναν της επή διάφορα πράγματα για την υγεία του μονάκριβού της, τα οποία όλα τελειόνουνε με ένα μικρό έξοδο εις τιμήν του Αγίου!... Τέτοιας λογής είναι η ύλες οπού εργάζεται στην εκκλησιά του ο σημερινός λεγόμενος ιερέας. Τούτες όμως δεν κάνουνε παρά το έχταχτο και τυχερό μέρος των κερδοσκοπιών του Ιερέως μας· και είναι αλαφρά πράγματα.

Εκείνο που είναι εις το άκρον σκανταλώδες είναι η πούληση των Μυστηρίων. Αληθινά, ο πνευματικός δεν λέει δόσε μου τόσο που σ' εξομολόγησα· ο εφημέριος δεν λέει πλήρωσέ με που σε μεταλαβαίνω· μα έτσι κηόλες ο πνευματικός δεν λείπει ποτέ από του να βρίσκη μίαν πρόφαση να πληρώνεται, και να πληρώνεται παρά πολύ ακριβά την εξομολόγησή του· και ο εφημέριος, εις τη στιγμή της μετάληψης, παρουσιάζει ένα δίσκο, εις τον οποίον ο προστρέχων καταλαβαίνει πως θα βάλη ό,τι ο Θεός τότε φωτίση...

Τες απερασμένες, Πανιερώτατε, επέστρεψε η δούλα μου από το χωριό της που επήγε να ξεμολογηθή και να μεταλάβη, και ήλθε περίλυπη και απελπισμένη. «Πώς να κάμω τώρα για το χειμώνα! Εφέτο τα παιδιά μου ψοφούν οχ' το κρύο! Επού-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

λησα τα ξύλα μου όλα, τα ξύλα πούχα μαζομένα για να κάνω φωτιά να ζεστένονται τα παιδιά μου, όλα τα πούλησα για να πληρώσω η δύστυχη, τον πνευματικό μου... γιατί μ' εκάμετε κ' εχάλασα τη σαρακοστή μου... και ηθέλησε ναν του δώσω δύο τάλαρα για να πη τόσες λειτουργές για την ψυχή μου...».

«Και γιατί ναν τα δώσης;»

«Γιατί αν δεν ήθελε του τα δώσω, δε μου έδινε να μεταλάβω!»

Ακούς, Πανιερώτατε! Ο Πνευματικός δεν πληρώνεται την εξομολόγηση, αλλά τες λειτουργές που θα κάμη... τον κόπον του τον ερχάμενο πληρώνεται, και όχι την εξομολόγηση... Ακούς, Πανιερώτατε, πως με τούτον τον τρόπο το έξωθεν βαστηέται εύμορφο, και μόνον το έσωθεν γέμει εξ αρπαγής και ανομίας;...

Η περίσταση της φτωχής δούλας μου κάνει βέβαια πονόκαρδο· μα μη στοχασθής, Πανιερώτατε, πως δεν γένονται χειρότερα³⁷. γνωρίζω γυναίκες οπού, για να πληρόσουνε τον πνευματικόν τους, κλέφτουν τον άνδρα τους... και όντις δεν εύρουνε να του κλέψουνε χρήματα, κλέφτουνε πράμμα από το σπήτι και το δίνουνε μισοτιμής, για να πληρόνουνε τον πνευματικό τους!... ο πνευματικός οπού το γνωρίζει, ευλογάει εν ονόματι Κυρίου την κλεψιά εκείνη, εις την οποία καμόνεται

να μην ηβλέπη παρά μόνον το ζήλο της γυναικός για τη θρησκεία...

Ο Πνευματικός ο οποίος κάνει τον πνευματικό για να ζήση ζητά στο εργόχειρό του το συμφέρον του· άλλα συ Πανιερώτατε, βλέπεις βέβαια σ' εκείνην την πράξη τη διαφθορά κεντρομένην εις το εμβρυόν της κοινωνίας, εις την οικογένειαν!... Η νοικοκυρά εκείνη η οποία συνηθά πλέον να κλέφτη τον άνδρα της, έχει χρεία από την συνενόηση των μικρών παιδιώνε της, τα οποία λαβένουνε κάτι για να σιωπήσουνε το κρυφό, και από τη σύμπραξη των δούλων, οι οποίοι θα βοηθήσουνε, και στην κλεψιά, και στο πούλημα.

Ανάμεσα στ' άλλα είδη που πουλούνε τα θρησκομάγαζα τούτα, είναι και η παρέκλησες. Όντις το παιδί μιας ενορίτισας κινδυνεύη, ο εφημέριος, όπου προλαβόντως την edίδαξε πως σε τέτοιες περιστάσες μια παράκληση είναι χρειαζόμενη, λαβένει 12 – 15 – 20 όβαλα δια να κάμη μίαν παράκληση· δηλαδή, δια να πάη να παρακαλέση τον Θεόν να δόση υγείαν εις το παιδί εκείνης όπου του έδωσε τα όβολα!

Υπόθεσε, Πανιερώτατε, πως είχες λαβεμένην εξουσίαν, σαν επίτροπος του Υψίστου, να χαρίζης υγείαν όταν ήθελε το κρίνης εύλογον, όταν η ευσπλαχνία και η φιλανθρωπία σου ήθελε κινήσουνε την καρδιά σου. Υπόθεσε πως μου αρρωστούνε το

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

παιδί μου, και πως ερχόμουνα γονυκλιτός εμπρός σου εγώ και η μάνα του, να χύσαμε γκαρδιακά δάκρυα, να μας ιδής μαρμαμένους από τον πόνο μας, ταπεινομένους δια τον κίνδυνο μιας ύπαρξης όπου εμείς με τον Θεόν αντάμα επλάσαμε, μιας αγαπημένης τρυφερής ύπαρξης εις την οποίαν εβάλαμε όλη μας την ψυχή και όλη μας την αγάπη... Ω Πανιερώτατε, αν κηόλες η πρόνοια σου δεν ήθελε το εύρη πρέπον, αν η καρδιά σου δεν ήθελε κινηθή, μα δεν ήθελε ακούσης μήτε με αδιαφορία τον πόνο μας, και η πόρτα σου ήθελε μας μείνη ανοιχτή για κάθε άλλη περίσταση. Αλλ' αν εξεναντίας, αντί να φερθώ προσωπικώς εγώ να σε εύρω επληρώνα μιανού 12 όβολα για νάλθη να σε παρακάλεση να γλιτρώσης από τον κίνδυνο το παιδί μου, μία τέτοια δέηση πώς ήθελε σου φανεί; Στοχάζουμαι πώς ήθελε σου φανεί μια δέηση 12 οβολώνε. Ήθελε την ακούσεις με την πρεπούμενη καταφρόνηση, και ήθελε συχαθής και το θεληματάρη κ' εμένανε. Ο Θεός, βέβαια, δεν παρακινηέται ούτε από τα ξόρκια τουν γυναικούλωνε, ούτε από τα τυπικά τουν παπάδωνε. Ο Θεός ευχαριστηέται μόνον εις την κατάνυξην της καρδιάς· και τούτο, κανείς δεν ημπορεί ναν το κάμη καλήτερα από εκείνονε που έχει τον πόνο μες στην καρδιά του. Η πληρωμένενς δέησες δεν ωφελούνε παρά εκείνους οπού λαβένουν τα όβολα.

Α Ν Δ Ρ Ε Α Λ Α Σ Κ Α Ρ Α Τ Ο Υ

Μια παρόμοια οβολόφλεβα είναι ακόμη για τον παπά ένα είδος παράκλησης οπού λένε Μνημόσυνο. Ως κ' εδώ ο παπάς λαβένει μια δεκαπενταριά όβολα, για τα οποία πηγένει απάνου στους τάφους, μурμουρίζει καμπόσα λόγια που δεν τ' ακούει κανείς, μην εξαιρουμένου του Θεού του ίδιου, και που όμως θέλουμε πως ο Θεός πιάνεται μέσα σ' εκείο το μурμούρισμα σαν τη μυίγα στου σφαλαγγιού τα τυλίγματα, γίνεται ίλεος, και χορηγεί της ψυχής εκείνης 15 οβολών άνεση!... Έτσι με χάρη Θεού έχουμε την Τράπεζα στη θρησκεία μας. Εμείς δίνουμε του παπά τα όβολά μας, δια να πληροθούνε του συγγενή μας εις τον άλλον κόσμο, και ο παπάς κάνει τη Συναλλαγματική (λεγάμενη Μνημόσυνο) το ισότιμον, πληροτέον από τον Θεόν, σε μονέδα εκείνου του Τόπου!

Το μόνο καλό που βλέπω στην Εκκλησιά καταντημένη θρησκομάγαζο είναι τα γασταλδίκια. Ο τόπος μας λείπει από τα βοηθήματα εκείνα τα συστημένα στον εξευγενισμένον κόσμον δια τις φτωχές οικογένειες. Έτσι το γασταλδίκι κοντά σ' εμάς είναι μια ευεργετική σύσταση βασταγμένη με κοινά έξοδα των ενοριτών, δια τες φτωχές οικογένειες της ενορίας, η οποίες αλληλοδιαδόχως ωφελούνται όλες, κάθε μία στη φορά της. Η σύσταση τούτη είναι ωφελιμότατη και χριστιανικότατη· αλλά οι άνθρωποι μισούνε τόσο την ειλικρίνεια που, ως και όντις

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
κάνουν ένα καλό αντίς ναν το κάνουν μετά παρησίας προκρί-
νουνε την υπουλότητα, η οποία στιγματίζει το καλό εκείνο με
ένα έγκλημα. Τοιουτοτρόπως θέλουνε να φαίνεται πως το γασ-
σταλδίκι είναι συστημένο δια να επιτροπέβη ο γαστάλδος τα
συμφέροντα της Εκκλησιάς, δια το συμφέρον της Εκκλησιάς.
Και είναι απουκάτου σε τούτο το πρόσχημα που ο γασταλδός
λαβένει τα καλά όλα της Εκκλησιάς ναν τα καρπίζεται δια δύο
εξακολουθινούς χρόνους.

Μία από τες τάσες του ανθρώπινου πνεύματος είναι, το να
μετατρέπη στα μάτια του τους ανθρώπους σε πράγματά και
ως επί το πλείστον σε πράγματα του συμφέροντός του. Έτσι
ο χειρουργός εις το Νοσοκομείον δεν ηβλέπει σε κάθε άρρω-
στον παρά ένα πτώμα, απάνου στο οποίο σχεδιάζει τη μέλλου-
σά του νεκροτομία. Ο οπλαρχηγός εις τες φάλαγγες του, σε
κάθε στρατιώτη δεν ηβλέπει παρά μια λόγχη. Ο κομματάρχης,
σε κάθε πολίτη δεν ηβλέπει παρά μίαν ψήφο... Για τούτην τη
φυσική τάση, ο παπάς, και ο γαστάλδος αντάμα δεν βλέπουνε
μέσα στα στασίδια παρά τόσα όβολα!... ακολούθως ενώ γένε-
ται η λειτουργία, ή και κάθε άλλη ιεροπραξία, η προσοχή τους
είναι όλη προσηλωμένη στα στασίδια και σαν τα ιδούν ένα λίγο
γιομάτα, βγάνουν ευθύς δίσκους: ένα δίσκο για τους παπάδες,
ένανε ή δύο για τους γαστάλδους³⁸ και ένανε για τον ψάλτη.

Οι δίσκοι τούτοι ακολουθημένοι από μία μεγάλη σειρά από κασελέτες και διακονιαρέους, σχηματίζουν ένα οβολοπαράγαδο, το οποίο με όλην την παράταξη γυρίζει τα στασίδια, τον άρτηκα, και το γυναιτίκι!...

Τώρα θέλει νομίσεις, Πανιερώτατε, ότι σκοπός μου είναι με τουτην την έκθεση να χτυπήσω τους παπάδες οι οποίοι τωόντι εκατεβάσανε από τον Βωμόν τη θρησκεία, και υψώσανε το συμφέρον τους. Όχι, Πανιερώτατε, δεν είναι τούτος ο σκοπός μου. Εγώ έσχισα το καταπέτασμα του Ναού δια να δείξω εις τους ανθρώπους, όχι τι κάνουνε οι παπάδες τους, άλλα σε τι αυτοί υποχρεώσανε τους παπάδες τους.

Αν επήνενα γυρέβοντας δούλους οι οποίοι να με δουλέβουνε χάρισμα, και να μου παρουσιασθούνε, και ναν τους πάρω στη δούλεψη μου χάρισμα· ποιος ήθελε θαυμάσει αν ήθελε βρεθή έπειτα πως οι δούλοι εκείνοι εσκοπέβανε να ζουν κλέφτοντες με; - Οι Χριστιανοί, κακά βέβαια εννοούντες τα συμφέροντα τους, θέλουνε τους υπηρέτας της θρησκείας τους χάρισμα! Τώρα, ο όρος χάρισμα στην υπηρεσία, υποθέτει τον όρον κλεψιά, απάνου στον οποίον βασίζεται. Και πως ημπορούσε να ήναι αλλιώς σε τούτη μας την περίσταση; Εκείνος οπού θα αποφασίση να γένη παπάς, πρέπει πρώτα ν' αποφασίση ν' αρνηθή τα κοσμικά του συμφέροντα σχεδόν όλα, τους πόρους της

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

ζωής του σχεδόν όλους, και να θυσιασθή ολοτελώς εις την δού-
λεψη της κοινωνίας. Και η κοινωνία εις ανταμοιβήν μιας τόσης
θυσίας, μιας τόσης αφοσιώσεως, τι κάνει για τον Ιερέα της;
Η κοινωνία φιλαργυρεβόμενη, γυρέβει μέσα στην υποουλιότητά
της μιαν Ιουδαϊκή πρόφαση, για ν' αποφύγη την πρεπούμενην
αντιμισθία, και αποκρένεται εις τας πραγματικάς ανάγκας του
Ιερέως της λέγοντάς του, ότι έγινε Ιερέας για να δουλέψη τον
Θεόν, ότι είναι άνθρωπος της ψυχής, καλόγηρος, και ότι ένας
μισθός ήθελε τότε μιάνει και τότε φθείρει. Ιουδαϊκή πρόφαση,
επειδή προσποιείται χριστιανικήν ταπεινοσύνην, ενώ αρνείται
το χρέος της! και καμώνεται να λησμονά ότι εκείνος όπου γέ-
νεται παπάς φέρνει μαζί του στη νέα του θέση όλες εκείνες
τες ανθρώπινες χρείες όπου είχε ως λαϊκός, και η οποίες δεν
ημπορούνε να θεραπευθούνε χωρίς μέσα. Ο παπάς λοιπόν ο
οποίος θυσιάζει τον κόσμον δια να έμνη στη δούλεψη της κοι-
νωνίας, βρίσκεται παρευθύς απαρατημένος από την κοινωνία
την ίδια δια την όποιο θυσιάζεται! Σε τέτοια θέση, αν δεν έχη
πράμμα και συγγενείς οι οποίοι ναν του το γνοιάζονται, για να
μπορή να ζη με κάποιαν αξιοπρέπειαν, του μένει να διάλεξη,
ή να ψοφήση τη πείνας, ή να βάλη σε πούληση τη θρησκεία
και να ζη ιεροσυλόντας.

Μια θρησκεία που δεν κάνει καλότερους τους ανθρώπους, είναι ένα κλήμα που δεν κάνει καρπό. Ένα κλήμα που δεν κάνει καρπό είναι ανωφέλετο. Μια θρησκεία δεν κάνει καλότερους τους ανθρώπους είναι ανωφέλετη. Αν παρατηρήσης, Πανιερώτατε, τους σημερινούς λεγόμενους χριστιανούς, βλέπεις οπού, χτήνη μπαίνουνε στην εκκλησιά τους και χτήνη βγαίνουνε! Η λειτουργία δεν τους ημερώνει τα ήθη· η εξομολόγηση δεν τους εμπνέει μετάνοιαν· τα μυστήρια δεν έχουνε για δαύτους νόημα, αλλ' είναι πράγματα που καταπίνονται σαν καταπότια· τα σημεία δεν τους υψώνουν το πνεύμα έως εις τα ουράνια, αλλά τους βαστούνε το νουν καρφομένον εκεί, στο χρώμα και στο σανίδι, στα γλυπτά και στα σώματα τα πασιδιασμένα· εις ένα λόγον, λησμονούν τη Θεότητα, και λατρέβουνε, στον τόπο της, την ύλη και τα σημεία· παραβλέπουνε την ευαγγελικήν αρετήν, και αντιπάτης, εργάζονται βακχικά και αφεδρονικά έθιμα!

Τοιουτοτρόπως, ανίδεοι της χριστιανικής θρησκείας λαβένουνε την ύστερη μετάληψη όταν γέροντες, ως ανίδεοι της χριστιανικής θρησκείας λαβένουνε το βάπτισμα όταν βρέφη.

Ακούς και σου λένε πως, ως κ' έτσι κιβδηλομένη του Χρι-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
στού η θρησκεία είναι πάντα ένας χαλινός· πως αν έλειπε και
τούτη, οι άνθρωποι εγενόνταν ακόμη χειρότεροι. Σα να εμπό-
ρηε νάναι χαλινός για τα πάθη το βάψιμο των αυγώνε, η σαρα-
κοστή, το πάσχα, το αρτσιβούρτσι, και τόσα άλλα αφεδρονικά
ή κερδοσκοπικά έθιμα! Σα να ήτανε χρειαζόμενο εις έλλειψην
αληθινής θρησκείας, να έχωμεν κάποια έθιμα τα οποία ναν τα
λέμε θρησκεία! Και όμως ο σημερινός ειδωλολάτρης, διΐσχυ-
ρίζεται να είναι χριστιανός, και φανατίζεται για τα ειδωλολα-
τρικά έθιμά του, νομίζοντας να φανατίζεται για του Χριστού τη
θρησκεία!

Τώρα πούθε προέρχεται τούτη η άπατη, τούτη η μεγάλη
άπατη η οποία 'μποδίζει τον άνθρωπον να τελειοποιήση τον
εαυτό του στον κόσμο, και τότε μηδενώνει εις την αιωνιότητα;

Αν δεν σφάλλω, Πανιερώτατε, η απάτη τούτη προέρχεται
από του ότι οι χριστιανοί σήμερα μεταχειρίζονται τη θρησκεία
ως έθιμο, και όχι ως θρησκείαν. Ο χριστιανός κάθε κυριακή
πάει στην εκκλησιά του, γιατί έτσι τόβρηκε· του χριστουγέννου
κάνει Χριστοψώματα, γιατί έτσι τόβρηκε· τη μεγάλη βδομάδα
ξεμολογιέται και μεταλαβένει γιατί έτσι τόβρηκε· την καθαρή
δευτέρα πάει στα κούλουμα, και το καρναβάλι γένεται μάσκα-
ρας, γιατί έτσι τόβρηκε. Όλα τούτα, και όλα τα επίλοιπα ο χρι-
στιανός τα κάνει μηχανικώς, και χωρίς να βάνη σ' αυτό νόημα

κανένα, αλλά μόνον γιατί έτσι τάβρηκε, και για νάναι καλά και του χρόνου. Έτσι μόλις, ο χριστιανός έπαυσε από του να εξετάζει το νόημα της θρησκείας του, η θρησκεία του έπαυσε από του να έχει νόημα για δαύτονε. Τοιουτοτρόπως, η λειτουργία εις την οποίαν ο χριστιανός εμπόρηε να εμπνευσθή κανόνες διαγωγής διά την κοινωνικήν του ζωήν, δεν είν' εξεναντίας για δαύτονε παρά μία εβδομαδική παράσταση, η οποία του δίνει περισσότερη ή ολιγότερη ευχαρίστηση, κατά που ο ψάλτης είναι καλός ή κακός, η υπηρεσία καμομένη με περισσότερη ή ολιγότερη παράταξην. Η εξομολόγησις η οποία προϋποθέτει μετάνοιαν, επιστροφήν των απερασμένων αδικιών,, απόφασην του να μην πέση πλέον εις τες ίδιες αμαρτίες· η εξομολόγησις δεν είναι παρά ένα χρονικό έθιμο, το οποίον η έξι καταστένει χρεωστικό σ' εκείνονε που θέλει να εξακολουθή σ' εκείνα που ηύρηκε. Η Μετάληψις, η οποία είναι η σφραγίδα, το αποδειχτικό της χριστότητος, επειδή αποδείχνει τον άνθρωπον αληθινόν συμμετόχον της θρησκείας του Χριστού, δεν είναι για το χριστιανό μας παρά το δεύτερο μέρος του εθίμου της εξομολόγησις. Εξομολόγησις και Μετάληψις δεν είναι γι' αυτόνε παρά ένα έθιμο διηρημένο σε δύο πράξεις, και πρέπει ναν τες κάμη και τες δύω για νάχη καμομένο το χρέος του, και να μη χροστάη πουλιό τίποτις του γειτόνονε. Για το ίδιο δίκηο ο χριστιανός

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
νός είναι σε χρέος να κάνη λαμπροκουλούρες και βασιλίτσες·
να μην τρώη κάποια φαγητά σε κάποιες εποχές του χρόνου,
και κάποια άλλα φαγητά σε κάποιες εποχές άλλες· να βαφτίζη
τα παιδιά του· ν' αφήνη ψυχικά με τη διαθήκη του· και να κάνη
γιόματα των ψαλτάδωνε.

Τώρα, καθώς καλά γνωρίζει, Πανιερώτατε, η υλικότη-
τα του έθιμου δεν έχει καμιά σχέση με του Χριστού τη θρη-
σκεία· είναι πράγμα ξένο, αρμόδιο ίσως για ένα σύστημα ει-
δωλολατρείας, ενώ του Χριστού η θρησκεία είναι όλως-διόλου
πνευματική και αποκλείει, και αποβάλλει κάθε τι υλικόν. Αν η
θεία χάρις εν καιρώ λειτουργίας έπεφτε σα βροχή στα στασί-
δια, εμπόρηε κανείς να έμψη σ' ένα στασίδι, να νοστιμευθή τη
φωνή του παπά, την τέχνη του ψάλτη, να σκεφθή λίγο για τες
δουλιές του, να φυσήση τη μύτη του, να κάμη το σταυρό του,
να βήξη... και στον ίδιο καιρό η βροχή της θείας χάριτος αγάλι
– αγάλι ναν του περνάη το σώμα, ανέξοδα και ακόπισαστα. Μα
κατά δυστυχία δεν είν' έτσι. Η θεία χάρις εμπνέεται μόνον εις
τες ψυχές, και στες ψυχές εκείνες οπού ειλικρινά πάνε ζητόντας
τη. Το σώμα πρέπει να πάη στη λειτουργία για να φέρη εκεί
εκείνονε που θ' ακούση τη λειτουργία· αν η ψυχή εμπόριε να
πάη στην εκκλησία μόνη της, η παρουσία του κορμιού ήθλενε
είναι αχρείαστη. Αν το μυστήριο της εξομολόγησης εσουνίστατο

εις το να διηγηθή κανείς τες αμαρτίες του ενός άλλου κ' εκείνος ο άλλος να λάβη δύο τάλαρα και ναν του τες συγχωρέση, η εξομολόγηση που γίνεται σήμερα ήθελε φθάνει. Τότες ήθελε ξαφνιζούμαστε ν' απαντένωμε στο δρόμο καομένους αρνιά, εκείνους που λίγο πρωτήτερα επαταπαντήσαμε λύκους. Τότες τω όντι το μυστήριο εκείνο ήθελεν είναι δυσκολονόητο και δυσκολοεξηγήτο, και ήθελ' ευκολίνει το ταξείδι του Παραδείσου περισσότερο από ό,τι ήθελε κάμει ο σιδηρόδρομος. Μα κατά δυστυχίαν δεν είν' έτσι. Το μυστήριο της εξομολόγησης δεν συνίσταται ούτε εις την διήγησιν των αμαρτιών μας, ούτε εις την άφεσην του πνευματικού μας. Το μυστήριο τούτο πρέπει να συνέβη πρωτήτερα μέσα στην ψυχή μας. Μόλις η Συνείδηση μας τύψη δια ένα οποιονδήποτε αδίκημα, και εμείς το εсуχαθήκαμε, και αποφασίσαμε ναν το επιστρέψωμε, αν δυνατόν, το μυστήριο της εξομολόγησης και μετάληψης είναι σ' εμάς τελειομένο. Η ακολουθινή εξομολόγηση και μετάληψη δεν είναι παρά η εξωτερικές έκφρασες του εσωτερικού μυστηρίου. Ο πνευματικός δεν είναι παρά ο μάρτυράς μας ενώπιον της κοινωνίας. Η αλήθεια τούτη μόνον ότι δυσάρεστη εις τους παρακατόχους της σημερινής θρήσκείας, επειδή σμικρένει το εμπόριό τους, μόνον τούτο δεν παύει από του να ήναι μία αλήθεια, μία ευαγγελική αλήθεια βαλμένη από την θεότητα την

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

ίδια μέσα σ' όλες τες συνειδήσεις. Του κάκου στη δυσαρέκειά τους οι ιερείς του Διαόλου ήθελε με αναθεματίσουνε· εγώ έχω εις βοήθειάν μου τη συνειδήσή τους, η οποία σαν την Ηχώ τους επιστρέφει το ανάθεμα.

Έτσι ημπορούσα, Πανιερωτάτε, να επαναλάβω όλα εκείνα που συστένουνε του Χριστού τη θρησκεία και να δείξω ότι ο σημερινός λεγόμενος χριστιανός τα μεταχειρίζεται όλα χωρίς να βάνη σ' αυτά καμμία προσοχή, χωρίς ναν τους υποπτέβεται κανένα νόημα, χωρίς μήτε να υποτεθή πώς έχουνε σχέση καμμία με τη διαγωγή του. Πολύ συχνά μάλιστα η θρησκευτικές δοξασίες του είναι ρητός αντίθετες με τα χριστιανικά παραγγέλματα. Εκείνος ο ίδιος παπάς οπού σου αναγνώθει ότι εν τω Άδη μετάνοια, εκείνος ο ίδιος σου γυρέβει ολίγα όβολα για να παρακαλέση τον Θεόν για τες ψυχές οπού έχεις εις τον Άδη!... Εκείνος ο ίδιος παπάς οπού ευλογώντας τον γάμον εύχεται της γυναικός εν ονόματι Κυρίου να τεκνοποιήση, μόλις τεκνοποιήσει, τήνε θεωρεί ως ακάθαρτον επειδή ετεκνοποίησε!... Τη μαμή που είναι υποχρεωμένη να πιάνη τα παιδιά, τήνε θεωρεί σε μιαν κατάσταση εξακολουθινής ακαθαρσίας, και της αρνείται τα μυστήρια!... Μπορεί να δοθή μεγαλύτερη απόδειξη από τούτη πως το Ευαγγέλιον υπάρχει στο θυσιαστήριον δια μόνον τους ασημομένους χαρτούς του, και πως το μέσα είναι θεωρη-

μένο ως αδιάφορο; πως οι σημερινοί ειδωλολάτρες δεν έχουνε από τη θρησκεία του Χριστού παρά μόνον το όνομα· πως απάνου σ' εδούτους το όνομα τούτο δεν είναι παρά ένα ψεύδος· και πως η αληθινή τους θρησκεία είναι η θρησκεία των σημείων, η Ειδωλολατρεία;

1 0 .

Ο Χριστιανός του Διαόλου, Πανιερώτατα, φυλάει με μεγάλην ακρίβεια τα τυπικά της λατρείας του. Κάθε Κυριακή δεν ημπορεί ναν του λείψη η λειτουργία του, ή, για να πω σωστότερα, η εκκλησιά του· και κάποιοι χριστιανοί πάρα πολύ δοσμένοι με το Διάολο πρέπει να πάνε στην εκκλησιά και το σαβάτο τ' απόγιομα. Ο χριστιανός του διαόλου κάθε μέρα που ξημερώνει πρέπει να ξέρη τι μέρα είναι, για να μην τύχη κ' είναι παρασκεβή ή τετράδη, και βάλη της κοιλιάς του να κάμη κροπιά παχιά, όντας διορισμένες για κείνες τες δύω ημέρες αχαμνή κροπιά! Εις ένα λόγον, ο Χριστιανός του Διαόλου εκτελεί με όλο το σέβας όλες τες τελετές και όλα τα θρησκευτικά έθιμα του Τόπου του. Περί πλέον, ο χριστιανός του διαόλου αισθάνεται ανατριχίλα για τον άθεο, δηλαδή για κείνονε που δε γιομίζει την κοιλιά του κατά τες ημέρες, και δεν είναι φι-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
λακόλουθος. Όλα τούτα όμως δεν εμποδίζουνε το χριστιανό του διαόλου να αδικάη από την μίαν άκρη του χρόνου έως την άλλη. Ο χριστιανός του Διαόλου εργάζεται την αδικία με όλους εκείνους τους τρόπους οπού η κοινωνική του θέση του συγχωράει· εργάζεται την αδικία εις όλας της τας μορφάς, εις όλας της τας φάσεις. Όταν πρόκειται να ευχαριστήση τη φιλοδοξία του, τη φιλαργυρία του, την ασέλγειά του, τα εγκλήματα δεν είναι για δαύτονε παρά τόσα παιγνίδια, τόσες εξυπνάδες· και οι άλλοι χριστιανοί του Διαόλου θαυμάζουνε και ζηλεύουνε την επιτηδειότητά του. Ο χριστιανός του διαόλου δεν αισθάνεται κανένα έλεγχον συνείδησης για μια τέτοια θρησκευία, για μια τέτοια διαγωγή· επειδή ο χριστιανός του διαόλου τα εσύβασε με τη συνείδησή του για μια τέτοια θρησκευία, για μια τέτοια διαγωγή· επειδή ο χριστιανός του διαόλου τα εσύβασε με τη συνείδησή του και είπε= «Εγώ θέλει αδικάω, επειδή η αδικία μπναίει πάρα πολύ στες κλίσεις μου, και δεν ημπορώ παρά να αδικάω. Εσύ Συνείδηση θέλει πετρόσεις, και δεν θέλει κινιέσαι διόλου, δεν θέλει ανανογέσαι, δεν θέλει με ανανογάς για να μπορώ ελεύθερα να εργάζομαι και να κατορθώνω. Εγώ δε, παίρνω την έγνοια απάνου μου να ξεμολογηόμαι και να μεταλαβαίνω στο χρόνιασμα, και έτσι, ελευθερωμένος από τες αμαρτίες του χρόνου, να βρίσκωμαι πάντα καλός χριστιανός,

μάλιστα που η εκκλησιά μου δεν μου λείπει ποτέ, και τετραδο-
παράσκευο ποτέ δεν έχάλασα!...»

Έτσι ο χριστιανός του διαόλου πεθαίνει κηόλες με την ελπί-
δα της αιωνίου μακαριότητας, επειδή στο ύστερο εργάζεται την
αδικίαν εν καλή πίστει, ως μιαν τέχνη, ως ένα εργόχειρο!...

Ευτυχισμένος εσύ, χριστιανέ του Διαόλου, ενόσω η συνεί-
δησή σου βρίσκεται παγομένη και δεν χύνεται να σου καταξε-
σκλώση τα σπλάγχνα! Αλλ' αν μιαν ημέραν η συνείδησή σου
έβγη από τη ληθαργία της, τότε δεν θέλει ακούσεις πλέον ανα-
τριχίλα δια εκείνον οπού σου απαράτησε τα τυπικά της λα-
τρείας, κ' επαραδέχθηκε την ουσίαν του χριστιανισμού, την ευ-
αγγελικήν διαγωγήν εις τον κοινωνικόν βίον. Τότε θέλει είσαι
δικαιότερος προς εκείνους οπού δεν εσυμμετέχανε στη θρη-
σκεία σου. Τότε θέλει ανατριχιάσεις εξεναντίας για τον εαυτό
σου· και θέλ' ιδείς μιαν ώρα πρωτήτερα τη βρομερή ψυχή σου,
έρημο στοιχίό, απορριμένο από τη Θεότητα!...

Αν ο Χριστός ήθελε κηρύξει πως το νοέβρη πρέπει να καθαρί-
ζουν τ' αμπέλια, το γεννάρη ναν τα σκάφτουνε, το μάρτη ναν τα
κλαδέβουνε, τον απρίλη ναν τα σκαλίζουνε, και τον τρυγητή να

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
τρυγούνε· και οι άνθρωποι επιστέβανε τα λόγια του, και τα εγρά-
φανε σ' ένα βιβλίο, κ' εκείνο το βιβλίο το ελέγανε Ευαγγέλιο, και
το επροσκυνούσανε· αλλ' όμως εκαθαρίζανε το μάη, εσκάφτανε
το θεριστή, εκλαδέβανε τον αλωνάρη, εσκαλίζανε τον άγουστο,
κ' επροσμένανε να τρυγηθούνε το γεννάρη· η πίστη τους, στανι-
κώς των πράξεών τους, ήθελε τους κάμει οπαδούς του Χριστού
εις τον αμπελιώνε την καλλιέργεια; - Και αν τούτος ο ύστερος
τρόπος ήθελ' είναι διδαγμένος από το Διάολο, οι άνθρωποι εκεί-
νοι που ήθελε τον ακολουθούνε, δεν ήθελ' είναι για τούτο ακό-
λουθοι του Διαόλου εις των αμπελιώνε την καλλιέργεια;

Τώρα, Πανιερώτατε, ο Χριστός δεν εκήρυξε την καλλιέρ-
γεια των αμπελιώνε, αλλά την καλλιέργεια της ψυχής. Στον ίδι-
ον καιρό, ο Φίλος του Λάου... ο Ριζοσπάστης... Εκείνος... όπως
θέλεις πέστονε, edίδασκε κ' εκείνος την καλλιέργεια της ψυχής
κατά τον αντίθετο, τρόπον τον edικόνε του. Οι άνθρωποι ακού-
σανε και τους δύω, και είπανε:

«Εμείς πιστέβουμε τα λόγια του Χριστού, τον οποίον ομο-
λογούμε, και κάνουμε τα λόγια του Διαόλου, τον οποίον αθε-
τούμε».

Ιδού, Πανιερώτατε, ένα σύστημα θρησκείας εκλεχτικό,
φρόνιμο! «Τον αρχηγό μιανής θρησκείας, και τη θρησκεία αλ-
λουνού αρχηγού!...»

Α Ν Δ Ρ Ε Α Λ Α Σ Κ Α Ρ Α Τ Ο Υ

Ιδού ο Διάολος καλεσμένος να δώσει τη θρησκεία του και να φύγει!... Ιδού ο Χριστός υποχρεωμένος να δώσει το όνομά του εις εκείνην τη θρησκεία κατά της οποίας εκήρυξε!... Η συμβίβαση είναι γνωστική... είναι αρμόδια... είναι κομφορτάμπλ... Και μόνον επιθυμούσα να ξέρω, οι οπαδοί της θρησκείας ετούτης τι είναι, χριστιανοί ή διαολάνθρωποι;

Χριστιανοί! Μα μπορούνε να ποθούνε οπαδοί του Χριστού μόνον επειδή πιστέβουνε πως η Θεότητα είναι τρισυπόσταση, ενώ η πραγματική τους Θεότητα είναι το ΙΝΤΕΡΕΣΟΤΟΥΣ; επειδή πιστέβουνε πως δεν πρέπει να αδικούνε, ενώ αδικούνε; επειδή πιστέβουνε πως ο Χριστός ήλθε να σώση τους αμαρτωλούς, ενώ ζούνε στην αμαρτία;

Εμείς π.χ. Πανιερώτατε, πιστέβουμε όλα όσα αποβλέπουνε, το ψήσιμο του ψωμιού, μα δεν εψήσαμε ποτέ μας ψωμί, μπορούμε να ποθούμε φουρναρέοι; Πιστέβουμε όλα όσα αποβλέπουνε τον πόλεμο, μα δεν εκάμαμε ποτέ γυμνάσματα κ' εργασίες πολέμου, μπορούμε να ποθούμε στρατιώτες; Πιστέβουμε όλα όσα αποβλέπουνε το χριστιανισμό, μα δεν εκάμαμε ποτέ χριστιανικά έργα, μπορούμε να ποθούμε χριστιανοί;

Και αν μόλις εγεννηόμαστε μας εβουτούσαν τα χέρια στη βαφή τη γαλάζια, έφθαν' εκείνο να λεγώμαστε βαφιάδες; Πως λοιπόν ημπορεί να φθάση το βούτημα στην κολυμπήθρα για

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

να μπορούμε να λεγώμαστε χριστιανοί; Αν εσυνηθούσαμε να πηένωμε μια φορά τη βδομάδα ν' ακούμε τη βοή της θάλασσας, ήθελε μπορούμε για τούτο να λεγώμαστε θαλασσινοί; Πως λοιπόν η βοή της λειτουργίας που ακούμε κάθε βδομάδα ήθελε μας δώσει δικαίωμα να λεγώμαστε χριστιανοί; Εμείς ξεμολογηόμαστε χωρίς μετάνοιαν και μεταλαβαίνουμε για να κάμωμ χρυσό δόντι· στοχάζεσαι, Πανιερώτατε πως ο Χριστός δέχεται μια τέτοια καρπιά ως χριστιανική πράξη; και αν ο Χριστός εξεναντίας την αποστρέφεται μπορούμ' εμείς στανικώς του να ποθούμε χριστιανοί, μόνον επειδή ο πνευματικός μας μας μπερδέβει σ' έναν κάποιον τρόπο τα δλαχτυλά του και μας τα κοντέβει στο κούτελο;

Ξέρω πολύ καλά ότι οι λεγόμενοι χριστιανοί εχτελούνε με μεγάλην ακρίβεια και με μεγάλην επίδειξη τα τυπικά της θρησκείας. Τώρα, τα τυπικά είναι πράγματα, που κάνουνε πόλη φάνταξη, όγκο μεγάλο· μα τι είναι τέλος πάντων τα τυπικά; Τα τυπικά είναι επιφάνειες χωρίς βάθος, μηδενικά χωρίς αριθμούς, ενδύματα χωρίς σώμα. Τα τυπικά είναι σημεία διορισμένα δια να δηλούν κάτι, μα το κάτι εκείνο πρέπει να υπάρχη για να έχουνε νόημα τα σημεία. Αν ένας π.χ. σημαδέψη το μέρος όπου έχωσε τα χρήματά του, το σημείο εκείνο έχει νόημα· μα τι ήθελε πούμε για κείνονε που ήθελε βάλει ένα τέτοιο σημείο

στη γη, χωρίς νάχη τίποτις χωσμένο αποκάτουθε; Και παρομοίως, τι ήθελε πούμε για κείνους οπού βάνουν απάνω τους ως σημεία τα τυπικά της χριστιανικής θρησκείας ενώ δεν έχουνε μέσα τους τη θρησκεία του Χριστού, την ηθικήν τον Ευαγγελίου; Τι νόημα έχει το βάγιο π.χ. απάνου στο στήθι του κλέφτη; η ξεμολόηση και η μετάληψη στον άδικον; η λειτουργία απάνου στο μεγαλόσχημον Ταρτούφο; η σαρακοστάδες άπανου στον κατεργάρη; οι σταυροί και οι μετάνοιες εις τον αμαθή τον ανόητον;

Ναι, όλα τούτα τα εκάματε, θα μας ειπή ο Χριστός, και τούτα ειν' εκείνα τα ξεσκλίδια με τα οποία εκάματε μιαν κουτσούνα και την επροσκυνήσετε ως Θεότητά σας. Μα τη θρησκεία την εδική μου, την ήθικήν του Ευαγγελίου μου, την επράξετε; Μου εφέρετε τα χέρια σας παστρικά από αδικίαν; την καρδιά σας καθαρήν από μίσος; το νου σας αθών από επιβουλήν; Η ψυχή σας είναι τέτοια που να μπορώ τα συμπαθήσω μ' εδαύτη, ναν την αγαπήσω, ναν τη δεχθώ στες αγκάλες μου; - Χριστιανοί της κοιλιάς! Χριστιανοί της ανθρωπαρέσκειας! Χριστιανοί του Διαόλου! ένα από τα κακουργήματά σας είναι και το να εδώσετε στη θρησκεία σας τόνομά μου.

Η Σαρακοστές είν' εκείνες η εποχές του χρόνου εις τες οποίες οι χριστιανοί έχουνε τα συνήθεια τους· θρησκευτικά συνήθεια για τα οποία φανατίζονται. Εκείνες τες ημέρες τους πιάνει ένα είδος σοβαρότητος οπού μοιάζει ένα λίγο με το Σπλην των Άγγλων. Πεισμόνουνε με την κοιλιά τους και δεν την βάνουνε μέσα παρά φαγητά που αυτοί ονομάζουνε σαρακοστιανά, και της αρνούνται με αυστηρότητα κάποια άλλα τα οποία ονομάζουν πασκαλινά. Τους έρχεται ένα είδος μανίας, για την οποία τούτες τες ημέρες μισούνε περισσότερο παρά ποτέ όλους τους άλλους ανθρώπους οπού δεν είναι χτυπημένοι από την ίδια παραφροσύνη. Η ιδιαίτερες σχέσεις ανάμεσό τους συσφίγγονται, όχι όμως δια της αγάπης, αλλά δια της επαγρυπνήσεως· επειδή καθένας επαγρυπνάει τον άλλονε μη φάη πασκαλινά για ναν τον κατακρίνη. Και όλο τούτο γι' αγάπη Χριστού, ο οποίος edίδαξε το άτοπον της υλικής λατρείας, και εκήρυξε την αγάπη!

Ας πάρωμε μιαν, την καλήτερή τους σαρακοστή, ναν την εξετάσωμε μερικώτερα και λεπτομερέστερα.

Η έτσι λεγόμενη Μεγάλη – Σαρακοστή σύγκειται από 48 ημέρες. Λέγεται μεγάλη, όχι μόνον δια την έχτασή της αλλά

Α Ν Δ Ρ Ε Α Λ Α Σ Κ Α Ρ Α Τ Ο Υ

και διότι προηγείται τη σταύρωση και ανάσταση του Χριστού. Είναι προηγούμενη από δύο εβδομάδες, η οποίες την προετοιμάζουνε· και στο τέλος της έχει μίαν ημέρα που την στεφανώνει. Ιδού ο εξωτερικός σκελετός, το εξωτερικό σχέδιο της σαρακοστής τούτης· ας έμπωμε τώρα μέσα να ιδούμε τι γίνεται, για να λάβωμε μίαν ιδέα της ουσίας της.

Η δύο εβδομάδες οπού την προηγούνται έχουνε δύο διαφορετικά ονόματα· η πρώτη λέγεται της αποκριάς, η δεύτερη τρινή, η τυρινή. Και θα πη ότι η πρώτη εβδομάδα είναι για το κρίας, η δεύτερη για το τυρί, και για όσα άλλα γένουνται από γάλα, καθώς και το γάλα το ίδιο. Τες αποκριές οι χριστιανοί, με την ιδέα πως δεν θα ματαφάνε το κρίας παρά έπειτα από σχεδόν δύο μήνες, γυρέβουν εκείνες τες ημέρες να χορτάσουνε. Τα συνηθισμένα μαγγελιά τότες δεν δικούνε. Τ' αρνιά, τα βόγια, οι γάλιοι, τα καπόνια είναι πάντα λίγα. Ολούθε ταβέρνες με ψημένα κρίατα· ολούθε πατσάδες, ολούθε συμπόσια, κακοστομαχιασμάρες και μεθήσια· και οι χριστιανοί έτσι κάνουνε το πρώτο βήμα προς τη σαρακοστή τους! Η τρινές έπειτα φέρνουνε μαζύτους τυριά και γάλατα, τυρόπητες και μιζίθρες, πρέντσες, διαούρτια, βουτύρατα, ριζάδες, μακαρούνια και τόντες... Οι χριστιανοί κάνουνε το κατά δύναμην ναν τα χορτάσουν και τούτα, και έτσι, το δεύτερο προπαρασκευαστικό βήμα προς τη σαρακοστή τους εγίνηκε!

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

Τέλος πάντων η Σαρακοστή μπαίνει. Η πρώτη της ημέρα είναι Δευτέρα, και λέγεται Καθαρή – Δευτέρα. Σήμερα σ' όλα τα σπήτια παστρέβουνε τ' αγγεία όλα με στάχτη, γιατί τα θεωρούνε ως μαγαρισμένα από τα πασκαλινά φαγητά της ψεσινής ημέρας! Σήμερα ούτε κριάτα, ούτε γάλατα. Από τα σημεία της χριστιανικής κοιλιάς της ανοίγεται νέο στάδιο· η σουπιές, τα χταπόδια, τ' αυγοτάραχα, το χαυγιάρι, τα κρεμίδια, η πράσες, η αλιάδες, τα τσιγαρίδια... τέτοια είναι η ύλη και η έχταση του ορίζοντός της!... τέτοιο το πέλαγο που θα περάση και θα φθάση στο πάσκα!... σε τέτοιον αγώνα θε νάμπη και νάβγη νικήτρια!... Ας την πάρουμε ακόλουθα, κι ας πάμε κ' εμείς μ' εδαύτη στα Κούλουμα.

Σήμερα ο χριστιανός πανηγυρίζει τη σαρακοστή την ίδια, με ένα πανηγύρι που το λέει Κούλουμα. Χωριάτες και χωραίτες βγαίνουν όξου στον κάμπο με το φαϊ τους, και λημεριάζουνε τρώγοντες και πίνοντες και χορέβοντες. Εκεί βιολιά και κιθάρες, εκεί ασκοτσάμπουνα και φλογέρες, εκεί μασκαράδες, εκεί τραγούδια, μ' απάνου σ' όλα, τα φαγητά δεν πάβουν ποτέ σ' όλο το διάμερο, και η κανάτα πάντα γυρίζει και πάντα χύνει στην κούπα. Το βράδι οι χριστιανοί ξανάρχουνται σπήτι τους, (άλλοι ταν, και άλλοι επί ταν) και τότε πλέον κανείς δεν αμφιβάλλει πως ετούτη ήτανε η πρώτη ημέρα της Αγίας και

Μεγάλης Τεσσαρακοστής του Πάσχα! Έτσι την τρίτη οι χριστιανοί μπαίνουνε στην ειρηνική κατοχή της σαρακοστής τους, και τήνε μασουλίζουνε με όλην την ευλάβεια, ευρίσκοντες εις εδούτη νέες νοστιμάδες έπειτα από Καρναβαλιού τα ξίγγια. Εδώ πρέπει να παρατηρήσωμε ότι, η δευτέρα λογαριάζεται για πρώτη μέρα, για τη μοναχή αλλαξοφαγία, τα άλλα όμως χαρακτηριστικά της σαρακοστής δεν αρχίζουνε παρά μόνον την τρίτη. Την τρίτη τω όντι οι χριστιανοί δίνουνε στον εαυτό τους τη σαρακοστιανή σκυθρωπότητα... την τρίτη ρχίζει για δαύτους το Σπλην, η μεταξύ τους επιθεώρηση, και το μίσος δια τους άλλους. Σήμερα όποιος δεν ανήκει στην αφεδρονική τους συναδελφότητα πηένει στο Μαγγελιό και γυρέβει κρίας· οι χριστιανοί που βρεθούν εκεί ανατριχιάζουνε και φεύγουνε ρίχνοντες οπίσω τους μία ματιά με θυμό και με καταφρόνηση!... Έφυγαν εκείθε και πάνε ίσως να κλέψουνε, να ψευδομαρτυρήσουνε, ν' αφορκίσουνε, να γελάσουν το σύντροφό τους, τα γείτονά τους, το συγγενή τους, τον ξένονε ναν του φάν' το δικό του· μα τούτα όλα και άλλα παρόμοια είναι όξου από τη θρησκεία... σε τούτα η Θεότητα δεν έχει να κάμη ή τουλάχιστον, ο Θεός είναι έσπλαγχνος και τα συχωράει!... το ουσιώδες είναι η σαρακοστή, επειδή η σαρακοστή είναι η λατρεία, και εν ταυτώ η θρησκεία του χριστιανού. Κάνει τη σαρακοστή του; θα πη

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

πως λατρεύει, θα πη πως είναι χριστιανός, τι περισσότερο!

Έτσι, η Σαρακοστή προχωράει παροξύνοντας και δυναμώνοντας πάντα περισσότερο τα χαρακτηριστικά της τούτα στοιχεία, καθώς και την αηδία, την οποία μόλις ολίγα θρησκευτικά ξεδόματα αντισκόβουνε. Τες τέσσαρες πρώτες παρασκεβάδες π.χ. οι Χαιρετισμοί της Παναγίας μαζόνουνε στες εκκλησιές τα γυναικόπαιδα όλα, που πάνε φορτωμένα στραγάλια, κουκιά, ρεβίθια, μιστοκουλούρα³⁹, και περνούνε μιαν ώρα ευχάριστα. Τα δύω πανηγύρια Βαγγελισμού και Βαγιώνε, φέρνουνε πάλε στους χριστιανούς την άδεια να φάνε το ψάρι. Μια όρεξη βασταμένη είναι ένας σκλάβος αλυσσοδεμένος. Μόλις δοθή η άδεια του φαγητού, οι χριστιανοί τρέχουνε στο Μαρκάτο. Τα μπακάλικα τότες έχουνε Γκρεάτ Εξημπισιόν· μπακαλάοι και στοκοφίσια μοσκεμένα κι αμόσκευτα και σαλούμια κάθε λογής είναι όλα εκθεμένα εις τη θρησκευτική όρεξη του χριστιανώνε. Το ψαροπωλείο είναι σε χρέος να ήναι φορτομένο ψάρια χλωρά ακριβότατα, τα οποία όμως πρέπει όλα να πουληθούνε, επειδή το ψάρι τούτες τες δύο ήμερες είναι για το χριστιανόνε εκείνο πούνε το κίτρο για τον Οβραίο.

Η Μεγάλη - Βδομάδα είναι η ύστερη, και φέρνει του χριστιανού τα μεγαλύτερα θρησκευτικά ξεφαντόματα. Νιπιτάφιοι, ανάστασες, ακολουθίες και λιτανείες, είναι πράγματα που

τούτην την εβδομάδα τότε φανατίζουνε. Συγχρόνως η ξεροφαγία και αρμυροφαγία του ανάβουν το αίμα, του αδυνατίζουν το νου, του παροξύνουνε το δεισιδαιμονικό μίσος· και η βαθύτατη αμάθεια των παπάδωνε συντείνει εις τούτο το αντίχριστο αποτέλεσμα. Τούτην την εβδομάδα ο χριστιανός είναι στο κέντρο του, και είναι άνθρωπος εξιοζούμενος- οι οβραίοι εσταυρόσανε το Χριστό, και ο χριστιανός ετοιμάζεται να τον αναστήση!... Η θεότητα του χρωστάει την ύπαρξή της!... Ο χριστιανός λοιπόν χαίρεται τη θέση του!... μα η χαρά του δεν είναι χριστιανική, επειδή η καρδιά του είναι κούφια από το ευαγγελικό αίσθημα της αγάπης· η χαρά του είναι χαρά άγρια, και βαμένη από το μίσος οπού τότε τυφλώνει εναντίον εις εκείνους οπού δεν έχουνε τη θρησκεία του. Τούτην την εβδομάδα οι Εβραίοι πρέπει να κλεισθούνε, γιατί ο χριστιανός επαπαλόησε, και πουλιό δεν γνωρίζει όριο.... δεν είναι πουλιό άνθρωπος, είναι θηρίο, είναι χτήνος, θρησκευτικό χτήνος, οπού νομίζει να υπηρετά τη θεότητα, όταν η ψυχή του είναι αφιλόξενη, όταν η διαγωγή του είναι ανήθικη! Οι Άγγλοι δεν έχουνε χρεία να κλειστούνε γιατί είναι πολλοί, και είναι οι αφεντάδες του Τόπου· ο χριστιανός όμως περνόντας από σιμά τους τους δίνει μια ματιά εις την οποία βάνει όλο του το μίσος, και μουρμουρίζει, γι' αγάπη Χριστου, βρισιές και κατάρρες!

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

Οι Νυμφίοι τη Μεγάλη-Δευτέρα και Μεγάλη-Τρίτη το βράδι κάνουνε πάλε πούληση στα μαγαζιά των κουκιώνε, και οι παπάδες κάθ' αυγή σαρόνουν τα τσούφλια. Την Μεγάλη-Πέφτη χηρεύουνε οι καμπάνες· φιλάνθρωπη συνήθεια που δεν βαστά παρά μόνον δύο ημέρες· μα τα καλά πράγματα είναι λιγοδούρητα!... Τη Μεγάλη Πέφτη το βράδι είναι τα δώδεκα ευαγγέλια· ακολουθία εχτεταμένη εις την οποία πολλοί, αφού φαν τα στραγάλια τους, αποκοιμηόνται, και άλλοι, που ήφεραν επιταυτού βελόνια, τους ράφτουνε ή τους καιν' τα μαλιά, ή τους κάνουν άλλο παρόμοιο και ξεδόνουνε. Την Μεγάλη-Παρασκευή την αυγή είναι η Σταύρωση.

Η Σταύρωση είναι μια θεατρική παράσταση. Οι διεφθαρμένοι τούτοι χριστιανοί, οι οποίοι διατηρούν ακόμη το όνομα χριστιανοί, ουσιωδώς όμως είναι ειδωλολάτρες, έχουν μεγάλο είδολο ξύλινο το οποίο λατρέβουνε, και κάθε Μεγάλη-Παρασκευή το σταυρόνουνε⁴⁰. Η σταύρωση τούτη χρησιμεύει για να ξανανεόνη και να δυναμόνη μέσ' στην ψηχήτους το μίσος οπού νομίζουνε να είναι σε χρέος να θρέφουνε εναντίον εις τους Εβραίους. Είναι για τούτο που τούτην την ημέρα βγαίνουν από την εκκλησιά τους πουλιό θηρία παρά ποτέ. Σήμερα η ακολουθία βαστάει τέσσαρες ώρες!... Ο μοναχός ιεροκήρυκας θα μιλήση τρεις ώρες!... Μιλεί τρεις ώρες για την πρόληψη

που υπάρχει στον τόπο, πως όσο περισσότερο κανείς μιλεί τόσο περισσότερο λέει· όσο περισσότερο μιλεί, τόσο αξιότερος είναι. Έτσι, ο ένας ιδρώνει μιλώντας, οι άλλοι ιδρώνουν ακούοντας... Κρίμα, τόσος ιδρώτας χωρίς διάφορο. Τέλος-πάντων τελειώνει, και η ευχαρίστηση του τέλους κάνει ώστε να λησμονηθεί το βάσανο. Οι χριστιανοί γυρίζουνε σπήτι τους, και βρίσκουνε τα πράγματά τους κλεμένα. Εκείνοι που συνηθούνε κάθε χρόνο σα σήμερα ν' ανοίγουν τα σπήτια, ξεμολογηόνται και μεταλαβαίνουνε λίγες ήμερες προτήτερα, για να βγάλουν την έγνοια, και να είν' ελεύθεροι τη Μεγάλη-Παρασκευή όντες η φαμελιές ολάκερες λημεριάζουνε στο Λόγο. Τότες απογυρίζουν από τους κήπους, από θέσες έρημες, τσακίνουν πόρτες ή παραθύρια, και μπαινούνε και πέρνουν ό,τι μπορέσουνε. Το βράδι βγάνουν τους Νιπιτάφιους.

Νιπιτάφιοι και Ανάστασες είναι του χριστιανού τα μεγαλύτερα του θρησκευτικά ξεφαντόματα, τα οποία τον ενθουσιάζουνε, τότες φανατίζουνε και του μεθούνε το νου σε τρόπο, που δεν μπορεί πουλιό να υποκριθή και να κρύψη τη χτηνώδη του φύση. Ο χριστιανός όλον το χρόνο υποκρίνεται χριστιανικότητα, και μόνον εις το κρυφό είναι αντίχριστος και άθεος· μα την Μεγάλη-Παρασκευή το βράδι στους Νιπιτάφιους, και το Μεγάλο-Σαββάτο την αυγή στις Ανάστασες, η μέθη του φανατισμού

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

τόνε σκοτίζει σε τρόπο, που γένεται θέαμα εις οποίον θέλει να ιδή τι εννοούμε για χριστιανοσύνη στον τόπο μας Μόλις τελείωση η ακολουθία αρπάζουν το Νιπιτάφιο και ξεπορτίζουν με φωνές και αλαλαγμούς, με παπάδες ή και δίχως παπάδες, με το σταυρό το μεγάλο, με αγγελούδια, και μ' έναν αναρίθμητον αριθμό από φανάρια χάρτινα, από κειά τα φανάρια που οι μπακάλιδες συνηθούνε στα σαρδελοβάρελα. Ότα τούτα τα διάφορα πράγματα που σχηματίζουν τη λιτανεία πηένουνε χωρίς τάξη, και χωρίς διεύθυνση. Όσοι ακολουθούνε είναι σε χρέος να φωνάζουνε με τη μεγαλύτερή τους δύναμη· φωνές άναρθρες και σουριξιές διαπεραστικότητες, ανάμεσα στες οποίες ξεχωρίζονται από φοράν τη φορά άλλοι που ψάλουνε, και άλλοι που τραγουδούνε⁴¹. Με το Νιπιτάφιο στους ώμους παρατρέχουνε γυρίζοντες γειτονιές κ' ενορίες, όπου, τους δέχονται με φωνές παρόμοιες, με σουριξές, με εμπαιγμούς κάθε είδους, και πολύ συχνά με πετριές και με λεμονιές...⁴² Αφού με τούτον τον τρόπο γυρίσουνε όλην την χώρα έρχονται καθένας στην εκκλησία του, πιθόνουν το Νιπιτάφιο, και πάνε σπήτι τους να νηστέψουνε.

Το Μεγάλο-Σαββάτο. τα ξημερόματα, οι χριστιανοί σηκώνονται για τες Ανάστασες. Το γιουρούσι τούτο λεγόμενο Ανάστασες, γένεται με τον ακόλουθον τρόπο: «Μόλις τα ξη-

μερόματα τελειώσει η ακολουθία, οι άγριοι αρπάζουνε μια μεγάλην εικόνα εις την οποία παραστένεται ο Χριστός με μία σημαία στο χέρι ξεπορτίζουνε πάλει με παπά ή δίχως· τρέχουνε πάλε τους δρόμους με τους ίδιους αλαλαγμούς, και με μεγάλους έχτυπους· η φαμελιές ξυπνούν τρομαγμένες, οι χριστιανοί που κάνουνε το γιουρούσι τσακίνουν πόρτες και παράθυρο όθεν περνούνε, με γροθιές, ξυλιές, και με κλοτσιές!... Σήμερα κατά δυστυχία ξεξηρέβουνε και η καμπάνες και ο φρικώδης τους ήχος ενόνεται με τους αλαλαγμούς και με τους έχτυπους.

Σήμερα οι χριστιανοί βαστούνε πιστόλες και ρίχνουνε πιστολιές η οποίες προσαρτούνται εις τους άλλους θορύβους, για να σχηματίσουνε όλα ενομένα, ένα κάτι διαολικό ,που ευφραίνει τους χριστιανούς και τους φανατίζει!... Με τέτοιους άγριους θορύβους το γιουρούσι συνοδευμένο τελειώνει. Μα σήμερα είναι και παραμονή αλλαξοφαγίας. Ο Χριστιανός αύριο βάνει στην κοιλιά του ξίγγια... σήμερα λοιπόν θα μαγγελευτούν τα ζωντανά που αύριο θα γιομόσουνε την κοιλιά του... Δύω μηνών αφεδρωνικός αγώνας αξίζει ανταμοιβή, και ο χριστιανός τήνε βρίσκει στα μαγγελιά σήμερα... Σήμερα ο Χριστιανός αφήνει γεια του μπακάλη, και ξαναβρίσκει το μαγγελάρη του... σήμερα είν' ενασχολημένος να ψονίση για τ' αύριο· η ημέρα όλη

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
περνάει σε αφεδρωνικές προετοιμασίες, και τη λαμπρή ξημε-
ρόνουνται τ' αυγά κόκκινα.

Η Λαμπρή είναι η ημέρα που στεφανώνει τον απερασμέ-
νον αγώνα του χριστιανού· ανταμοίβει την αφεδρωνική του
θυσία με αφεδρωνικήν αμοιβήν. Σήμερα η χριστιανική κοιλιά
ανοίγεται εις όλα τα ξίγγια του Μαγγελιώνε... Τα βρασμένα τα
ψημένα, τα σοφιγάδα, ξαναγένονται πάλε δικάτης...

Σήμερα πάλε στην εκκλησιά ο χριστιανός έχει θέατρο. Ο
παπάς αρχίζει την ακολουθία όξω στο δρόμο· κάνει έπειτα νά-
μπη μέσα, και η θύρα του κλείεται στα μούτρα. Ένας είναι
μέσαθε που υποκρίνεται το Διάολο, και ο παπάς όξουθε υπο-
κρίνεται το Χριστό. Η εκκλησία υποθέτεται να είναι η κόλαση.
Ο Χριστός θέλει νάμπη να ελευθερώση τους κολασμένους. Ο
Διάολος δεν τον αφήνει· μα στο ύστερο ο Χριστός νικάει και
μπαίνει. Ιδού η υπόθεση της μικρής κωμωδίας οπού παραστέ-
νεται στη θύρα της εκκλησιάς, και που για τη βραχύτητά της
δεν είναι παρά μια μικρή φάρσα. Μπαίνει ο παπάς ακολου-
θούμενος από τους Χριστιανούς όλους αρματωμένους και ξα-
κολουθάει τη λειτουργία του, ή τουλάχιστον υποθέτει πως θέ-
λει την εξακολουθάει· ποιος τον ακούει! Η πιστολίες πέφτουμε
μεσ' στην εκκλησιά σα σε πόλεμο... τα βαρελότα τρομάζουνε
την εκκλησιά όλη... τα τρικιτρόκα, ριμένα μεσ' στους ανθρώ-

πους πηδούνε σκόντας και κάνουν ανάβλιαξη... η ζουρλοροκέτες πετούνε και βγάνουνε μάτια... τα παιδιά τσακόνονται και γροθίζονται... οι μεγάλοι φωνάζουνε τάχατες για ησυχία και η φωνές τους αξένουνε την ανάβλιαξη· βρισιές, φοβέρες, τσακομάρες, παρατρεξίματα, και η ώρα έρχεται για το Ευαγγέλιο.

Το Ευαγγέλιο αρχίζει με τη μεγαλύτερη ανάβλιαξη, και εξακολουθητάει έως τέλους με χτυπιές στα στασίδια, με πιστολιές, με φωνές, με τρίκι τρόκα, βαρελότα, ζουρλοροκέτες, και με κάθε άλλο είδος ταραχής μεγάλης. Σε κανένα θέατρο, για καμμία τραγουδίστρα, για καμμία χορέφτρα, δεν εγίνηκε ποτέ ταραχή τόση, όση γένεται εις το Ευαγγέλιο της Λαμπρής! Αν ο Χριστός ερχότουνε πάλε να ιδή το Ευαγγέλιο της Λαμπρής! Αν ο Χριστός ερχότουνε πάλε να ιδή το Ευαγγελιό του πως το δέχονται οι χριστιανοί, εσκέπαζε κ' εκείος σαν τον Καίσαρα το πρόσωπό του και εξανάλεγε τελειωτικώς τώρα το Τετέλεσται!

Όντις τελειώση το Θέατρο, οι χριστιανοί πάνε να θαραπαούνε... Έπειτα από δύο μηνώνε φόρο, η κοιλιά θα πηδήση μέσα στη μέση τη απλάδενας. Ο χριστιανός τρώει και χορτένει, και αφού χορτάση ξακολουθάει ακόμη να τρώη... γιατί σήμερα είναι πάσκα... πάσκα το τερπνό... πάσκα το παχύτατο... Το πολύ φαΐ κάνει δίψα, και το κρασί είναι άφθονο... Ο χριστιανός πίνει και μεθάει, κι ωστόσο έρχετ' η ώρα για τες Ανά-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
στασες. Ο χριστιανός ματαβγαίνει απόψε με τες Ανάστασες,
γιατί είν' εκείνο ένα ξεφάντομα που δεν μπορεί ποτέ ναν το
χορτάση· μ' απόψε δεν τσακίνει πόρτες. Απόψε το μεθήσι του
κρασιού έδιωξε το μεθήσι του φανατισμού, και του κρασιού το
μεθήσι είναι λιγώτερο φρικώδες. Απόψε δεν τσακίνει πόρτες,
και όμως το πέρασμά του δεν είναι λιγώτερο άγριο! Η μεθη-
σμένη τούτη συνοδεία περπατεί τραγουδώντας και ψάλλοντας
σα να εβγαίνουν από ταβέρνα για να πάρουν αέρα. Όντες μάλι-
στα φθάσουνε σε τρίστρατο, συνεβαίνει κάποτε να μη συμφω-
νούνε ποιο δρόμο να πάρουνε, και τότες η ανάβλιαξη γίνεται
πάλε φριχτή. Τα στόματα που φωνάζουνε είναι όλα διαπλα-
τομένα ίσια στο λάρυγγα... τα χέρια όλα σηκομένα ψηλά κά-
νοντας διάφορα νοήματα σ' εκείνους οπού πάνε ομπρός με το
σταυρό και με τ' αγγελούδια... τα πρόσωπα όλα κόκκινα... τα
μάτια γυαλοκοπούνε... και η στράτα μυρίζει τση κρασουλιάς...
Τελειώνοντας και τούτο το ύστερο βακχικό έθιμο, τελειώνουν
τα ξεφαντόματα της Λαμπρής, και εν ταυτώ η Σαρακοστή τε-
λειώνει με τα προεόρτια και μεθεόρτιά της. – Ιδού η λαμπρό-
τερη από τες σαρακοστιάδες μας!...

Ανάμεσα στ' άλλα θρησκευτικά τους έθιμα, οι χριστιανοί έχουνε και την παράταξη με την οποία τα φαγητά κατεβαίνουνε στην κοιλία τους. Οι χριστιανοί εσυγυρίσανε το Μαρκάτο τους, μοιράζοντές το, σε δύο θρησκευτικά τμήματα. Εις το ένα τμήμα εβάλανε βόϊκα, πρόβια, τραγιά, γουρούνια, 'ρνίθια κτλ. εις το άλλο χταπόδια, σουπιές, αυγοτάραχα, χαυγιάρι, λάχανα, και άλλα παρόμοια. Τούτα τα δύο τμήματα του Μαρκάτου ανταπτοκρένονται με διάφορες εποχές και διάφορες ημέρες του χρόνου· και, κατά που βρίσκεται ο χριστιανός σε τούτην ή σ' εκείνην την εποχή, σ' ετούτην η σ' εκείνην την ημέρα Αφήνει τη μια μέρα του Μαρκάτου και βόσκει στην άλλη. Η σπουδή του τρόπου με τον οποίον τα φαγητά κατεβαίνουνε στο χριστιανικό στομάχι, δεν είναι καθώς εμπόρηε να φανή πράμμα ελαφρό· εξεναντίας, οι χριστιανοί θυσιάζουνε όλην ολάκερη τη ζωή τους εις την μάθησιν και διατήρησιν της αφενδρονικής τούτης σπουδαίας επιστήμης.

Οι χριστιανοί διΐσχυρίζονται να ήναι ακόλουθοι του Χριστού, να έχουνε τη θρησκεία του, ακολούθως, αν τους ερωτήσης ποια σχέσην έχουν τα φαγητά με του Χριστού τη θρησκεία,

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
σου λένε πως, τα φαγητά εξάφτουνε, ή αφήνουνε αποκοιμημέ-
να της σαρκός τα πάθη, και πως, τα λεγόμενα σαρακοστιανά
φαγητά έχουνε τούτην την ύστερην ιδιότητα. Η απόκριση που
φυσικά ήθελε μας έλθει στο στόμα, ήθελ' είναι=Γιατί λοιπόν
να μην τρώμε πάντα σαρακοστιανά φαγητά! ή τάχα η ψυχική
διαφθορά που μας γίνεται το πάσχα εξαιτίας των πασχαλινών
φαγητών, εξαλείφεται εν καιρώ σαρακοστής δια της αποχής
των φαγητών εκείνων;

Πρέπει ακόμη να υποθέση κανείς ότι οι χριστιανοί θεω-
ρούνε τα σαρκικά πάθη ως τη μεγαλύτερη απ' όλες τες αμαρ-
τίες, επειδή δια αυτά μόνον επήρανε θρησκευτικά μέτρα,
οποία είναι τα τετραδοπαράσκεβα, η σαρακοστής, η νηστείες.
Δεν αρνούμαι τω όντι τη βαρύτητα της αμαρτίας, αλλά και οι
χριστιανοί δεν πρέπει να αρνηθούνε ότι η αμαρτία τούτη πε-
ριορίζεται μόνον εις ένα μικρό μέρος της κοινωνίας, και ότι
ακολούθως είναι αδικία και ανοησία να υποχρεόνουν όλην την
επίλοιπην κοινωνία να υποφέρνη για τες αμαρτίες των αλλω-
νών. Οι γέροντες π.χ. καθώς ακόμη και τα παιδιά των δύο γε-
νών, δεν υπόκεινται εις την έξαψιν της σαρκός, ή τουλάχιστον,
εις τούτους τους δύο μεγάλους σωρούς, παραδείγματα σαρκι-
κών παθών είναι συμβάντα διόλου εξαιρετικά και σπάνια. Εις
τούτους πρέπει να προσθέσωμεν και τους υπανδρεμένους των

δύω γενών, επειδή εις τούτους η σαρκική επιθυμία, η οποία μη θεραπευόμενη καταντά πάθος ευρίσκει τη νόμιμη θεραπεία της εις τον δεσμόν του γάμου, τον οποίον ο Θεός και η κοινωνία μαζί ευλογήσανε. Τέλος πάντων, από εκείνους που μένου-νε, πρέπει ακόμη να εξαιρέσωμε όλους εκείνους οπου ελάβανε από τη φύση το χάρισμα να μην ευκολοκινείται η σάρκα τους εις τα σαρκικά πάθη, και που ακολούθως το είδος του φαγη-τού δεν έχει επιρροήν απάνου τους. Δια να αρνηθή κανείς την ύπαρξη τούτου του ύστερου σωρού των ανθρώπων πρέπει νάχη στον εαυτό του αιτίες πάρα πολύ δυνατές... Αφού εξαιρέσωμεν όλους ετούτους, οι οποίοι αποτελούν ίσως τα ενιά δέκατα της κοινωνίας, το ύστερο δέκατο είν' εκείνο για το οποίο η σαρακο-στές εγινήκανε. Τοιουτοτρόπως, η σαρακκοστές, μην έχοντας νόημα παρά δια ένα μικρότατο μέρος της κοινωνίας, το οποίο δεν κάνει παρά μιαν εξαίρεσην, δεν ήθελ' έχει δίκηο η εποί-λοιπη κοινωνία να παραπονεθή πως την υποχρεόνουμε όλην ολάκερην να πάρη ιατρικό για να ιατρευθούνε μερικοί ολίγοι; Και όταν την υποχρεόνουμε εν ονόματι θρησκείας, και με τη φοβέρα της αιωνίου κολάσεως, η τυραννία δεν καταστένεται φριχτότερη; Αν π.χ. σε κάποιες εποχές του χρόνου κάποιοι άν-θρωποι συνήθως εκακοστομαχιάζουνε, δεν ήθελ' είναι παρά-τροπο αν για τούτο το δίκηο, η εκκλησία εδιόριζε γλυστήρια

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
εις όλους τους φιλακόλουθους; Εκείνοι που ήθελ' αισθάνονται
το στομάχι τους ύγειο, δεν ήθελ' έχουνε δίκηο να φωνάξουνε
πως το γλυστήρι για δαύτους είναι τουλάχιστον ανωφέλετο;

Πρέπει όμως να εξετάσωμε ακόμη το πράγμα και ακου-
κάτου σε μιαν άλλην όψη. Είναι τάχα αληθινό πως τα λεγόμενα
σαρακοστιανά φαγητά, καταπραΰνουνε της σαρκός τα πάθη
περσσότερο παρ' ό,τι ήθελε κάμουνε τα λεγόμενα πασχαλι-
νά;»

Για να λύσωμε τούτο το νέο ζήτημα, μας φθάνει να ρίξωμε
μια ματιά απάνου στα σαρακοστιανά και πασχαλινά τραπέζια.
Εδώ είναι μια όρνιθα βρασμένη με το ζουμί της· εκεί ένα χτα-
πόδι με αλιάδα. Ας μην προσωρήσωμε περσσότερο, η μοναχή
μυρουδιά της αλιάδας δικάει να μας ανάψη το αίμα, να μας
μεθήση, και ακολούθως να λύση το ζήτημα.

Η Νηστεία, αγκαλά και συχνά συγχίζεται με τη σαρακο-
στή, είναι όμως πράγμα πολύ διαφορετικό. Σαρακοστή, θα πη
αλλαγή φαγητών· και Νηστεία θα πη αποχή φαγητών. Έτσι
κηόλες πολλοί κάνουνε τη σαρακοστή μα λίγοι κάνουνε τη νη-
στεία. Ας ομιλήσωμε τώρα και με τούτους τους ύστερους.

Εκείνος που νηστεύει, δηλαδή ψοφάει τη πείνας, νομί-
ζει ν' αποχτάη με τούτο μεγάλην αξιομισθία κοντά στον Θεόν,
ακολούθως, μεγάλο βάρος κοντά στους ανθρώπους. Ας ιδούμε.

Ποια ευχαρίστηση στοχάζεσθε να αισθάνεται ο Θεός εις την πείνα ενός δυστυχή βασανισμένου ανθρώπου; ποια δόξα; ποια τιμή; ποιαν ανακούφιση; Μα, «όχι, όχι, ήθελε μου ποθή ίσως, η νηστεία δεν ενεργάει έτσι· αλλ' η νηστεία κάνει με βεβαιότητα εκείνο που η σαρακοστή δεν ήθελ' είναι αρκετή να κάμη. Η Νηστεία καταπραΰνει με βεβαιότητα της σαρκός τα πάθη». Σε τούτο απάνου δεν ηξέρω να πω, γιατί δε μούλθε ποτέ στο νούμου να κάμω νηστεία. Εξεναντίας, εστοχάστηκα πάντα πως η μεγαλύτερη αμαρτία που εμπόρια να κάμω ήθελ' είναι να βλέω το φαϊ ομπρός μου, να με πεινάη και να μην τρώγω⁴³. Άλλοι ας μαρτυρήσουνε περί της νηστείας· και μόνον λέγω ότι η μαρτυρία του όχλου των νηστεόντων ήθελε μου είναι πάντα ύποπτη, επειδή οι όχλοι εχτελούνε πάντα κατά συνήθειαν ό,τι ευρήκανε, χωρίς κρίση και νομίζοντες πάντα ν' απολαμβάνουν εκείνα τα αποτελέσματα τα οποία πραγματικώς δεν απολαμβάνουνε. Αν όμως ζητήσω μαρτυρίες ανάμεσα εις τους επισήμους της Εκκλησίας, ευρίσκω την ακόλουθη του Αγίου Ιερωνύμου. = «Τα φρικώδη μέλη μου ψημένα από την καύσην του ηλίου είχε αλλάξουν το φυσικό τους χρώμα. Ομοίαζα εκείνους οπού γεννόνται απάνου στους αναμένους άμμους της Αιθιοπίας. Η θλίψη και η σβυμάρα ήτανε ζωγραφισμένες εις το πρόσωπό μου αλλασμένο από τες νηστείες. Το σώμα μου ήταν σχεδόν αποθαμένο, και όμως

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

τούτο το λείψανο που μόλις έπνεε, εσωτερικώς εκατακαίετο από τες φλόγες της επιθυμίας!... Ακαταπαύστως το επολεμούσα, και ακαταπαύστως επαναστατούσε· κτλ...»

Αν θα πιστέψω λοιπόν την ειλικρινή εξιστόριση του Αγίου Ιερωνύμου, η νηστεία μπορεί να κάμη θλίψη σβυμάρα, ημπορεί να καταστήση τον άνθρωπο ζωντανό λείψανο, ναν του αλλάξη το φυσιογνωμία, ναν τότε φέρη σχεδόν εις τον θάνατον, και όμως να μην του λιγοστέψη διόλου τες φλόγες της επιθυμίας. Θα πη λοιπόν ότι το ιατρικό τούτο της νηστείας, δεν ενεργεί διόλου απάνου στα σαρκικά πάθη και ότι ματαίως οι χριστιανοί το μεταχειρίζονται, και ανοήτως το διορίζουνε, μαζί με την αλλαξοφαγία, φοβεριίζοντες αιώνιες τιμωρίες εις εκείνους οπού δεν ήθελε θελήσουνε να πάρουνε το γιατρικό τούτο. Ήθελε μου ποθεί πως «η Κόλαση δεν είναι στην εξουσία του χριστιανώνε, και η φοβέρες τους μένουνε χωρίς αποτέλεσμα». Η φοβέρες τους μένουνε βέβαια χωρίς αποτέλεσμα εις την άλλη ζωή, μα σε τούτη έχουνε και μεγάλα καλά αποτελέσματα, επειδή δειλιάζουνε το πνεύμα του όχλου διαμέσου του τρόμου, και ωφελούνται από τη δείλια του για ναν του υλικέψουνε και να του καταστήσουν ηλίθια την ψυχή του, διδάσκοντάς του της κοιλιάς τη θρησκεία, εναντίον της ηθικής του Ευαγγελίου και της προόδου.

Όταν λοιπόν η πείρα αποδείχνει ανόητο το διπλό τούτο έθιμο της αλλαξοφαγίας και της νηστείας, όταν ο Ορθός Λόγος, ο οποίος μας εδόθηκε από τον Θεόν ως ένα φως οδηγόν, απορρίπτει με καταφρόνηση ένα τέτοιο έθιμο εκείνος οπού στανικώς της πείρας και του Ορθού Λόγου πεισμόνει να μένη στο άτοπο τούτο, εκείνος υβρίζει τη Θεότητα αθετόντας το μεγαλήτηρό της χάρισμα, τον Ορθόν Λόγον και εν ταύτω ελαττώνει τον εαυτότου, επειδή ο Ορθός Λόγος τον ξεχωρίζει από τα άλογα ζώα⁴⁴.

1 4 .

Η Κεφαλονιά σήμερα βρίσκεται στην αρχή του Μεσαίου αιώνος της. Οι Άγγλοι ανοίξανε τες θύρες της κοινωνίας⁴⁵ εις τους Βαρβάρους, και οι Βάρβαροι υπό το όνομα Ριζοσπάστες επλημυρίσαν την κοινωνία μας. Ως εις την κοινωνίαν του 4ου και 5ου αιώνος, δύο στοιχεία συνυπάρχουνε σήμερα και στην κοινωνία την εδική μας, το βαρβαρικό στοιχείον και το στοιχείον των παλαιών Κομεστάδων. Οι σημερινοί βάρβαροι προφασίζονται φιλελευθερία· οι Κομεστάδες υποστηρίζουν το πολυθρήλητο Στάτου Κβο. Σαν και την κοινωνίαν των αιώνων εκείνων, ως και η δική μας κοινωνία είναι βυθισμένη στη δια-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
φθορά, και η ύπαρξή της είναι εφήμερη και άστατη· κατά που
υπερισχούν οι Βάρβαροι ή οι Κομεστάδες έχουμε την ακατα-
στασία στον τόπο ή την απονέκρωση. Την ακαταστασία, επει-
δή η φιλελευθερία είναι ως και σ' εμάς πρόφαση αταξίας, και
όχι βάση διοργανισμού· την απονέκρωση, επειδή ο Κομεστάς
είναι φύσει εγωιστής και μικρόνους, και ούτε γνωρίζει το καλή-
τερο, ούτε τότε μέλει για το καλύτερο. Η εμπιστοσύνη εχάθηκε
μεταξύ στους εγκατοίκους, και οι εγκάτοικοι δεν ημπορούνε
πλέον να έχουνε πίστη στους νόμους. Οι Νόμοι που είναι σή-
μερα, ημπορούνε να μην είναι αύριο, και ο αυριανός νόμος
ημπορεί να ακυρόση τες πράξες τες γενομένες υπό την σκέπη
του σημερινού.

Η θρησκεία του Χρίστου σήμερα, σαν τη θρησκεία της τότε
κοινωνίας, είναι και τούτη ξεπεσμένη και σχεδόν πεθαμένη.
Απαρατημένη στον όχλο μας, εκείνος μοναχός τήνε χαίρεται
κάνοντας και νιπιτάφιους θρόνους, λιτανείες και πανηγύρια,
σαρακοστάδες και χριστοψώματα, πάσκατα, αρτσιβούρσια,
και κούλουμα... Η μόνη μεγάλη διαφορά μεταξύ τούτης της
κοινωνίας και εκείνης, είναι ότι, οι ένοχοι άνθρωποι της επο-
χής εκείνης, είναι ότι, οι έξοχοι άνθρωποι της εποχής εκείνης
αντεκαταστήσανε τότες μιαν νέαν ηθικήν θρησκείαν, εις την
ανήθικην θρησκείαν οπού έπεφτε, ενώ οι έξοχοι του καιρού

μας δεν στοχάζονται διόλου να αντικατοστήσουνε άλλην εις την θρησκεία που πέφτει. Έτσι ο Όχλος μας είναι άθρησκος, επειδή δια θρησκείαν δεν έχει παρά ένα σωρόν από θρησκευτικά έθιμα αδειανά χριστιανικής ηθικής· οι έξοχοί μας είναι άθρησκοι και άθεοι, επειδή η καταφρόνηση της τω όντι αξιοκαταφρόνητης θρησκείας του όχλου, έφερε σε τούτο το αποτέλεσμα.

Μ' αλλοίμονον! η παληά κοινωνία έπεφτε τότε για να μετεμψυχωθή νεότερη και δυνατότερη, ενώ η κοινωνία που πέφτει τώρα, πέφτει χωρίς ένα μέλλον αρχινημένο, πέφτει στο χάος και στην άγνοια του μέλλοντος!...

Αν ερωτήσωμε τους εξόχους μας γιατί δεν κινούνται για να καθαρισθή η θρησκεία, και να καταστηθή ακόμα πιο βιώσιμη, μας αποκρένουνται μ' ένα νεύμα μόνον, σαν να εβαρενότανε να πούνε λόγια σε μιαν τέτοιαν οκνηρήν ερώτηση. Αν ερωτήσωμε τον Όχλο αν θέλη να καθαρισθή η θρησκεία του· ο Όχλος μας λέει πως ήθελ' είναι ασέβεια να γγιχθή η θρησκεία. Έτσι, όλοι συμφωνόντες να μην εγγιχθή η θρησκεία, όλοι συντρέχου-νε ναν την αφήσουνε να ξεπνεύση⁴⁶. Τω όντι, τι είναι σήμερα του Χριστού η θρησκεία στην κοινωνία μας; Εκείνο που είναι η Τουρκία ανάμεσα στα έθνη της Ευρώπης· ένα λείψανο, που υποθέτεται ζωντανό, επειδή η θανή του δεν εκηρύχθηκε επι-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
σήμως ακόμη. Καθένας κρασμένος να μιλήση δημοσίως, κη-
ρύττει, ότι του Χριστού η θρησκεία νικάει και βασιλεύει, ενώ
καθένας ιδιαίτέρως γνωρίζει ότι από του Χριστού τη θρησκεία
δεν υπάρχει πλέον πάρα το όνομα.

Καθένας οπού γνωρίζει την κοινωνία μας, γνωρίζει και τού-
την την αλήθεια, από την οποία γεννηόνται τα ακόλουθα ζητή-
ματα. – Τι θα συνέβη αν η κοινωνία μας ανανοηθή τέλος πάντων
ότι η θρησκεία της δεν είναι του Χριστού η θρησκεία; - Θέλει τη
βαστάξη στανικώς εις τη γνωρισή της; Και, τότες τι όνομα ήθελε
της δώσει; Θέλει την αφήσει; Και με ποίαν απόφαση;

15

Μου κακοφαίνεται, Πανιερώτατε, που δε βγαίνεις όξου να
πέρνης αέρα. Η κλεισούρα αδυνατίζει το σώμα· ιδές τες γυναί-
κες μας. Η κλεισούρα κάνει και ένα άλλο κακό, η κλεισούρα
στερεί τον κλεισμένονε από τη γνώριση της κοινωνίας. Εκείνοι
που σου λένε, Πανιερωτάτε, πως είσαι καλόγηρος και πως η
γνώριση της κοινωνίας δε σου πρέπει, εκείνοι σε απατούνε. Η
Πανιερότησου είσαι ναι καλόγηρος, αλλ' είσαι καλόγηρος Κυ-
βερνήτης, ο πνευματικός Κυβερνήτης της κοινωνίας μας, και
κατά τούτο χρεωστείς ναν τήνε γνωρίζης.

Ο έντονος τούτος πρόλογος ήθελ' ίσως σε κάμει, Πανιερώτατε, να νομίσης πως θέλω κηόλες να κράξω την προσοχή σου σε πράγματα μεγάλης οντότητας. Αλλά πολύ συχνά γένονται Σοβαρά προλεγόμενα, εις τα όποια προσθέτετ' έπειτα ένα σύγγραμμα μικρουλάκι.

Το πράγμα για το οποίο έχω χρεία να σ' ενασχολήσω είναι μικρό. Μικρό, όσο μπορεί να είναι το ξέδομα των παιδιών με τη καμπάνες. Μα έτσι μικρό καθώς είναι, πίστεψέ το, Πανιερώτατε, δίνει μεγάλην αηδία! Καταλαβαίνω, άλλη φορά που δεν ήτανε ρολόγια, η καμπάνες ήτανε χρειαζόμενες, ως το μοναχό μέσος για να μαθέσουν οι φιλακόλουθοι την ώρα της εκκλησίας· μα τώρα που κάθε άνθρωπος έχει και το ρολόι του, η καμπάνες είναι αχρείαστες. Θέλει πεις, Πανιερώτατε, πως έτσι αχρείαστες καθώς είναι, δεν ημπορούμε όμως ναν τες κατεβάσωμε εκείθε που βρίσκονται επειδή, η καμπάνες οπού στην αρχή τους δεν εφευρεθήκανε για άλλο παρά για να κράζουν τους χριστιανούς εις την εκκλησία τους, υστερώτερα εμεταμορφοθήκαν κ' εκείνες σε τόσες θεότητες, και είναι τώρα πλέον ένα από τα τόσα αντικείμενα της λατρείας του όχλου. Η καμπάνες, οι Θρόνοι, τα Τέμπλα, οι Νιπιτάφιοι, οι παπάδες οι στολισμένοι, τα κεριά τ' αναμένα, και τα λοιπά ξυλοπαίγνιδα... ιδού το σώμα της λατρείας του όχλου. Όντις του βγάλης ένα του χαλάς την ακεραιότητα...

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

Αλήθεια, Πανιερώτατε, ας αφήσωμε λοιπόν τες καμπάνες να σώζονται. Επιθυμούσα όμως να μην κουρταληόνται όντις δε χρειάζεται το κουρτάλισμά τους. Τούτο μου φαίνεται σωστό και δίκαιο. Ας κουρταληόνται, η καμπάνες όντις είναι χρεία να κράζουνε τους ανθρώπους εις την εκκλησιά τους και για κάθε άλλην ιεροπραξίαν ας κουρταληόνται πάλε, και ας κουρταληόνται τόσο, όσο είναι χρεία για το σκοπό του κουρταλίσματος. Μα εκείνο το βάρβαρο συνήθειο του να συγχωρήται στον πρώτο βαστάζο που τύχει να πιάνη τα κλοσίδα, και να ξεθυμένη τες δυνάμεις του, για ώρες ολάκερες, τη νύχτα, όντις ο κόσμος έχη χρεία να ησυχάση!... Κ' εκείνο το άλλο, βαρβαρώτερο ακόμη, του να μένη η πόρτα του καμπαναριού διάπλατη, και οι καμπάνες στη διάθεση των παιδιώνε του δρόμου, κάθε πόχου-νε πανηγύρι!... Α, Πανιερώτατε, οι Τούρκοι τους οποίους εμείς καταφρονούμε σα βάρβαρους, σεβάζονται όμως τον ύπνο και την ησυχία του γειτόνου τους, και δεν έχουν εξουσιοδοτημένα μέσα στες χώρες Δημόσια Ενοχλητήρια καθώς τάχουμ' εμείς εις τες χώρες μας.

Ούτε που πρέπει να γεληόμαστε δια το αποτέλεσμα της φρικώδους εκείνης συντροδής εις τ' αυτιά των ανθρώπωνε. Οι φιλακόλουθοι οι ίδιοι, ως και οι πουλιό υποκριτάδες, δεν ημπορούνε να υποφέρουνε για ποληώρα εκείνο το βάσανο. Οι μοναχοί που

χαίρουνται σ' εκείνο το άγριο ξέδομα είναι τα παιδιά του δρόμου, επειδή των κακοαναθρεμμένων παιδιώνε αρέσουνε όλα τα βάνουσα· οι μαθηστιάδες, επειδή εκείνων τους προξενεί ένα είδος μέθης οπού τους κάνει να τραγουδάνε· και τέλος πάντων οι παπάδες επειδή τούτοι εις τον ήχον της άγριας εκείνης συντροδής ενόνουνε την ιδέα του κέρδους. Βγάνοντας όμως τα χτηνώδη τούτα άτομα όλη η επίλοιπη κοινωνία υποφέρει με δυσαρέσκεια τη σατανική συντροδή της φρικώδους εκείνης εφευρέσεως.

Ήθελα, Πανιερώτατε να εμπόρηες να ιδής με τα ίδια τα μάτια σου τι συνεβαίνει όξου στον ανοιχτόν αέρα, για να πληροφορηθής εις τα λόγια μου. Όταν η μουσική των στρατιωτών σημαίνει, όλο το άνθος της κοινωνίας συνάζετ' εκεί ν' ακούση και να χαρή. Όταν η καμπάνες σημαίνουνε, κανείς! Πανιερώτατε, κανείς δεν τρέχει ν' ακούση!... Και τι θα πη τούτο, αν όχι επιδοκίμαση και αποδοκίμαση; Αλλ' ο βαθμός της αποδοκίμασεως των καμπάνων δεν περιορίζετ' έως εδώ· κι αν η Πανιερότη σου ετύχαινες να περάσης από καμπαναριό τη στιγμή που σημαίνει, έβλεπες τους διαβάτες να γληγορέβουν το βήμα τους, και πολλούς να βουλόνουν τ' αυτιά τους!... Το φρικωδέστερον όμως απ' όλα τούτα είναι η κατάσταση των γειτόνωνε. Οι γειτόνοι μιας εκκλησιάς, είναι τα θύματα της εκκλησιάς εκείνης... θύματα που υπόκεινται σε αυστηρά βασανίσματα...

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
βασανίσματα τα οποία δεν τους επιβάλλονται από μίαν δικαστικήν αρχήν, δια μίας ταχτικής καταδικάσεως, αλλά από τον εφημέριο της ενορίας, πληρομένον από έναν τρίτονε!... Ἦθελα, Πανιερώτατε, να έκανες το γύρο του σπητιώνε όταν εις τα πανηγύρια για μίαν ολάκερην εβδομάδα, μέρα-νύχτα, εξακολουθινά, ακατάπαυστα,

*«η καμπάνες πληρομένες
κάνουνε σαν λυσσασμένες!»⁴⁷*

Σε κανένα σπήτι δεν ημπορούνε να σου δώσουν ακρόαση! Για να σε ακούσουνε, πρέπει να σε φέρουνε σε κανέν' απόκεντρο μέρος, να κλείσουν ολούθε και, με τη στεναχωρία ζωγραφισμένη στο πρόσωπο, να σιμόσουν τ' αυτί τους! Τυχαίνει πολύ συχνά νάχουνε το παιδάκι τους άρρωστο, και ακούν' εκείό τ' αγγελούδι να παραπονηέται πως η καμπανηές του κάνουνε πόνο μέσ' στο μυαλό του!... η καρδιά του γοναίωνε ραΐζει... μα ο παπάς, ως κ' εκείνος θα ζήση!...⁴⁸ Το παιδάκι ξεφυχάει από κάτου σ' εκείό το μαρτύριο της ιεράς εξετάσεως... μα εκείνος ο γάιδαρος οπόχει την αρτοπλασία θέλει νάναι καλά και του χρόνου... Η απελπισία είναι γενική εις όλες τις τριγυρινές οικογένειες... μα τα παιδιά του δρόμου θε να ξεδόσουνε!...

Έτσι Πανιερώτατε, το κιβδήλομα τούτο το οποίο υπάρχει ανάμεσό μας με το όνομα Χριστιανική Θρησκεία, απαρατημένο τώρα πλέον εις τους μεθυστάδες του Τόπου, στες γυναίκες, και εις τους κερδοσκόπους κάθε είδους, εκατάντησε μονοτάρως άγριο, καθώς ήταν και πριν Χρίστου εις τους Εθνικούς!... Σε τούτην του την κατάσταση, οι προκάτοχοί του, αν ήτανε φρόνιμοι, ήθελε πασχίζουνε να μην δίνουνε την παραμικρήν ενόχλησην εις την κοινωνία· και να ευχαριστούνται μόνον να το καρπίζονται, έως ότου η αμέλεια των νοημόνων και η ανοησία του όχλου τους συγχωρεί ναν το κάμουν, αποφεύγοντες κάθε τι που ήθελε προξενεί αηδίαν, σαν οπού το χειροτέχνημα με το οποίο κερδίζουνε τη ζωή τους δεν είναι από τα πουλιό τίμια.

16 .

Η περιγραφή του Ιησού Χριστού ίσως να μην έχη μιαν άμεση σχέση με τες θρησκευτικές μου σκέψεις. Δεν θα ήναι όμως, ελπίζω, δυσάρεστο σε κανένα να την ιδή εδώ και να την διάβαση. Η ακόλουθη είναι η αναφορά του τότε Κυβερνήτη της Ιουδαίας Πούμπλιους Λέντουλους προς την γερουσίαν της Ρώμης.

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

«Τούτην την στιγμήν ευρίσκεται εδώ ένας άνθρωπος μιας αρετής μοναδικής, και ονομάζεται Ιησούς Χριστός. Οι Βάρβαροι τον θεωρούν ως προφήτην, αλλ' οι οπαδοί του τον λατρεύουν ως κατεβασμένον από τους Ουρανοί. Αναστένει νεκρούς και ιατρεύει τους αρρώστους με τον λόγον και με το πιάσιμο. Το ανάστημά του είναι μεγάλο και καλά καμωμένο. Η όψη του γλυκεία και σεβάσμια. Τα μαλιά του, ενός χρώματος αορίστου, πέφτουνε δαχτυλιδοτά έως απουκάτου από τ' αυτιά του, χύνονται απάνου στες πλάτες του με χάρη άπειρη, και τα έχει χωρισμένα απάνου στην κορφή της κεφαλής του κατά τον τρόπον των Ναζωραίων. Το μέτωπό του είναι πλατύ και ίσιο. Τα μάγουλά του χρωματισμένα με μιαν αγαπητήν κοκινάδα. Η μύτη του και το στόμα του έχουνε μια θαυμαστή κανονικότητα. Τα γένια του πυκνά, και του ιδίου χρώματος των μαλιώνε του, κατεβαίνουνε μόνον δυο δάχτυλα απουκάτου από το πηγούνι του, και είναι χωρισμένα σε τρόπο που σχηματίζουνε μια φουρκάδα. Τα μάτια του λαμπρά και ωραία· το βλέμμα του καθαρό και γαληνό. Όταν ελέγχη, το κάμνει με μεγαλοπρέπειαν και η συμβουλές του είναι δωσμένες με όλην τη γλυκάδα. Τα λόγια του και τα κινήματά του είναι γεμάτα κομψότητα και εν ταύτω βαρύτητα. Ποτέ κάνεις δεν ίδε το γέλιο του, αλλά πολύ συχνά ιδόθη να κλαίη. Πολύ σώφρων, πολύ φρόνιμος, πολύ ταπεινός.

Ἄνθρωπος τέλος πάντων οπού, δια τη μεγάλη του ωραιότητα, και δια τες θείες του τελειότητες είναι ανώτερος των ανθρώπων».

Η περιγραφή τούτη είναι ωραία. Αλλ' είναι λυπηρόν να βλέπη κανείς ως κ' εδώ το πνεύμα του υλισμού που τότες ήτανε, ως φαίνεται, γενικόν εις την κοινωνίαν. Σε τούτην την εξιστόρηση, η ηθική του Χριστού είναι μόλις μελετημένη, ενώ ο γραφεύς φαίνεται να δίνη όλην την προσοχήν του εις τα φυσικά προτερήματα του υποκειμένου, και εις τα θαύματα, τα οποία ουσιωδώς δεν τα μεταχειρίζεται ο Χριστός παρά δια να δώση αυθεντίαν εις τας ηθικάς του παραγγελίας. Και όμως ο γραφεύς τούτος είναι ένας Κυβερνήτης!... Δεν πρέπει λοιπόν να θαυμάζωμεν όταν την ίδια τάση απαντώμεν και εις το Ευαγγέλιον, του οποίου οι συγγραφείς δεν ήσαν πάρι ψαράδες. Τούτο όμως πρέπει να μας κάμη προσεχτικούς όταν διαβάζωμε πράγματα αναφερόμενα εις τον Ιησούν Χριστόν και να έχωμε πάντα προ οφθαλμών ότι, αν η ηθικές του παραγγελίες ήθελε γραφθούνε όλες καθώς εγραφθήκαν τα θαύματά του, το Ευαγγέλιον ήθελεν είναι πολύ πουλιό ογκώδες απ' ό,τι είναι.

Π Ο Λ Ι Τ Ι Κ Α

Δεν είναι εχθρός της Πατρίδος εκείνος οπού ξεσκεπάζει τα ελαττώματα της Κοινωνίας και ζητά ιατρείαν· αλλά εκείνος οπού τα σκεπάζει και εμποδίζει την ιατρείαν.

Η πολιτικές τούτες σκέψεις έχασανε πολύ από την αξία τους αφού και δεν εδημασιευθήκανε τότες οπού περισσότερο χρειαζότουνε· διατηρούνε όμως ακόμη μιαν αξίαν οπού η απροθεσμία δεν τους σηκώνει. Το πολιτικό εκείνο μυστηριώδες δράμα που επαίχτηκε στα Νησιά μας τους ύστερους απερασμένους χρόνους, ήθελε φέρει σε μεγάλες απάτες μια μέρα τα παιδιά μας, τα οποία ίσως ήθελε το νομίσουνε ειλικρινές γυρέβοντας την ιστορία μας, εις τες εφημερίδες της εποχής εκείνης, αν δεν είχανε έναν οδηγό δια τα απατηλά φαινόμενα.

Εγώ εστάθηκα πάντα επί τόπου· αυτόπτης των πραγμάτων δεν εδόθηκα με κανένα κόμμα, γιατί δε μ' άρεσε κανένα· έμεινα απροσωπόληπτος παρατηρητής· έπερνα σημείωσες εις εκείνα που εσυνεβαίνανε· έγγραφα κ' εφύλαγα τα γραμμένα μου. Τού-

Α Ν Δ Ρ Ε Α Λ Α Σ Κ Α Ρ Α Τ Ο Υ

το λοιπόν είναι το μοναχό κλειδί των όσων εσυνεβαίνανε τότες, και, τούτη είναι η αξία που τους μένει.

Έγραφα σα να μην ήθελα να εξαιρέσω κανήνε από τες κατηγορίες οπού κάνω στα κόμματα, και όμως δεν είν' έτσι. Εγώ έχω φίλους Ριζοσπάστες και καταχθόνιους⁴⁹ των οποίων ήθελε πάψω να ήμαι φίλος αν τους εγνώριζα πως η καταβασία τους εσυνεπήρε, κάποιους μάλιστα δια τη θέση τους, και τους ήφερε σε τούτην τη λάσπη, ενώ τους γνωρίζω αξιότιμους εις όλα τα άλλα. Ούτε που θέλω να στοχασθώ πως μέσα στην Κεφαλονιά δεν είναι περσσότεροι από εκείνους οπού εγώ γνωρίζω, άξιοι δια ένα ή άλλο δικαιολόγημα. Εγώ ο ίδιος δια μια στιγμή επήρα μέρος εις τα πράγματα, και όμως γνωρίζω ότι ήθελε με αδικήσει όποιος ήθελε μου αρνηθεί ειλικρίνειαν⁵⁰. Το αίσθημα λοιπόν του κινδύνου που τρέφω στην υπόληψη των αλλωνώνε, με ειδοποιεί να μην καταδικάσω στην υπόληψη τη δική μου ανεξαιρέτως όλους τους άλλους· και ήθελα να μπορώ να ελπίσω πως η εξαίρεσες είναι πολλές.

Τ Ι Ε Ι Ν Α Ι Ο Ρ Ι Ζ Ο Σ Π Α Σ Τ Ι Σ Μ Ο Σ

Δια να ορίσωμε τι είναι ο Ριζοσπαστισμός πρέπει να κυττάξωμε ποίοι είναι οι Ριζοσπάστες.

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

Οι Ριζοσπάστες είναι δύο λογίων, 1ον εκείνοι που από διάφορους δρόμους εφθάσανε στην απελπισία, 2ον εκείνοι που έχουνε παλαιά προσωπικά παράπονα εναντίον εις την Κυβέρνησιν. Οι πρώτοι είναι αληθινοί Ριζοσπάστες. Εκείνο που ζητούνε το ζητούνε με την αλήθεια, και είναι το αίσθημα της ψυχής τους· το αναποδογύρισμα της κοινωνίας είναι το μοναχό βάλασμα εις τα δεινά τους. Οι δεύτεροι δεν είναι παρά ψευδοριζοσπάστες. Τούτοι ωφελούνται από τη θέση την ετοιμασμένην από τους πρώτους, δια να εγδικηθούνε την Κυβέρνηση, επειδή τόσον καιρό δεν τους έδιν' επάγγελμα, δεν τους έκανε κριτάδες, δεσποτάδες, αστυνόμους και άλλα τέτοια. Τούτο, όμως όταν ήθελε ιδούνε κρεμάμενο το αναποδογύρισμα, εξεγενόντανε από τους Ριζοσπάστες, για να φυλάξουν το σπήτι τους. - Είναι και μια τρίτη τάξη Ριζοσπαστώνε, εκείνοι που στοχάζονται πως ο ριζοσπαστισμός είναι φιλελευθερία, νομίζουνε πως οι ριζοσπάστες είναι άνθρωποι τίμιοι που ζητούνε να θυσιαστούνε για την Πατρίδα, και έχουνε την ελπίδα τους σ' εδαύτους· μα τούτοι είναι μόνον άξιοι για συμπόνεση. Τούτοι, αν για τη λίγη τους πείρα δεν ημπορούνε να ξεχωρίσουν τα πράγματα και μένουν απατημένοι, είναι όμως έτοιμοι ν' αγκαλιάσουνε και ν' ακολουθήσουνε την αλήθεια μόλις τους φανερωθεί και λάμψη στα μάτια τους. Τούτους λοιπόν δεν τους ανακατόνουμε με τους Ριζοσπάστες. Ο

Ριζοσπαστισμός στην Κεφαλονιά συνίσταται εις τες δύο πρώτες τάξεις οπού εμελετήσαμε· και από τούτες τες δύο ο αληθινός Ριζοσπαστισμός ευρίσκεται εις την πρώτη.

Είναι τώρα χρόνοι που διάφορα πάθη και ελαττώματα καταδυναστεύουνε την Κεφαλονιά. Η πασέτα αφάνισε και αφανίζει πολλούς· η πολυτέλεια συναγωνίζεται με την πασέτα και κάνει το κατά δύναμην· η λαιμαργία κάνει κ' εκείνη, ό,τι μπορεί για να κόψη το λαιμό του αφεντός της· η δοξομανία χτυπάει τσεκουριές τση Συνείδησης· η άτιμη κερδοσκοπία εντύθηκε την υπόκριση, εγίνηκε καλόγρια, και βασιλεύει, ατάραχη μέσα σε τούτο το μεγάλο μοναστήρι του Διαόλου. Όλα τούτα τα ζοφερά δαιμόνια φέρνουνε στο τρομερόν εκείνο ακρωτήριο της απελπισίας εις το οποίον ο φθάσας δεν του μένει άλλο παρά να δέση μια πέτρα στο λαιμό του και να βουτήξη Τούτος, για παρηγοριά του, ήθελε να μπορή να σύρη μαζί του και την κοινωνίαν όλην, και τούτος είναι ο ριζοσπάστης ο κεφαλονίτης.

Τέτοιοι λοιπόν όντες οι ριζοσπάστες, ο ριζοσπαστισμός, έπεται, δεν είναι άλλο παρά η κορύφωσις της διαφθοράς, η οποία μόλις άκουσε δυνατόν αρκετά τον εαυτό της, κ' εμπόρεσε δια μέσου του κεφαλονίτικου τύπου να συνακουστή, να ενωθή και να γένη ένα κορμί, ύψωσε κηόλα τη σημαία της υπό το όνομα του ριζοσπαστισμού.

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

Ο Ριζοσπαστισμός λοιπόν είναι η μεγαλύτερη έκφραση της Διαφθοράς· η Διαφθορά εις το μη περαιτέρω.

Η Μ Ε Τ Α Ρ Ρ Υ Θ Μ Ι Σ Ε Σ

Όλος ο κόσμος φωνάζει για μεταρρυθμίσεις. Όλες η τάξεις της κοινωνίας στεναχωρούνται. Κανείς δεν είν' ευχαριστημένος στη θέση του. Η γενική δυσαρέσκεια συνεννοείται, κινείται και η ταραχές αρχίσανε πλέον να ήναι συχνές. Θα πη ότι η κατάσταση της κοινωνίας μας έγινε τω όντι ανυπόφερτη. Μεταρρυθμίσεις λοιπόν, για το Θεό μεταρρυθμίσεις. Προτού όμως βαλθούμε να μεταρρυθμίσωμε τα πράγματα, πρέπει να βάλωμε καλά στο νου μας ότι, αν οι μεταρρυθμίσεις δεν αντικρίζουνε με τα δεινά μας, τα βήματά μας θέλει είναι σφαλερά, και όχι μόνον δεν θέλει αλαφρόσουνε τες δυστυχίες μας, αλλά θέλει βαρύνουνε ακόμη περισσότερο την κατάστασή μας. Ο τρόπος λοιπόν οπού θα βαστάξωμε δια να αναγενήσωμε την κοινωνία μας, είναι, να εξετάζωμα ποία είναι τα δεινά μας, και πέρνοντες έπειτα ένα-ένα, να ζητούμε την ιατρεία τους. Ποία π.χ. είναι τα παράπονα που ακούονται καθημερινώς εις το φόρο και εις τα σπήτια; Μήπως, σα την Τουρκία, ο Κυβερνήτης στέλνει και μας παίρνει τες κόρες μας; Μήπως σα στην Ελλάδα, η Κυ-

βέρνηση δεν δύνεται να δαμάση τες αταξίες του όχλου, και δεν είναι ασφάλεια εις τους δρόμους; Μήπως σα στην Ιταλία, σα στην Αγγλία, πληρώνομε για το φως οπού μπάζει το παραθύρι μας; για το ψόνι το κρίας που ο φτωχός βγάνει από την πόρτα της χώρας, για το αυγό που φέρνει να πουλήση; για κείνο που εξετιμόθηκε πως θα κάμη το χωράφι του, (κάμη-δεν-κάμη!) Μήπως σα στη Ρουσία είμαστε φυλακομένοι στον Τόπο μας και δεν ημπορούμε να έβγωμε να γυρέψωμε τύχη; Μήπως, σα στη Γαλλία, έχομε το ελεύθερο να σφαζώμαστε ανάμεσό μας κάθε τόσο, για ν' αλλάζωμε αφέντη; Κανένα από τούτα. Οι Άγγλοι βαστούν τα νησιά μας για τη θέση του νησιώνε μας, αλλ' αδιαφορούνε τόσο δια εμάς, που δεν μας θυμόνται μήτε δια να μας ωφελήσουνε, μήτε δια να μας βλάψουνε. Και το καλό μας λοιπόν και το κακό μας, είναι έργον δικό μας· και αν υποφέρωμε, εμείς είμαστε η αιτία των συμφορών μας, καθώς αν ευτυχούσαμε, εμείς μόνοι ήθελ' έχωμε την αξιομισθίαν. Ποία λοιπόν είναι τα καθημερούσια παράπονα του λαού; Ο χωριάτης παραπονιέται πως το χειμώνα, τον καιρόν της χρείας του, πρέπει να προστρέξη χωρίς χρήματα στο σταροπουλητή, ο οποίος σα μπιστιού, του δίνει για 150 όβολα το σάρι που πουλεί μόνον 90, και ο χωριάτης του κάνει ομολογία δια τον άγουστο με το 10 τα 100. Τον άγουστο του φέρνει τη σταφίδα του, μα

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

το στατέρι του μαγαζιάτορα, ακουσμένο με τον αφέντη του, τες 100 λίτρες τες κάνει 60⁵¹. Ο μαγαζιάτορας έπειτα θα πουλήση σε διάφορα παζάρια, και η σταφίδα του χωριάτη θα λογαριασθή στο κατώτερο! Έτσι ο χωριάτης θεομάχεται και βρίζει την Κυβέρνηση πως δεν εμποδίζει το σταροπουλητή ν' αδικάη.

Ο σταροπουλητής παραπονηέται πως έχει κοπάδι, και ο χωριάτης που του τα φυλάει, του βγάνει για μερτικό τες έξοδες, κ' εκείνος κρατεί στο μερτικό το δικό του τ' αρνιά, το τυρί, το μαλί και το γάλα από τα οποία μόνον φιλέβει τον ιδιοκτήτη. Αγαναχτάει λοιπόν και τούτος και βρίζει την Κυβέρνηση πως δεν προλαβαίνει τες αδικίες του χωριάτη. Ο άρκοντας παραπονηέται πως ο σέμπρος του του κλέφτει το υποστατικό του, και ό,τι και αν βάλη στο κάμπο, αιτία για την γεωργία είναι παραιτημένη· και το χειμώνα του τσακίνει το σπήτι στον κάμπο και αγαναχτάει με την Κυβέρνηση πως δεν έχει παρμένα αρκετά μέτρα. Ο σέμπρος πάλε θεομάχεται πως ο άρκοντας τότε κλέφτει στο λογαριασμό, και ο φτωχός εκείνος του δίνει αιωνίως χρήματα, αγγάριας, φιλιές, θελήματα, και τόσα άλλα απάνου στο χρέϊ του, μα το χρέϊ εκείνο, αντίς να λιγοστεβή, αξένει πάντα· και φωνάζει πως η Κυβέρνηση είναι ακουσμένη με τους άρκοντες για να πνίγουνε τους φτωχούς. Ο πελάτης παραπονηέται πως ο δικηγόρος του, αποβραδís πριν διαφιλονικηθή η

υπόθεσή του, του μνησεί πως έχει χρεία για ένα δάνειον, χωρίς το οποίο δεν ημπορεί αύριο ν' απαντήση την υπόθεσή του... και λέει πως όμως ετούτη είναι μια από τες μικρότερες κατρεγαριές του δικηγόρωνε, και τα βάνει με την Κυβέρνηση. Ο παπάς παραπονιέται πως εις τες ημέρες μας έλειψε η θρησκεία από τους ανθρώπους, και πως οι χριστιανοί λίγο προσφέρουνε τώρα για τη διατήρηση της Εκκλησίας και του κλήρου· και θέλει πως εις τούτο έχει μέρος η Κυβέρνηση που θέλει να μας αλλαξοπιστήση. Ο λαϊκός παροπονηέται πως εις τες ημέρες μας ο παπάς εκατάστησε τη θρησκεία αξιοκαταφρόνητη, επειδή μπένει στην εκκλησία σαν ο μαγαζιάτορας εις το μαγαζί του, και μετέρχεται το έργον του σαν ένα εργόχειρο για να ζήση. - Τέλος πάντων, το μεγάλο πλήθος εκειώνε οπού χροστούνε, επειδή ελησμονήσανε πλέον πως εκείνα που χρωστούνε, μια φορά τα ελάβανε, θεομαχηόνται πως οι πιστότες τους θαν τους γδύσουνε, και γυρέβουνε κάθε τρόπο για να μην τα επιστρέψουνε, φωνάζοντες τυραννικούς τους νόμους οπού τους υποχρεώνουνε στην επιστροφήν. Ιδού, δια να μην περιττολογούμε περσσότερο, ποίας λογής είναι τα δεινά μας! Είναι αλήθεια πως η εφημερίδες του Νησιώνε δεν εμιλήσανε ποτέ για τα δεινά τούτα· εξεναντίας όταν επόθηκε λόγος, αρνηθήκανε την ύπαρξή τους. Η εφημερίδες, ως από την αρχή, εβαλθήκανε σε μια σφαλερή θέση. - Οι εφημεριδογρά-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

φοι μας αντί να κυττάξουνε να ωφελήσουν τον τόπο τους ανοίγοντες τα μάτια των πολιτών εις τες αληθινές τους πληγές, εις τες αληθινές τους χρείες και συμφέροντα, επροκρίνανε να μας δείξουνε την πολιτικήν τους ικανότητα· επέσανε σα μαγγελάρειοι απάνου στον δυστυχή Πολιτικό μας Χάρτη, ενώ εκείνος δεν έκανε πουλιό καμμίαν αντίσταση, και, στανικώς της ταπεινής και συγκαταβατικής του θέσης, δεν εμείνε εφημερίδα που να μην τον εκαταξέσκλησε, δεν έμειν' εφημερίδα που να μην ωφελήθηκε από τα ελαττώματά του. Και μπορούμε να πούμε, μεταφράζοντες κάπουθε, «Μας αποδείξανε μεθοδικός όλο εκείνο που ήτανε φανερό· μας εδιδάξανε όλο εκείνο που εγνωρίζαμε· ενθουσιαστήκανε με όλην την τέχνην κ' εβγήκανε από την πάλη φυσομανόντες. Εμείς τότες εξυπνήσαμε, και μας εφάνηκε σα νά-θελ' ήμαστε σε μοληνύχτι...» Μα το κακό εστάθηκε που όχι όλοι εμείναμε αδιάφοροι στες εφημερίδες· ο Όχλος εξεναντίας τες ακολούθησε με προθυμία, και με τόση περσσότερη προθυμία, όσο εκείνες, χαϊδεύοντας τες πρόληψές του τον εβεβαιόνανε πως τω όντι η Κυβέρνηση είναι η αιτία των συμφορών του. Μ' αυτόν τον τρόπον ο όχλος εβγήκε από τα σωστά του, και οι εφημεριδογράφοι τον επήρανε στο λαιμό τους.

Τα κακά μας λοιπόν είναι εκείνα που εμελετήσαμε. Κανείς δεν ημπορεί ναν το αρνηθή, επειδή καθημερινώς τα ακούμε

στο παζάρι. Και αφού τα κακά μας προέρχονται από τον εαυτό μας τον ίδιο, τι φωνάζουμε την Κυβέρνηση, η οποία όντας ξένη και πρόσκαιρη, δεν ημπορεί να τήνε ἔγνοιάση παρά διατες υλικές χρείες της ημέρας; Ας αφήσωμε την Κυβέρνηση να χαίρεται· ας αφήσωμε τους εφημεριδογράφους μας ν' ακριβολογούνε στον κάμπο της πολιτικής επιστήμης, και να δείχνουνε την ανοφέλευτη προκοπή τους· ας αφήσωμε στους αντιπροσώπους μας την ἔγνοια να φορτοθούν τα νησιά να τα πάνε όπου θέλουνε· αυτοί γνωρίζουν καλά πως είναι δεμένοι από το ποδάρι, σαν το γάιδαρο που βοσκάει στ' αλώνι, και ξέρουνε πως, μόλις τα πάνε λίγο παράκει, τους τραβούν το σκινί και τα φέρνουν οπίσω. Η αντραγαθίες τους δεν έχουν άλλο σκοπό παρά να τραβούνε στρίμοξη στο θέατρό τους. Ας αφήσωμε κάθε άλλη ανίκανη, ή σφαλερή προσπάθεια, και ας αποφασίσωμε να μεταρρυθμίσωμ' εμείς τον τόπο μας, αναγεννόντας καθέναν τον εαυτό του. Η κατάσταση μας η τωρινή, συμφωνούμε πως είναι ανυπόφερτη· ν' απαρατήσωμε λοιπόν τα παρόντα, και να θεμελιώσωμε την κοινωνία σε νέες βάσεις. Ας παρουσιασθή ο καθένας μας εις τον καθρέφτη της Συνείδησης, και ο καθρέφτης εκείνος θέλει μας δείξη την ιατρεία. Ας πάψη η αδικία κάθε είδους, και ας κάμωμε θρησκεία μας την ηθικήν του Ευαγγελίου. Σαν κάμωμε τούτη τη ριζική μεταρρύθμιση

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

στην ψυχή μας, τότες παύουν ευθύς τα δεινά μας. Τότες η υποθεμένες τυραννίες της Κυβέρνησης γένονται άφαντες. Τότες ξανάρχεται ανάμεσό μας η ευδαιμονία. Έως ότου δεν αποφασίζουμε να είμαστε τίμιοι, η φωνές μας για μεταρρυθμίσεις, δεν θέλει είναι παρά η ανωφέλευτες φωνές των κολασμένων· και τα φύλλα των εφημεριδογράφων θέλ' είναι τα φυσούνια του διαόλωνε που θα φυσούν τη φωτιά μας.

Κ Α Τ Α Σ Τ Α Σ Η Τ Ω Ν Π Ρ Α Γ Μ Α Τ Ω Ν

(Μετά την ιην γενικήν εκλογήν των αντιπροσώπων)

Τι θα πη και οι Ριζοσπάστες εδείξανε τόσην ένωση και ενεργητικότητα, οι κυβερνητικοί τόση διχόνοια μεταξύ τους, και οι μετριόφρονες τόσην αδιαφορία ένας προς τον άλλονε;

Όλα τα πολιτικά κόμματα στην Κεφαλονιά έχουν ένα και τον αυτόν σκοπόν, το επάγγελμα. Το επάγγελμα, σα μια κυματίζουσα σημαία, όχι μεταξύ Ευρώπης και Ασίας, αλλά μεταξύ μας, στέκει στημένο σε τόπο ψηλόνε και δύσβατόνε· και τα σώματα των επ' αυτό ελπίζόντων, διηρημένα σε φάλαγγες Κυβερνητικές, Ριζοσπαστικές, Μετριόφρονες, κινούνται δια την απόλαυσήν των. Οι Κυβερνητικοί βρίσκονται φθασμένοι στο τέλος της πορείας των, εις το ύστερο βήμα, καθένας ξαμόνει

το χέρι του και ελπίζει να πιάση το επάγγελμα· εις εκείνην τη θέση λοιπόν, μακράν από του να ενωθούνε, έχουνε χρεία να λογαριαστούνε για να ελευθερωθή ο ένας από τον άλλονε και ν' απλώση καλήτερα, ή αν ήναι τρόπος, να πατήση κηόλες ο ένας επάνου στον άλλονε για να σώση, και ιδού η διχόνοιά τους και ο πόλεμος. Οι μετριόφρονες, ξοπίσω από τους κυβερνητικούς, και σχεδόν φθασμένοι, βλέπουνε από κοντά το επάγγελμα, και βλέπουνε πως η Κυβέρνηση τους βλέπει. Δεν έχουνε να κάμουνε καμμίαν προσπάθεια, ακολούθως δεν τους χρειάζεται καμμία ένωση, και βρίσκονται όμως αρκετά μακράν για να μην αρχίσουνε ακόμη να λαγγονίζονται· ιδού η αδιαφορία τους. Οι φτωχοί οι Ριζοσπάστες έρχονται τρίτοι, επειδή δεν είναι μεταξύ άλλα πολιτικά σώματα άλλων χρωμάτων, τούτοι όμως ευρίσκονται, ή τουλάχιστον ευρίσκονταν τότες, πολύ μακρά από το επάγγελμα, και τόσο, που τους έγινε χρεία να μεταχειρισθούνε στο ταξείδι τους τη μαγνητική πυξίδα της Αγυρτείας. Τοιουτοτρόπως οι Ριζοσπάστες, για να φθάσουνε να ριζοσπάσουνε το επάγγελμα, έπρεπε να περάσουνε Βουνά ψηλά, λαγγάδια και βυθούς, έπρεπε να νικήσουνε δυσκολίες άπειρες, ακολούθως τους εχρειαζότουνε κηόλες σύμπνοια κ' ενεργητικότητα μεγάλη. Η θέση των πραγμάτων από τότε δεν άλλαξε. Η πολιτική μας κατάσταση έμεινε στάσιμη επειδή, οι

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

Ριζοσπάστες, απολαβόντες το ποθούμενον δεν έχουνε πουλιό τίποτε να κάμουνε· οι κυβερνητικοί, ελπίζοντες εις σε μια διάλυση, δεν επιχειρίζονται τίποτε, και προσμένουνε να ιδούνε τα πράγματα πως θα πάνε· οι μετριόφρονες, απαρατημένοι, κατατρεγμένοι μάλιστα από τον λαόν, και μακράν από την Κυβέρνησην, εδεικιάσανε. Η ησυχία λοιπόν του Τόπου μας χρεοστεείται εις τον θρίαμβον των ριζοσπαστών, εις την δειλίαση των Μετριοφρόνων, και στην καρτεροσύνη των κυβερνητικών. Τούτη όμως η ανακωχή δεν ημπορεί να βαστάξη πολύν καιρό. Οι Κυβερνητικοί δε θα χάσουνε την υπομονήν τους, οι Μετριόφρονες θα εμπυχοθούνε, και οι Ριζοσπάστες ευρίσκοντες τότε το επάγγελμα εις κίνδυνον, θα ξαναμηνίσουνε πάλε· η κοινωνία θα ματαταραχθή και οι χωριάτες θα ματατοπίσουνε ίσως με το αίμα τους την γην εκείνην εις την οποίαν εμείς συνάζουμε το επάγγελμα.

Μα δεν είναι καμμία θεραπεία σε τόσο κακό;

Υποθέτοντας πως η Προστασία δεν επιθυμά και δεν ερεθίζει τες ακαταστασίες εις τον τόπο μας, τα θεραπευτικά μέσα είναι στο χέρι της, και είναι εύκολα. Όταν αυτή θέλη, λέγει λόγον και ιαθήσονται η πληγές μας. Ας εξορίση επί ζωής των τους λαοπλάνους· αυτοί είναι άξιοι και μεγαλύτερης τιμωρίας, επειδή διαφθορείς και προδότες της Πατρίδος. Ας πάψη την

ελευθεροτυπία, η οποία έως τώρα δεν εστάθηκε παρά όργανο του ψεύδους και της απάτης. Ας ασηκόση την ελευθεροψηφία, η οποία δεν αρμόζει εις λαόν όστις δεν γνωρίζει την θέσην του. Τούτα τα δύο πολύτιμα προνόμια ήθελε παραμπρός μας τα επιστρέψει, όταν ήθελ' ήμαστε περισσότερο ικανοί ναν τα έχωμε. Και τέλος, όποιος εις το εξής ήθελε πιαστή επ' αυτοφώρω πλανόντας, να παιδεύεται με αυστηρότητα.

Υποθέτοντας πως η Προστασία επιθυμά τες ταραχές εις τον Τόπο μας, και πλαγίως ερεθίζει το αναρχικό πνεύμα των λαοπλάνων, η θέση μας τότε γένεται φριχτή, και η θεραπεία πολύ δύσκολη και πολυχρόνια, επειδή η βοήθεια των ολίγων τιμίων ήθελε εξακολουθεί να ζουπιέται μεταξύ λαοπλάνων και Κυβερνήσεως. Εμείς όμως πρέπει τότε ν' απαρατήσωμε τα πολιτικά πράγματα εις την διάθεσησιν Εκεινής της Δύναμης της οποίας δεν ημπορούμε ν' αντισταθούμε κατά πρόσωπον. Ν' ανοίξωμεν εφημερίδες οικογενειακές δια των οποίων να πασχίσωμεν την είσαξην της ηθικής και της εξευγένησης εις την κοινωνίαν και έτσι, καλητερέβοντες τα άτομα, να βάλωμε μια δυνατήν ασπίδα εναντίον εις τες ενωμένες προσπάθειες λαοπλάνων και Προστασίας. Ξέρω πολύ καλά ότι, άνθρωποι που εγεννηθήκανε κ' εγεράσανε στη διαφθορά, που η ψυχή τους είναι πιομένη από αδικία σαν το σφογγάρι στη θάλασσα, εκείνοι θα πεθάνουνε κα-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

θώς εζήσανε· μα κοντά σε τούτους είναι και νέοι εις την ψυχὴν των οποίων η διαφθορά δεν έβαλε ακόμη βαθιές ρίζες, ετούτοι θέλει μας ακούσουνε, και σε τούτους πρέπει να βάλωμε τες ελπίδες μας. Ακόμη, να ανοίξωμε Καταστήματα εις τα οποία τα παιδιά των φτωχών να διδάσκονται γράμματα και ηθικήν. Όλα τούτα είναι βέβαια μέσα πολυχρόνια μα πρέπει ν' αρχίσωμε, για να τελειώσωμε κηόλες. Τότες όμως θέλει ιδούμε, κατά που η κοινωνία μας ηθικεύεται, οι λεγόμενοι Ριζοσπάστες να αδυνατίζουνε, και να πιάνουνε τελειώνοντες σαν από φθίση. Όταν το φως της Δικαιοσύνης έμπη στην ψυχὴν των ανθρώπωνε, τότες θέλει ελευθερωθούμε από το βασάνισμα της αδικίας, και κάθε άλλο ιδανικό βασάνισμα θα διασκεδαστή, καθώς εις το φως του λύχνου διασκεδάζονται οι Βρυκολάκοι και τα Στοιχιά.

Τ Ι Ε Ι Ν Α Ι Ο Φ Ι Λ Ε Θ Ν Ι Σ Μ Ο Σ

Η φύση δεν έκαμε Άγγλους, Γάλλους, Έλληνες ή Τούρκους. Η φύση έκαμε ανθρώπους. Τες ξεχωριστικές τούτες ονομασίες τες εδώσαμ' εμείς έπειτα, όταν η ανθρώπινη αδυναμία δεν εσυγχώραε να ενωθούν όλοι οι άνθρωποι εις ένα έθνος, εις μιαν κοινωνίαν. Τοιουτοτρόπως το τετάρτιασμα της ανθρωπότητος εις έθνη εστάθηκ' ένα πολιτικόν οικονομημα, και όχι ένα φυσι-

κόν αποτέλεσμα. Η ανθρωπότητα πρέπει να μείνη τεταρτιασμένη ανάμεσό της, έως ότου δεν ευρίσκεται ο τρόπος να εκτελεστή του Χριστού η ιδέα «Να ενωθή και ν' αγαπηθή»· αλλ' έως τότε η τάση προς εκείνην την ιδέαν είναι προδευτική τάση, ενώ η τάση προς το σφίξιμο του αποκλειστικού εθνισμού, είναι οπισθοδρομική, ή τουλάχιστον στάσιμη.

Είναι τώρα καιρός οπού βλέπουμε έναν κάποιο φανατισμό, και μάλιστα επίδειξη φανατισμού δια τον εθνισμό μας. Ο φιλεθνισμός σήμερα είναι η αρετή της ημέρας· και θεωρείται από τους πολλούς ως ένα αίσθημα εις το άκρον γενναίον. Εύκολον είναι σ' εμάς ν' αποδείξωμε ότι οι πολλοί απατόνται, αλλά δεν είν' εύκολο εις τους πολλούς να μας εννοήσουνε, και να συναισθανθούνε μ' εμάς.

Π φιλεθνισμός έχει κ' εκείνος τη γενναιότητά του, αλλά έχει μια γενναιότητα σχετική και περιορισμένη. Η αγάπη του έθνους έχει την αρχή της εις την αγάπη του ατόμου. Το άτομον οπού αγαπά το έθνος του, αγάπησε πρώτα τον εαυτό του, και τέλος πάντων το Έθνος του. Κατ' αυτόν τον τρόπο, έως εδώ, η αγάπη του Έθνους είναι η μεγαλύτερη έκχυση της καρδιάς, και συγκρινόμενη με του ατόμου, είναι βέβαια ένα αίσθημα γενναίον. Αλλ' οι βαθμοί της αγάπης δεν τελειόνουν εδώ, και η αγάπη του Έθνους, στέκει προς την αγάπην της ανθρωπότητος, ως η

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

αγάπη του ατόμου στέκει προς την αγάπη του Έθνους. Εκείνος οπού θυσιάζει την επίλοιπην ανθρωπότητα εις το Έθνος του, είναι εγωιστής και δειλός τόσο όσον εκείνος οπού θυσιάζει το Έθνος του εις το άτομόν του. Τούτη είναι απλή βαθμολογία η αλήθεια της οποίας είναι τόσο φανερή, που έπρεπε να καταπέιση και να σύρη όλα τα πνεύματα, αν δεν ήτον αληθινόν ότι, «οι άνθρωποι διατηρούν ακόμη τας προλήψεις της νηπιότητός των, εκείνας του τόπου των και του αιώνος των, πολύν καιρόν έπειτα αφού γνωρίσουν όλας εκείνας τας αληθείας αι οποίαι διασκεδάζουν τας προλήψεις». Η αγάπη λοιπόν του Έθνους όταν εις τον ίδιον καιρόν βάνη τα σύνορα της αγάπης, μακράν από του να είναι αρετή, είναι ελάττωμα. Ένας τέτοιος φιλεθνισμός είναι το αίσθημα μιας ψυχής αδικημένης από τη φύση, μιας ψυχής ολίγου ορίζοντος· και είναι παράδοξο ν' ακούη κανείς, ότι ένα τέτοιο αίσθημα κηρύττεται ανάμεσό μας ως ο μόνος σκοπός εις τον οποίον πρέπει να τείνουνε όλες η προσπάθειες!

Μ Α Τ Σ Α Δ Ο Ρ Ο Ι Κ Α Ι Ρ Ι Ζ Ο Σ Π Α Σ Τ Ε Σ

Οι Ματσαδόροι συνηθούνε να διαλέγονται τέσσαροι από τους δυνατότερους, και με στάγγες και με σκοινιά να φορτόνονται εν αυγό και ναν το κουβαλούνε οι τέσσαροί τους εις το φόρο.

Ο Ριζοσπάστης εξεναντίας ενώνεται με τους άλλους Ριζοσπάστες, μόνον επειδή η φύση των ομοίων θέλει την ένωσή τους· αλλ' αυτός μόνος του είναι αρκετός δια τα μεγαλύτερα ανδραγαθήματα!...

Ο Ματσαδόρος ενώνεται με τρεις άλλους Ματσαδόρους για ν' ανασηκώσει εν αυγό, και πάλε το βάρος τότε θλίβει.

Ο Ριζοσπάστης πετιέται μόνος του σηκώνει στον ώμο του, την Εφτάνησο, και με τη μάτσα στο χέρι διόχνει την Αγγλία! Όλο τούτο, χωρίς να σφιχτή μήτε!...

Φανερό λοιπόν ότι ο Ριζοσπάστης έχει υπεροχήν απάνου στο Ματσαδόρο: μα φανερό κηόλες πως η κατάστασή μας είναι ελεεινή.

Και σε τούτη μας την ελεεινή κατάσταση έχει μέρος, είναι ένοχος η Προστασία ; Ποιος ηξέρει! Μιαν ημέρα ίσως θέλει το εξετάσωμε, και θέλει το εξετάσωμε με όλην την ειλικρίνεια. Για την ώρα, εκείνο που στοχαζουμάστε είναι πως οι «Άγγλοι έχουνε συμφέρον να μας δείξουνε στην Ευρώπη ανίκανους και διεφθαρμένους» Ξαλληώς πως να εξηγήσωμε το ότι οι Άγγλοι υποφέρουνε μέσα στη Συνέλευση, τώρα τόσον καιρό, πράμματα, που δεν τα συγχωρούνε μήτε στο Λίστον, πάρι το καρναβάλι, και μόνον τες δυο ύστερες εβδομάδες;

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

Ω, Κύριοι αντιπρόσωποι Ριζοσπάστες, εσείς, μόλον οπού σήμερα ήστενε οι Ήρωες του Όχλου, χρεωστάτε απολογίαν δια την διαγωγήν σας εις εκείνους οι οποίοι δεν είναι όχλος, και οι όποιοι μπορούνε να σας τήνε ζητήσουνε εξ ονόματος του όχλου του ίδιου, καθώς οι κηδεμόνες δια τα ανήλικά τους. Ναι, Κύριοι, ο ανήλικος λαός της Κεφαλονιάς σας ετίμησε υποθέτοντες εις τον εαυτό σας, ικανότητα και τιμιότητα. Σας έδωσε τας ψήφους του σχεδόν όλας, αρνούμενος τας εις τους αληθινά ικανούς και τίμιους. Σας έκαμε να θριαμβέψετε εναντίον εις αντίπαλους πολύ δυνατοτέρους σας. Σας εδέχθηκε με τα ουρά, και έκαμε φωτοχυσίες εις το όνομά σας. Σας εκαταβόδωσε με τες ευχές του, και έβαλε εις εσάς όλες του τες ελπίδες!...

Και σεις. Κύριοι, ποία καλά, ποιές ωφέλειες επαρακινήσετε δια τον Τόπο, δια να δειχθήτε άξιοι των τιμών οπού ο Τόπος σας κάνει; Μη θα μας ειπήτε την πρόταση του να διώξουμε τους Άγγλους από την Εφτάνησο; Ντροπή!... Εκείνα που λέτε του Όχλου δεν ημπορεί ναν τα πήτε εις ανθρώπους οι οποίοι γνωρίζουνε τη θέση της Εφτανήσου προς την Αγγλία, τη θέση της Αγγλίας εις τον Κόσμο, και μάλιστα τη θέση της ευγενείας σας εις την κοινωνία, ακολούθως βλέπουνε καθαρά εις τα πράγματα, και ξέρουνε να δώσουνε το βάρος οπού χρειάζεται σε κάθε σας κίνημα. Η πρόταση περί αποδιώξεως των Άγγλων

από την Εφτάνησο, δεν ήτανε γι' αντιπρόσωπους εφτανήσιους προς τους Άγγλους τους ίδιους· εκείνη ήτανε μια απλή θεατρική παράσταση, η οποία είχε να μάση χειροχτυπήματα!... Η πρόταση εκείνη δεν ήτανε ειλικρινής εις το στόμα σας, εσάς οπού εγνωρίζετε πως δεν ημπορούσε στην Αγγλία να λάβη άλλο αποτέλεσμα, παρά εκείνο της καταφρονήσεως. Εσείς ευχαριστηθήκετε να ντροπιάσετε με τη διαγωγή σας τον εαυτό σας και τον Τόπο σας, δια να στερεώσετε, σας εφάνηκε, τα συμφέροντά σας, μαγέβοντες τον όχλο!... Αι, κύριοι προφέσορες της σταχτοστραβώσεως! Πόσον αξιοκαταφρόνητος πρέπει να ήναι εκείνος ο οποίος ευχαριστηείται να βάλη μια ντροπή στο πρόσωπό του, δια να εξακολουθήση να έχη την υπόληψη του όχλου και τα επαγγέλματα που δίνει ο όχλος! Και όμως, μεγάλο πράμα πρέπει να είναι εκείνο το επάγγελμα, επειδή είναι ακόμη τόσοι στη Κεφαλονιά οπού σας φθονούνε και αγωνίζονται ν' αποχτήσουνε την καταδρομή της Κυβέρνησης, για να μπορέσουνε να παρουσιασθούνε μάρτυρες της ελευθερίας εις τον όχλον, ο οποίος τώρα δίνει επαγγέλματα!... και η Αστυνομία του βοηθά θαυμασίως εις το σκοπό τους!... και σα να εφοβότουνε μη μιαν ημέρα σας χάση ετοιμάζει άλλους υποψήφιους για τη θέση σας!... Εσείς ευρήκετε την Καλλιφουρνία σε τούτο το Μεταλλείον οπού σκάφτετε· μα ο λαός θε ναύρη τον τάφο

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
του σε τούτο σας το σκάψιμο! Μακράν λοιπόν από του να μας
καυχηθήτε δια την πρότασή σας, σας λέμε πως εις την πρότα-
σιν εκείνην, σαςίδαμε Τσαρλατάνους, προδότας.

Ποία καλά λοιπόν μας εκάμετε; Μήπως επροβλέψετε δια
την γεωργίαν; ευκολύνετε το εμπόριον; εμπυχώσετε τη βιο-
μηχανία; οργανίσετε καλύτερα την παιδεία; Μήπως εθυσιά-
σετε το συμφέρον σας, μετριάζοντες τη δύναμη της Υψηλής
Αστυνομίας;⁵².

Δεν σας ερωτούμεν εάν η διαφθορά της κοινωνίας μας
έσυρε διόλου την προσοχήν σας, επειδή και άλλη φορά που
ομιλήθηκε περί τούτου, η ακεραιότης Σας αρνηθήκετε την
ύπαρξιν της διαφθοράς!... γιατροί ανίκανοι και ασυνείδη-
τοι! που αντίς να γιατρέψετε την πληγή τήνε κρύβετε στα
μάτια του αρρώστου! -Μήπως τουλάχιστον με τη φρόνιμή
σας διαγωγή, με τη σεβασμιότητα του χαρακτήρος σας, εκά-
ματε ώστε η Προστασία να μην ήναι διόλου μεταγνωμένη
δια τες ελευθερίες οπού μας έδωσε, και σκοπεύει τώρα να
μας δώση κηάλλες ακόμη; Μήπως αφήσετε κατά μέρος τα
ιδιαίτερά σας πάθη κατά της Κυβέρνησης, και χωρίς ναν τα
ξεθυμάνετε τώρα εις τη Βουλή, αφιερωθήκετε μόνον εις την
μεγαλήτερον ωφέλειαν της πατρίδας σας; Μήπως οι Άγγλοι
και οι άλλοι ξένοι που μπορεί να ευρεθήκανε στους Κόρ-

φους, δεν είδανε διόλου μέσα στη Βουλή σκηνές αξιογέλαστες και αξιοθρήνητες; - Α, μα! να ξέρουνε λοιπόν οι Άγγλοι και οι άλλοι ξένοι εις τους οποίους εγινήκετε παίγνια, πως εσεείς, Ματσαδόροι, δεν είστενε παρά το έχτρωμα μιας ελευθεροψηφίας, δια την οποίαν ο λαός μας ήτανε κακά προετοιμασμένος· και ότι οι φρόνιμοι και τίμιοι πολίτες του Τόπου σας σας θεωρούνε ως διεφθαρμένους, και σας κηρύττουνε προδότας της Πατρίδος.

Κ Α Τ Α Σ Τ Α Σ Η Τ Ω Ν Π Ρ Α Γ Μ Α Τ Ω Ν ⁵³

Αν έλεγε κανείς πως δεν υπάρχουν αριστοκρατικοί και φιλελεύθεροι στον τόπο μας, ήθελ' ίσως φανεί άθεος, όλο το ίδιο σαν και νάλεγε πως δεν υπάρχουνε βρικόλακοι.

Δεν υπάρχουνε βρικόλακοι! Μα πως λοιπόν κάνουνε τόσην ταραχή στο σκοτάδι;

Γιατ' είναι σκοτάδι. Αλλ' αν μέσα στο σκοτάδι εφέρναμε τη λαμπάδα του Ορθού λογικού μας, ευρίσκαμε βέβαια πως, μήτε βρικόλακοι, μήτε φιλελεύθεροι, μήτε αριστοκρατικοί υπάρχουνε. Είναι κάτι μέσ' στο σκοτάδι πού κάνει τη συντροπή, μα εκείνο το βρίσκουμε.

Ας μην απατηθώμεν εις τα ονόματα φιλελεύθεροι και αρι-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
στοκρατικοί. Εδώ δεν ίδα ποτέ δύο πράγματα από κάτω σε
τούτα τα δύο ονόματα. Εισ τον Τόπο μας δεν υπάρχει παρά
ένα μοναχό μεγάλο κόμμα, ή δια να πούμε καλύτερα, ένας
μοναχός μεγάλος σωρός από ανθρώπους της Κυβέρνησης,
διηρημένος σε δύο στάσεις, Κυβερνητικοί με επάγγελμα, Κυ-
βερνητικοί δίχως επάγγελμα. Τόσον όμως η μια, σαν και η
άλλη στάση, είναι δούλοι ταπεινοί της Κυβέρνησης, έτοιμοι
δηλαδή ναν τήνε δουλέψουνε πάντα κλειστά τα μάτια, εις σε
κάθε της θέληση.

Μα πως λοιπόν οι αυτολεγόμενοι φιλελεύθεροι κάνουνε
τον πόλεμο της Κυβέρνησης;

Ο πόλεμος τούτος είναι κακά εννοημένος. Οι αυτολεγόμε-
νοι φιλελεύθεροι, μακράν από του να κάνουν τον πόλεμο της
Κυβέρνησης, κάνουν εξ εναντίας τον πόλεμον εκείνων οπού
δουλέβουνε την Κυβέρνηση, επιθυμόντες να δουλέψουν εκεί-
νοι στο πόδι τους.

Η Κυβέρνηση λοιπόν δεν έχει σε τούτα τα δυο κόμματα
έναν εχθρό και ένα φίλο, αλλά μάλιστα δύο αντίζηλους ερα-
στάς οπού αμπώνουνται ποιος ναν την πρωτοπάρη. Τα επαγ-
γέλματα δεν φθάνουνε δια όλους, κ' εκείνοι που μένουνε απ'
όξου, γαυγίζουν εκείνους οπού είν' από μέσα. Ιδού τα δύο ιδα-
νικά χρώματα Αριστοκρατικοί και Φιλελεύθεροι!

Η αλήθεια τούτη εγενότουνε χειροπιαστή αν αναφέρναμεν ειδολογικώς τες περιστάσεις και τα πρόσωπα που εδώσανε αφορμή σε τούτες τες σκέψεις.

Αν εξετάσωμε την ιστορική πηγή των λεγομένων φιλελευθέρων, θέλει τους εύρουμε φερμένους σε τούτο το κόμμα από διάφορα κυβερνητικά σουληνάρια· καθώς αν εξετάσωμε την πηγή των λεγομένων αριστοκρατικών την ευρίσκουμε σε πολλότατους φιλελεύθερη. Ας ιδούμε τους πρώτους.

Φιλελεύθεροι είναι όλοι εκείνοι που εξορισθήκανε από επαγγέλματα.

Φιλελεύθεροι είναι όλοι εκείνοι που, αφού πρώτα εβάλανε όλες τους τες δύναμες, εμεταχειρισθήκανε όλα τους τα μέσα δια να λάβουν επάγγελμα, αποτύχανε.

Φιλελεύθεροι τέλος πάντων είναι όσοι δεν ευχαριντούνται στα επαγγέλματά τους, και ζητούνε μεγαλήτερα.

Από τέτοιους ανθρώπους λοιπόν συνιστάμενον, εις μέγα μέρος, το σώμα των φιλελευθέρων, πως να μην ιδή κανείς ότι οι φιλελεύθεροι τούτοι είναι μια εξακολούθηση, μια ώρα του κόμματος της Κυβέρνησης;

Μα τι ήθελε πη κανείς δια τους λεγόμενους αριστοκρατικούς; Πούθεν έρχονται τούτοι και που πάνε; Οι Αριστοκρατικοί τούτοι είναι, εις μέγα μέρος τουλάχιστον, εκείνοι οι πρώην

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
φιλελεύθεροι, οι οποίοι, κρασμένοι από φοράν εις φοράν εις
τα επαγγέλματα, εθεωρήσανε πάντα το κάλεσμα τούτο ως τον
καρπὸν του ιδρώτου των· και εκλείσανε ακολούθως το φιλελεύ-
θερο στάδιό τους με την ενηγγάλισιν ὄχι τάχα των αρχῶν της
Κυβέρνησης, ἀλλὰ της τυφλῆς υπακοῆς!... Ούτε που χρειάζεται
να αναφερθούνε παραδείγματα, δια να αποδειχθῆ μια ἀλήθεια
τόσο καλά γνωρισμένη⁵⁴. Καὶ εἶναι χρεῖα μῆτε, ομιλόντες ἀνά-
μεσό μας, να φέρωμε παραδείγματα για ν' αποδείξωμε ὅτι ἡ
Κυβέρνησι στρατολογητάι μέσα στους αυτολεγόμενους φιλε-
λεύθερους; ὅτι οἱ ἄνθρωποι τούτοι της Κυβέρνησης γένονται
πάλε φιλελεύθεροι κάθε φορά που τους λείπει ἡ θέσι τους; ὅτι
ακολούθως οἱ Κυβερνητικοὶ ἐρχονται στους φιλελεύθερους καὶ
οἱ φιλελεύθεροι στους κυβερνητικούς, καθὼς ἡ νυφάδες ἐρχου-
νται στα πιστρόφια; Ἰδού λοιπὸν οἱ Κυβερνητικοὶ φερμένοι ἀπὸ
πηγῆ φιλελεύθερη, καθὼς καὶ οἱ φιλελεύθεροι φερμένοι ἀπὸ
πηγῆ κυβερνητικῆ! Ἰδού ὅλη ἡ συνηθισμένη κυκλοφορία τούτου
του θερμασμένου αἵματος! ἰδού πως φιλελεύθεροι καὶ αριστο-
κρατικοὶ, γυρίζουνε ὅλοι τριγύρου εις το ἐπάγγελμα, σαν το νερό
τριγύρου σὴν καταβάθρα! ... Καὶ, μα τὴν ἀλήθεια, διατί ἡ Κυ-
βέρνησι δεν ἐπῆρε ποτε δυνατὰ μέτρα ἐναντίον εις τούτους τους
λεγόμενους φιλελεύθερους, οἱ οποίοι τήνε πολεμοῦν τόσο; Διότι
μακρὰν ἀπὸ του να τους κατατρέξῃ, ἡ Κυβέρνησι ἔχει μάλιστα

ένα συμφέρον να τους βαστά ζωντανούς και έτοιμους. Τούτοι οι τοιούτοι φιλελεύθεροι σχηματίζουνε πάντα ένα είδος σκιάχτρου δια τους κυβερνητικούς, εις ωφέλειαν της Κυβέρνησης. Η Κυβέρνηση έχοντας ντρίμοξη στον πλειστηριασμό των επαγγελμάτων, τα δίνει με καλήτερες συνθήκες. «Αν εσείς δεν ευχαριστήεστε να δουλεύετε έτσι, κράζω τους φιλελευθέρους οι οποίοι με δουλεύουνε όπως θέλω». Ιδού η πολιτική της Κυβέρνησης! Και έχρειάστηκε να καταχρηστούνε το χαϊδεμα της Κυβέρνησης οι λεγόμενοι φιλελεύθεροι, έχρειάστηκε να τυπωθούνε φημητικοί ανόνημοι λίβελοι εναντίον εις τους επαγγελματικούς, σκληρές βρисиές εναντίον εις την Κυβέρνησην, ψευτιές και συκοφαντίες κάθε λογής, και να γενούνε μύρια άλλα αταχτήματα δια να την κάμουν να κινηθή. Η τόση υποφερτικότητα της Κυβέρνησης δια τους φιλελεύθερους, δείχνει αρκετά τη συμπάθεια που υπάρχει μεταξύ εκείνης κ' εκείώνε· και θα πη ότι η Κυβέρνηση εγνώρισε καλά τους φιλελεύθερους, και ακολουθώς τους θεωρεί καθώς πρέπει ναν τους θεωρήση, ως ανθρώπους της.

Οι κυβερνητικοί τούτοι χωρίς επάγγελμα είναι πολλά ενεργητικοί, και δεν πάβουνε ραδιουργόντες ανάμεσα εις τον όχλο, ο οποίος, φανατιζόμενος εις το εύμορφον όνομα της ελευθερίας, δεν διακρίνει πλέον τα πρόσωπα που του παρουσιάζονται ως φιλελεύθερα, και γίνεται το ελεεινό παίγνιό τους.

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

Αφήνοντας κατά μέρος όλες τες άλλες φλυαρίες, όλα τα άλλα ψεύδη, όλες τες άλλες διαβολές, συκοφαντίες και πονηρίες οπού τούτοι μεταχειρίζονται δια να απατήσουν τον όχλον, και να τον κάμουνε να χρησιμέψη ως μέσον εις την απόλαυση της αισχρής ιδιοτέλειάς των, ας ενθυμίσωμε μόνον την ασυνείδητη διαγωγή τους, όταν εδημοσιευθηκε η νέα Νομοθεσία μας. Η νέα τούτη Νομοθεσία δεν εβάλληκε στον τόπο μιας άλλης, δια να ειπή κανείς ότι εις τούτην χειροτερέψαμε. Τούτη εξεναντίας είναι βαλμένη στον τόπο του αυθαιρέτου, επειδή το αυθαίρετο σχεδόν ετελείωνε πρώτα τες υπόθεσες, και είναι συνταγμένη απάνου στες φιλελευθερότερες νομοθεσίες της εξευγενισμένης Ευρώπης. Ημπορεί, κάποιες ειδικότητες, να μην είναι ίσως τόσο αρμόδιες δια τα έθιμα τα δικά μας, μα είναι τάχα δια τούτο που πρέπει κανείς να κατηγορήση τη Νομοθεσία εν γένει, να την συκοφαντήση, να ερεθίση τον Όχλον εναντίον της, και να κάμη ώστε οι δυστυχείς χωριανοί να αποσπρόχνουνε με τη βία τα αληθινά τους συμφέροντα; Και διατί, Κύριοι Φιλελεύθεροι, να τρέχετε στα χωριά φωνάζοντες πως όποιος από τώρα κι ομπρός θα βαφτίση το παιδί του, θα πληρώνη 20 δίστηλα, ή θαν το βαφτίζη φράγκικα;⁵⁵ - Διατί λέγετε στους καϋμένους τους χωριανούς πως όποιος πεθένει θα πληρωνη τόσο, ξαλλιώς μένει άταφος; Πως κάθε παιδί που

γεννηέται θα πληρώνη τόσο· και άλλα παρόμοια; Δεν ηξέρετε τάχα πως αυτά τα ψέμματα, γεννημένα από το κεφάλι σας, ζημιόνουν εκείνους οπού τα πιστεύουνε; Διατί να ξαγριώνετε τον όχλο λέγοντές του ότι η δημοσίευση των γάμων πριν του μυστηρίου, είναι εναντίον εις την θρησκείαν; Δεν εννοείτε τάχα πόσο βλαβερές είναι εις την κοινωνίαν η απάτες οπού μεταχειρίζεσθε; Μηχανουργήματα, επιβουλές, ψέμματα, και απάτες τέτοιας λογής, δείχνουν εις τους τίμιους πολίτας όλην την αισχρότητα της ψυχής σας και αν δεν σας μέλει δια την αηδιάν οπού η δειλία σας μας προξενάει, θα πη ότι είσθε πάρα πολύ αξιοκαταφρόνητοι!...

Τώρα, τέτοιοι εχθροί δεν λέγω της Πατρίδος των μόνον, αλλά της ανθρωπότητας και της εξευγένισης, δεν έπρεπε ν' ανοίξουν τα μάτια της Κυβέρνησης, αν ήτον αληθινόν ότι η Κυβέρνηση δεν θρέφει κρυφή συμπάθεια δια τούτους τους εραστάς της; Δεν έπρεπε να δώση αφεαυτού της ελευθεροτυπίαν εις τα νησιά μας, δια να ημπορέσουν έτσι οι καλοί πολίτες να ξεμασκαρώσουνε τους πολιτικούς τούτους αγύρτας, φανερώνοντας εις το δημόσιον όλην τους την υποκρισίαν και διπλότητα; - Μα όχι, η Κυβέρνηση είναι η Κίρκη τούτων των ζώων!...⁵⁶

Ιδού η κατάσταση των πραγμάτων εις την Εφτάννησο. Η Κυβέρνηση εμπόρεσε να σωρέψη εις ένα καθολικόν ιδικόν

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
της σωρόν, όλους τους ανθρώπους ακολούθως εκαταπιέσθηκε
αποκάτου στη ντρίμοξη επειδή δεν εμπόρεσε ναν τους χωρέση
όλους. Εκείνοι που εμείνανε όξου, ζητούνε δεν λέω με πόθο,
αλλά με μανία να έμπουνε μέσα.

Εδω είναι δίψα δια επάγγελμα, η βρύση που το βγάνει δεν
δικάει για ν' απιθώσουν όλοι τη μούρη τους, κ' εκείνοι που δεν
ευρίσκουνε τόπο, ζητούνε να τήνε σπάσουνε με το τσεκούρι της
φιλελευθερίας!

Πρέπει βέβαια να είναι και ενάρετοι πολίτες εις τα νησιά
μας· οι οποίοι, όντες ενάρετοι, πρέπει να είναι και φιλιεύ-
θεροι, αληθινοί φιλελεύθεροι· μα τούτοι μένουνε ήσυχoi και
σιωπηλοί στα σπήτια τους, επειδή καθένας φοβάται το διπλό
νόημα εις το οποίον εκθέτει η λέξη φιλελεύθερος, και εντρέπε-
ται να λέγεται τέτοιος.

Ο Λ Α Ο Σ Κ Α Ι Ο Ι Κ Α Τ Α Χ Θ Ο Ν Ι Ο Ι

Όταν ο λαός μας βλέπη όξου, όλος, ευχαριστημένος και
χαρούμενος δια τη νίκη που του φαίνεται να έκαμε απάνου
μας, μας φωνάζει καταχθόνιους και κάτου-περούκες.

Ένας λαός ευχαριστημένος, ένας λαός χαρούμενος, είναι
δια τον ενάρετον άνθρωπον το πουλιό ευχάριστο θέαμα. Μα

όταν βλέπη κανείς πως η χαρά εκείνη θ' ακολουθηθή γλήγορα από γενική βλάβη του λαού του ίδιου, επειδή μιάζει καθ' όλα με τη χαρά του νήπιου όταν χαίρεται πως έπιασε και κρατεί το φίδι, τι πονόκαρδο δεν κάνει μια τέτοια χαρά!

Μια μασκαράδα εγίνηκε μια φορά στη Ρώμη, η οποία, για την πολλή της ομοιότητα με τα πράγματά μας αξίζει ν' αναφερθή.

Μια συντροφιά μασκαράδες εβγήκανε με πιάτα γιομάτα μιστόπητα· κ' εφαινότουνε πως, από καλοσύνη τους, ηθέλανε να φιλέψουνε τον λαόν. Ο λαός έτρεξε· καθένας εκαμπύλωνε το δάχτυλό του, εβούταε κ' έχαφτε. Μα δεν αργήσανε να τραβηχθούν κατά μέρος, και ντροπιασμένοι, να ξεράσουνε. Η μιστόπητα εκείνη δεν ήτανε όλη μιστόπητα. Απ' όξου, ναι, το κουλούμι ήτανε πετσομένο με μιστόπητα μα μέσαθε ήτανε κάτι άλλο πράμμα πολύ δυσάρεστο...

Λαέ απατημένε, άμποτε τα πράγματα νάλθουνε σε τρόπο, που να μην πληρώσης ποτέ την ποινήν της απάτης σου. Αλλ' αν ευρεθής υποχρεωμένος μια μέρα να ξεράσης τα όσα έχαψες, θέλ' ιδείς τότε, εξετάζοντας ένα ένα, πως δεν ήτανε όλα μιστόπητες.

Η 24 ΩΡΕΣ ΤΟΥ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗ

Ο Ριζοσπάστης ασηκόνεται την αυγή, ας υποθέσωμε τες οχτώ ώρες. Σήμερα είναι καλεσμένος σε γιόμα, οπού βάνει το μερτικό του. Στο σπήτι του κατά το συνηθισμένο, δεν είναι ψωμί· μ' όλον τούτο, πέρνει το καπέλο του, ή τη σκούφια του, και έχει γειά φτώχεια! Η φαμελιά δεν είναι για το Ριζοσπάστη αντικείμενο άξιο της προσοχής του. Αν τα παιδιά του πεινούνε, η μάνα τους ας εύρη ναν τους δώση να φάνε. Αν η μάνα τους η άρρωστη αδημονάη και θεομαχέται, ο Ριζοσπάστης, όντες γυρίση στο σπήτι, της δίνει μιαν κλοτσιά και την κάνει και παύει. Για την ώρα, αν ήναι άρχοντας, ο Ριζοσπάστης αράζει στον καφενέ, αν δεν ήναι άρχοντας στην Ταβέρνα. Τόσο στο ένα μέρος σαν και στο άλλο είναι στρωμένη κουβέντα για την ένωσή μας με την Ελλάδα. Εδώ θε να κοπούνε οι δασμοί, θα κοπούνε τα διάφορα των διαφόρων, ο πλειστηριασμός και ίσως κηόλες θα κηρυχθή το α μόντε ντε-μπι-τι. Στον ίδιον καιρό, ο ενοχλητικός πιστότης ευρίσκεται στου δικηγόρου και κάνει δικογραφίες και μεσέγγυα, με τα οποία όμως ο ατάραχος Ριζοσπάστης μας ανάβει το σίγαρό του. Η διαφιλονίκηση δια τα συμφέροντα της Πατρίδος εξακολουθά ως τες 12 και ο Ριζοσπάστης αποδεί-

χνει πως όποιος δεν είναι Ριζοσπάστης δεν είναι άνθρωπος. Ας Υποθέσωμεν τώρα πως εκείνος εις του οποίου το σπήτι έπρεπε να γένη το γιόμα επιάστηκε ξάφνου κ' εφυλακόθηκε! Το γιόμα πουλιό δε γένεται!... Τούτο το πράμμα συγχίζει κομμάτι το Ριζοσπάστη, ο οποίος έπειτα από κάποιες παρατήρησες απάνου στο αυθαίρετον της Αστυνομίας, κινάει για το σπήτι του να γεφτή. Η γωνιά του είναι σβυσμένη, η γυναίκα του κλαίει, τα παιδιά του φωνάζουνε, η μάνα του τότε καταρηέται... Ο Ριζοσπάστης οπού δεν ευρίσκει ταύλα στρωμένη και φαΐ έτοιμο, πάνει τη γυναικά του και τη δέρνει· τα παιδιά του τρυπόνουνε· και η μάνα του κλειέται και τραβάει τα μάγουλά της... Ο Ριζοσπάστης ξαπλόνεται θυμομένος και νηστικός απάνου στο σοφά του να ησυχάση· μα τότες ανοίγει η πόρτα και μπαίνει ο κοντόσταυλος να μεσεγγυάνη... Τι σεκατουρα τούτη για το Ριζοσπάστη! Πέρνει το καπέλο του και ματαβγαίνει. Εδώ ρίχνουμε ένα κάλυμα απάνου στη σκηνή που παραστένεται σπήτι του, ενώ βουλόνουνται τα κομά του και η κασέλες του... Ο Ριζοσπάστης ξανάρχεται στον καφφέ, όπου ένα κουλούρι βουτημένο σε μιαν ορτσάτα κάνει το γιόμα του και ο καφφεπώλης προσθέτει εις το βιβλίο του, ακόμη ένα κουλούρι και μια ορτσάτα. Ωστόσο έρχεται το απόγιομα, έρχουνται οι επίλοιποι ριζοσπάστες, μα τώρα η πολιτική της αυγής δίνει τόπον εις την πασέτα. Ο ρι-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
ζοσπάστης μας παίζει μπιστιού, αν τον εμπιστευθούνε οι άλλοι
ριζοσπάστες, ξαλληώς στέκει απάνουθε και κυττάει. Έτσι περ-
νάει το απόγιομά του. Το βράδι, οι φίλοι οικονομήσανε σε τρό-
πο τα πράγματα, που, εκείνο πούχε να χρησιμέψη για γιόμα,
χρησιμεύει σ' άλλο σπήτι για δείπνο. Το χοιρομέρι, στολισμέ-
νο στο κάτω μέρος με χαρτί άσπρο και γαλάζιο, ενθουσιάζει
το Ριζοσπάστη μας, ο οποίος κόβει τες φέτες τραγουδώντας

Καλήτερα μας ώρας

Ελεύθερη ζωή,

Παρά σαράντα χρόνους

Σκλαβιάς υπομονή.

Το δείπνο τελειώνει κοντά τα μεσάνυχτα, και ο Ριζοσπά-
στης ξαναμπένει στο σπήτι του. Τα παιδιά του κοιμούνται· η
μάννα τους μοναχή στέκει άγρυπνη απάνουθέ τους και κλαί-
ει· στα βυζιά της δεν έχει γάλα, και μόλον τούτο, το παιδάκι
της κρέμεται από το βυζί της και γλύφει... το κομό της είναι
βουλομένο, και δεν έχει ποκάμισο ν' αλλάξη... Τα παιδιά της
αποκοιμηθήκανε κλαίοντας για ψωμί, και αύριο δεν έχει ψωμί
ναν τους δώση!... Ο Ριζοσπάστης μπένει, μα η κλεισούρα του
ανακατώνει το στομάχι. Βρίζει τη γυναίκα του για την πολλή

κάψα που είναι στην κάμαρα, και ξερνάει στο πάτωμα, φοβερίζοντας να τους σκοτώση όλους, όντες ματακάμουν παρόμοιο πράμμα. Αφού ξεράση συνέρχεται, και πέρνει και βγένει. Ο αγέρας ο ελεύθερος τότε ξυπνάει ακόμη καλύτερα, κ' έτσι πλέον ακούεται σε κατάσταση να πάη να περάση την επίλοιπη νύχτα με την παλακίδα του... Η ερχάμενη αυγή κλει τες 24 ώρες του Ριζοσπάστη.

Όχι μήγαρις πως όλοι οι Ριζοσπάστες κάνουν την ίδια ζωή. Εξεναντίας, μακράν από εμάς η ιδέα του να υποθέσωμε στη ριζοσπαστική ζωή τόση μονοτονία. Κάθε Άγιος έχει και το συναξάρι του. Εμείς δεν ωμιλήσαμε μήτε δια τα εγκλήματα δια των οποίων μηχανέβουνται να φάνε όσα χροστούνε, μήτε δια τες αρπαγές τους, μήτε δια τες εντροπές οπού συνεβαίνουνε στα σπήτια τους, μήτε δια τες φοβέρες με τες οποίες τρομάζουνε τους ξετιμοτάδες οπού στέλνει το κριτήριο στα καλά τους, μήτε... Μα τί!.... Εμείς δεν εμιλήσαμε για κανένα βαρύ πράμμα· κ' εκείνα που είπαμε δεν είναι παρά μόνον η γαλαντερίες του ριζοσπαστισμού· και που, όντις ένας Ριζοσπάστης δεν έχει άλλες χαρές από εκείνες, δεν είναι άξιος να κάθεται παρά εις τα κατηχούμενα, εις τες ριζοσπαστικές συνέλευσες. Άλλες είν' εκείνες η ατιμίες οπού ενάνε τότε καταστένουνε Ριζοσπάστη πρώτης τάξεως, μα τουτουνού δεν εγράψαμε ακόμη τον βίον του.

Ψ Ε Ι Ρ Α Ρ Κ Ο Ν Τ Α Σ Κ Α Ι
Χ Ω Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Α Λ Ο Σ Τ Ε Υ Γ Α Μ Ε Ν Ο Σ

Ψειρ. Καλημέρ' αδερφέ.

Χωρ. Καλημέρ' αφέντη.

Ψειρ. Αφέντη με λες;! Ξέρεις τι σου κάνω όντις με μεταπής αφέντη; μίαν κλοτσιά σου δίνω.

Χωρ. Μ' αφέντη, πως να σε πω κάνε;

Ψειρ. Πως να με πης; Να με πης αδερφέ. Δεν ηξέρεις πως τώρα είμαστε όλοι αδέρφια, όλοι όμοιοι; - Δεν ξέρεις πως τώρα αλλάξαν τα πράμματα;

Χωρ. Ναίσκε, αφέντη, τ' ακούω και εγώ που το λένε μα δεν το βλέπω. Και μόρχεται να στοχαστώ πως ή στραβά είν' ο γιαλός, ή στραβά αρμενίζουμε.

Ψειρ. Δεν το βλέπεις;! Δεν άλλαξαν τα πράμματα;!

Χωρ. Αφέντη, αλλάξανε οι λεγγισλατόροι, και οι Μουνιτσιπάλιδες, μα τα πράμματα εμείνανε, μου φαίνετ' εμέ, στον τόπο τους· εκείνα πούτανε πρώτα. Το λοιπό αφέντη, ή μήτε τώρα δεν είμαστε όμοιοι και αδέρφια, ή αν είμαστε θα πη πως αδέρφια και όμοιοι εσταθήκαμε πάντα.

Ψειρ. Και η βρισιές που εδόσαμε του Μιλόρδου;

Χωρ. Η βρισιές που εδόσατε του Μιλόρδου μπορεί να εχορτάσανε το Μιλόρδο· μα εμείς, αφέντη, πεινούμε, και δεν εκάματε τίποτες για να χορτάσετε την πείνα μας.

Ψειρ. Και δε θυμάστε που ετούτος ο Μιλόρδος σας έδειρε και σας εφούρκισε;

Χωρ. Ναίσκε, αφέντη, το θυμόμαστε. Μα ίγδες εκεί που κόβουνε τον ταμπάκο; Ένα χέρι είναι ομπρός και κόβει· αλήθειο· μα είναι κ' έν' άλλο χέρι οπίσωθε που αμπόνει... κι αν δεν αμπόση το πσιινό, το μπροστινό δεν κόβει. Το λοιπό, εγώ λέω, αφέντη, πως το πσιινό χέρι που αμπόνει, έχει το ένα του με το μπροστινό που κόβει...

Ψειρ. Και δεν εγυρέψαμε την ένωσή μας με την Ελλάδα;... και δεν εγυρέψαμε να φύγουνε οι Ιγγλέζοι από τα νησιά μας;

Χωρ. Στοχάσου γέλια!... Μα να σ' ορίσω, αφέντη, μην είσαι Ριζοσπάστης;

Ψειρ. Είμαι και φαίνουμαι.

Χωρ. Μου κακοφαίνεται πολύ, που ο θειος το ξέρει, η δι-σγκράτσιά σου!...

Ψειρ. Δισγκράτσιά μου; που θα πη στοχάζεσαι δισγκράτσια για την Πατρίδα να ήναι κανείς Ριζοσπάστης;

Χωρ. Όϊσκε, αφέντη, δεν έλεγα για την Πατρίδα, έλεγα για την αφεντιά σου, που φυσικά θε να βρίσκεσαι σε περιστάσες...

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

να ορίσω, αφέντη, πόσες χιλιάδες σταφίδα κάνεις;

Ψειρ. Τι;

Χωρ. Λέω, αφέντη, πως αφού τα φάγαμε, και τα παίξαμε, και τα σκορπίσαμε, τώρα...

Ψειρ. Αχ!...

Χωρ. Έτσι είναι, αφέντη! Και τώρα, αν κάνωμε τέσσαρα κλονιά σταφίδα, μας τα πέρνουνε οι πιστότες μας.

Ψειρ. ... οι πιστότες μας!...

Χωρ. Και λέω πως η περίστασές μας είναι δεινές...

Ψειρ. ... δεινές!!!!

Χωρ. Πως τα παιδιά μας δεν έχουνε ψωμί να φάνε...

Ψειρ. ...να φάνε!!!!

Χωρ. Και πως πολλοί από μας, από την απελπισία μας γενόμαστε Ριζοσπάστες...

Ψειρ. ... σπάστες!!!! Α! μ' αν ήτανε να καούμε τα σπήτια εκείνα πόχουνε τα σκρίττα μας!... τι να σου κάμω! ...

Χωρ. Αφέντη, εγώ, τα σπήτια πούχανε τα σκρίττα τα δικά μου, και για να πω καλήτερα, τα σκρίττα τα δικά μου εγώ τάκαψα. Τώρα κ' η αφεντιά σου κάψε τα δικά σου.

Ψειρ. Και πως μωρέ τάκαψες;

Χωρ. Πως τάκαψα; Άκουσε, αφέντη, όντες εγίνηκα νοικοκύρης στο πράμμα μου, κ' εγνώρισα την κατάσταση του σπη-

τιού μου, έμεινα σ' αμφιβολία πως να πλερώσω τα χρέγια μου, αν έπρεπε ναν τα πλερώσω καθώς επιθυμάς ναν τα πλερώσης η αφεντιά σου... ή αν έπρεπε να δουλέψω, να οικονομήσω, ν' απανοτιάσω, και να μπορέσω να επιστρέψω τους ξένους παράδες. Το λοιπό, τούτος ο ύστερος τρόπος μοφάνηκε, αφέντη, πουλιό τίμιος. Έτσι κηόλες ο θειος μ' εβοήθησε κ' επλήρωσα τα σκρίττα μου, και τάκαψα. Έτσι, αφέντη, να κάμης κ' η αφεντιά σου⁵⁷.

Φεβρουάριος 1852

Η κοινωνική κατάσταση της Κεφαλονιάς τώρα δύο χρόνους, είναι αξιοθρήνητη. Δύω κόμματα εμοιρασθήκανε τελειωτικώς τώρα το κεφαλονίτικο πνεύμα, και τα δύο δειλιαστικά δια τον Τόπο. Το ένα στερημένο από πνευματικήν ύπαρξην, φέρνει ομπρός ένα πρόσωπον, ως γάιδαρος φέρνει τον καβελάρη του. Το άλλο ακολουθάει, αληθινά, μιαν ιδέα, την ανεξαρτησία του, μα τούτη η ιδέα είναι κάλπικη⁵⁸. Δεν είναι παρά μια απάτη μαστορεμένη από κατρεγαρέους, για να σύρουνε το κόμμα εις τα συμφέροντά τους.

Οι άνθρωποι του πρώτου κόμματος, οι οποίοι σχηματίζουνε το κόμμα εκείνο που οι Ριζοσπάστες λένε καταχθόνιο,

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
μέρος από αυτούς, οικονομικά δυνατά δίκη τους υποχρεό-
νουνε στη θέση εις την οποίαν αυτοί οι ίδιοι δυσαρεστούνται.
Οι άλλοι, φύσει δοξομανείς, δεν εμπορούνε να ζήσουνε χωρίς
εξουσία, εις την οποία βάνουνε τη δόξα τους. Τούτους πάλε
δεν ήθελε μπορέσωμε ναν τους γυρίσωμε. Τούτοι, χώρα από
τη φύση τους είναι και γέροντες οι περισσότεροι, και η ιδέ-
ες τους τώρα πλέον εξυλιάσανε. Τούτοι σέρνονται αιωνίως
από πόρτα σε πόρτα, από του Τοποτηρητή στου Έπαρχου,
και είναι συστηματικώς άνθρωποι ολονών του Ρεγγεντιδώνε,
και παντοτινά κρεμασμένοι στο χτυπητήρι τση πόρτας τους·
και δεν αλλάζουνε πόρτα παρά όντες αλλάξη Ρεγγέντες. Για
τούτους τους κακορίζικους δεν είναι άλλη γιατρεία παρά ο
Θάνατος!

Οι άνθρωποι του δευτέρου κόμματος, του κόμματος του
ριζοσπαστικού, είναι κ' εκείνοι δύο λογίων λαοπλάνοι και πλα-
νεμένοι. Οι λαοπλάνοι κάνουν, την τέχνη τους. Ποιος ήθελε
τολμήσει ναν τους ειπή ναν την αφήσουνε; ή ποιος από δαύ-
τους ήθελε μας ακούσει; - Οι πλανεμένοι όμως, εκείνοι δηλαδή
που τρέχουνε στο περδικοπάνι του ριζοσπαστισμου γιατί νο-
μίζουνε να βλέπουνε σ' εδαύτο τη σημαία της πατρίδος, εκεί-
νοι μου χρωστούνε την προσοχή τους επειδή σ' εμέ ευρήκανε
πάντα μιαν ποιότητα με την οποία πρέπει να συμπαθούνε, την

ειλικρίνειαν. Η ειλικρίνεια, το γνωρίζω, δεν είναι πάντα ευχάριστη, μα είναι πάντα τίμια, και πάντα ωφέλιμη.

Λοιπόν, όλοι σήμερα στην Κεφαλονιά επιθυμούμε εκείνο που επιθυμάει ο κόσμος όλος = την καλητέρευση της κοινωνίας μας = η οποία βέβαια ήθελε μας χρησιμέψει ως βάση δια την καλητέρευση των ατόμων, τελειωτικός σκοπός τούτος του άνθρωπου. Η κοινωνική κατάσταση μέσα εις την οποίαν σχηματίζεται ο άνθρωπος συμβάλλει τόσον εις την σχημάτισήν του, όσον συμβάλλει η κατάσταση του πανιού, εις την σχημάτισήν της εικόνας. Εις την κοινωνία της Ρώμης, εις εκείνην των Παρισίων, της Κωνσταντινούπολης, της Πετρούπολης, κ.τ.λ. βγαίνουν ολούθε άτομα τα οποία τιμούνε την ανθρωπότητα· αλλά δεν εβγαίνουνε με την ίδιαν αφθονίαν ολούθε, ούτε με την ίδιαν ευκολία σχηματίζονται, ούτε η αντανάκλαση της ψυχής τους, η διάδοση των ιδεών τους και αισθημάτων τους εις τους άλλους ανθρώπους, βρίσκει την ίδια ευκολία, την ίδια ετοιμότητα. Κατά που το συγχωρούνε οι νόμοι και τα έθιμα κάθε κοινωνίας, οι άνθρωποι σχηματίζονται ευκολότερα ή δυσκολότερα· περισσότεροι ή λιγότεροι· και τούτων η ημπίρση λαβαίνει περισσότερο ή λιγότερο πέταμα, κάνει περισσότερο ή λιγότερο αποτέλεσμα στην επίλοιπην κοινωνίαν. Κανείς λοιπόν δεν αμφιβάλλει δια την ωφέλειαν μιας καλήτερης κοινωνικής

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
θέσης, και όλοι ακολούθως την επιθυμούμε. Αλλ' αν το Άγιον
Ορθό Λογικό ελάβαινε μια φορά και για μας εσπλαγχνία, και
μας επαραχωρούσε να ιδούμε στη σκέψη μας ότι μια τέτοια
καλητέρευση του κάκου τήνε ζητούσε από την Κυβέρνηση, δεν
ήθελ' είναι παραφροσύνη να επιμένωμε εναντίον του Ορθού
Λόγου; Και αν ο ίδιος Ορθός Λόγος μας έδειχνε ότι εκείνο που
ζητούμε να μας κάμη η Κυβέρνηση, είναι εξ εναντίας εις το
χέρι μας να το κάμωμ' εμείς, δεν ήθελ' είναι αντίφαση σ' εμάς
το να αρνηθούμε να εχτελέσωμε εκείνο που τόσοσν επιμόνως
ζητούμε;

Η Κυβέρνησή μας σύκειται από δύο ετερογενή μόρια Αγ-
γλική Προστασία, και Ιωνική Δούλεψη⁵⁹.

Πιστεύω καλά ότι η πνευματική μας ανάπτυξη δεν αντιτεί-
νει διόλου εις τα συμφέροντα της Αγγλίας. Πιστεύω μάλιστα ότι
η Αγγλία είναι όλως διόλου καλά διατεθειμένη εις όφελός μας,
και ήθελε μας συγχωρήση ευχαρίστως κάθε μας προσπάθεια,
τείνουσαν εις την αληθινή καλητέρευή μας. Και μόλον τούτο,
πως ήθελε μπορέσωμ' εμείς ποτέ να ελπίσωμε την πρέπουσα
καλητέρευση της κοινωνικής μας θέσης από την εδώ Κυβέρνη-
σην της Προστασίας; Η Κυβέρνηση τούτη είναι πάντα πρό-
σκαιρη. Δωσμένη δηλαδή κάθε φορά εις έναν Αρμοστήν δια
ολίγους χρόνους, ο οποίος έρχεται στα νησιά μας αφήνοντας

εις την πατρίδα του τα συμφέροντά του και την καρδιά του· και φέρνει μόνον μαζί του την αδιαφορία, ή και την καταφρόνηση δια την κοινωνία μας, και την ελπίδα της εγγήγορης επιστροφής του στον τόπο του. Ένας τέτοιος εφήμερος Κυβερνήτης δεν ημπορεί να πρόβλεψη παρά δια τες χρείες της ημέρας. Το να ετοιμάση την καλητέρευση της κοινωνίας μας θέτοντας εις αυτήν σπόρους αληθινής αναγεννήσεως, οι οποίοι όμως συνήθως δεν καρποφορούνε παρά έπειτα από χρόνους, τούτο δεν είναι το έργον του⁶⁰.

Αλλά ημπορούμε τάχα να ελπίσωμε την αναγέννησή μας από τους Έϊωνας οπού βρίσκονται στην Κυβέρνηση; Ημπορούμε δηλαδή να ελπίσωμε ότι τούτοι ήθελε μας την επιτύχουνε, από την ίδια την αδιαφορία των Αρμοστών; Μα για τούτο έπρεπε να είναι άνθρωποι με νου, με γνώσες και με καρδιά· έτοιμοι να θυσιάσουνε πάντα το ιδικό τους συμφέρον, δια το συμφέρον της κοινωνίας. Να θυσιάσουνε τη φιλαυτία τους, τη φιλοδοξία τους, την υπόληψή τους! Ναι, την υπόληψή τους! Πολλές φορές ο λαός νομίζει ότι θα φθάση εις το άκρον της ευτυχίας του αν επιτύχη κάποια πράγματα τα οποία θεωρεί ως ωφελιμότητα· ενώ ο φωτισμένος και νοήμονας τα γνωρίζει ολέθρια, και ξέρει ότι φέρνουνε στη φθορά. Σε τέτοιες περιστάσες, εκείνος οπού βρίσκεται στα πράγματα έχει να διαλέξη ή να ευχαρίστηση τον

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
λαόν, και ευχαριστώντας τότε να τον προδώση, ή να τον δυσ-
ρέστηση δια να τον λυτρώση και να χαθή στην υπόληψή του.
Και ποιος σήμερα θυσιάζει την υπόληψή του για να κάμη καλό
του Τόπου του!... Εκείνοι που κολακεύουνε τους Άγγλους, καθώς
κ' εκείνοι που κολακεύουνε τον Όχλο, δε λένε την αλήθεια του
ενός ή του άλλου μέρους, παρά μόνον όταν η αλήθεια εκείνη
δεν προσβάλει τα συμφέροντα του ενός, τες ανοησίες του άλ-
λου· αλλ' όταν πρόκειται να απαντηθή η ανοησία του Όχλου, ή
η δυσaréσκεια του Αρμοστή, καθένας φοβάται και σιωπένει⁶¹.
Από τέτοιους ανθρώπους η κοινωνία δεν ημπορεί ποτέ τίποτε να
ελπίση, ούτε που, ως φαίνεται, έχουμε να βάλωμε άλλους καλή-
τερους εις την Κυβέρνηση!... Η Γερουσία μας, η Βουλή μας, τα
Επαρχεία μας, αλλάξανε πάντα τα πρόσωπα, μα τα πρόσωπα,
εκείνα εδειχθήκανε πάντοτε αντίτυπα της ίδιας εγδόσεως! Οι Ρι-
ζοσπάστες, τέλος πάντων, τώρα ύστερα ηθελήσανε να κάμουνε
κάτι τι διαφορετικό, κ' εκάμανε τσου δαιμονισμένους! Απόδειξη
αναντίρητη πως δεν ηξέρανε να κάμουνε τίποτες καλύτερο!...
Και λοιπόν έως ότου δεν έχουμε να στείλωμε στην Κυβέρνηση
πρόσωπα κατάλληλα δια την αναγέννηση της κοινωνίας μας·
έως ότου η θέση μας προς την Αγγλία δεν μας συγχωρεί να ελπί-
σωμε την αναγέννησή μας από αυτήν· είναι του κάκου να τήνε
ζητούμε από την Κυβέρνηση, επειδή ζητούμε το αδύνατον.

Την αναγέννησή μας εμείς μόνοι μας ημπορούμε ναν την εχτελέσωμε στον εαυτό μας. Ας αποφασίσωμε ν' αρχίσωμε να ζούμε ενάρετα· και πάραυτα θέλει βρεθούμε μισοστρατίς εις την αναγέννησή μας. Δύσκολη απόφαση!... Μου φαίνεται ν' ακούω καθένανε να λέη τα λόγια μου Μυθιστορήματα!...

Και όμως εγώ μιλώ δια το πράμμα που γυρέβουμε. Δε ζητούμε την αναγέννησή μας; Και τι είναι η αναγέννηση μιας κοινωνίας, αν δεν είναι η ριζική ηθική καλητέρευση των ατόμων οπού την συστένουνε; Αν λοιπόν επιθυμούμε την αναγέννηση της κοινωνίας μας, τουτέστι την ηθικήν μας καλητέρευση, δεν είναι τάχα στο χέρι μας ναν την κάμωμ' εμείς εις τον εαυτό μας, χωρίς να ζητούμε από την Κυβέρνηση να μας κάμη καλήτερος; Αλλέως, αν δεν είναι τούτο που γυρέβουμε, τι λοιπόν εννοούμε με την λέξην Αναγέννηση; Μήπως εννοούμε το να βαλθή η Κυβέρνησή μας επί κεφαλής του λαού μας, και να μας οδηγήση στον κάμπον της δόξας; Μήπως θέλουμε από την Κυβέρνησή μας να διόξη τους Άγγλους από την Εφτάνησο, και να μας ενώση με την Ελλάδα; Μήπως εννοούμε το να σηκώση η Κυβέρνησή μας τους φόρους, και να ξακολουθή όμως τα δημόσια έργα σαν και πρώτα; Μήπως ζητούμε της Κυβέρνησής μας να μας στείλη ένα σακκί τάλαρα καθενός εις το σπήτι μας, και να εξακολουθήη να μας τα στέλνη πάντα κάθε φορά που

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

μας χρειάζεται ν' αναγεννηθούμε; Όχι, όχι· δεν μπορούμε βέβαια να γεληόμαστε τόσο· η παιδιαροσύνη μας δεν μπορεί να φτάνη έως εκεί. Άλλο πράγμα εννοούμε, και μόνον δεν εκφραστήκαμε ποτέ παστρικά. Εμείς βασανίζουμαστε από την διαφθοράν των ηθών μας· το αίσθημα του πάθους μας είναι πραγματικό· η αιτία είναι ολοφάνερη στα μάτια μας εμάς των ίδιων, όντις καθένας μας εξαιρόντας μόνον τον εαυτόν του, κατηγορεί όλους τους άλλους. Ενστιγματικώς επιθυμούμε την ιατρεία μας, συμφωνούμε δια τη χρεία του να ηθικευθή η κοινωνία, αλλά καθένας μας αρνείται να ηθικέψη τον εαυτό του!... Εκείνο που εννοούμε με την λέξην Αναγέννηση, αν εξετάσωμε βαθιά μέσα το αίσθημά μας, δεν είναι μήτε η δόξα, μήτε η πολυθρύλητος ένωση μήτε τα σακιά με τα τάλαρα, μήτε κανένα τέτοιο· είναι η ηθίκεψη της κοινωνίας, και τούτη είναι η ιατρεία εκείνη την οποία ενστιγματικώς γυρέβουμε, μα καθένας μας ζητάει να ηθικευθούν όλοι οι άλλοι έξω από τον εαυτό του!... Ιδού εκείνο που καταστένει αδύνατην την ιατρεία, αδύνατη την αναγέννησην επειδή, «Δεν είναι δυνατόν να γένη καμμία κοινωνική καλητέρευση, εκεί που καθένας δεν την αρχίζει στον εαυτό του».

Εμείς γυρέβουμε σήμερα από την Κυβέρνηση θεσμοθεσίες φιλελεύθερες. Θα πη λοιπόν πως η ψυχή μας πνέει αισθήματα

φιλευθερίας. Αμαρτία έτσι φιλελεύθεροι καθώς είμαστε, να μην ημπορούμε να κανονίσωμ' εμείς την κοινωνία μας! ημπορούμεν όμως, αυτεξούσιοι μέσ' στο σπήτι μας, να κανονίσωμε την οικογένειά μας κατά τον τρόπον οπού επιθυμούμε να κανονίσωμε την κοινωνία.

Ας έμπωμε λοιπόν εις το σπήτι μας, και, εμείς οι οικογενειάρχαι ας μην είμαστε πλέον απόλυτοι δέσποτες, αλλά συμφώνως με τα φιλελεύθερα αισθήματα της ψυχής μας, ας δώσωμεν έναν οικογενειακόν χάρτην εις τον οποίον θεληματικώς να εκδυθώμεν την απόλυτην θέλησήν μας. Ας βαστάξωμεν πάντα δια τον εαυτόν μας την Προεδρία, αλλά την προεδρία σε μιαν αληθινήν οικογενειοκρατίαν. Η γυναίκα μας τότε δεν θέλει είναι πλέον ένα ον κατοτέρας τάξεως, αλλά ίση με εμάς, θέλει της φέρνουμε τόσο σέβας, όσο ζητούμεν από αυτήν, θέλει της φυλάττουμε τόσην πίστην, όσην με τόσο δίκαιον από αυτήν απαιτούμεν· και θέλει ακούμε τη συμβουλή της εις τη διεύθυνση της οικογένειας, με πραότητα και ευγνωμοσύνη. Να μην υπάρχη άλλη ξεσυνερισιά μεταξύ μας, παρά εκείνη του, ποιος από τους δύο ήθελε πολεμήση καλήτερα τα ελλατόματά του· ποίος από τους δύο να δειχθή εις τον άλλον εναρετότερος· ποίος από τους δύο να δώση καλήτερα παραδείγματα στα παιδιά του. Η οικογενειοκρατία, και τούτη σαν τη δημοκρατία, δεν

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
συγχωρεί εις τους οικογενειάρχας κατάχρησες. Ακολούθως με
τη διαγωγή μας και όχι εν θεωρία, να διδάσκωμε τα παιδιά
μας την ηθικήν. Να μεταχειριζωμάστε με φιλανθρωπία το δου-
λεφτή μας για όσον αποβλέπει το φαγητό του, τον ύπνο του,
την ανάπαψή του· να γνοιαζωμάστε να μην του λείπη ποτέ το
μηνιάτικό του, και τα λόγια μας να είναι ευγενικά μαζί του·
αλλά να επαγρυπνούμε με αυστηρότητα απάνου στη διαγωγή
του, η οποία, αν σκανδαλοποιά, ημπορεί να βλάβη την ανα-
θροφή των παιδιώνε μας, ή την ησυχία μας, ή το συμφέρον και
την ευδαιμονία μας. Τα χρήματα της οικογένειας να μην είναι
μοναχικά μας, αλλά της οικογένειας όλης· και να στοχάζεται
κάθε μέλος, ότι, το νόμισμα που ήθελε ξοδέψη για ιδιαίτερή
του ευχαρίστηση, εναντίον εις την ευχαρίστηση των αλλονώνε,
είναι μια κλεψιά, ή μια τυραννία.

Τοιουτοτρόπως κανονισμένη η οικογένεια, μέσα εις αυτήν
ήθελε αναγεννηθούμε... Η κοινωνία μας τότε ως εξ απροόπτου
ήθελε βρεθή συνθεμένη από πολίτες τίμιους και άξιους. Τότε
ήθελ' έχουμε να στείλωμε στην κυβέρνησιν ανθρώπους αρμο-
δίους να κυβερνούνε όχι ως κομματάρχιδες, αλλά ως αληθινοί
κυβερνήτες, ανώτεροι των πολιτικών κομμάτων και τα κόμμα-
τά μας δεν ήθελε φέρνουν εμπρός ούτε πρόσωπα, ούτε απάτες,
αλλά πεποίθησες, η οποίες, εξακολουθινά διαφιλονικούμενες

Α Ν Δ Ρ Ε Α Λ Α Σ Κ Α Ρ Α Τ Ο Υ

εν καλή πίστει ήθελε τείνουνε πάντα εις την περισσότερη κα-
λητέρευση της κοινωνίας και του ατόμου.

Η ΟΠΙΣΘΟΔΡΟΜΗΣΗ ΚΑΠΟΤΕ ΕΙΝΑΙ ΠΡΟΟΔΟΣ

(Απρίλης) 1852.

Αν ένας πηγέοντας άλλαζε δρόμο δια να φθάση γληγορότε-
ρα στο σκοπό του, και εύρισκεν όμως ότι ο νέος εκείνος δρόμος
εις τον οποίον εμπήκε φέρνει αλλού· τι έπρεπε να κάμη να εξα-
κολούθηση να πηγένη, ή να γυρίση να πιάση τον πρώτο δρόμο;
Όταν ένας σφάλη το δρόμο σε μια του οδοιπορία, η υλικότητα
του σφάλματος καταστένει πάρα φανερή τη χρεία της οπισθο-
δρόμησης, ενώ κανένα όφελος, κανένα πάθος δεν τότε σπρό-
χνει εκεί που δεν είναι σκοπός του να πάη. Εις τα πολιτικά
όμως δεν συνεβαίνει το ίδιο πράγμα. Εις τα πολιτικά λείπει η
υλικότητα, και χίλια πάθη μαζύ ενωμένα μας τυφλώνουνε, μας
πεισμώνουνε, και εξακολουθούνε να μας σπρόχνουνε στο σφα-
λερό δρόμο, δείχνοντάς μας εις τα εμπρός το ξεθύμασμα του
πείσματός μας, εις τα οπίσω την εντροπήν.

ΕμείςεπροοδέβαμεαπουκάτωστοσύστηματωνΚομεστάδων⁶²
πρόοδο μικρή βέβαια, μα όμως επροοδέβαμε. Τα προϊόντα μας
επληθένανε, και με αυτά επλήθυνε και ο πλουτισμός μας. Εγε-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
νότανε στον κάμπο δρόμοι ωραίοι. Δρόμοι παρομοίως ωραίοι
ανοιγόντανε μέσα στις χώρες, και εστολιζόντανε με σπίτια ωραία.
Τα έθιμά μας είχε αρχίσουνε να πέρνουνε χαρακτήρα ευρωπαϊ-
κόνε· και, η ψώρα, αποτέλεσμα της πρώην κακοζωΐας δεν εφάνη-
κε πουλιό μεταξύ μας. Η ηθική μας κατάσταση ήτανε προκριτό-
τερη της παρούσας. Η αμάθεια, ναι, ήτανε ως και τότε γενική και
τέλεια· δεν ήτανε όμως συντροφευμένη από την προπέτειαν⁶³. Το
μίσος υπήρξε πάντα μεταξύ χωριώνε και χώρας, μα οι χωριάτες
ανάμεσό τους αγαπηόντανε, και οι χωραΐτες μιαν κάποια συγκοι-
νωνία την είχανε μεταξύ τους. Ο κατώτερος εσεβότουνε τον ανώ-
τερόν του· και η αταξίες εις τους δρόμους δεν ακουόντανε. Οι
δουλεφτάδες τότε δεν εξοδέβανε τον καιρό τους, και δεν εχάνανε
τα μυαλά τους εις τα πολιτικά, σαν

Οι γάιδαροι που εμαλόνα

Σ' έναν ξένον αχεριόνα!

αλλά την έγνοια τους με περισσότερη ωφέλεια την εβάνανε
στη δουλιά τους. Και, κανένας δεν ημπορεί να αρνηθή ότι τότε
ήτανε περισσότερη αγάπη στους ανθρώπους.

Ένας Πολιτικός Χάρτης, στανικώς των ελαττωμάτων του,
μας έδινε έως από τα 1817 μιαν κάποιαν πολιτικήν οντότητα·

και μια ολάκαιρη Νομοθεσία εις τα 1841, εκατάστησε κανονικές μας σχέσεις, γνωστότερα τα χρέη και δικαιώματά μας, θετικότερη την ύπαρξή μας.

Ανάμεσα σε τούτα τα βοηθήματα, τρία μεγάλα προετοιμαστικά στοιχεία είχε φυτευθούνε στον κόλπο της κοινωνίας μας· τα όποια αν ήθελε τα επιμεληθούνε, έπρεπε να κάμουμε στον εαυτό τους το πρώτο σκαλί της εξευγένισής μας, και να μας προετοιμάσουνε δια ελευθερίας και προνόμια μεγαλύτερα. Τα Αλληλοδιδασχτικά σχολεία έπρεπε να σπείρουν ολούθε εις τον λαόν και να γενικέψουνε την στοιχειώδη παιδείαν· τα Δευτερέβοντα να δώσουνε φώτα και να σχηματίσουνε πολίτες· το Ιεροσπουδαστήριον τέλος πάντων, έπρεπε να δώση ιερείς άξιους του ονόματος τούτου, ιερείς οι οποίοι ν' αντικαταστήσουν εις την πνευματικήν κυβέρνησην της κοινωνίας τους χριστάδες, τους κουπολάτες, τους μαγαζιάτορες, και άλλους χαμάλιδες κάθε είδους, οι οποίοι γένουνται παπάδες, ζητούντες εις το θυσιαστήριον εκείνα τα κέρδη κ' εκείνην την καλοζωΐα που δεν ηυρίσκανε στα πρώτα τους εργόχειρα.

Τώρα, τα προετοιμαστικά τούτα μέσα ετελεσφορήσανε ποτέ στον κόλπον της κοινωνίας; Τα Αλληλοδιδασχτικά π.χ. εμάθανε τον λαόν να διαβάζη; Τα δευτερέβοντα εγενικέψανε αρκετά τη μάθηση; Το Ιεροσπουδαστήριον άνοιξε τα μάτια

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
της κοινωνίας εις την αληθινήν θρησκείαν του Χριστού, εις την
ήθικην του Ευαγγελίου;

Αν τούτη η προοιμιώδη εξέταση ήθελε γένη στα 1848, όταν επρόκειτο λόγος περί παραχωρήσεων, οι Κυβερνήτες μας δεν ήθελε μας δόσουνε παραχώρησες, η οποίες, όντας παράκαιρες, εγκρεμίσανε όλο το οικοδόμημα το οποίον από τόσους χρόνους προτήτερα υψονότουνε, εφθείρανε την κοινωνία, και μας οπισθοδρομήσανε εις τον δρόμον της μικρής εκείνης προόδου.

Ποία, τω όντι, εσταθήκανε τα αποτελέσματα της ελευθεροτυπίας; και ποία εκείνα της ελευθεροψηφίας; Τούτην την στιγμήν τα έχουμε απουκάτου στα μάτια μας, και μπορούμε να τα σπουδάξωμε. Άνθρωποι φιλόδοξοι, και πολιτικοί κερδοσκόποι, μόλις η ελευθεροτυπία εδόθηκε, αρπάξανε την παραχώρηση τούτη, και την εμεταχειρισθήκανε δια να κερδίσουνε τον λαόν, και να τον κάμουνε όργανο δια τες επιθυμίες τους. Χαρτιά τυπομένα, τα οποία αυτοί ονομάζουν εφημερίδες, βγένουν από τα πιεστήριά τους γιομάτα φαρμάκι, και πάνε να σπλονίζουνε τες ψυχές, για να βγαίνη έπειτα η συντροφιά να μαζώνη ψήφους!... Τούτα εδιαιρέσανε τους ανθρώπους όλους σε δύο αντικρινά εχθρικά στρατόπεδα, και ο εμφύλιος πόλεμος, ή τουλάχιστον το εμφύλιον μίσος ανηθικέβει την κοινωνία. Τούτα επαυαλύσανε όλα τα πράγματα(η Κυβέρνηση συμμερίζεται

την παράλυση, και η παράλυση της Κυβέρνησης αξένει την παράλυση της κοινωνίας.

Μια τυφλή και ανόητη πολιτική είχε προετοιμάσει από χρόνους τον ξεπεσμό της σταφίδας μας και τρία νησιά ολάκαιρα, τα οποία χρεοστούνε την ύπαρξή τους με τούτο μόνο το προϊόν, ευρίσκονται τώρα καταντημένα στην πείνα⁶⁴. Η πείνα και η γενική στενοχώρια ερεθίζουν ακόμη περσσότερο το μίσος εκείνο που τα φυσούνια του τύπου φυσούν και ξελαμπασίζουνε μέσα μας, και η ψυχές και τα πνεύματα αγριόσανε με διαολικήν αγριότητα. Αν η Κυβέρνησή μας ήτανε λιγότερο δυνατή, εσφαζόμαστε ανάμεσό μας και σκηνές ανθρωποφαγίας δεν ήθελε λείψουνε.

Εις ένα λόγον. Η κοινωνία επρόσμενε από τον τύπον κανόνες διαγογής, και έλαβε παραδείγματα διαφθοράς. Επρόσμενε να οδηγηθή εις την μεγαλύτερήν της ευδαιμονίαν, και εσύρθηκε εις την δυστυχίαν της.

Η ελευθεροψηφία δεν εμπόριε παρά να δώση αποτελέσματα σύμφωνα με εκείνα της Ελευθεροτυπίας. Η Ελευθεροψηφία είναι αναγνώριση της πνευματικής ενηλικιότητος του λαού, επειδή του δίνει μέρος εις την κυβέρνηση του εαυτού του. Αλλά ποία εστάθηκε η πρώτη φωνή του λαού μας μόλις του επαχωρήθηκε να μιλήση; φωνή μωρίας; φωνή που απόδειχνε πως

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
εκείνοι που τον εκρίνανε ενήλικον απατηθήκανε. Και παρευ-
θύς όμως άνθρωποι ασυνείδητοι αναλάβανε να φέρουνε εις την
γενικήν Κυβέρνησαν τη φωνή τούτη, όπου, επιτροπικώ ονόμα-
τι, εθεατρίσανε και εντροπιάσανε τον τόπο τους!... Τούτα είναι
τα έως την ώρα παρόντα αποτελέσματα των ειρημένων δύο
παραχωρήσεων. Αλλά ποία θέλει είναι τα μέλλοντα; Τα απο-
τελέσματα της μωρίας ενός λαού, αν είναι δυνατότερος από
την Κυβέρνησή του είναι η καταστροφή της Κυβέρνησης· αλλ'
αν η Κυβέρνηση είναι δυνατότερη από τον λαόν, ο λαός τότε
παιδεύεται δια την μωρίαν του. Αποτέλεσμα λοιπόν της εδικής
μας μωρίας θέλει είναι η τιμωρία μας, και τιμωρία μας θέλει
είναι η αφαίρεση των παραχωρήσεων. Ο Ριζοσπαστισμός εκεί
τείνει. Ο Ριζοσπαστισμός ομοιάζει τα φυτά εκείνα τα οποία
γεννώνται, αξένουε και ζούνε δια να κάμουν ένα μόνον καρ-
πόν, και ακολούθως να ξεραθούνε. Ο καρπός του Ριζοσπαστι-
σμού θέλει είναι η καταστροφή των παραχωρήσεων, και μόλις
η παραχώρησες μας αφαιρεθούνε, ο ριζοσπαστισμός τελειώνει
πλέον την πορείαν του και πάβει.

Εμπόριε να ήθελε να πολεμηθή ο ριζοσπαστισμός εις την
αρχήν όταν επρωτοπαρουσιάσθηκε· αλλ' έπρεπε να πολεμηθή
δια του Τύπου, και οι Κομεστάδες ανατριχιάζουνε εις την ιδέα
της δημοσιογραφίας. Αν καμμία φορά εστοχασθήκανε ναν τον

απαντήσουνε, δεν το εκάμανε καθώς έπρεπε, και ο ριζοσπαστισμός εμπόρεσε να μεγαλώση ανεμπόδιστα μέσα στην κοινωνία μας. Τώρα δεν εμπορεί πουλιό να πολεμηθή. Τώρα πρέπει να τρέξη το στάδιόν του και να τελεσφορήση. Εμπρός λοιπόν σ' ένα τέτοιο αναπόφευκτο δυστύχημα, ποία ήθελ' είναι η πολιτική ενός φρόνιμου πολίτη; 'Ηθελ' ίσως συμβουλέψει εις την Κυβέρνηση τη βία; 'Οχι! η βία δεν φέρνει καλά αποτελέσματα. Η βία ημπορεί να δώση στην Κυβέρνηση δέκα αντιπροσώπους ειδικούς της, οι οποίοι όμως δεν θέλει είναι αρκετοί να ησυχάσουν τον Τόπο, και οι οποίοι θέλει είναι πάντα έτοιμοι να γενούνε Ριζοσπάστες, αν η Κυβέρνηση δεν εξακολουθήη να τους υποστηρίζη διαμέσου της βίας.

Ο Ριζοσπαστισμός είναι σχεδόν εις το τέλος της πορείας του. Εις τούτον τον βαθμόν φθασμένος, ούτε βία, ούτε άλλη δύναμη μπορεί ναν του βάλη χέρι. Τα δύω του θύματα τότε προσμένουνε στον Βωμόν της Πατρίδος, κ' εκείνος πλέον ξαμώνει τα μαχαίρι απάνου τους· το τράβησμα των Κομεστάδων δεν κάνει παρά να αναβάλη για λίγο τη θυσία, και να μακρίνη την αγωνία της κοινωνίας. Η σωστότερη πολιτική σε τέτοια περίσταση είναι εκείνη που συμβουλέβει τον ογλήγορο θάνατο. Οι Κομεστάδες έπρεπε να πάψουνε από του να τραβούνε τους Ριζοσπάστες και ναρχίσουνε ναν τους αμπόνουνε.

(Μάης 52)

Είναι τώρα καιρός οπού η κοινωνία μας, διηρημένη σε δύο κόμματα, βρίσκεται σ' έναν εξακολουθινόν εμφύλιον πόλεμον, ο οποίος την ανηθικέβει και την φτωχέβει.

Και διατι τούτο;

Η αγάπη του συμφέροντος και η αγάπη της δόξας είναι δύο αγαθά αισθήματα που η φύση έβαλε στην καρδιά μας· τα οποία όμως είναι υποκείμενα να μεταβάλλονται, το πρώτον εις πλεονεξίαν, το δεύτερον εις δοξομανίαν. Από τούτα τα δύο αισθήματα, έτσι μεταβαλμένα, κυριέβουνται σήμερα η ψυχές και τα πνεύματα. Η πλεονεξία είναι κοινότερη, ενεργάει σ' έναν ορίζοντα πλατύτερόνε, και κάνει την δουλιά της πουλιό ήσυχα· αλλά η δοξομανία, περιορισμένη σε στενώτερα όρια, κάνει μεγαλύτερον κρότο.

Κατά δυστυχίαν, εις το επάγγελμα βρίσκεται η θροφή του ενός και του άλλου ελαττόματος.

Όταν η Κυβέρνηση μόνη έδινε τα επαγγέλματα, όλοι της οι φιλακόλουθοι, ήτανε όλοι ένα σώμα τριγύρου στην Κυβέρνηση σαν τριγύρου σε φιλονάδα τους· όσοι δεν είχαν επάγγελμα, επροσμένανε με υπομονήν να έλθη η φορά τους, και έτσι

η Κυβέρνηση εδεχότουνε μ' ευχαρίστηση όλους, και όσους δεν έφθανε να ελεή με επαγγέλματα, τους εθεράπεβε με ελπίδες. Μόλις ολίγα κνώδαλα, παρά πολύ αξιοκαταφρόνητα, απορριπτόντανε, κ' εκείνα από τη λύσσα τους, της εκάνανε λογάται τον πόλεμο γράφοντες εις τες ξένες εφημερίδες.

Αφού ο όχλος έλαβε στο χέρι μια δεκαπενταριά επαγγέλματα διαθέσιμα, τα κνώδαλα εκείνα τα γνωρισμένα ως αντιπολιτευόμενα, ευρεθήκανε φυσικώ τω λόγω οι εκλεχτοί του όχλου· καθώς ακόμη ένα μεγάλο μέρος από τους πρώην φιλακόλουθους, βαρεμένοι να προσμένουνε από την Κυβέρνηση, εξεκολήσαν εκείθε, και ήλθανε στον όχλο ναν του γλύψουν το χέρι, χωρίς να συχαθούνε διόλου τη γλύδα του χεριού του όχλου, σαν οπού ήτανε μαθημένοι να γλύψουνε, ως φαίνεται, στην Κυβέρνηση, άλλα μέρη πουλιό βρομερά.

Έτσι, εσουνέβηκε στη ντρίμοξη των επαγγελμάτων, εκείνο που συνεβαίνει πάντα στες ντρίμοξες όταν ανοίγεται άλλη μια πόρτα στο ίδιο οικοδόμημα. Η ντρίμοξη δηλαδή εμοιράσθηκε σε δύο. Εκείνοι που εχουμήξανε στην καινούρια πόρτα εποθήκανε Ριζοσπάστες, εκείνοι πού εμείνανε στην παληά εποθήκανε Καταχθόνιοι και ο ανόητος όχλος αποκάτου σε τούτα τα δύο διαφορετικά ονόματα να ίδε δύο διαφορετικά πράγματα!...

Εκείνοι όμως οπού εμείνανε πιστοί στην Κυβέρνηση δεν

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
απαρατήσανε διόλου τες αξιώσές τους και τες ελπίδες τους δια
τα επαγγέλματα που δίνει ο όχλος· αλλά, αντιπαρατάπτοντες
μάλιστα πονηρία, στην πονηρία έσπειραν κ' εκείνοι ταξίμα-
τα και υπόσχεσες, ελπίδες και πανικούς φόβους· και όπου δεν
έφθανε η επιδεξιοσύνη τους, εμεταχειρισθήκανε και τη βία. Το
πέλαγο τότε της ελευθεροψηφίας εκλείσθηκε τεχνικά, εμοιρά-
σθηκε, κ' εγίνηκε ένα αληθινό Διβάρι με κάθε λογής ψάρεμα.
Εδώ βλέπει κανείς τον κλάμπανον του Ύπαρχου, το καμάκι
του πιστότη, το δόλο του Ριζοσπάστη, το σπλόνισμα της Δημο-
σιογραφίας, και τες κάλπες γιομάτες όχλο!!!... Τοιουτοτρόπως
εκείνο που μια φορά ήτανε ο καρπός της γονατοπροσκύνησης,
εγίνηκε τώρα το ταχτικό ξεδούλιο μιανής τέχνης!

Ας παρθούνε και των δύο μερών εκείνα τα χαρτιά που τυ-
πώνουνε, και που αυτοί τα λένε εφημερίδες· ας εξετασθούνε,
και ας ζητηθή εις αυτά ποιές ωφέλιμες αλήθειες εμπάσανε στην
κοινωνία, ποιές βλαβερές πρόληψες επασχίσανε να βγάλουνε,
ποιές οικιακές αρετές έβαναν εμπρός εις τα μάτια των ανθρώ-
πωνε, ποία φώτα εσπειρανέ... μήτε ίχνος από τέτοια πράγματα
δεν ευρίσκεται στα γραμμένα τους! Κομμάτια χαρτιά περιέχο-
ντα δύο ή τρία άρθρα καθένα, όλα γραμμένα για την υπόθεσή
τους, για το Ιντερέσο τους, για την ψήφο του Όχλου!... Όλα
γιομάτα βρισιές, ψευτιές, συκοφαντίες και άλλα άπρεπα με τα

οποία αναθρέψανε τώρα τρεις χρόνους τον όχλο!... Όλα φυσούνια τση Κόλασης, οπού φυσούνε στες ψυχές μέσα το εμφύλιον μίσος και την κοινωνική διάλυση!... Μόνον μιαν αλήθεια, μιαν ελεεινήν αλήθεια σφεντονίζονται μεταξύ τους όταν και τα δυο κόμματα, διευθυνόμενα στον όχλο του φωνάζουνε, το ενάντιο κόμμα σε γελάει!...

Εδώθε, πραγματικώς, η απάτη του όχλου, και η σφαλερή θέση εις την οποίαν Εβάλθηκε. ο όχλος Ενόμισε να Ίδε σε τούτες τες δύο ντρίμοξες, εχθρούς εις τη μια, φίλους εις την άλλη, ακολούθως εφανατίσθηκε δια εκείνους οπού ενόμισε φίλους του, εκατάτρεξε εκείνους οπού ενόμισε εχθρούς του. Ενω τόσο το ένα, σαν και το άλλο κόμμα, εμπεριέχουνε και τα δύο μιας λογής υποκείμενα, και μόνον η διαφορετική τους ονομασία δηλοί το διαφορετικό μέρος από το οποίο καθένας ζητά και προσμένει το συμφέρον του.

Χώρια από τη Δημοσιογραφία, τούτα τα δύο κόμματα, τι εκάνανε στη Βουλή; Κάθε που ευρεθήκανε στη Βουλή, μόνη τους έγνοια εστάθηκε να βρισθούνε ανάμεσό τους, και να εξακολουθήσουνε εκεί μέσα τον πόλεμο που είχανε αρχηνημένονε εις τον κάμπον της Δημοσιογραφίας!... Και πάλε ο όχλος ευχαριστημένος εις τούτο, και σα να μην είχε άλλα συμφέροντα και άλλες χρείες παρά τες ξελεξιές των επαγγελματιών, πέρ-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

νει μέρος εις τα πολιτικά τους συμφέροντα, και κάνει δουλειά του τες ξελεξιές τους!

Ως τόσο η κοινωνική μας κατάσταση κάνει φρίκη. Η θρησκεία του Χριστού εξορίστηκε σε τρόπο, που, αν κανείς ακόμη την ακολουθή θεωρείται ως αποσυνάγωγος· και στον τόπο της χριστιανικής θρησκείας είναι βαλμένα βακχικά έθιμα, τα οποία όποιος καταφρονήση δακτυλοδείχεται σαν άθεος!... Η καλή πίστη δεν υπάρχει πλέον μήτε δια τα παραμικρά πράγματα, και δεν ευρίσκεται σε καμμία κλάση της κοινωνίας... Η κρεψιά εκαθολικεύθηκε τόσο, που τώρα πλέον κανείς δεν κερδίζει τίποτες από δαύτη, γιατί εκείνο που καθένas κλέφτει οπίσω από τον άλλονε, άλλος του το κλέφτει οπίσωθέ του. Καθένas γνωρίζει τούτην την αλήθεια, και κλέφτει μόνον για να ευχαριστά το πάθος του και δια να μη ζημιόνεται. Καθένas έχει το χέρι του μέσα στο πουγγί του γειτόνου του, και η κλεψιά μόνη μας ενθυμά σήμερα τον πλησίον μας!... Η αδιαφορία δια το κοινόν όφελος είναι οικουμενική και τέλεια, ο εγωισμός μανιώδης και στον ίδιον καιρόν η πονηρία γιομίζει ολούθε τους δρόμους από Έρωες αυταπάρνητους, έτοιμους να θυσιασθούνε για την Πατρίδα, για τον εθνισμό, για την ένωση!! Η Κυβέρνηση, συνθεμένη από άλλους Καταχθόνιους αυταπάρνητους, δε γνοιάζεται παρά δια το κοινό συμφέρον... δεν τήνε μέλει παρά δια τον λαόν... και αγω-

νίζεται να τον ελευθέρωση από τους Ριζοσπάστες!... Η κοινωνία ολόκληρη εσυνήθισε τόσο να περπατή με τα ψέμματα, που η αλήθεια γυμνή θεωρείται ως ένα πράγμα αισχρό, και πειράζει τη βλέψη, καθώς τω όντι τήνε πειράζει η γύμνια!

Όντας έτσι τα πράγματα, η θεραπεία μας ήθελε φανεί ένα από τα αδύνατα, επειδή εκείνοι που δια την κοινωνική τους θέση ημπορούσαν να μας θεραπεύσουνε, εκείνοι, τους συμφέρει να μας απατούνε. Ούτε που ο όχλος, από μέρος του, μπορεί ν' ανανοηθή και να έβγη από την άπατη. Ο όχλος εστάθηκε πάντα καταδικασμένος από το Ριζικό του να απατάται, και να μη μπορή να ανανογιέται· να ενθουσιάζεται δια εκείνους οπού έπρεπε να αποστρέφεται· να φανατίζεται δια την απάτη του, και να είναι η θροφή και το παίγνιον των ασυνειδήτων. Αν ο όχλος ημπορούσε για μια στιγμή να ιδή που βρίσκεται, αποτραβηότουν ευθύς από τα πολιτικά εις τα οποία δεν έχει να κάμη, εξανάπιανε τη δουλειά του η οποία ήθελε του δίνει περισσότερο διάφορο, και έτσι δια μιας ελευθερονότουνε από τα νύχια των επαγγελματομανιακών· οι οποίοι ήθελε πιάσουνε την πρώτη τους τέχνη, την τέχνη της γονατοπροσκύνησης, προσμένοντες με υπομονή και με ησυχία να έλθη η φορά τους, και αφήνοντες ήσυχη την επίλοιπην κοινωνία. Μα τούτο δεν ημπορεί να γένη. Το να πασχίση κανείς να κάμη γνωστικόνε

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

τον όχλο, ήθελ' είναι το να πασχίση να εναντιωθή εις το Περωμένον! πρέπει λοιπόν αλλού να ζητήσωμε μιαν έξοδον.

Όταν εις την αρχήν η Ελευθεροτυπία και η Ελευθεροψηφία επρωτοταράξανε την κοινωνία μας, τρία κόμματα επαρουσιασθήκανε εις το στάδιον της πάλης· τα δύο άκρα, και το τρίτο μετριόφρονον. Το κόμμα των μετριοφρόνων, δια την ίδια του τη φύση, δεν ευδοκιμεί παρά μόνον εις καιρούς ησυχίας, αλλ' όταν τα πνεύματα είναι ερεθισμένα από βάσανα, πραγματικά ή ιδανικά, τότε πλέον είναι η εποχή των άκρων κομμάτων, και η μετριοφροσύνη είναι έξω της ώρας. Έτσι, το κόμμα τούτο, και στην περίσταση τη δική μας, εζουπήχθηκε από τα δύο άλλα και δεν εμπόρεσε πλέον να αναλάβη, επειδή η ερέθιση των πνευμάτων και η ακαταστασία της κοινωνίας εξακολουθήσανε πάντα. Τούτο όμως το κόμμα, ως και έτσι ζουπισμένο και σωπασμένο καθώς ευρίσκεται, ημπορούσε ακόμη να λάβη επιρροήν εις τα πράγματα, αν εσυνενοήτο και εσυνέπρατε· ημπορούσε, αν όχι να φέρη εμπρός τον εαυτόν του, να τελειόση τουλάχιστον την αμφισβήτηση μεταξύ των δύο κομμάτων, τα οποία αγωνίζονται ακόμη δια την νίκη, και μ' αυτόν τον τρόπον να φέρη μιαν αλλαγήν πραγμάτων. Είναι εύκολο να συμφωνήσουν οι Μετριόφρονες εις την διαλογήν του κόμματος το οποίον να βοηθήσουνε δια να ρίξουν το άλλο. Ο Με-

τριόφρονας είναι φύσει φιλήσυχος και υποχρεομένος από τες περιστάσεις να ριφθή εις ένα από τα δύο άκρα, δεν αγκαλιάζει ποτέ το αναρχικόν κόμμα. Ο Μετριόφρονας εδείχθη τέτοιος ως και εις τα πράματα τα δικά μας, εις τα πράγματα της ημέρας. Αλλά εκείνο εις το οποίο δεν ήθελε συμφωνήσουν ίσως οι Μετριόφρονες είναι ο τρόπος της ενεργείας, από τον οποίον όμως κρέμεται η επιτυχία. Οι Καταχθόνιοι ματαίως ήθελε βοηθηθούν με τες ψήφους μας εις το Ναι, αφού και, από τες ιδικές τους ψήφους, τα ενιά δέκατα ίσως είναι ριζοσπαστικές, και μόνον τους δίνονται δια περιστάσεις της στιγμής. Οι Ριζοσπάστες ματαίως ήθελε πολεμιθούνε με τες ψήφους μας εις το Όχι. Η κοινωνία μας όλη ζει αποκάτου στη ριζοσπαστικήν επίρροιαν, και η αποτυχία εις τες Κάλπες δεν κάνει παρά να ερεθίζη ακόμη περισσότερο το ριζοσπαστικό πνεύμα, ναν το υποχρεόνη να κάνη δύναμην, εις τον εαυτό του, και να διπλώνη τες προσπάθειές του. Ο Ριζοσπαστισμός εις τον τόπο μας εγενικεύθηκε τώρα πλέον εις ένα βαθμόν οπού, όλα τα άλλα κόμματα μαζί ενωμένα δεν ήθελε μπορέσουνε ναν του αντιπαραταχθούν κατά πρόσωπον. Η ενωμένες προσπάθειες των άλλων κομμάτων, η βίες και η παρανομίες της τοπικής Κυβέρνησης όλα τούτα μαζί ενωμένα δεν κάνουν άλλο παρά να βραδύνουνε την τελεσφόρηση του Ριζοσπασμού, αλλά να την

εμποδίσουν είναι αδύνατον. Ο Ριζοσπαστισμός, ή γλήγορα ή αργά, θα φθάση εις τον σκοπόν του, και τότε μόνον θα πάψη. Ο Ριζοσπαστισμός, του είναι διορισμένο να ζήση και να αυξηθή-ση έως ότου να φθάση εις την πλειοψηφίαν εις την Βουλήν, εις μιαν πλειοψηφίαν σταθερήν και επίμονην· τότε, και τότε μόνον θέλει πέσει, μαζί με τα δύο του θύματα, Ελευθεροτυπίαν και Ελευθεροψηφίαν⁶⁵. Η Προστασία μόνη μπορεί σήμερα να πάψη τους Ριζοσπάστες και εμείς πρέπει να βοηθήσουμε τους Ριζοσπάστες ναν την υποχρεώσουνε γλήγορα να τους πάψη. Δια εμάς ο Ριζοσπασμός είναι ένα θηρίο ακαταμάχητο, αλλ' εν ταυτώ ένα χτήνος, μια ανόητη μηχανή, της οποίας, αν δεν ημπορούμε να σταματήσωμε το τρίξιμο, μπορούμε όμως ναν της ευκολίνωμε το διάβα για να πάη να γκρεμιστή.

Ας εννοηθούμε καλήτερα. Τι ζητούνε οι Ριζοσπάστες; Την έξωσιν των Άγγλων, την ένωσή μας με την Ελλάδα... Το ότι οι Άγγλοι υποφέρνουνε τέτοιες φωνές απουκάτουθέ τους, δείχνει το άπειρον της δύναμής τους· και ημπορούσαμε από δώθε να εξάξωμε ότι, ακολούθως, ήθελε εξακολουθούν να μας συγχωρούνε ναν τους διόχνωμε... Τούτο στέκει έως έναν κάποιο βαθμόν. Η Προστασία μπορεί να μας συγχώρεση κάθε πράγμα, έως ότου έχουμε τη μειοψηφία εις την Βουλήν, αλλά, μιαν φοράν οπού ήθελε λάβουμε την πλειοψηφίαν, και ήθελε προξε-

νήσουμε σοβαρά εμπόδια εις τον εδώ αντιπρόσωπόν της, δεν ήθελε συγχωρέσει πουλιό τα παιγνίδια, αλλά ήθελε ειπεί λόγον, και ο Ριζοσπασμός να πάψη.

Με τουτο το τέλος θα χάσωμε βέβαια τες παραχώρησες οπού μας εγινήκανε. Αλλά, πρώτον μεν η παραχώρησες τούτες, η Ελευθεροτυπία και η Ελευθεροψηφία, ποία καλά εφέρανε στην κοινωνία μας; Κανένα καλό; Τούτα τα δύω πολύτιμα πρόνομια τα εμεταχειρισθήκαμε πάντα επί κακού, κηρύττοντες το ψεύδος και την απάτη!... Ούτε που είναι καμμία ελπίδα να μας τύψη η Συνείδηση, και να κάμωμε στο εξής διαφορετικά. Έπειτα, τες παραχώρησες τούτες πρέπει τόσο-και-τόσο ναν τες χάσωμε· επειδή τούτες είναι, η δύο πέτρες οπού θα πέσουνε να ζουπήσουνε το Ριζοσπαστισμό.

Ο Ριζοσπαστισμός, δια όσον οι Καταχθόνιοι του δυσκολεύουνε και του βραδύνουν τα βήματά του, προοδέβει· και δεν ημπορεί παρά να φθάση εις την πλειοψηψίαν της Βουλής, οπού είναι το ψηλότερο μέρος από το οποίο θα πέση.

(Μάης 1852)

Ένα πολιτικό κόμμα δια να είναι τέτοιο, δια να ημπορή να ποθή τέτοιο πρέπει να υπάρχη εις αυτό 1ον μια ιδέα 2ον ένα

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

σώμα πολιτών οι οποίοι ναν την υποστηρίζουνε 3ον Αρχηγοί
οι οποίοι να προσωποποιούν εις τον εαυτό τους την ιδέαν εκεί-
νην, και να διευθύνουνε. Αν τούτο είναι σωστό, δεν υπάρχει
παρά ένα μοναχό κόμμα στον τόπο μας, το ριζοσπαστικό κόμ-
μα. Οι Ριζοσπάστες φέρνουν εμπρός τη σημαία της Έξωσης
και Ένωσης, έχουνε αρχηγούς πρόσωπα αφοσιωμένα τα οποία
νομίζουνε ζυμομένα με τούτη τους την επιθυμία, και όλος σχε-
δόν ο τόπος κάνει το σώμα του κόμματος. Αν η ιδέα τους δεν
είναι παρά μια χοντροειδής απάτη, δεν πάβει δια τούτο από
του να είναι μια ιδέα, ένας σκοπός εις τον οποίον τα τέσσερα
πέμπτα ίσως του κόμματος με ειλικρίνειαν αποβλέπουνε· αν οι
αρχηγοί τους δεν είναι παρά λαοπλάνοι, δεν πάβουνε δια τούτο
από του να οδηγούνε, η τουλάχιστον να σέρνουνε μαζί τους το
κόμμα· και τέλος πάντων, αν το μεγάλο σώμα των απατημένων
εβάρθηκε σε μια θέση αξιογέλαστη εξαιτίας της χοντροειδούς
απάτης του, δεν πάβει δια τούτο από του να είναι ένα σώμα με
γμπόρεσην και επιρροήν εις τα πράγματα του τόπου.

Το κόμμα των Καταχθόνιων⁶⁶ δεν έχει κανένα από τα προ-
σόντα. Το κόμμα τούτο δεν έχει ούτε σώμα στάσιμο, ούτε Αρχ-
ηγούς στάσιμους· αλλά όποιοι τύχουνε κάνουν το σώμα του,
όποιοι τύχουνε το διευθύνουνε !.... Έτσι, το κόμμα τούτο δεν
έχει μιαν ύπαρξη στάσιμη και βέβαιη, αλλ' όλως διόλου πρό-

σκαιρη και τυχαίαν. Σε κάθε περίπτωση ψηφοφορίας πρέπει να γίνονται προσπάθειες μεγάλες δια να συνάζονται άτομα τα οποία να δίνουνε ψήφους. Και, κάθε που τελειώσει η πενταετία, ο σωρός των ατόμων τούτων, αν δεν αλλάζει εξολοκλήρου, θα υποφέρνει τουλάχιστον μιαν σημαντικήν αλλαγήν. Ο Ύπαρχος π.χ. οπού αφήνει το υπαρχείον, αν του δοθή νέα θέση, εξακολουθεί να ήναι καταχθόνιος, αλλ' αν μείνη χωρίς θέση, γένεται Ριζοσπάστης, και φέρνει μαζί του στους Ριζοσπάστες όσους καταχθόνιους η επιρροή του του επροσκόλησε. Ο νέος Ύπαρχος τότες είναι σε χρέος να μεταχειρισθή την επιρροή του δια να κάμη καταχθόνιους ιδικούς του, δεμένους εις τον εαυτόν του, άλλοι δια τη μεγαλοχτησία του, άλλοι δια τα επαγγέλματα, που σαν ύπαρχος ημπορεί να δώση, δια εκείνα που ημπορεί να σηκόση, δια χάρες οπού υπόσχεται, δια φοβέρες οπού κάνει.

Έτσι, το κόμμα τούτο κάθε φορά νεοσύλληχτο, δεν κινείται προς ένα σκοπόν, δεν συμπράττει με μιαν αρχήν, δεν το ενώνει ένα αίσθημα· αλλά κάθε μέλος οπού έρχεται σε τούτο το κόμμα φέρνει μαζί του και το δίκηο που τότε προσθέτει εις τους άλλους, (δίκηο δικό του, εις το οποίον οι άλλοι αδιαφορούνε) μα μέσα το κόμμα είναι άδειο, καθώς μπορεί νάναι άδειο το τίποτις! Όποιος βρεθή νάναι ύπαρχος σε περίπτωση ψηφοφορίας, εκείνος είναι σε χρέος να κάμη για πρώτος Αρχηγός των

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
Καταχθόνιων, εκείνων των Καταχθόνιων οπού αυτός ο ίδιος
πρέπει να βαλθή να φτιάση. Όποιοι βάνονται δια υποψήφιοι
εδικοί του, η οποίοι βρεθούνε σε ψηλά και επηρεαστικά επαγ-
γέλματα, εκείνοι εννοούνται αρχηγοί δευτερεύοντες, και είναι
σε χρέος να φτιάσουνε κ' εκείνοι καταχθόνιους μαζί με τον
Ύπαρχο. Τα σύνεργα δια το φτιάσιμο των Καταχθόνιων είναι
δύω ειδών, υπόσχεσες και φοβέρες. Όταν τούτα δεν δικήσουνε
είναι και η Βία.

Τοιουτοτρόπως, τα δύο κόμματα βαλμένα στο κόσκινο,
μας δίνουνε, το ένα μηδέν, το άλλο μιαν απάτη!

Τώρα το κόμμα το Ριζοσπαστικό νομίζει πως οι αρχηγοί του,
μόλις νικήσουνε τελειωτικώς τους Καταχθόνιους, θα ελεύθερό-
σουνε την Πατρίδα. Οι καταχθόνιοι δεν νομίζουνε τίποτα, επειδή
κινούνται χωρίς σκοπό, είναι όμως πολλοί από αυτούς οπού στο-
χάζονται πως αν ο Ύπαρχος επιτύχη να εξουδενώση τους Ριζο-
σπάστες, ησυχάζει ο τόπος. Και τα δύο μέρη απατούνται. Ούτε
τον Ύπαρχο συμφέρει να εξουδενοθούνε οι Ριζοσπάστες⁶⁷, ούτε
τους Αρχιριζοσπάστες συμφέρει να εξουδενοθούνε οι Καταχθό-
νιοι. Η πολιτική οντότητα του καθενός στηρίζεται απάνου στην
ύπαρξη και δύναμη του εναντίου κόμματος· αυτοί ακολούθως
επιθυμούνε και αγαπούνε την ύπαρξη του εναντίου κόμματος,
όσον αγαπούνε την ύπαρξη και τη δύναμη του εδικού τους. Η

ύπαρξες των δύο κομμάτων είναι αλληλένδετες· η εξουδένοση του ενός φέρνει την έκπνευση του άλλου, και δεν είναι παρά η συνύπαρξη που τα βαστά ζωντανά και τα δύο. Οι Ριζοσπάστες παρουσιάζονται σήμερα ως εχθροί άσπονδοι της Προστασίας· και η Προστασία δεν έχει να αντιπαρατάξει σε κάθε νησί εις τους Ριζοσπάστες παρά την επιρροήν του Ύπαρχου. Ο Ύπαρχος λοιπόν, έως ότου υπάρχουνε Ριζοσπάστες είναι ο Ηρακλής της Προστασίας! και σαν τέτοιος πρέπει να του παραχωρήται όλη η επιρροή του στον τόπο. Μόλις ο Ριζοσπαστισμός εξουδενωθεί, ο Ηρακλής δεν χρειάζεται πλέον!.... Ποιος ύπαρχος, δια όσον ανόητος και αν ήναι, θα χαλάση ποτέ τη βάση εκείνη απάνου στην οποία είναι χτισμένο το μικρό μεγαλείον του;...

Οι Αρχηγοί των Ριζοσπαστών από το άλλο μέρος, όντες υποχρεομένοι να κάνουνε τσου ζουρλούς δια να ήναι οι εκλεκτοί του όχλου, έχουνε χρεία δια ένα χέρι το οποίο, να φαίνεται πως τους εμποδίζει να ελευθερώσουνε την Πατρίδα, πραγματικώς όμως ναν τους φυλάη από τον κρημνισμό τους· και τούτο το χέρι το έχουνε στην πλειοψηφία των Καταχθόνιων εις τη Βουλή. Οι Αρχιριζοσπάστες πρέπει να βλέπουνε με φρίκη την πιθανή πλειοψηφία την εδική τους!...

Και λοιπόν, ο Ύπαρχος έχει χρεία δια ένα Ριζοσπαστικό Κόμμα το οποίο ναν το βαστάη νικημένο.

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

Οι Αρχιριζοσπάστες έχουνε χρεία από ένα Κόμμα Καταχθόνιων από το οποίο να ήναι νικημένοι.

Και των δύο Κομμάτων οι Κομματάρχες ευρίσκουνε το συμφέρον τους εις την συνύπαρξήν τους, και εις την παρούσα κατάσταση των πραγμάτων.

Καθώς ήθελε ο φτωχός

Έτσι εγύριζε ο τροχός!...

Και για μια δεκαπενταριά ανθρώπους οπού παίζουνε τον όχλο στο κλοτσοσκούφι, η Κοινωνία ολάκαιρη υποφέρειν όλα τα δεινά της ημιαναρχίας, και της τελείας διαφθοράς!...

Η 19 Ω Ρ Ε Σ Τ Ο Υ Κ Α Τ Α Χ Θ Ο Ν Ι Ο Υ

Δεκέμβρης 52

Όλος ο κόσμος έχει καλόν καιρό, ώμορφην ημέρα, όταν ήναι ο ουρανός ξάστερος, γαλήνη στη θάλασσα, και η γη στολισμένη από τις ακτίνες του Ήλιου. Ο Καταχθόνιος δεν έχει ώμορφον καιρό, δεν έχει χαρμόσυνη μέρα, παρά όταν ο λόρδος του εχαμογέλασε, ο Ρεσιδέντες τον εδέχθηκε με φιλοφροσύνη, ο Ρεγγέντες τον έκαμε να ελπίση.

Ο Καταχθόνιος ξυπνάει την αυγή με το πνεύμα προσηλομένο εις εκείνους οπού συγχρόνως μ' αυτόνε ελπίζουνε και τους οποίους θεωρεί αλληλοδιαδόχως με ζήλια, με μίσος, με καταφρόνηση. Εκείνο που ενασχολεί ακόμη την προσοχή του ήναι η είδησες οπού θα φέρη το ερχόμενο ατμόπλοιο των Κορφών και ο Μισθολογικός Κατάλογος είναι η Σύνεψή του, εις την οποία παντοτεινά βόσκει το νου του.

Ο Σενατόρος για τον Καταχθόνιο είναι αφέντης εις τον οποίον δεν ημπορεί να φθάση παρά με το μέσος του Ρεγγέντε. Μα, ο Ρεγγέντες είναι ένας αχάριστος, επειδή έπειτα από τόσες γονατοπροσκύνησες δεν έκαμε ακόμη για δαύτονε τίποτις· είναι ένας πηρπάντες επειδή έπειτα από τόσες υπόσχεσες τον εγέλασε πάντα· είναι τέλος πάντων ένας αξιοκαταφρόνητος άνθρωπος, επειδή ο Καταχθόνιος γνωρίζει καλά την ιστορία του, και τήνε διηγέται στους επιστηθιούς του, εις εκείνους τους καταχθονιάκιδες της δεύτερης τάξης, οι οποίοι προσμένουνε να λάβη ο Καταχθόνιος επάγγελμα για να φάνε κ' εκείνοι. Ο Καταχθόνιος τους διηγέται με λύσσα και με θυμό τες ποταπές αρχές του Ρεγγέντε, τες δειλίες από τες οποίες επέρασε για να φθάση εκεί που βρίσκεται, και όλες τες ασχημίες, αληθινές ή ψεύτικες, όσες είναι στην ενθύμησή του. Αφού τελείωση τον φημητικόν εκείνον λίβελον τινάζει το σιψί του, σηκώνεται, και

βγαίνει να πάη να καλημερίση το Ρεγγέντε. Τούτη είναι η συνηθισμένη, καθημερούσια, αυγινή επίσκεψη, που ο Καταχθόνιος κάνει του Ρεγγέντε, οποίος και αν είναι Ρεγγέντες.

Το πρώτο του απάντημα μόλις έβγει, τυχαίνει κάποτε να ήναι ο Μ,κης, ο Μ.ίνος, οπού ερχότουνε ναν τον εύρη, και λοιπόν επιστρέφουνε αντάμα στο σπήτι. Τούτος ο φυσιογνώμονας είναι το κουνάδι των ελπιζόντων εις το επάγγελμα, και ξέρει που βρίσκονται τα ῥνίθια των οποίων συνηθά να βυζάνη το αίμα. Ο Μαράκης λοιπόν παρουσιάζει του Καταχθόνιου μια συνδρομή για να γένη η εικόνα του νέου Ρεσιδέντε. Τον Καταχθόνιο τότε πιάνει κόψιμο... Ἦθελε να εμπόριε να πνίξη εκείνον το φιλάργυρο κερδοσκόπο, μα δεν ημπορεί ν' αρνηθή τη συνδρομή του, επαινεί μάλιστα την ιδέα και υπογράφει... Μια μικρή στεναξιά του ξεφεύγει, μα λέει του Μαράκη πως υποφέρνει από ζοχάδες... Ο Μαράκης αφού λάβη το χαράτσι του, χαιρετά μ' αδιαφορία και φεύγει. Ἐρχεται λοιπόν ο Καταχθόνιος στου Ρεγγέντε, λαβομένος ναι, μα μ' ένα δικαίωμα περισσότερο για το αντίδωρο που ελπίζει. Αν ο Ρεγγέντες είναι ευδιάθετος και τότε δεχθή, ο Καταχθόνιος, αφού τότε ρωτήση για την υγεία του, και του μιλήση για τον ώμορφον καιρό που περνάει, φέρνει την ομιλία απάνου στους κοινούς εχθρούς, δηλαδή απάνου στο ενάντιο κόμμα, το οποίο κατά δαύτονε, μηχανέβεται εναντίον

του Ρεγγέντε. Εκεί του διηγείται τα εν γνώσει και εν αγνοία, τα κατά νουν και διάνοιαν, τα πάντα του ιστορίζει ως επικίνδυνα, και τελειώνει με το μέρος οπού αυτός επήρε, ή θέλει πάρει, για να υπερασπισθή και να βαστάξη την υπόληψη του Ρεγγέντε. Αν ο Ρεγγέντες δεν τότε δεχθή, ο Καταχθόνιος στέκει στην αντικάμαρα, και περνάει την ώραν του, ή με τη μάνα, ή με τη γυναίκα, ή με τα παιδιά του Ρεγγέντε. Έτσι περνάει την αυγή του ο Καταχθόνιος, και το απόγιομα το ξοδεύει όλο εις το Καζίνο, οπού μαζώνει ύλη για τη συναναστροφή του το βράδι ή την ακόλουθην αυγή στου Ρεγγέντε του ίδιου.

Το βράδι ο Καταχθόνιος, άρχεται στη συναναστροφή του Ρεγγέντε, και, κατά τους ανθρώπους οπού εύρη κανονίζει τες ομιλίες του. Έχοντας όμως αποφασισμένο να βρίσκεται πάντα με τη γνώμη του Ρεγγέντε, προσέχει καλά να μην έκφραση γνώμη την οποίαν ο Ρεγγέντες να μην παραδέχεται· και αν εξ απροσεξίας το μικρό τούτο δυστύχημα συνέβη, ο Καταχθόνιος δίνει ευθύς εκείνες τες διασάφισες η οποίες τον αποδείχνουε όλως διόλου σύμφωνον με τον Ρεγγέντε. Σε τούτες τες βραδινές συναναστροφές ο Καταχθόνιος δίνει μεγάλην αξία σ' εκείνες τες καθήκτες οπού είναι κοντά στην καθήκλα του Ρεγγέντε, και τες κυνηγάει με προθυμία. Τότες ημπορεί από καιρό σε καιρό να στρίφτη με σοβαρότητα, και να μιλή μυστικώ τω τρόπω

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

στο αυτί του Ρεγγέντε. Δεν του λέει ποτέ τίποτες σοβαρό, δίνει όμως εις τον εαυτό του μίαν κάποιαν οντότητα, δειχνόμενος εις τους άλλους να μιλή κρυφά με το Ρεγγέντε. Θέλετε να μάθετε πόσο αθώα είν' εκείνα που του λέει; Ιδού:

«Άκουσα πως την πέφτη έρκεται ο Αφέντης.

«Στοχάζαυμαι.

«Επιθύμωνα νάμαι κ' εγώ στη συντροφιά σου, που φυσικά θα κοπιάσης να τον προϋπαντήσης.

«Καλό.

«Την πέφτη λοιπόν έρχουμ' εδώ και προσμένω.

«Ναι.

Όλα τουτα είν' εκείνα που του λέει κρυφά στ' αυτί, και τουτα τα μηδενικά κάνουνε αριθμούς εις τη φαντασία του! Το κενόν το ίδιο, εμπρός εις τον Κομεστά, είναι τόσο γιομάτο, που του γιομίζει την ψυχή του και τότε χορτένει!... Και είναι τέτοια όντα, σκληροί Ριζοσπάστες, που ημπορέσετε να βαφτίσετε Καταχθόνιους; Γιατί δεν τους ελέγετε καλήτερα φυτίλιδες;

Ας ήναι. Βγαίνει ο Καταχθόνιος από του Ρεγγέντε, και έρχεται στο σπήτι του, οπού δειπνάει μαζί με όλην του την οικογένεια. Η γυναίκα του και τα παιδιά του τρώνε με όρεξη, αυτός όμως περισσότερο σκέφεται πάρι που τρώει. Ένα προσωρινό ξεσυγνέφιασμα της ανθρωπιάς του τον αφήνει να ιδή τη δειλιαστική θέση οπού

βρίσκεται καταντημένος... Καταντημένος να σέρνεται ομπρός σ' ανθρώπους οπού δεν υπολήπεται, ναν τους δείχνη αγάπη ενώ τους μισάει, κ' έπειτα απ' όλο τούτο να μην ήναι μήτε βέβαιος αν η θυσίες του θα καρποφορήσουνε, αν θα αξιοθή μιαν ημέρα να ιδή πρόσωπον επαγγέλματος. Το ξεσυγνέφιασμα όμως τελειώνει γλήγορα· ο καταχθόνιος ξαναμπαίνει στη συνηθισμένη του κατάσταση, και σα νάθελε ν' αποκριθή σ' εκείνο το ξεμπροστίνιασμα που του εγίνηκε ξεφωνίζει στενάζοντας:

»Και του ποντικού μετάνοια,

»Και τση γάτας προσκυνώ.

«Εγώ έτσι τόβρηκα για καλά καομένο».

Γυρίζει έπειτα στο παιδί του και το συμβουλέβει να μην αλλάξη ποτέ στον εαυτό του κανένα από τα έθιμα του τόπου, επειδή τούτο ήθελε δείξει ανεξαρτησία πνεύματος, και ήθελε ερεθίσει παρομοίως, και την Κυβέρνηση και τον τόπο. Σε τούτο απάνου του δίνει παράδειγμα τους Ριζοσπάστες τους ίδιους, που προβατούνε στες εκκλησιές και λένε τους αποστόλους, και ψάλουνε, και καλαναρκούνε, και καμώνουνται νάχουνε μεγάλην ευλάβεια για τους νιπιτάφιους και για τους θρόνους, «Έτσι, λέει παιδί μου, έτσι ο φρόνιμος άνθρωπος κάνει τση δουλιές

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
του. Ο Όχλος είναι ένας γάιδαρος οπού πρέπει να ξέρης ναν
τον καβαλικέψης για να προβατής με τα πόδια του και να μη
χαλάς τα δικά σου. Η Κυβέρνηση είναι ένα μεγάλο τυρί, που,
για νάμπης μέσα πρέπει πρώτα να πας κωλοσυρτά και γλυφτά
να κάμης την τρύπα, αρκινόντας από τη μούργα».

Μα είν' ώρα τώρα ναν τότε στείλωμε στο κρεβάτι τον Κα-
ταχθόνιο, και ναν τότε λυπηθούμε ως κ' έδεπα, επειδή ο δυ-
στυχής ο Καταχθόνιος δεν ησυχάζει μήτε εις το κρεββάτι του·
επειδή, αν έφαε φαΐ πασχαλινό, και οι χυμοί του γενούνε τα-
χτικοί, κάποιες ελπίδες επιτυχίας ημπορεί να λάβη στο όνειρό
του· μ' αν έφαε χαυγιάρι, αυγοτάραχα, ή άλλα τέτοια, και το
αίμα του κάνει κύματα, ω, τότες το επάγγελμα είναι σε κίνδυ-
νο... Τότες ο Ρεγγέντες τον εγέλασε, και ήλθε το Βαπόρο και
τρέχουνε να δώσουνε τα σκαρίκια στο σπίτι του γειτόνου του!...
Να μην το δώση ο Θεός ένα τέτοιο φαρμάκι του Καταχθόνι-
ου!.. Καλήτερα ο Διάολος πάρι ο γείτονάς του ή ο ιδικός του!...
Ένας μεγάλος έχτυπος μεσ' την καρδιά του τότε ξυπνάει... μα
τώρα τες επίλοιπες ολίγες ώρες τες σιωπούμε επειδή είναι ώρες
στενοχώριας για τον Καταχθόνιο, εξαιτίας του ονειρού. Της
γυναικός του της λέει πως τον επλάκωσε η Μώρα...

Σ. Κ. Ένα άλλο ουσιώδες ελησμονήθηκε στην εξιστόρηση
του Καταχθόνιου. Ο Καταχθόνιος, σαν ενστιγματικώς, εννοεί

Α Ν Δ Ρ Ε Α Λ Α Σ Κ Α Ρ Α Τ Ο Υ

το μίσος οπού η Αγγλία θρέφει για την Ελλάδα, ακολούθως κάνει νόμο στον εαυτό του να καταφρονή και να αποστρέφεται κάθε τι ελλαδίτικο, μην εξαίροντας τον εθνισμό του τον ίδιο-νε. Έτσι, αν ο Καταχθόνιος λάβη επάγγελμα, στερεώνεται εις το σύστημά του κ' εκείνο που εξαρχής δεν ήτανε πάρι νόμος σ' εδαύτονε, μετέπειτα γένεται φύση. Αλλ' αν δεν λάβη επάγγελμα, ο Καταχθόνιος τέλος - πάντων βαρένεται, και σε πρώτη περίσταση, γένεται Ριζοσπάστης. Ο Καταχθόνιος τότες, τες 25 του Μαρτίου βάνει δάφνη στην κομπότρουπά του... ξουρίζεται στο Κουρείον «Η Ωραία Ελλάς»... συχνάζει στο Δημοτικόν Κατάστημα... και ο βουβός του Βουλισμά, πρώτος του λαού, παραδέχεται και τούτονε, και τον αναγνωρίζει έναν από τους Έρωας του Τόπου!...

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΙΣ ΤΟΥ ΡΕΓΓΕΝΤΕ

Δεκέμβρης 52.

Ιδού σου παρουσιάζω εις το παιδί μου

Την εικόνα και ομοίωση τη δική μου.

Πιστέβει πως οι Γάδαροι πετούνε·

Πως οι εκλογείς ελεύθερα ψηφούνε·

Πως είναι ειλικρινά τα βήματά σας,

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

*Και πως όλα τα δίκημα είναι δικά σας.
Πιστέβει δα πως η Εκλαμπρότητά σου
Δε μας έχεις ανδράποδα δικά σου,
Μόνε πως ως κ' εμείς έχουμε γνώμη...
Κι άλλα πουλιό χοντρά πιστεύει ακόμη
Φθάνει να λάβη ελπίδα επαγγελμάτου,
Που πέφτει για το επάγγελμα η καρδιά του.
Σ' εκεία που ακούει ποτέ δεν αντιτείνει,
μα «κόμμε στα» αποκρένεται και κλίνει.
Κάμε τότε Κριτή, νάχης κριτή σου·
Βουλευτή; ναν τον έχης βουλευτή σου·
Ταμία; τα χέρια του έχουνε την χάρη
Ναν παστρικά (Σαν αρνιθιού ποδάρι).
Δως του μισθό, και θέλει ιδείς σ' αυτόνε
Έναν άλλον εμέ παρόμοιονε·
Και για να λείψη κάθε αμφιβολία,
Βάλτονε στη γνωστή δοκιμασία.*

Ο συστενόμενος τότες ανοίγει το στόμα του και λέει· «Πιστεύω Κύριε Ρεγγέντε και ομολογώ, ότι συ ει ο Θεός (του επαγγελμάτου), ο ελθών εις την δόξαν, φιλόδοξους δοξάσαι, ων πρώτος ειμί εγώ.»

Α Ν Δ Ρ Ε Α Λ Α Σ Κ Α Ρ Α Τ Ο Υ

Τότε γράφεται εις τον κατάλογον των δοκίμων, και του παραχωρείται να έρχεται αυγή και βράδυ για σαράντα ημέρες να παίζη με τα παιδάκια του Ρεγγέντε το

Έπειτα από την οποία δοκιμασία του δίδονται ελπίδες.

Πετάει πετάει το πουλάκι,

Το Χελιδονάκι,

Ο σπίγγος,

Ο Σπύρος κ.τ.λ.

Αφήνοντας τώρα κατά μέρος την αστεία μορφή τούτης της έκθεσης, ημπορούμε να πούμε με τα σωστά μας, ότι, λίγοι είν' εκείνοι που λαβαίνουν επάγγελμα, χωρίς να περάσουν από ένα είδος τέτοιο δειλιαστικής συρμότρυπας. Ήθελε πει κανείς πως, ένας-ένας οπού καθυποβάνει τους άλλους εις τη δειλίαση, θέλει με τούτο να εγδικηθή δια τη δειλίαση που εχρειάστηκε να υποφέρη και αυτός, εις την αρχή του πολιτικού σταδίου του. Αν κηόλες δεν είναι μια υπερτέρα Δικαιοσύνη, η οποία θέλει το μούντσομα του δοξομανή εις την αρχή του παροξυσμού του, το χαμό της ησυχίας του στο επάγγελμα, και συχνά τον αφανισμό της οικιακής του οικονομίας εις το τέλος της πορείας του.

ΟΙ ΑΓΓΛΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΦΤΑΝΗΣΟ

Γεννάρης 1853.

Στα 1817 οι Άγγλοι ωφελούμενοι από την συμβίβαση⁶⁸ των Παρισίων μας έδωσαν έναν Πολιτικόν Χάρτην. Εμείς τότες εστοχασθήκαμε πως ο Πολιτικός εκείνος Χάρτης ήθελε δένει και τα δύο μέρη ίσια-προς ίσια. Εστοχασθήκαμε πως η Προστασία ήθελε εχτελεί τα χρέη της προς εμάς, σαν εμείς τα δικά μας προς την Προστασία. Οι Κυβερνήτες μας όμως δεν αργήσανε να μας βγάλουνε από την απάτη. Οι Κυβερνήτες μας βάνοντας στη μάντα τον Χάρτη, μας εκυβερνήσανε πάντα έως εις τα 1833 με το ξύλο στο χέρι!... Ο Χάρτης υπήρχε πάντα, μα σανάθελε τον εύρη αποπληξία, δεν εδούλεβε παρά μόνον η μια του μάντα· και σαν οπού ο χαμός ενός μέλους αξένει τη δύναμη του άλλου, έτσι από τη μάντα του τη γερή εδούλεβε με μεγάλη δραστηριότητα... Για κάμποσον καιρό μέσα στες πλατέες μας, ήτανε στημένο το Κούτσοуро!... Για πολύν καιρόν ελάβαμε τες αγγάριες, και είχαμε τους στρατιώτες τους άγγλους με το ξύλο στο χέρι κ' εδέρνανε τους αγγαρεμένους!... Περισσότερο από μια φορά ίδανε οι Κόρφοι τους Αρμοστάς να ξεκαβαλικέβουν από το άλογο, να δέρνουνε τους διαβάτες! και η Κεφαλονιά ίδε

κάποτε τον τοποτηρητή της ν' ανεβή στα σπήτια, να βαλθή στη μέση της οικογένειας με το καμουτσί στο χέρι, και να δείρη τον οικογενειάρχη !... Ξαλληώς, ο Πολιτικός Χάρτης, καθώς είπαμε ήτανε ολοζώντανος. Η Βουλή επροσκαλείτο κάθε δύο χρόνους εις τους Κόρφους, οπού έπρεπε να καθίσουε τρεις μήνες! Τους εδιαβαζόντανε οι γραμμένες διαταγές του Αρμοστού ελέγανε το «κόμε στα», και πλέον ο επίλοιπός τους καιρός επέρναε σε γιόματα, σε χορούς, και σε γέλοία!...

Στα 1833, χωρίς εμείς να ξέρωμε τίποτα, η Προστασία όλο με μιας άλλαξε πολιτική μ' εμάς. Άφησε το ξύλο, επροσποιήθηκε σέβας, και μας είπε πως είμαστε Έλληνες... Λαός γενναίος... φύσει άνδρες ελεύθεροι.... και πως έχουμε κ' εμείς το δικαίωμα να κάνωμ' επανάστασες δια να φέρνωμ' ομπρός τα φρονήματά μας, δίνοντάς μας εις τούτο παράδειγμα την Αγγλία και τη Γαλλία. Ο Κόσμος δεν εμπόρηε να πιστέψη σε τόσην αλλαγή, και η εντύπωση του ξύλου ακόμη ζεστή και ζωντανή στην ενθύμησή μας, μας εμπόδιζε να τρέξωμε σε μια τέτοια προσκάλεση· έτσι η προσπάθειες προς την ακαταστασία ευρίσκανε δυσκολία μεγάλη.

Μα τι δεν κατορθώνει μια Κυβέρνηση, όντις θέλη! Δεν επέρασε, τω όντι, πολύς καιρός, οπού η Τοπική Κυβέρνηση ευρέθηκε υποχρεομένη να ζητήση τη βοήθεια της Προστασίας, δια να προλάβη την επανάσταση, και η Προστασία αρνήθηκε τη

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

βοήθειά της!... Αφού έγινε, οι πρωταίτιοι της χώρας εμείνανε ήσυχοι στα σπήτια τους, και μόνον καμπόσοι χωριάτες εκαταδικασθήκανε σε λίγου καιρού φυλάκιση, κ' έπειτα από λίγο ελευθεροθήκαν κ' εκείνοι!....

Στα 1842 η επανάσταση άργησε να ξεσπάση επειδή ετοιμαζότουνε τρομερότερη. Πολλοί από τους κυρίους του τόπου επαρουσιασθήκανε στην Προστασία ζητώντες πρόβλεψες, και η Προστασία τους εφοβέριζε ναν τους φυλακόση αν δεν σιωπήσουνε!...

Τα καΐκια τότες ήτανε προσταγμένα στο βασίλεμα του Ήλιου να μη σαλέβουνε πλέον από το μόλο, μα κάποιοι καϊκέριδες ελαβένανε την άδεια από την Αστυνομία κ' εκουβαλούσανε δια νυχτός τους αρχηγούς της επανάστασης ανάμεσα στες δύο χώρες!... Οι χωριάτες εκραζόντανε από την Αστυνομία, ερεθιζόντανε εναντίον εις τους άρχοντες, ελαβαίνανε ένα σελίνι στο χέρι κ' εστελνόντανε σπήτι τους!... Αφού εγίνηκε η επανάσταση, οι πρωταίτιοι χωραΐτες πάλε τότες εμείνανε ήσυχοι στα σπήτια τους, εματαπιαστήκανε κάμποσοι χωριάτες εφυλακοθήκανε πάλε για λίγον καιρό, και πάλε πριν της διορίσας τους ελευθεροθήκανε!....

Στα 1847 εγίνηκε λογάται εκείνη η αταξία απουκάτου στο σπήτι του Τοποτηρητή, και η Προστασία πέρνει λογάται αφορ-

μήν εκείθε για να καμοθή πως κατατρέχει έναν από τους ταραχοποιούς, και τότε στέρνει στο χωριό του Σκινιός Δάσκαλο της αναρχίας εις τους επαναστάτες!...

Στα 1848 όταν ο όχλος μας εξαφνίστηκε για το θόρυβο που άκουε στην Ευρώπη, κ' εγύρευε να σπάση τα χαλινάρια, η Προστασία edιάλεξε τη στιγμή εκείνη για να του δώση ελευθεροτυπία κ' ελευθεροψηφία, ενώ σ' εκείνην τη στιγμήν εμείς δεν την εγυρέβαμε, ενώ την εγυρέψαμε τόσο όταν είμαστε ειρηνικότεροι, και πάντα μας την αρνηθήκανε!... Είναι αξιοσημείωτο σε τούτην την περίσταση, που μας επαρουσιασθήκανε πάραυτα ιδιοχτήτες τυπογραφιών και εν ταυτώ εφημεριδογράφοι άνθρωποι χωρίς κεφάλαια· και όμως ημπορέσανε να στήσουν πιεστήρια, και να διατηρηθούν και αυτοί, αφού απαράτησανε κάθε άλλη δουλιά τους, και αφιεροθήκανε εις αυτό μόνον!... Είναι αξιοσημείωτο που οι εφημεριδογράφοι τούτοι μέσα στη φούχτα της Προστασίας edιδάξανε τους χωριάτες μας την έκπτωση της Προστασίας της ίδιας, ερεθίζοντές τους και παρακινούντες τους εις επανάστασιν, και η Προστασία ποτέ δεν εμπόδισε την παρακίνηση!.. Είναι αξιοσημείωτο που αφού τέλος πάντων έγινε κηόλες η επανάστασι των 48, διδαγμένη και παρακινήμένη από τους εφημεριδογράφους, και ενώ η φούρκα και το ραβδί edουλέζανε στο νησί, και η φρίκη επά-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
γονε το αίμα ως και εις τους πλέον αθώους, οι μόνοι πρωταίτι-
οι της επανάστασης, οι μοναχοί εφημεριδογράφοι, όχι μόνον
δεν εφύγανε⁶⁹ μα δεν εφοβηθήκανε μήτε, και, με τη φούρκα
ομπρός τους εξακολουθούσανε, με τη μεγαλύτερη ασφάλεια
το έργον τους σαν και πρώτα!... Και είναι αξιοσημείοτο πως,
έχοντας να γένουνε μετέπειτα η εκλογές των αντιπροσώπων, η
Προστασία έβαλε όλην της την τέχνη για να παρουσιασθούνε
οι εφημεριδογράφοι τούτοι εις τον όχλον ως μάρτυρες της ελευ-
θερίας, και ακολούθως ναν τους απολαύση αντιπροσώπους του
προδομένου όχλου!...

Τώρα, ποίος είναι ο σκοπός της Αγγλίας; Αυτή βέβαια με-
γερέβει εδώ για να κενώσει αλλού. Μα τι θέλει να κάμη με την
πολιτικήν που βαστάει στην Εφτάνησο; Και πάλε, έχει τω όντι
δεύτερους σκοπούς; μηχανεύεται τω όντι κάτι; Ή είναι ένα
απλό ξέδωμα σαν εκείνο του Ιακώβου Ιου, Κανείς δεν ηξέ-
ρει!...

Μ Ω Ρ Α Ι Ν Ε Ι Κ Υ Ρ Ι Ο Σ Λ Α Ο Ν
Ο Ν Β Ο Υ Λ Ε Τ Α Ι Α Π Ο Λ Ε Σ Α Ι

Είναι τώρα κάμποσος καιρός οπού ο λαός της Κεφαλονιάς
εβγήκε μονοτάρως οχ τα σωστά του. Αν τον ακούσης, «έστει-

λε τους αντιπρόσωπους του εις τους Κόρφους για να διόξουνε τους Ιγγλέζους και να ενωθή με την Ελλάδα· και αν οι Ιγγλέζοι δεν υπακούσουνε να φύγουνε, ω, τότες οι αντιπρόσωποί του... ξέρετε τι κάνουνε; Διαμαρτυρούνται! Και μάλιστα, αν η χρεία το καλέση, διαμαρτυρούνται κηόλας εντόνως!... Μια φορά που ο Λ. ο Ζ. διαμαρτυρήθη, και μάλιστα να διαμαρτυρήθη εντόνως, μπορούνε πουλιό οι Άγγλοι να μείνουνε στα Νησιά;...».

«Όντες όλος ο λαός θέλη, οι Ογγλέζοι δε μπορούνε να κάμουνε τίποτα. Πόσοι Ογγλέζοι είναι μέσα στην Κεφαλονιά; Οι χωριάτες πέφτουνε δέκα στον έναν! Κι από 'κειούς τσου σοντάρδους, οπού όντες τσου λείψη μιαν ημέρα η μανέστρα εχαθήκανε!... Αμεδά εκείνοι μπορούνε να βαστάξουν την κακοπάθεια! Ναι, ας έρτουνε στα βουνά να μας κυνηγούνε! Δεν είναι πάρι καμπόσοι άρκοντες οπού μας έχουνε πουλημένους σ' εδαύτους· μα τώρα που εβγήκαν ετούτοι οι άλλοι άρκοντες να μας ελεφτερόσουνε, τώρα κ' εμείς θέλει δείξουμε πως η Κεφαλονιά καλά κεφάλια βγάνει⁷⁰. Φωνή λαου, φωνή Κυρίου!»

Δύστυχε λαέ! οι κατρεγαράιοι σ' εμεθήσανε καθώς μεθούν τα μελίσια και τα βάνουνε στο καλάθι... Σ' εμεθήσανε και σ' εκάμανε να πιστέψης πως κάτι είσαι! Δύστυχε λαέ! ξέρεις τι είσαι! Εκείνο πούναι όλοι οι λαοί· εκείνο που εσταθήκανε οι λαοί πάντα· είσαι, θέλεις δεθέλεις, το κλοτσοσκούφι εκειώνε

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

που τους βαστά η ψυχή τους να σε παίζουνε. Μπορεί να μη σ' αρέση τούτη η αλήθεια, μα δέξου τη γιατί είναι αλήθεια. Είναι πρικιά μα κάνει καλό.

Εσύ έχεις παράπονα εναντίον εις εκείνους οπού έως τώρα σ' εδιοικήσανε· και τώρα εβγήκανε άλλοι οι οποίοι λέγονται φίλοι σου, και σου ζητούνε να σε διοικήσουν εκείνοι· και συ κατά το συνηθισμένο, γιατί έτσι οι λαοί κάνουνε πάντα, έτρεξες εις εδαύτους και τους ακολούθησες... Μα ξέρεις πως πιάνουνε τους ελέφαντας; Πηένουνε δώδεκα στο κυνήγι, οι έξι ντυμένοι μαύρα, και οι έξι άσπρα· όντες ο ελέφαντας πέση στο λάκκο το διορισμένονε τότες τρέχουνε οι έξι οι μαυροφόροι, και με ξύλα μεγάλα τότε ραβδίζουνε. Αφού τότε ραβδίσουνε καλά καλά, τότες βγαίνουνε οι ασπροφόροι, οι οποίοι καμώνονται να διόχνουνε τους μαυροφορεμένους, χαϊδέβουνε τον ελέφαντα, του βάνουνε στο στόμα ζαχαροκούλουρα, και τότε βοηθούνε να έβγη από το λάκκο. Ο ελέφαντας τότες ακολουθάει μ' ευγνωμοσύνη εκείνους οπού νομίζει ελευθεροτάδες του, κ' ετούτοι τότε φέρνουνε και τότε πουλούνε.

Άκουσες τώρα, λαέ, πως οι άνθρωποι πιάνουνε τα θηρία; Ίδες, ή δεν ίδες σε τούτην τη διήγηση την εικόνα σου;

Κανείς δεν είναι αξιοκαταφρόνητος, κανείς δεν είναι αξιογέλαστος έως ότου περιορίζεται μέσα εις τον κύκλον της ημπό-

ρεσής του. Μα κανείς κηόλες δεν ημπορεί να λείψη την καταφρόνηση και την καταισχύνη, όντες υπερβαίνει τα όριά του. Εσύ λαέ, άφησες το τσαγγαρόσουβλο, το μηστρί, το βελόνι, το τσαπί, το πετραχίλι, το εργαστήρι σου, κ' εμπήκες εις τα πολιτικά πράγματα. Με τούτο που έκαμες σου φαίνεται πως επρόκοψες, πως αρκόντεψες, πως εκαλητέρεψες τον εαυτό σου... Άκουσε εξεναντίας τι έπαθες = Έως ότου σ' εβλέπαμε να καταγίνεσαι στο εργόχειρό σου, εθαυμάζαμε την επιτηδειότητά σου, και σ' επαινούσαμε πως μέσα σε τόσο λίγον καιρό ετελειοποίησες την τέχνη σου⁷¹. Όταν όμως ήλθες εις τον Καφφενέ να μιλήσης πολιτικά πράγματα, δεν ίδαμε πουλιό σ' εσένανε παρά ένα ψάρι, που έχασε τα νερά του, και δεν εστοχασθήκαμε πουλιό παρά πως να σε πιάσωμε. Ο τρόπος οπού μεταχειριζουμάσθε είναι ο πουλιό δειλιαστικός δια εσέ, επειδή σε στέλνουμε κάθε βράδι στο σπήτι σου με την απόδιοξη τουν Ιγγλέζωνε και με την ένωσή σου με την Ελλάδα, ενώ εμείς εις το σπήτι το δικό μας γελούμε για την απλότητά σου και έχουμε θέατρα κάθε φορά που σου μιλούμε για τα πολιτικά δικαιώματα με τα οποία σε φουσκόνουμε! Εσύ, Λαέ, δεν γνωρίζεις ούτε τες αληθινές σου χρείες, ούτε τες αντικρίζουσες θεραπείες των, αλλ' ούτε τα πρόσωπα που ήθελ' είναι κατάλληλα να ενεργήσουνε την καλητέρεψή σου. Επίστρεψε λοιπόν εις τες

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
συνηθισμένες σου εργασίες εις τες οποίες εμείς δεν ημπορούμε
να σε γελάσωμε και τες οποίες θέλει εχτελείς με περσσότερη
τιμή, και με περσσότερο διάφορο. Απ' όλο τούτο το πολιτικό
παιγνίδι, τι σας έμειν' εσάς; η εντροπή. Τι μας έμειν' εμάς; το
επάγγελμα. Ο Τόπος, ενδιαφόρεψε τίποτε; Τίποτα....

Η Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Π Ρ Ε Π Ε Ι Ν Α Χ Α Θ Η

Ιανουάριος 1854

Η Κεφαλονιά πρέπει να χαθή, και κάθε προσπάθεια για ναν
τη γλυτρώσουνε είναι ανίκανη και αργά ενοημένη.

Η Κεφαλονιά σήμερα υποφέρειν την πείνα. Οι Κεφαλο-
νίτες λένε πως είναι τούτη μια χρονιά διαφορετική, η οποία
έφερε μαζί της πολλές αιτίες απάντεχες δια τες οποίες χανου-
μάστε. Τούτο δεν είναι αληθινό· η σημερινή κατάσταση της
Κεφαλονιάς είναι φυσικό και αναπόφευκτο αποτέλεσμα της
από χρόνου διαφθοράς των εγκατοίκων της. Οι άνθρωποι ως
από καιρό ανανοηθήκανε πως είναι πνιγμένοι στα χρέγια. Η
διαφορά που έκαμε να γενούνε τα περσσότερα, έμπνευσε και
την επιθυμία να μην τα πληρώσουνε. Η επιθυμία τούτη είχε
κηόλες αρχίσει να γένεται κάμομα. Οι χρεώστες μεταχειριζό-
μενοι όσες κατρεγαριές εμπορούσανε εσωρέβανε μπόδια εις

τους πιστότας, στην αρχή κρατώντες τους με απατηλές υπόσχες, έπειτα δουλιάζοντές τους με βασανιστικές κρισολογίες, και τέλος πάντων αδικούντες τους, φθείροντες τους ξετιμοτάδες. Όντις ένας χρεόστης εμπόριε να ελευθερωθή από το χρέϊ του με έναν όρκο ο πιστότης επάσχιζε ναν τότε πλήξη με την παράταξη και με την πανηγυρικότητα του όρκου, τον έφερνε εις τες μεγαλύτερες εκκλησίες, του επαρουσίαζε τες εικόνες τες πλέον θαυματουργές, του άνοιγε κάποτε την κάσα του Αγίου, έκανε ν' ανάψουν τα πολυκάντηλα όλα, το Τεμπλο, τα Μανάλια· η καμπάνες εσημαίνανε νεκρικάτα... Όλα ανωφέλεφτα! τίποτις δεν έπληττε τον διεφθαρμένον χρεόστη, ο οποίος έκανε με αδιαφορία τον όρκο και έτρωγε τα χρήματα... Τέτοια ήτανε η ηθική κατάσταση του Τόπου, όταν εις τα 48 η επανάσταση της Γαλλίας έδωσε τες μεγαλύτερες ελπίδες εις την διαφθοράν του Κεφαλονίτη. Η Προστασία, ίσια-ίσια σ' εκείνην την περίσταση, έκρινε εύλογο να μας δώση ελευθεροτυπίαν κ' ελευθεροψηφίαν· ο Κεφαλλονίτης ωφελήθηκε από την πρώτη για να κηρύξη την αναρχία, και από τη δεύτερη για να στείλη στη Βουλή αντιπρόσωπους οι οποίοι ναν τήνε θεσπίσουνε.

Όταν ο πληθυσμός ενός Τόπου διαφθαρή η διαφθορά εκείνη πρέπει εξάπαντος να φερθή και εις την Κυβέρνηση· επειδή, τέλος πάντων, τι είναι η Κυβέρνηση ενός Τόπου παρά μια

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
μερίδα του Τόπου του ίδιου; Οι αντιπρόσωποι της Κεφαλονιάς φέρνοντας τον πανικόν φόβον εις την Βουλήν, εκατορθώσανε να ευχαριστήσουνε την επιθυμία εκείνωνε που τους εστείλανε. Κανένα τους θέσπισμα, αληθινά δεν εκήρυττε ιδιοτελώς «α μόντε ντεμπίτι», μα όλα τείνοντας εις ετούτο, το εσχηματίσανε. Οι πιστότες έχασανε τα πιστώματά τους, και οι χρεώστες ετραγουδήσανε τον επινίκιον ύμνον!... Τούτούτο όμως το οποίον οι χρεώστες ενομίσανε νίκη, δεν ήτανε για δαύτους παρά η απόφαση του χαμού τους, επειδή πουλιό κανείς δεν ηθέλησε να δανείση...

Εμείς πριν της διαφθοράς, αποσώναμε πάντα το χειμώνα μας με μικρά δάνεια, και με προστοίχια που ελαβαίναμε από τους άρχοντες. Οι άρχοντες, όσο πλούσιοι, ήτανε τόσες παρακαταθήκες οπού κάθε χειμώνα εμοιράζανε τη ζωή στη φτωχολογιά, και η φτωχολογιά πάλε το καλοκαίρι τους εξανάφερνε το δάνειό τους. Έτσι, ο φτωχός είχε στον άρχοντα την κασέλα του· και κάθε καλοκαίρι επήνε κ' έβανε στην κασέλα του εκείνο που ήθελε να φυλάξη για το χειμώνα.

Αφού κ' εχάθηκε η καλή πίστη από τους ανθρώπους αφού μάλιστα η Κυβέρνηση η ίδια με τη νομοθεσία της, εμπύχωνε την κακή πίστη ανάμεσό μας, το πάψιμο της κυκλοφορίας των χρημάτων, των εγγυήσεων, και όλων των άλλων βοηθημάτων ήτανε άφευκτο.

Στην αρχή οι χωριάτες και οι φτωχοί της χώρας επροστρέ-
ξαν στους σταροπούλους οι οποίοι εκερδοσκοπήσανε να τους
δώσουνε στάρι μπιστιού, δια να λάβουν το καλοκαίρι τη σταφί-
δα τους (έτσι κηόλες ίδαμε τους σταροπούλους ιδιοχτήτας εκα-
τοντάδων χιλιάδων σταφίδας) μα γλήγορα καθένας ανανοήθη-
κε πως εκείνο το στάρι το επλήρωνε δεκαπλάσιο απ' ό,τι άξιζε·
όθεν παρακινούμενος ο χωριάτης από τη φυσική του αδικία,
και από αίσθημα εκδικήσεως, εσχεδίασε να λείψη και του στα-
ροπούλη καθώς έλειψε και του άρχοντα. Σε τούτο μπορεί να
είχε μιαν πρόφαση δίκηου ο χωριάτης, μα τούτο όμως ήφερε
το φυσικό αποτέλεσμα που οι σταροπούλοι ως και αυτοί τώρα,
δεν δίνουνε πουλιό στάρι I

Έτσι το πράγμα ήλθε στην άκρη του. Οι κεφαλαιούχοι
εδανείσανε τα κεφάλαιά τους εις τους ξένους, και δεν τα εδώ-
σανε πλέον εις τους εντοπίους⁷². Έτσι ο Κεφαλονίτης ευρέ-
θηκε καταντημένος να μη μετράη πουλιό παρά εις όσο κλει-
η πόρτα του, χωρίς ναν του είναι συγχωρημένο να ελπίση τη
βοήθεια του γειτόνου του. Έτσι, η Κεφαλονιά σήμερα, κατά
τούτο, ζει στην αγρίαν αρχική της κατάσταση, στην κατάστα-
ση που έζησαν οι άνθρωποι πριν της κοινωνίας, στην κατά-
σταση που και τα κτήνη ζούνε στην έρημο!... Σε μια τέτοια
φρικώδη κατάσταση φανερόν ότι ο τόπος έπρεπε να πεινάση.

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

Είναι αληθινό πως εφέτος ο αφανισμός της σταφίδας και η ακρίβεια του ψωμιού εβαρύνανε την κατάσταση των πραγμάτων, κάνοντας την πείνα πρωϊμότερη και δυνατώτερη· μα είναι κηόλες αληθινό πως χωρίς ετούτα τα δυστυχήματα η πείνα ήθελε φανεί όλο το ίδιο. Είναι κάποια φαινόμενα στην κοινωνία τα οποία έχουν αποτελέσματα σταθερά και άσφαλα· έτσι, ο χαμός της καλής πίστης σταματά πάντα τη ληψοδοσία και το εμπόριο. Τώρα ήθελε ρωτήσει κανείς, τούτη η φρικώδης κατάσταση των πραγμάτων έως πότε θε να βαστάξει; Έως εφέτος; Έως του χρόνου;

Αλλοίμονο! η δυσπιστία δεν είναι θνητή παρά διότι αποθνήσκει κ' εκείνη μαζί μ' εκείνονε που την έχει. Εις το πρόσωπό μας δεν είναι πλέον ελπίδα εμπιστοσύνης. Η φτώχεια, η πείνα, η φρίκη και τα εγκλήματα, θα μας ακολουθήσουνε εις τον τάφο! Η Κεφαλονιά πρέπει να χαθή.

Τούτες τες ημέρες με μια μου Αναφορά στη Βουλή, επάραστενα τη λησταρχική κατάσταση της Κεφαλονιάς, και εζήτουνα πρόβλεψες. Η Βουλή άκουσε με τέλειαν αδιαφορίαν την ανάγνωση της Αναφοράς μου. Ένα μοναχό μέλος άνοιξε το

στόμα του και είπε πως είμαι ζουρλός και να μου ετοιμασθή κάμαρα στο Φρενοκομείον. Με τούτο η υπόθεση ετελείωσε!

Αδιαφορία δια τα δημόσια πράγματα δια τα οποία εσταλθήκετε να πάρετε μέτρα. Κάμαρα στο Φρενοκομείον δια εκείνους οπού ζητούνε πρόβλεψες εναντίον εις τη λησταρχία... Βουλευται φρόνιμοι! φρόνιμοι επειδή καθένας από σας γυρέβει τη δουλειά του... φοβάται μη δυσαρεστήση κανήνε... κυττάζει πως να βασταχθή στη θέση του και πως να φέρη τον εαυτό του ακόμη παρέκει, αποφεύγοντας κάθε τι που ήθελε τον εκθέσει... Η Αναφορά σας κράζει να ερευνήσετε τες πληγές της κοινωνίας, την οποίαν αντιπροσωπεύετε, και σεις φοβάσθε να το κάμετε μήπως δυσαρεστήσετε τες κακόποιες κλίσεις του όχλου, και χάσετε την υπόληψή του!... Η θέση εκεινώνε που, σα φρόνιμοι, κυττούνε να ευχαριστηθούνε και να πάνε ομπρός, είναι τόσο «ντελικάτη»!... Βουλευταί φρόνιμοι και σεσταρισμένοι! Κομεστάδες και Ριζοσπάστες ανάκατα, με μια συνείδηση σαν την ιδική σας, εμπόρια κ' εγώ νάχω τη φρονιμάδα σας... Ακολουθά η Αναφορά μου, η οποία έλαβε την καταφρόνηση του όλου Βουλευτικού Σώματος της Επτανήσου!⁷³

ΕΚΛΑΜΠΡΟΤΑΤΕ ΠΡΟΕΔΡΕ,
ΕΥΓΕΝΕΣΤΑΤΟΙ ΝΟΜΟΘΕΤΑΙ

Επιθυμώ να σας παρουσιάσω το εξαγόμενον της πείρας οπού έλαβα εις την κοινωνίαν τούτους τους ύστερους δέκα χρόνους της ζωής μου. αν ως και σεις δεν δείξετε αδιαφορίαν εις τες αλήθειες οπού σας καθυποβάνω, αν δεν τες παραβλέψετε καθώς τες επαρέβλεψε και η Γερουσία επέρυσι, τα λόγια μου θέλει γένουνε σπόρος, ο οποίος θέλει καρπίσει ωφέλειαν δια την κοινωνίαν, ακολούθως δια εσάς, και δια τους ίδιους τους Κυρίους Γερουσιαστάς μας.

Εις τα 1844. Ο θάνατος του πατέρα μου με έκαμε κύριον του εαυτού μου και του πραμμάτου μου. Η κλίσεις μου με εφέρνανε σε μια ζωή ήσυχη την οποία την έβλεπα με το νου μου στον κάμπο, μακράν από τα καλά και από τα κακά της χώρας. Ακολούθως στερημένος από σπήτι, και έχοντας χρεία να χτίσω ένα, επροτίμησα ναν το χτίσω στον κάμπο. Οι σκοποί μου δεν ήτανε παρά γεννήματα των κλίσεών μου, και ετείνανε περσσότερο εις το να καλητερέψω τα χτήματά μου, παρά εις το να σωρέψω και άλλα. Άρχισα λοιπόν να κάνω δουλιές έχταχτες εις τα υποστατικά μου, κ' εξόδευα περσσότερο από όσο μου εσυγ-

χωρούσε ίσως η κατάσταση μου, δια ναν τους αλλάξω όψην, και ναν τα καταστήσω πρώτης ποιότητας. Επρόσθετα δέντρα εις εκείνα που ευρήκα μέσα, εκαλλιεργούσα εκείνα που ήτανε αμελημένα, έκοβα βράχους, εγιόμοζα υποστατικά βαλτομένα, και τέλος πάντων δουλέβοντας δια τον εαυτό μου ωφελούσα και άλλους, επειδή εκείνοι που μ' εδουλέβανε είχανε πάντα κάθε βράδι την πληρομή τους, ενώ ετοιμάζα ν' αφήσω εις τους μέλλοντας ανθρώπους ένα κομμάτι γης πολύ περσσότερο καλλιεργημένο, και πολύ περσσότερο αξιαζούμενο, απ' ό,τι ήτανε όταν το έλαβα εις τα χέρια μου.

Λίγο όμως εχάρηκα την ζωήν εκείνην εις την οποίαν ευχαριστηόμουν. Τους 1848 εδώθηκε στον τόπο η ελευθεροτυπία και η ελευθεροψηφία. Τα δύο τούτα μέσα τα οποία εις εξευγενισμένες κοινωνίες οι άνθρωποι τα μεταχειρίζονται δια να καλητερέβουνε πάντα περσσότερο τα ήθη τους, το πνεύμα τους, και την υλικήν ύπαρξήν τους, εμείς τα εμεταχειρισθήκαμε καθώς τα μωρά βρέφη μεταχειρίζονται τα αγγεία τα γυάλινα· τα ετσακίσαμε, και μόνον εις το τσάκισμά τους αιματοθήκαμε. Εμείς, δηλαδή το μέγα μέρος των εγκατοίκων της Κεφαλονιάς, εξηγήσανε την ελευθερία που τότε μας εδώθηκε, ελευθερίαν του θύσαι και απολέσαι! Τα Δικαστήρια, η αστυνομία, οι στρατιώτες εμποδίζουε ακόμη την ελευθερία

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
τους, και τούτο το μπόδιο επροψύλαξε τον Τόπο, από έναν εμφύλιον πόλεμον, αλλά όσα εμπορούσανε να γενούνε ξεφεύγοντας το χέρι της Κυβέρνησης εγενόντανε, και γένουνται ακόμη. Είναι αληθινόν ότι οι φρόνιμοι και τίμιοι άνθρωποι δεν κακοποιούνται τώρα πλέον δημοσίως μέσα στους δρόμους, επειδή η πείνα τώρα δύω χρόνους εμάρανε λίγο πράμμα την αυθάδεια και την αισχροτήτα του όχλου, αλλά η ιδιοκτησία μας είναι διόλου εχθεμένη εις τη χτηνώδη του ασυνειδησία. Η κλεψιές και η ζημιές κάθε είδους δεν μας συγχωρούνε πλέον να εξακολουθήσωμε μιαν προοδευτικήν καλλιέργησιν εις τον κάμπο μας. Εγώ υποχρεώθηκα να ξεριζώσω όλα μου τα δέντρα τα φαουλάρικα, αφού δια εξακολουθινούς χρόνους ίδα πως δεν εκαρπίζανε δια εμέ, αλλά δια τους κλέφτες. Κάποια λίγα που μου επόνεσε ναν τα βγάλω, επειδή εκοπίασα και τα ανάστησα εγώ ο ίδιος, είμαι υποχρεομένος καθέχρονα, πριν ωριμάσουνε τους καρπούς τους, ναν τους μαζώνω και ναν τους πετάω, δια να μη μου χαλούνε μ' κείνην την αιτία το επίλοιπο υποστατικό οι κλέφτες· και εξακολουθώ να κάνω τούτο έως ότου να ιδώ αν η Κυβέρνηση αποφασίζη τέλος πάντων να πάρη μέτρα εναντίον εις την λησταιρχίαν, οπού λεηλατεί σήμερα την Κεφαλονιά. Τα γιδοπρόβατά μου αφανίζουνε καθέχρονα τα υποστατικά μου και όμως δεν τολμώ να μιλήσω παρά όταν με στενέψου-

νε εις το άκρος... Δύο χείμαρροι τρέχουνε σιμά μου, ο ένας 20 και ο άλλος 15 λεπτά μακράν από τη χώρα, των οποίων τα νερά κλειόνται κάθε καλοκαίρι μέσα στον κάμπο σχηματίζοντας δύο λίμνες· ποτέ δεν ηθέλησε η Κυβέρνηση να λάβη την πείραξη να εμποδίση τους άγριους οπού κατοικούνε τες τριγυρινές ράχες να κατεβαίνουνε να σπλονίζουνε τες λίμνες εκείνες, των οποίων τα νερά ακολούθως σαπίζουνε, σκουληκιάζουνε, βρομέζουνε, και, χύνοντας τα μιάσματά τους εις την ατμόσφαιρα, αναγκαίβουνε τον τόπο, και υποχρεώνουν κ' εκείνους τους ίδιους αγρίους να πληρόνουνε χρυσά το ψάρια που τρώνε ξοδέβοντες εις σε κινίνα, σε γιατρούς, και σε κεροδοσιές κάποτε. Αντίκρυά μου, από το άλλο μέρος της θάλασσας, είναι οι Φαρινοί. Τούτοι έρχονται με δέκα καΐκια, μου πέρνουνε το χώμα της αυλής μου, και από τα περίγυρα, και το πουλούνε στα καράβια δια σαβούρες. Επρόστρεξα εις τον Τοποτηρητή, ο οποίος ευρίσκοντας δίκαια τα παράπονά μου, εμπόδισε δια προσταγής του την αρπαγήν εκείνην, αλλά η Αστυνομία έπειτα από δύο ποινές εις δύο διαφορετικές εποχές καμομένες, και που εφαινόντανε περσσότερο πληρομή άδειας, αρνήθηκε εξ ολοκλήρου να τιμωρήση πλέον εκείνους οπού με ζημιόνουνε κηρυττόμενη αναρμόδια!... Το σπήτι μου, εκείνο το σπήτι που εδανείσθηκα δια ναν το χτίσω, που το έχτισα με τόση μου θυ-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

σία δια να ησυχάσω μέσα, δια να ημπορέσω μέσαθε να καλλι-
εργήσω το μέρος εκείνο με καλλωπίσματα και με έγνοιες κάθε
λογής, ευρέθηκα υποχρεομένος ναν το παρατήσω έρημο στη
διάθεση των ληστών οι οποίοι ως φαίνεται το θέλουνε για νυ-
χτερινό τους κατοικητήριο, αφήνοντας μέσα τα σημάδια της
χτηνώδους ψυχής τους. Αν καμμία φορά επήρα μάστορα ναν
το συγυρίση και ναν το κλείσω, ευθύς έπειτα το εύρηκα πάλε
τσακισμένο και διάπλατο! Τώρα βρίσκεται εκεί ανοιχτό, πόρτες
και παρεθύρια, γιομάτο πέτρες με τες οποίες ετσακίσανε όξου-
θε τα γυαλιά, και αδειανό μέσα από ό,τι εμπόρεσε να κλεφτή.
Η πόρτες η όξου και τα παρεθύρια τσακισμένα όλα από τους
αέριδες, δεν κλείουνε πλέον, και κάποιες από τες μέσα πόρ-
τες είναι καμομένες κομμάτια επιταυτού από χέρι ανθρώπου!
Τέτοια είναι τα τρόπαια που ημπορεί ο ξένος να ιδή στην Κε-
φαλονιά. Και το σπήτι μου μένει κ' εκείνο εκεί με άλλα σπήτια
καμμένα και τσακισμένα, εις αιώνιαν καταισχύνην του τόπου
και της Κυβέρνησης. Η ιατρεία όμως της Κεφαλονιάς είναι
στο χέρι σας. Κανείς δεν είναι σε θέση καλήτερη από την εδι-
κή σας δια να πάψη τη λησταρχία εις το Νησί μας. Δεν αγνώ
βέβαια ότι, δια να κάμετε τούτο χρειάζεσθε μια μεγάλη θυσία,
την θυσίαν εκείνου του καλού που ο κόσμος λατρεύει απάνου
σ' όλα τ' άλλα καλά, την θυσίαν της υπόληψης! Ναι Κύριοι, αν

Α Ν Δ Ρ Ε Α Λ Α Σ Κ Α Ρ Α Τ Ο Υ

θέλετε να κάμετε καλό εις την κοινωνία μας, πρέπει να θυσιάσετε την υπόληψή σας εις τη Συνείδηση. Ο τόπος μας χρειάζεται μέτρα δυνατά δια να ξανάμνη στο δρόμο της φρονιμάδας και του καθήκοντος· και σεις, διορίζοντές τα, θα δυσαρεστήσετε τους ανθρώπους· μα δεν είναι παρά με τούτον τον τρόπον οπού ημπορείτε ναν τους ωφελήσετε. Η νυχτοφυλακές εις τον κάμπο ήθελεν είναι εξαίρετες· μα τούτες δεν ήθελ' είναι ίσως αρκετές, αν πρώτα δεν μαζοχθούνε οι αρχιληστιάδες και εξορισθούνε επί ζωής τους από τον Τόπο. Οι αρχιληστιάδες εκείνοι οι οποίοι εκάμανε το κόρσο τους εις τες εφημερίδες των 49 – 50 – 51 - 52, και την πραχτική τους έως από τότες κάθε νύχτα στους κάμπους και εις τες χώρες. Αν εις τούτο εμποδίζη ο Χάρτης, ενθυμηθείτε ότι ο Χάρτης έγινε δια εμάς, και όχι εμείς δια τον Χάρτην.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Σ

Τούτες μου τες σκέψεις τες άρχισα χωρίς κανένα σκοπό ναν τες δημοσιέψω. Έβλεπα τα πράγματα, τα εξέταζα, τα έκρινα, και γράφοντας έπειτα την κρίση μου εξεθύμενε η εντύπωση που μου εκάνανε· με τούτο ευχαριστιόμουνα και δεν είχα καμμίαν ιδέα παρέκει. Όταν εφθάσανε εις το ήμισυ απ' ό,τι είναι

τώρα, άρχισα να στοχάζωμαι αν δεν ήθελ' είναι ωφέλιμη η τύποσή τους.

Η δημοσίευση του ψεύδους και της απάτης, έλεγα με του μου, θε ν' ανοίξη τα μάτια σε πολλούς από τους απατημένους, και θε να φέρη μια κάποια στάση στο εμπόριο των απατεώνων. Δεν θέλω να κρύψω και ένα άλλο δίκηο. Επειδή το εμπόριο της απάτης με επείραζε, η επιθυμία της εγδικήσεως εμπύχονε την ιδέα μου. Το να λαχτίσω εκείνους οπού με υποχρεόνουε να ζω ανάμεσα σε ανθρωπόμορφα ζώα, μου έκανε τόσην ευχαρίστηση!

Γνωρίζω ότι διάφορες θέλει είναι η κρίσεις οπού θα γενούνε απάνου στο κάμομά μου. Πολλοί θα κρίνουν πως τα πράγματα οπού περιγράφω είναι μεν αληθινά, αλλ' είναι τέλος-πάντων κατάχρησες, η οποίες δεν κάνουνε παρά εξαίρεσην εις τη γενική χρησιότητα του λαού. Εις τούτους λέγω να εξετάζουε με προσοχή την ηθική κατάσταση της κοινωνίας, και θέλει έβγουνε από την απάτη. Εκείνο που σήμερα κάνει εξαίρεση εις την κοινωνία μας είναι η χρησιότητα. Πολλοί άλλοι θα εύρουε πως η αλήθειες οπού λέω είναι τω όντι τέτοιες· μα πως τα λόγια μου έχουε ένα χρώμα πικρίας οπού χειροτερέβει τα πράγματα εις βάρος της κοινωνίας. Τέτοιο τω όντι είναι το ύφος μου, μα η πικρία τούτη είναι εκείνη η ίδια που η κοινωνία έβαλε

μέσ' στην καρδιά μου. Και, τούτο ομολογημένο, ζημιώνει εμέ, επειδή βάνει εις υποψίαν εναντίον μου, ενώ τα πράγματα που διηγούμαι δεν είναι ούτε όλα, ούτε ίσως τα φρικτότερα.

Άλλοι πάλε θα πούνε πως ομιλώ με λίγο σέβας για κάθε πράγμα, και μάλιστα για τη θρησκεία. Αλλ' αν τα εχθεμένα μου είναι αληθινά, η ελευθεροστομία μου, ο σαρκασμός μου κάποτε, δεν προσβάλει παρά την πλάνη και την κατάχρηση, εις όφελος της αληθινής θρησκείας του Χρίστου. Ένας μεγάλος σωρός από καπέλα, από σκούφιας, και καμιλαύκια, θέλει ανατριχιάσουνε εις τα λόγια μου κηρύσσοντές τα άθεα. Σε τούτους καμμία απόκριση. Τούτοι, μέρος, από δαύτους είναι κατεργαράιοι πλάνοι, και μέρος ζώα. Κάθε προσπάθεια δια ναν τους καταπείσω ήθελ' είναι ανωφέλευτη, και τα λόγια μου ριμένα στο πέλαγο.

Λίγοι θα συμφωνήσουνε μ' εμέ· και, ως κι εκείνοι όχι σε όλα.

Όλοι όμως θέλει συμφωνήσουνε ανάμεσό τους δια να μου πούνε πως τι μ' έγνοιαζε να δημοσιέψω τέτοια πράγματα. Πως είναι κηάλλοι που τα βλέπουνε μα δε μιλούνε. Είναι τούτη η κατηγορία που δεν θέλει λείψει από σχεδόν κανένα στόμα, επειδή σε σχεδόν καμμία ψυχή δεν είναι φιλοκάλια. Τέλος-πάντων είναι κ' εκείνοι που θα σταματήσουν την προσοχή τους

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
εις μόνον το αστείον του ύφους μου. Θα ιδούνε στες σκέψες
μου τόσες σάτυρες, και θα πάνε γυρεύοντες το αστείον για να
γελάσουνε. Με τούτους έχασα τον κόπο μου· ετούτοι γλύφουν
την σάλσα, και το φαΐ το αφήνουνε.

Το βιβλίο τούτο δεν είναι από εκείνα τα βιβλία που κάνου-
νε μέτριες εντύπωσης εις την κοινωνία. Οι ενάντιοί μου θέλει
είναι φανατικοί, βίαιοι... Οι υπερασπισταί μου (όσοι τολμή-
σουνε) αντιπαρατάπτοντες ίσως το παράτροπον εις το παρά-
τροπον, θα είναι έτοιμοι να μου περάσουνε για καλά καμομένα
ως κ' εκείνα εις τα οποία δεν είναι μονοτάρως πεισμένοι. Τού-
το είναι λυπηρόν.

Επιθυμούσα οι ενάντιοί μου να κάμουνε ώστε η προσβο-
λές να συνίστανται σε μιαν ειλικρινή και νουνεχή εξέταση των
αρχών μου, και των πραγμάτων οπού αναφέρω βεβαιώνοντάς
τους ότι, απ' όλα τα είδη των προσβολών, τούτο μόνον χτυπά
κατ' ευθείαν εις τα θεμέλια.

Επιθυμούσα οι συναισθανόμενοι με εμέ να παραδεχθού-
νε με ευγνωμοσύνη από τους εναντίους μου όλες τες αλήθειες
οπού ήθελε αποδείξουνε εναντίον εις τες αρχές μου, και εις τα
πράγματα που αναφέρω· επειδή πρώτος εγώ θέλει κάμω έτσι.

Οι Ταρτούφοι θέλει υποφέρουνε το βιβλίο μου, ως οι ναύτες
την τρικυμία. Ας μη φοβούνται όμως. Εξαναγύρισα το καράβι

τους, μα εκείνοι δεν πνίγονται. Η ώρα τους δεν ήλθε ακόμη. Το βούλιασμά τους δεν είναι παρά ένα λουτρό παγομένο που μόνον θαν τους κάμη ν' ανατριχιάσουνε. Μέσα στο βιβλίο μου το ίδιο θέλει εύρουνε κάμποσες λέξεις και κάμποσες φράσες, η οποίες θαν τους χρησιμέψουνε για να πιαστούνε. Μου φαίνεται ναν τους βλέπω από τώρα, πιασμένους σε μια μου λέξη, σε μια μου φράση, ναν τη σηκώνουνε ψηλά, ναν την παρουσιάζουμε σα δείγμα του όχλου, για να συκοφαντήσουν όλο το επίλοιπο, το οποίο ξαληώς δε θα μπορέσουνε να κατηγορήσουνε. Ενώ εγώ από τ' άλλο μέρος θέλει έχω την ευχαρίστηση να δείχνω εις τους τίμιους ανθρώπους τους τσαρλατάνους εκείνους πιασμένους επ' αυτοφώρω.

Δεν εμετάφρασα όλες τες σημειώσεις των συγγραφέων οπού αναφέρω δια τες μεγάλες δυσκολειές οπού παρουσιάζει η καλή μετάφραση, μάλιστα στη γλώσσα μας. Ημπορώ να πω ότι, χωρίς εξαίρεσην, κάθε που επαράβαλλα μια μου μετάφραση με το κείμενον, την ευρήκα πάντα κατώτερη, μ' όλον οπού έβαλα πάντα όλη μου την τέχνη και πολύν κόπο.

Τ Ε Λ Ο Σ

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1. Δια όχλον δεν εννοώ αποκλειστικώς μόνον εκείνους οπού φορούνε σκούφια, αλλά όλους εκείνους οπού, η απουκάτου σε σκούφια, ή απουκάτου σε καπέλο, σκεπάζουνε λίγο νου και πολλές πρόληψες.
2. Τα προσόντα που πρέπει νάχη ένας γαμπρός για ναν τότε δεχθή ένας πεθερός πλούσιος, είναι τα πλούτη. Επειδή όντας ο λόγος για το προικιό, εκείνος οπού το δίνει κυττάζει ναν το βάνει σε χέρια σίγουρα!
3. Το μαθαίνει δηλαδή πάντα, ή από τη δούλα, ή από τη γειτόνισα, μα πρέπει να καμοθή πως δεν ηξέρει τίποτε!
4. Ήτανε αν δεν σφάλλω εις τα 1815 που ο καφφενές του Πρε-τεντέρη στον Παντοκράτορα εχάλασε. Το μαγαζί όμως εις το οποίο ήτανε ο καφφενές είχε μείνει ανοιχτό και ανοίκιαγο διά κάμποσον καιρόν έπειτα και πολλοί από εκείνους τους κυρίους οπού ήτανε συνηθησμένοι να συχνάζουνε, εμπαίνανε μέσα το βράδι και επερνούσανε τη βραδιά τους εις τα σκοτάδια, καθισμένοι απάνου σε δύω αντικρυνές ταύλες! τόσο η οικογένεια τους· ήτανε για δαύτουςωθιστική!
5. Ας μη φερθή το παράδειγμα εναντίας αποδείξεως ότι πολλοί νέιοι που αρπάζουνε νέες οπού αγάπη συνήθως δυστυχού-

νε. Άλλο το ένα και άλλο το άλλο, τούτο μάλιστα το ατόπημα ήθελε γένει σπανιώτερο με έθιμα διαφορετικά από εκείνα που έχουμε τώρα.

6. Στα ρουθούνια τους δεν εκρεμούσανε τίποτις. Αμαρτία!

7. Η οικονομία σε μίαν ανώτερη βαθμολογία.

8. Τούτη είναι μία από εκείνες τες αλήθειες, η οποίες, έχοντας εναντίον τους όλα τα φαινόμενα, οι άνθρωποι δεν τες παραδέχονται μ' ευκολία. «Μία νοικοκυρά που δουλέβει σα σκύλος... που δεν αφήνει τίποτα να πιένη χαμένο... που κάνει ολούθε τάλαρα και τα φυλάει... μία τέτοια νοικοκυρά μπορεί να χαλάση το σπήτι!» Πραγματικώς ημπορεί μία τέτοια νοικοκυρά – δούλα να μη χαλάση το σπήτι της, καθώς μία άλλη νοικοκυρά διευθύντρια ημπορούσε να μην το φτειάση. Η περίστασες έρχονται συχνά εις σε τρόπο, που ψεβουνε τους κανόνες, και απατούν τες ελπίδες. Συχνότατα κηόλες, η μόνη καλή κατάσταση της οικογένειας, μας κάνει να κρίνωμε υπέρ της νοικοκυράς – δούλας, χωρίς να υπολογίσωμε την πιθανή λαμπρή θέση εις την οποίαν ήθελε βρίσκεται η οικογένεια εκείνη, στα χέρια της νοικοκυράς διευθύντριας.

9. Η κλάση των Κυρίων εξαναντίας είναι τώρα λίγοι χρόνοι που άρχισε να βγαίνη από τη ληθαργία της Χρυσής Βίβλου, και δίνεται με επιτυχίαν εις το εμπόριον.

10. Είναι μάλιστα κάποια χωριά στην Κεφαλονιά όπου οι άντρες στέκουνε στο σπήτι καθισμένοι απάνου στη γωνιά, ξεδόνοντας με το κομπολόϊ τους, καπνίζοντας και παίζοντας τα χαρτιά με τους φίλους τους. Ενώ η γυναίκες τους πηένουνε στο χωράφι και σκαφτούνε, σπέρνουνε, θερίζουνε, κουβαλούνε ξύλα, κάνουνε όλες τες μέσα και τες όξου εργασίες και προβλέπουνε για όλες τες χρείες της οικογένειας! Ένα τέτοιο έθιμο αναφέρει και ο Ηρόδοτος Βιβ. 2ον δια τους Αιγυπτίους.

11. Όντας κηόλες δεν ήθελ' είναι άλλες αιτίες για να μην ημπορή άνθρωπος εξευγενισμένος να κατοικήση στην Κεφαλονιά, η έλλειψη δούλων ήθελ' είναι πάντα μία αιτία αρκετώτατη. Χ...

12. Το πάστρεμα θέλει μας στοιχίζει λιγώτερο όταν εννοήσωμε καλά την πάστρα. Η πάστρα δεν πρέπει να συνίσταται μόνον εις το πάστρεμα, άλλα και εις το μη χρίσιμο.

13. Είναι και οικογένειες εις τες οποίες μόλες γεννηόνται τα θηλυκά πεθαίνουνε κηόλες!!! Εμείς όμως επιθυμούμε να νικήσουν οι Ρούσσοι για τη μεγαλήτερη δόξα της θρησκείας μας!... Ο Έρωας του Μολιέρου, ως κ' εκείνος, ό,τι κι αν έκανε, το έκανε για τη μεγαλήτερη δόξα του Ουρανού...

14. Η σκηνή υποθέτεται στο Λιξούρι. Η χώρα του Αργοστολιού είναι καλήτερα φυλαμένη από κοντόσταυλους.

15. Ένα επάγγελμα θεωρείται ως το μη περαιτέρω της ευτυχίας.

16. Ο Κοραής, αν δεν σφάλω, ήτανε που έλεγε:

Αμαθής και κατεργάρης

Ακαμάτης και φαγάς,

Άλλο τίποτις δεν έχει

Πάρι να γενή παπάς.

17. Ο Κλήρος χάρισμα, και η ιεροπραξίες λιανικώς να πουλιό-
νται... τούτος είναι ο χαρακτήρας του μαγαζιού, και δεν ημπο-
ρεί να έγινε παρά για να ευκολύνη τους αβεντόρους. Πραγμα-
τικώς είναι τούτο που συνεβαίνει στες Εκκλησίες μας· όποιος
θέλει αγοράζει πολλές ιεροπραξίες, και όποιος θέλει κάνει οι-
κονομία.

18. Μεταχειρίζουμαι τούτην τη λέξη, επειδή βρίσκω πως πα-
ραστένει καλήτερα από κάθε άλλη το πράμμα· υποχείριος.
Και ας μην ειπή κανείς ότι τούτοι δεν είναι πλέον αποκάτου
στα χέρια μας· επειδή, ό,τι δεν ημπορούμε πλέον να ζητήσωμε
από αυτούς με αυθεντίαν, το επιτυχαίνουμε όλο το ίδιο δια της
απάτης. Ο προχθεσινός ριζοσπαστισμός είναι ένα από τα όσα
ημπορούσανε να φερθούνε εις απόδειξην.

19. Ημπορούσα ίσως να βεβαιόσω χωρίς φόβο να σφάλω, ότι η
Κεφαλονιά, δεν έχει ούτε το ένα δέκατο κεντροτάδες, από ό,τι
έχει γιατρούς και δικηγόρους.

20. Είναι τόσα τα καλά που εμπορούσανε κερδοσκοπούντες να

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
κάμουνε. Αν π.χ. εφέρνανε δύο μικρά ατμόπλοια για το ταξίδι
του Λιξουρίου, η δύο χώρες, Λιξούρι και Αργοστόλι, δεν ήθελε
κάνουν πουλιό παρά μίαν μόνον· επειδή το μεταξύ διάστημα
ήθελε λείψει. – Και δεν ημπόρηε ίσως να γένη ένα διβάρι στον
Κούταβο; - Ένα Κατάστημα για λουτρά καλοκαιρινά και χει-
μωνιάτικα; - Ένα θέατρο ευπρεπέστερο κ.τ.λ.

21. Εξηγώ έτσι το ιταλικό Ντεσέντζα.

22. Είχε ζητήσει ο Μοντεσκιούς να είναι μέλος της Γαλλικής
Ακαδημίας. Ο υπουργός Φλουρής έγγραψε στην Ακαδημία λέ-
γοντας ότι, ο Βασιλεύς ήθελε ιδεί με δυσαρέσκειά του την πα-
ραδοχήν του Συγγραφέως των Περσικών Επιστολών. Ο Μοντε-
σκιούς έτρεξεν ευθύς εις τον Υπουργό, και τον επαρακάλεσε
να διαβάση το σύγγραμά εκείνο το οποίον εμίσα. Ο υπουργός
διάβασε το σύγγραμμα, αγάπησε τον συγγραφέα και τον εσύ-
στησε στην Ακαδημία!

23. Εκείνος οπού δίνει μίαν αλήθεια εις τον λαόν, κάνει ένα
ψυχικό αιώνιο στες μέλλουσες γενεές (Λαμαρτίνος).

24. Το όνομα του αρχιερέα μας εις την πορείαν των θρησκε-
φτικών σκέψεών μου, εστάθηκε για μένανε το ραβδί του οδοι-
πόρου· μία συντροφιά. Το επήρα χωρίς να ζητήσω την άδεια,
και ελπίζω να μην εδυσαρέστησα με τούτο τον Αρχιερέα μας
τον οποίον σέβουμαι και τιμώ.

25. Η φτωχές νοικοκυράδες συνηθούμε να κάνουμε μία βέστα μεταξωτή στην περίπτωση που παντρεύονται, τη φορούμε λίγες φορές, και έπειτα τη φυλάνε, έως ότου ναν τους παρουσιάσθῃ ἡ περίπτωση ναν τηνε πάνε σε τάμμα. Οι παπάδες οπού γνωρίζουνε την ύπαρξη τούτη των μεταξωτών δεν έχουνε υπομονή να προσμένουνε· και η ανωμελετημένη εφεύρεση χρησιμέβει για ναν τα βγάνουν όξου μίαω ώρα πρωτήτερα!...

Ο Θρόνος, από όλα τα θρησκευτικά εργαλεία, είν' εκείνος οπού δίνει περισσότερο διάφορο σε μίαν εκκλησιά· η Παναγία που είναι μέσα σε θρόνον όντας χίλιες φορές πουλιό θαυματουργή από εκείνη που δεν έχει θρόνο!...

26. Ου πας ο λέγων μοι, Κύριε Κύριε εισελεύσεται εις την Βασιλείαν των Ουρανών, αλλ' ο ποιών το θέλημα του πατρός μου του εν ουρανοίς. Ματθαίος, Κεφ. 7ον.

27. Ουαί ημίν Γραμματείς και Φαρισαίοι υποκριταί· ότι παρομοιάζετε τέφοις κεκονιασμένοις οίτινες έξωθεν μεν φαίνονται ωραίοι, έσωθεν δε γέμουσιν οστέων νεκρών και πάσης ακαθαρσίας.

28. Ματθ. Κεφ. 15.

29. Πάντα ουν όσα αν θέλητε ίνα ποιώσιν υμίν οι άνθρωποι, ούτω και υμείς ποιείτε αυτοίς. Ματθ. Κεφ. 7ον.

30. Για ριζοστάστες εννοώ όχι μόνον τους πολιτικούς κατρεγα-

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ

ρέους αλλά και τους διεφθαρμένους κάθε είδους· ο πολιτικός ριζοσπαστισμός μην όντας παρά ένας από τους κλάδους της όλης διαφθοράς.

31. Τους παπάδες τους εσιχάθηκα πάντα εις την ολότητά τους, επειδή τους είδα συμψηστάδες των προλήψεων. Δεν εμίσησα όμως ποτέ τα άτομα, και ετίμησα, και αγάπησα μάλιστα την αρετή, κάθε που την εύρηκα και στα ράσα.

32. «Από τον δον εις τον δον αιώνα τα εκκλησιαστικά βιβλία είχε περάσουν από χέρια αντιγραφέων τόσον αμαθών, οπού δεν εγνωρίζοντανε πλέον. Άπειρα κομμάτια ήτανε στρεβλομένα, ή κολοβομένα κ.τ.λ.» Guizot, Histoire etc.

Τα βιβλία τούτα εδιορθοθήκανε τότες, αλλά πάλιν επέσανε μετέπειτα εις τα χέρια των αντιγραφέων· και, δια να μην αναφέρω παρά ένα μοναχό βιβλίο, και εις αυτό μία μοναχή παρατήρηση, πως είναι δυνατό να είπε ο Χριστός ότι – Υμίν δέδοται γνώναι το μυστήριον της Βασιλείας του Θεού· εκείνοις δε τοις έξω εν παραβολαίς τα πάντα γίνεται· ίνα βλέποντες μη βλέπωσι, και μη ίδωσι· και ακούοντες ακούωσι και μη συνιώσι· μήποτε επιστρέψωσι, και αφέθη αυτοίς τα αμαρτήματα! – Μάρκος Κ. 4ον.

Συμβιβάζεται τούτο με την αποστολήν του Χριστού;

33. Άγιος Ιερώνυμος εις τας Γραφάς του.

34. Άγιος Ιερώνυμος εις τας Γραφάς του.

35. Αμαθής καθώς ένας Έλληνας παπάς, λέγουν εις την Ευρώπη.

36. Ευαγ. κατά Ιωάννην. Κεφ. 2ον.

37. Το συμβάν εκείνο της δούλας μου το εδιηγήθηκα φρίττοντας ενός φίλου μου Ιερέως, ο οποίος εις απόκρισίν μου είπε το ακόλουθον:

«Τούτες τες ημέρες, (24 Οκτωβρίου 1852) άλλη μία στη γειτονιά μου, γυναίκα ενός καϊκέρη, επήγε να ξεμολογηθή στον εφημέριο της ενορίας της, ο οποίος της εξήτησε ένα σαραντάρι. Αυτή του είπε πως της είναι αδύνατο να δώση σαραντάρι επειδή δεν έχει διόλου χρήματα. Ο πνευματικός επίμεινε δια να έχει ναν το δώση. Η γυναίκα του εφανέρωσε πως δεν έχει ψωμί να φάη· πως κάθε βράδυ προσμένει τον άντρα της να έλθη από το πέραμα, να φέρη κανένα οβολό να πάρουνε ψωμί, και πως της είναι αδύνατο να συνάξη χρήματα ναν του δώση. Ο πνευματικός τότε της εξήτησε πράμμα. Εκείνη του επρόσφερε τα σεντόνια της. Ο πνευματικός δεν εδέχθηκε τα σεντόνια, αλλά εξητούσε το στρώμα. Η γυναίκα του έδωσε το στρώμα της, και ο πνευματικός της έδωσε την άφεσην!»

38. Οι δίσκοι για τους γαστάλδους βγαίνουνε απουκάτου στο όνομα της Εκκλησιάς, του Καμπαναριού ή άλλο παρόμοιο.

39. Η ορτσάδες, η λεμονάδες, τα ροζόλια, οι καφφέδες, τα χειμονικά, τα πεπόνια, και άλλα ουσιωδέστερα, δεν είναι συγχωρημένα πρά μόνον στα μοληνύχτια.

40. Τα είδωλα των Γρεκών διαφέρουνε από των Ιταλών τα είδωλα κατά τούτο. Οι Ιταλοί κάνουν τα είδωλά τους εις το φυσικό, ενώ οι Γρεκοί, για μιαν διεφθαρμένη αίσθηση, τα δικά τους τα κάνουνε ζουπισμένα. Έτσι, απάνου σε μιαν ταύλα κόβουν ένα σχήμα ανθρώπινο, του οποίου ξεχωρίζοντα τα πόδια, τα χέρια, η πλάτες, ο κορμός όλος και το κεφάλι· τα δε λοιπά, του τα ζωγραφίζουνε με χρώματα. Ακολούθως, το είδωλο τούτο είναι ένας τραγέλαφος μεταξύ αγάλματος και εικόνας, μεταξύ γλυπτού και ζωγραφίας.

41. Σε μια τέτοια λιτανεία που επέρασ' εφέτο, 1853, απουκάτου από τα παραθύρια μου ετραγουδούσανε,

«Ποιος είδε ποιος απάντησε

«Βάπορο δίχως ρόδες κ.τ.λ.

42. Κάθε ενορία βάνει την υπόληψή της εις το να ντύση τον ειδικόνε της νιπιτάφιο καλήτερα. Εδώθε γεννηέται ξεσυνερισιά και ζήλεια. Από κάθε εκκλησιά που περάση ένας Νιπιτάφιος τότε φωνάζουνε πουγάδα, σαπουνάδα κ.τ.λ. Τες πέτρες και τα λεμόνια δεν τα ρίχνουνε πάρι στα φανάρια. Αν καμμιά πέτρα εύρη το σταυρό είναι εξ απροσεξίας.

43. Ο Θεός δεν φθονάει διόλου την ευδαιμονίαν του ανθρώπου. Σενέκας.
44. Ορθός Λόγος· διαφέρει από το απλώς Λογικόν, το οποίο έχουμε κοινό με τα χτήνη.
45. Ελευθεροτυπίαν κ' Ελευθεροψηφίαν.
46. Η θρησκεία δια να βαστηέται πρέπει από καιρόν εις καιρόν να ξαναφέρνεται στην αρχήν της. Μακιαβέλλι.
47. Σολομός.
48. Η συνδρομή του σημάματος εις τα πανηγύρια, αντικρύζει με το διαλάλημα του κρασιού στα κρασοπωλεία. Εκείνο το υπερβολικό σήμαμα θε να μάση ανθρώπους, και θα φέρη όβουλα.
49. Ας παίρνουμε τες ονομασίες καθώς τες βρίσκουμε καμομένες, και έπειτα ξέρουμε πως Ριζοσπάστης θα πη εκείνος οπού γυρέβει το όφελός του μέσα στον όχλο και Καταχθόνιος εκείνος που γυρέβει το όφελός του εις την Κυβέρνηση.
50. Εκεί στα πρώτα εσύντρεξα κ' εγώ δια την αντιπροσωπίαν. Τότες επροφήτεψα του λαού με το πρόγραμμά μου πως ήθελε χάσει όλες τις πολύτιμες παραχώρησες οπού του είχε δωθούνε και όσες ημπόρηε να ελπίση μετέπειτα, αν δεν ήθελε πάψη από του να τες καταχράται. Η έκβαση κατά δυστυχίαν εδικαιολόγησε τα λόγια μου.

51. Έχουμε το τραγούδι που λέει:

Φτωχούλα μου η στατέρα μου

Σωστήναι από καμμία,

Οπού τση λίτρες εκατό

Τση κάνει εξηνταμία.

52. Ο Ριζοσπάστης θεωρεί την καταδροιμή της Υψηλής Αστυνομίας ως το πρώτο βήμα εις την ευτυχία του. Όταν η Υψ. Αστ. εμπή στο σπήτι ενός Ριζοσπάστη, τούτος είναι πλέον βέβαιος πως ξοπίσω μπαίνει και το επάγγελμα. Ο Ριζοσπάστης λοιπόν δεν ηβλέπει στην Υψ. Αστ. παρά ένα νεγότσιο. Έτσι κηόλες, εις την Βουλήν, την υποστήριξε με όλην του την τέχνη.

53. Το άρθρο τούτο εγράφθηκε εις το 1842.

54. Ήθελε πη κανείς πως τώρα δεν είναι πουλιό έτσι. Ας μην απατώμεθα. Οι φιλελεύθεροι γυρίζοντες την πυξίδα τους κατά τον λαόν, την εγυρίσανε κατά το επάγγελμα.

55. Τούτες η χοντροειδέστατες απάτες είναι τα συνηθισμένα καθημερούσια συμπήσματα που γένουνται ως και τώρα στα μυαλά τα χωριάτικα. Και όμως ποτέ οι χωριάτες μας δεν αναναγηόνται, μ' όλον οπού ευθύς έπειτα βλέπουνε με τα μάτια τους το ψέμμα! Θα πη πως, αλήθεια ή απάτη είναι χοντροειδέστατη, μα τα μυαλά τα χωριάτικα είναι ακόμη χοντροειδέστερα... Εκείνο που λέμε, έχουνε χάρη!... Έπειτα, κατεβαίνουνε στη χώρα και μας

κάνουν τους έξυπνους, κ' εμε'ος βασιτηόμαστε να μη γελάσωμε κ' έτσι εκείνοι πιστεύουνε πως τω όντι είναι έξυπνοι!... Μαύροι χωριάτες! Είναι τώρα είκοσι χρόνοι που τους λένε πως οι Άγγλοι θέλουνε να μας κάμουνε Φράγγους! Σε τούτο το διάστημα πόσοι εφραγγέψανε; Και γιατί να θέλουνε να μας κάμουνε φράγγους;... Όταν επρωτοσυστηθήκανε τα αλληλοδιδατικά σχολεία, είχα-νε να μας κάμουνε φράγγους, όταν επρωτοσυστήθηξε το Ιερο-σπουδαστήριον, το Ιεροσπουδαστήριον είχε να μας αλλάξη τη θρησκεία, και να μας κάμη φράγγους. Όταν επρωτοδημοσιεύ-θηκε η Νομοθεσία μας, η Νομοθεσία εκείνη είχε να μας κάμη φράγγους. Όταν επόθηκε να διοργανιστή ο κλήρος μας, και να καταστηθή και αυτός αξιοσέβαστος, καθώς είναι οι κληρικοί της εξευγενισμένης Ευρώπης, ο διοργανισμός που επροτείνετο είχε να μας κάμη φράγγους. Και όμως τα αλληλοδιδαχτικά εξε-στραβώσανε ένα λίγο τον όχλο χωρίς να τον εφραγγέψουνε. Το Ιεροσπουδαστήριον μας έδωσε ιερείς οφθαλμοφανώς προτιμώ-τερους από τους ασπούδαστους, χωρίς να μας κάμη φράγγους. Η νομοθεσία μας δεν μας έκαμε φράγγους, αλλά καταστένοντας θετικότερα τα δικαιώματα των πολιτών, επροφύλαξε και ασφά-λισε τον αδύνατον εναντίον του δυνατού. Ο διοργανισμός, ή δια να πούμε καλήτερα η αδιοργανοσία του κλήρου, έμεινε καθώς ήταν, ώστε δεν ημπορούμε κ' εκεί να δείξωμε δια της πείρας

ότι η καλητέρεψή του δεν μας έκαμε φράγγους. Αν η Κυβέρνηση στις διάφορες περιστάσεις ήθελε συσταλή δια τες διαβολές των λαοπλάνων, και ήθελε αφήση να πηγένουν τα πράγματα καθώς ήτανε πρώτα, τώρα δεν ήθελ' έχουμε εκείνους τους ολίγους ιερείς τους οποίους ημπορούμε να σιμώσωμε χωρίς εντροπήν. Δεν ήθελ' έχουμε μια Νομοθεσία, πρώτο βήμα ενός λαού που βγαίνει από τη βαρβαρότητα, και βαδίζει προς την εξευγένισήν του. Και αν η Κυβέρνηση βαλή στο εξής να συστέλλεται εις τες επιβουλές των λαοπλάνων, το ιερατεϊόν μας εν γένει, και μ' αυτό ακολούθως η Εκκλησία και η θρησκεία, θε να μένουνε πάντα στην κατάσταση που βρίσκονται τώρα κατάσταση τω όντι αξιοκαταφρόνητη στα μάτια του εξευγενισμένου ανθρώπου.

56. Η προστασία το έκαμε τώρα ύστερα στανικώς της Ιονικής Κυβέρνησης αλλ' εμείς δεν ωφεληθήκαμε από τούτην την παραχώρηση.

57. Ο Διάλογος τούτος δεν είναι από το είδος των σκέψεων· τότε τυπόνω όμως μ' εδαύτες, επειδή πραγματικώς εσυνέβηκε.

58. Η κάλπικες ιδέες είναι κ' εκείές σαν τα κάλπικα νομίσματα. Ως κ' εκείές μαστορέβουνται πρώτα από κατρεγαρέους, και έπειτα διαδίδουνται στην κοινωνία εν καλή πίστει από αθώους ανθρώπους. (Ντυμέστρ).

59. Δούλεψην εννοώ εκείνον τον υλικόν κόπον οπού χρειάζεται

δια να γίνονται η δουλειές.

60. Είναι αληθινόν ότι μας εδώσανε τα αλληλοδιδασχτικά σχολεία, τα δευτερεύοντα, και το Ιεροσπουδαστήριον· τρία πράγματα τα οποία αν ήθελε διατηρηθούνε πρεπόντως, ήθελε συμβάλουνε πολύ εις την αναγέννησην της κοινωνίας. Αλλά μισημένος ο Αρμοστής εκείνος οπού τα εδιόρισε, οι ακολουθινοί τα αμελήσανε, ως μη ειδικά τους γενήματα ακολούθως εμείνανε ανωφέλευτα.

61. Τούτοι, η Ριζοσπάστες λέγονται, ή καταχθόνιοι λέγονται ή όπως αλλιώς θέλουνε να ποθούνε, είναι μιανής αράδας άνθρωποι όλοι τους· και τα διαφορετικά τους ονόματα δεν διακρίνουνε παρά τα διαφορετικά πρόσωπα που αυτοί κολακεύουνε και φθείρουνε.

62. Κόμμε Στα. Τούτες η δύω ιταλικές λέξεις είν' εκείνες οπού οι παλαιοί μας Νομοδέχτες έπρεπε να πουφέρουνε κάθε που τους επαρουσιαζότουνε ένα νομασχέδιον από την Κυβέρνησην, και ακολούθως το νομοσχέδιον εννοείτο ως απερασμένο. Από τούτες τες δύω λέξεις εμείς εκάμαμε.

Ον. ο Κοιμεστάς

Γεν. του Κομεστά, κ.τ,λ.

Είναι συχαντερό να βλέπη κανείς ανθρώπους, η όλη μάθηση των οποίων συνίσταται εις το πόσες λουλαδιές βγάνει μια ογγιά

Τ Α Μ Υ Σ Τ Η Ρ Ι Α Τ Η Σ Κ Ε Φ Α Λ Ο Ν Ι Α Σ
ταμπάκος, και ποιό Καφφενείο κάνει τον καλύτερον καφφέ,
να μιλούνε δια τα πράγματα της Ευρώπης, δια την πολιτικήν
των Αυλών, με τόση βεβαιότητα με τόσην υπεροχήν και με τό-
σην αφθεντίαν, όσην δεν ήθελε τολμήσουν ίσως να δείξουνε
πολιτικοί ευρωπαίοι. Είναι πολύ περίεργο ν' ακούση κανείς τες
παιδιαρίστικές τους ανοησίες, όντις με όλην την βαρύτητα τες
εκθέτουνε σα νάτανε κουβέντες σεσταρισμένες! Αλλ' είναι λυ-
πηρόν ενταυτώ να στοχαστή κηόλες πως εις εκείνα τα χέρια
είναι δοσμένη μια ψήφος η οποία ισοδυναμεί με την ψήφον
του φωτισμένου και φρόνιμου πολίτη· και πως μάλιστα εκείνα
τα ισχυρογνώμονα αυτόματα όντας πολύ περισσότερα εις τον
αριθμόν, πνίγουνε τας ψήφους των ολίγων φρονίμων, ή κηόλα
τες σέρνουνε ρεμούρκιο, δια της ηθικής βίας!...

63. Αφού και οι εκλογείς είναι εκλογείς, θα πη ότι ξέρουνε να δια-
βάσουνε και να γράφουνε· ημπορούσε να ποθή. Τω όντι εγινήκανε
τότες μεγάλες προσπάθειες δια να μάθουνε τον όχλο να σημαδέβη
τ' όνομά του και να καπακίζη. Μα τούτα αποδείχνει ότι απατήθηκε
ο Νόμος, και όχι ότι οι εκλογείς ξέρουν όλοι γράμματα.

64. Η πολιτική εκείνη, η οποία δεν ήβλεπε παρά το σήμερα μό-
νον, και όχι το αύριο εβασιζότουνε εις το ότι «Η φτωχολογιά μας
πηγένοντας ν' αναστήση τες σταφίδες των Μοραϊτώνε θρέφει
εκεί δύω ή τρεις μήνες το χρόνο, και φέρνει έπειτα καλαμπόκι

και χρήματα δια να θραφή άλλον τόσον καιρό!...» Δεν ηξεύρει κανείς αν οι Κομεστάδες του καιρού εκείνου επιανόνταν τω όντι σε τούτον το δόλο, ή, πιστοί εις το σύστημά τους, δεν ετολιμούσανε ν' αντισταθούνε στην αγγλικήν πολιτική, η οποία ενδιαφέρετο βέβαια εις την πολλαπλασίαση της σταφίδας.

65. Δεν εσυνέβηκε έτσι, επειδή η Προστασία επρόλαβε και είπε λόγον και ο ριζοσπαστισμός εσβύσθηκε· σβενόμενος όμως επήρε μαζί του στον τάφο τα θύματά του. Ιανουάριος 1856.

66. Ας χρησιμευομάστε από τες ονομασίες καθώς τες ευρίσκουμε δωσμένες και έπειτα ο καθένας μας ξέρει πως Καταχθόνιος θα πη ο προσμένων το όφελός του από την Κυβέρνηση. Ριζοσπάστης ο προσμένων το όφελός του από τον όχλον.

67. Όταν εις τα 1852 έγγραφα τούτο, δεν ήθελε πιστέψω βέβαια πως ο Ύπαρχος ήθελε βοηθήσει ποτέ να σκαφτού” τα θεμέλιά του.
Ιανουάριος 1856

68. Όταν επαρητηρήθηκε στον Ιάκωβον Ιον, ότι δεν ήτανε φρονιμάδα να δώση μιαν Βουλήν εις τους Ιρλανδούς, αυτός αποκρίθηκε «Η Βουλή τούτη μου χρειάζεται. Θέλει με χρησίμεψε: για να ξεδώνω».

69. Ο μοναχός λεγάμενος Λούτσος έφυγε στην Ελλάδα, όπου τον εδέχθηκε ο Πρέσβης ο Άγγλος!...

70. Λόγια της Ενώσεως εις τες πρώτες εκλογές.

71. Είναι τώρα λίγος καιρός οπού, βγάνοντας την παπαδοσύνη όλα τα επίλοιπα εργόχειρα εκαλητέρεψανε.

72. Τούτην τη στιγμή διακόσιες χιλιάδες δίστηλα ευρίσκονται βαλμένα εις την Ιονικήν Τράπεζαν από τους κεφαλαιούχους τους Κεφαλονίτες, οι οποίοι δεν εμπιστέβουνται πλέον ναν τα δώσουνε εις τους συμπολίτας τους.

73. Αν δεν υπήρχε παρά μόνον ο θετικός κόσμος, μια οποιαδήποτε ύβρις ή αδικία καμομένη από τους Κυβερνήτας εις ένα άτομον ήθελε δειλιάζει το άτομον εκείνο. Αλλά τι είναι μια Κυβέρνηση ή και ένας ολόκληρος κόσμος ομπρός σε μιαν Αλήθεια;

Εις τα 1844, το Υπέρτατο Συμβούλιο της Δικαιοσύνης μου έκαμε .μιαν αδικίαν. Μου την έκαμε εν γνώσει· και μου την έκαμε επειδή είμωνα εγώ... Αλλ' η αδικία εκείνη, μακράν από του να με εταπεινόσε, .μου έδωσε σ' εκείνους τους Κυρίους όλην εκείνην την υπεροχήν οπού ο πιστότης έχει επάνου στο χρεόστη του. Από τότες, εκείνοι οι Κύριοι ,μου χρωστούνε. Μου χρωστούνε να επανορθόσουνε την ακεραιότητά τους, την οποίαν εφθείρανε αδικούντες με.

Οι φετινοί βουλευταί της Επτανήσου δεν είχανε βέβαια σκοπό να με βλάψουνε· ελείψανε όλο το ίδιο από το χρέος τους προς εμέ και προς την πατρίδα τους.